

ТАДЖИШ ДОЛЕНГА-МОСТОВИЧ
ИЗДАТЕЛСТВО НА БЗНС

ТАДЕУШ ДОЛЕНГА-МОСТОВИЧ ЗНАХАР

Превод: Антоанета Балканджиева

chitanka.info

Характерно за творчеството на известния полски романист Тадеуш Доленга-Мостович е динамичното развитие на действието, изпъстрено с неправдоподобни ситуации, които, като се позамисли човек, могат да се случат на всеки, с невероятни решения, които в крайна сметка бичуват злото и утвърждават доброто. Романът „Знахар“ не прави изключение, както и следващата му творба „Морал“ — продължение на повествованието за знаменития хирург професор Вилчур.

ПЪРВА ГЛАВА

В операционната зала цареше пълна тишина. Понякога я нарушаваше остро издрънчаване на металните хирургични инструменти върху стъклената плоча. Въздухът, нагорещен до трийсет и седем градуса по Целзий, беше наситен със сладникавата миризма на хлороформ и суровия дъх на кръв, които проникваха през маските и пълнеха дробовете с непоносима смес. В дъното на залата една от медицинските сестри припадна, но никой от присъстващите не можеше да се откъсне от операционната маса, за да я свести. Не можеше и не искаше. Тримата асистиращи лекари не отделяха напрегнатите си погледи от зейналия червен отвор, над който бавно и сякаш непохватно се движеха едрите, с дебели пръсти ръце на професор Вилчур.

Всяко най-малко движение на тези ръце трябваше да бъде разбрано веднага. Всяко промърморване от време на време изпод маската беше разпореждане, разбираемо за асистентите и моментално изпълнявано. Ставаше въпрос както за живота на пациента, така и за нещо много по-важно — да успее тази безумна, безнадеждна операция, която можеше да се превърне в нов голям триумф на хирургията и да донесе още по-голяма слава не само на професора, не само на клиниката и учениците му, но и на цялата полска наука.

Професор Вилчур оперираше тумор на сърцето. Държеше го с лявата си ръка и с ритмично движение на пръстите постоянно го масажираше, понеже отслабваше все повече. През тънката гумена ръкавица той усещаше всяко потрепване, всяко леко бълбукане, когато клапите отказваха да се подчинят, и с изтръпналите си пръсти ги принуждаваше да работят. Операцията продължаваше вече четирийсет и шест минути. Доктор Марчевски, който следеше пулса, за шести път набиваше под кожата на пациента иглата на спринцовката с камфор и атропин.

В дясната ръка на професор Вилчур един след друг проблясваха ланцети и екартъори. За щастие туморът не бе проникнал дълбоко в

сърдечния мускул, а имаше формата на нисък правилен конус. Животът на човека можеше да бъде спасен. Само да издържи още осем-девет минути.

И все пак никой друг не се осмели! — помисли си с гордост професорът.

Да, никой, нито един хирург в Лондон, Париж, Берлин или Виена. Докараха го във Варшава, бяха се отказали и от славата, и от огромния хонорар. А с тези средства той можеше да построи нов корпус на клиниката, пък и нещо не по-малко важно — да изпрати Беата и малката на Канарските острови. За цялата зима. Тежко ще му бъде без тях, но това ще им подействува чудесно. Напоследък нервите на Беата...

Синкаво-розовата възглавница на белия дроб се изду от спазматично вдишване и рязко се сви. Втори, трети път. Парченцето живо месо в лявата длан на професора затрепери. Няколко капки кръв избиха от раничката върху виолетовата ципа. В очите на всички присъстващи пламна уплаха. Разнесе се тихото съскане на кислорода, а иглата „Рекорд“ отново се впи под кожата на болния. Дебелите пръсти на професора ритмично се свиваха и отпускаха.

За секунди раничката бе изчистена. Тънкият хирургичен конец щеше да довърши останалото. Един, втори, трети шев. Просто да не повярваш, че тези огромни ръце могат да бъдат толкова сръчни. Внимателно постави сърцето и впери поглед в него. То набъбваше и се свиваше неритмично, но опасността бе преминала. Професорът се изправи и даде знак. Доктор Скужен извади от стерилните компреси отрязаната част на гръдния кош. Още няколко неизбежни манипулации и професорът си отдъхна. Останалото беше работа на асистентите. Можеше да им се довери напълно. Даде разпореждания и мина в съблекалнята.

Вдъхна с удоволствие нормалния въздух, свали маската, ръкавиците, престилката, опръскани с кръв, и се протегна. Часовникът показваше два и трийсет и пет. Пак бе закъснял за обед. И то в такъв ден. Беата наистина знаеше колко трудна операция му предстои, но закъснението тъкмо днес несъмнено щеше да я огорчи. Сутринта умишлено бе излязъл от къщи, без с нищо да покаже, че помни коя дата е: осмата годишнина от сватбата им. Но Беата знаеше, че не може да е забравил. Всяка година на този ден тя получаваше по някакъв

чудесен подарък, все по-хубав и по-скъп, според растящата му слава и богатство. Сега в кабинета му на партера на клиниката сигурно чака поредният. Кожухарят трябваше да го изпрати още сутринта...

Професорът бързаше, затова се преоблече веднага. Трябваше да се отбие при двама болни на втория етаж и при току-що оперирания пациент. Доктор Скужен, който бдеше край него, кратко доложи:

— Температура трийсет и пет и девет, налягане сто и четиринайсет, много слаб пулс с лека аритмия, шейсет до шейсет и шест.

— Слава богу — усмихна му се професорът.

Младият лекар обгърна с поглед, пълен с обожание, едрата мечешка фигура на шефа си. Беше негов слушател в университета. После помагаше на професора, докато той все още се занимаваше с научна работа, да подготвя материалите за научните си трудове, а откакто откри собствена клиника, доктор Скужен получи в нея добра заплата и широко поле за действие. Може би дълбоко в себе си съжеляваше, че шефът така внезапно се бе отказал от научните си амбиции и се бе задоволил да преподава в университета и да прави пари, но то не повлия на уважението му към него. И той, както всички във Варшава, знаеше, че професорът не го беше направил заради себе си, работеше като роб и никога не се страхуваше да поеме отговорност, а често вършеше чудеса като днешното.

— Вие сте гений, професоре — каза убедено доктор Скужен.

Професор Вилчур се засмя с тихия си добродушен смях, който вдъхваше толкова спокойствие и доверие у пациентите му:

— Да не преувеличаваме, колега, да не преувеличаваме! И вие ще го постигнете. Но признавам, че съм доволен. Кажете, ако има нещо, да ми се обадят вкъщи. Макар че не очаквам да се наложи. И не ми се иска, защото днес имам... семеен празник. Сигурно вече са се обаждали, че яденето изстива.

Професорът не се лъжеше. Телефонът в кабинета му вече няколко пъти бе звънял.

— Моля, съобщете на господин професора — казваше прислужникът — да се върне вкъщи колкото може по-скоро.

— Господин професорът е в операционната — еднакво флегматично му отговаряше секретарката, госпожица Яновичувна.

— По дяволите, каква е тази тревога?! — обади се влизащият главен лекар доктор Добранецки.

Госпожица Яновичувна превъртя валяка на машината, извади готовото писмо и каза:

— Днес професорът и съпругата му имат годишнина от сватбата. Забравихте ли? Нали сте поканен на бал?

— О, вярно. Надявам се да е приятно... Както винаги у тях ще има превъзходен оркестър, изискана вечеря и отбрано общество.

— Невероятно, забравихте красивите жени — забеляза иронично тя.

— Не съм забравил. Щом и вие ще бъдете там... — не ѝ остана дължен.

Хлътналите бузи на секретарката поруменияха.

— Не е духовито — вдигна рамене тя. — Дори и най-красивата да бях, пак не бих разчитала на вашето внимание.

Госпожица Яновичувна не обичаше Добранецки. Харесваше го като мъж, защото наистина беше много хубав с този орлов нос и високо, гордо чело, знаеше, че е чудесен хирург, тъй като професорът му поверяваше най-трудните операции и го подтикваше към доцентура, но го смяташе за безогледен кариерист, който дебне изгоден брак, пък и не вярваше в признателността му към професора, комуто дължеше всичко.

Добранецки беше достатъчно чувствителен, за да усеща тази неприязън. Но понеже държеше да е в добри отношения с всеки, който би могъл с нещо да му навреди, подхвърли помирително, сочейки кутията на бюрото:

— Имате ново кожено палто? Виждам кутия на Порайски.

— Не е по моите възможности Порайски, особено пък такова палто.

— Чак „такова“ ли е?

— Вижте го. Черен самур.

— Фююю... Госпожа Беата не може да се оплаче.

Поклати глава и добави:

— Поне от материалното си положение.

— Какво искате да кажете?

— Нищо.

— Засрамете се — избухна тя. — Всяка жена може да ѝ завиди за такъв и така влюбен мъж.

— Вероятно.

Госпожица Яновичувна го стрелна с гневен поглед.

— Има всичко, за каквото може да мечтае една жена! Младост, красота, чудесна дъщеричка, известен и уважаван от всички съпруг, който работи денем и нощем, за да им осигури удобства, разкош, обществено положение. Уверявам ви, докторе, тя е способна да го оцени!

— И аз не се съмнявам — кимна той, — но зная, че жените най-много ценят...

Не довърши, защото в кабинета нахълта доктор Банг и извика:

— Изумително! Успя! Спаси го!

Започна оживено да разказва как е преминала операцията, на която бе асистирал.

— Само нашият професор може да се реши на такова нещо... Показа на какво е способен — въодушеви се госпожица Яновичувна.

— Хайде да не преувеличаваме — обади се доктор Добранецки. — Невинаги пациентите ми са лордове и милионери, невинаги са шейсетгодишни, но историята познава редица успешни операции на сърцето. Дори историята на нашата медицина. Варшавският хирург доктор Крайевски стана световноизвестен тъкмо с такава операция. И то преди трийсет години!

В кабинета се събраха още няколко души от персонала на клиниката и когато след малко се появи професорът, го обсипаха с поздравления.

Слушаше ги с усмивка на задоволство върху широкото румено лице, но крадешком поглеждаше часовника. Минаха обаче още двадесетина минути, преди да се качи на голямата си черна лимузина.

— Вкъщи — подхвърли на шофьора и се настани удобно.

Умората бързо отшумяваше. Беше здрав и силен и въпреки че поради пълнотата си изглеждаше по-възрастен, беше всъщност само на четирийсет и три години, а се чувствуваше още по-млад. Понякога просто като хлапак. Премяташе се по килима или играеше на криеница с малката Мариола, за да достави удоволствие не само на нея, но и на себе си.

Беата не можеше да го разбере и загледаше ли се в него в такива моменти, в очите ѝ се четеше смущение и уплаха.

— Рафал — казваше, — ами ако види някой!

— Току-виж ме наели в детска градина — отговаряше той със смях.

Всъщност в такива моменти му ставаше някак болно. Беата без съмнение бе най-добрата жена в света. Сигурно го обичаше. Защо обаче се отнасяше към него с това ненужно уважение, едва ли не благоговение. В грижовността и вниманието ѝ имаше нещо като свещенодействие. В първите години предполагаше, че изпитва страх от него и правеше всичко, за да го разсее. Разказваше ѝ какви ли не смешки за себе си, доверяваше ѝ грешките си, безславните студентски приключения, мъчеше се да избие от главата ѝ всяка мисъл, че я превъзхожда с нещо. Напротив, на всяка крачка подчертаваше, че живее и работи само за нея и че само тя му носи щастие. То си беше и самата истина.

Обичаше Беата до полуда и знаеше, че тя му се отплаща със същата обич, макар и тиха и не така импулсивна. Винаги бе сдържана и нежна като цвете. Винаги намираще блага дума и усмивка за него. И щеше да си мисли, че не може да бъде друга, ако не беше я виждал неведнъж и дважд в младежка компания, не забелязала, че я наблюдава, жизнерадостна, заливаща се мине-немине в звънък смях, духовита и кокетна. Какво ли не правеше, за да я убеди, че той повече от другите, и от най-младите, е готов да се забавлява безгрижно, но напразно. С течение на времето се примири с това, отказа се от желанието да увеличи и без това огромното си щастие.

Така дойде осмата годишнина от сватбата им, осмата годишнина от техния съвместен живот, непомрачен ни веднъж от каквото и да е спречкване, маловажен спор или дори сянка на недоверие, затова пък многократно озаряван от хиляди мигове и часове на радост, ласки, признания...

Признания... Всъщност само той споделяше своите чувства, мисли, планове. Беата не умееше да го прави или пък духовният ѝ живот беше прекалено цялостен, прекалено прост... Може би прекалено — Вилчур се упрекна за това определение — прекалено беден. Сметна, че с това си хрумване оскърбява Беата, онеправдава я. А дори и така да беше, сърцето му още повече се изпълваше с нежност.

— Потискам я — мислеше си той, — зашеметявам я със своето „аз“. Тя е толкова интелигентна и така изтънчена. Оттук са чувствителността и опасението ѝ да не би нейните проблеми да ми се струват дребни, всекидневни, сиви.

След този си извод той се стараеше да я възнагради за обидното неравенство. Обграждаше я с внимание и се вълнуваше от най-дребните домашни проблеми, интересуваеше се от тоалетите и парфюмите ѝ, въодушевяваше се от всеки проект за развлечение или за нови мебели в детската стая и го обмисляше с такъв интерес, сякаш се отнасяше за нещо наистина важно.

За него си беше важно, по-важно от всичко, щом вярваше, че щастието трябва най-старателно да се пази, и разбираше, че малкото откраднати от работата часове, които може да посвети на Беата, трябва да бъдат изпълнени с богато съдържание и много топлота.

Колата спря пред красива бяла вила, най-хубавата без съмнение на Алеята на люляците и една от най-изисканите във Варшава.

Професор Вилчур изскочи, без да чака шофьорът да му отвори вратата, пое от ръцете му кутията с коженото палто, бързо пресече тротоара и пътеката, сам отключи вратата и безшумно я затвори. Искеше да изненада Беата, както беше си наумил още преди час, когато, наведен над отворения гръден кош на оперирания, наблюдаваше сложно сплетените аорти и вени.

В хола завари Бронислав и старата прислужничка Михалова. Сигурно заради закъснението му Беата е в лошо настроение, понеже и двамата имаха напрегнато изражение и явно го чакаха. Това разваляше плановете на професора и той им направи знак с ръка да излязат.

Но Бронислав се обади:

— Господин професор...

— Шшшт! — прекъсна го Вилчур, смръщи вежди и добави шепнешком: — Поеми палтото!

Прислужникът пак понечи да каже нещо, но само помръдна устни и помогна на професора да се съблече.

Вилчур бързо отвори кутията, извади красивото палто от черна лъскава кожа с дълъг, копринен косъм, наметна го, нахлупи предизвикателно калпачето с две закачливо увиснали опашчици, мушна ръце в маншона и весело усмихнат застана пред огледалото — изглеждаше суперкомично.

Хвърли поглед към прислугата, за да провери какво впечатление е направил, но в погледа и на двамата се четеше само възмущение.

— Горкичките! — помисли си той.

— Господин професор... — пак започна Бронислав, а Михалова затъпка на място.

— Мълчете за бога — прошепна, мина край тях и отвори вратата на гостната.

Очакваше да намери Беата и малката или в розовата стая, или в будоара.

Мина през спалнята, будоара, детската стая. Нямахте ги. Върна се и надзърна в кабинета. И там нямаше никого. В трапезарията върху украсената с цветя маса бяха сложени прибори за двама, позлатеният порцелан и кристалите блестяха. Мариола и мис Толрийд се хранеха по-рано. До отворената врата на бюфета стоеше камериерката. Лицето ѝ бе мокро, а очите подпухнали от плач.

— Къде е госпожата? — попита разтревожен.

В отговор момичето избухна в ридания.

— Какво има? Какво се е случило? — извика той вече с пълен глас.

Предчувствие за някакво нещастие стисна гърлото му.

Прислужничката и Бронислав се бяха промъкнали тихо в трапезарията и стояха мълчаливо до стената. Изгледа ги с уплашен поглед и отчаяно ревна:

— Къде е госпожата?

Погледът му внезапно се спря върху масата. До неговия прибор имаше писмо, опряно на изящната кристална чаша. Светлосин плик с посребрени краища.

Сърцето му рязко се сви, зави му се свят. Все още нищо не разбираше, нищо не знаеше. Посегна и взе писмото, което му се стори твърдо и мъртво. За миг го задържа в ръката си. Пликът беше надписан за него с почерка на Беата. Едри, ръбести букви.

Отвори го и зачете:

„Скъпи Рафал! Не зная дали ще можеш някога да ми простиш, че си отивам...“

Думите започнаха да подскачат и танцуват пред очите му. Усети, че не му достига въздух, по челото му изби пот.

— Къде е тя — извика сподавено, — къде е тя?!

И се озърна наоколо.

— Госпожата и госпожицата заминаха — тихо промълви прислужничката.

— Лъжеш! — изрева Вилчур. — Не може да бъде!

— Аз им повиках такси — добросъвестно потвърди Бронислав и след малко добави: — И куфарите свалих. Два куфара...

Професорът, залитайки, отиде в кабинета, затвори вратата и се облегна на нея. Мъчеше се да дочете писмото, но мина доста време, докато с усилие на волята разбере съдържанието му.

„Не зная дали някога ще можеш да ми простиш, че си отивам. Постъпвам подло, като за голямата ти доброта, която никога няма да забравя, се отплащам с такова огорчение. Но повече не можех да остана. Кълна ти се, имах само още един изход — смъртта. Аз обаче съм слаба и нещастна жена. Не ми стигна смелост. Месеци наред се борих с тази мисъл. Може би никога няма да бъда щастлива, няма да намеря мир. Но нямах право да лиша от себе си нашата Мариола и него.

Пиша хаотично, защото ми е трудно да подредя мислите си. Днес е годишнината от сватбата ни. Зная, скъпи Рафал, че си ми приготвил някакъв подарък. Нямах да бъде честно, ако бях го приела от тебе сега, когато безвъзвратно съм решила да си отида.

Аз обикнах, Рафал. И тази любов е по-силна от мене. По-силна от всички чувства, които изпитвам и винаги съм изпитвала към тебе, от безгранична благодарност до най-дълбока почит и възхищение, от искрено доброжелателство до привързаност. Никога за съжаление не съм те обичала, но го разбрах едва когато срещнах на пътя си Янек.

Заминавам надалече и имай милост — не ме търси! Умолявам те, смили се над мене! Зная, че си великодушен и изключително добър. Не те моля, Рафал, да ми простиш.

Не съм го заслужила и си давам сметка, че имаш право да изпитваш към мене омраза и отвращение.

Никога не съм била достойна за тебе. Никога не съм се извисявала до твоето равнище. Ти го знаеш прекалено добре и единствено на добротата ти дължа, че винаги си се старал да не го показваш, което за мене бе повече от уничително и мъчително. Ти ме обкръжи с разкош и хора от твоята среда. Обсипваше ме със скъпи подаръци. Но аз явно не съм била създадена за такъв живот. Измъчваше ме и отбраното общество, и богатството, и славата ти, и моето нищожество редом с тебе.

Сега съзнателно избирам нов живот, където може би ме очаква нищета — във всички случаи трудна борба за всеки залък хляб. Но ще се боря редом и заедно с човека, когото безкрайно обичам. Ако с постъпката си не съм потъпкала благородството на твоето сърце, ако можеш, заклевам те, забрави ме. Сигурно бързо ще възвърнеш спокойствието си, ти си толкова умен, сигурно ще срещнеш друга, стотици пъти по-добра от мене. От все сърце ти желая да бъдеш щастлив, каквато напълно ще бъда и аз, науча ли, че ти си добре.

Вземам Мариола, защото без нея не бих могла да живея нито час. Ти го знаеш най-добре. Не мисли, че искам да те лиша от най-голямото съкровище, което е наша обща собственост. След няколко години, когато и двамата ще можем спокойно да се върнем към миналото, ще ти се обадя.

Сбогом, Рафал. Не ме обвинявай в лекомислие и не се надявай, че нещо може да ме накара да променя решението си. Няма да го направя, защото бих предпочела смъртта. Не бях в състояние да те лъжа и знай, че ти бях вярна докрай. Сбогом, имай милост и не се опитвай да ме намериш.

П.С. Парите и бижутата оставям в касата. Ключа ѝ пуснах в сейфа на бюрото ти. Вземам само нещата на Мариола.“

Професор Вилчур отпусна ръката, в която държеше писмото, и разтърка очи: в огледалото насреща видя отражението си със странното облекло. Смъкна всичко и отново зачете писмото.

Ударът се стовари толкова неочаквано, че продължаваше да го възприема като нещо недействително, едва ли не заплаха или предупреждение.

Четеше:

„... никога за съжаление не съм те обичала...“

А по-нататък:

„... измъчваше ме и избраното общество, и богатството, и славата ти...“

— Как така? — изхлипа. — Защо... Защо...

Напразно се мъчеше да проумее всичко това. В съзнанието му се въртеше само едно: заминала, изоставила го, взела детето, обича друг. Нито един от мотивите ѝ не достигаше до неговия разум. Виждаше единствено голия факт — груб, неправдоподобен, гротесков.

Навън падаше ранният есенен здрач. Приблужи се де прозореца и зачете, за кой ли път, писмото на Беата.

Изведнъж на вратата се почука и Вилчур трепна. За миг го изпълни безумна надежда.

— Тя е! Върнала се е!...

Но веднага в следващия момент осъзна, че е невъзможно.

— Да — обади се дрезгаво.

В стаята влезе Зигмунт Вилчур, негов далечен роднина, председател на апелационния съд. Поддържаха доста близки отношения и често си ходеха на гости. Появата на Зигмунт в този момент не можеше да бъде случайна и професорът веднага се досети, че Михалова му се е обадила по телефона.

— Как си, Рафал? — живо и приятелски започна Зигмунт.

— Как си? — протегна му ръка професорът.

— Защо стоиш на тъмно? Може ли? — и без да чака отговор, завъртя ключа. — Проклетата есен, такъв студ е тук. Я, виж! Дърва в камината. Хубаво нещо си е камината. Добре ще е Бронислав да я запали...

Открехна вратата и извика:

— Брониславе! Я, ако обичаш, запали камината.

Прислужникът погледна крадешком господаря си, вдигна от пода захвърленото кожено палто, разпали огъня и излезе. Пламъците бързо обхванаха сухите дърва. Професорът стоеше неподвижно до прозореца.

— Хайде да поседнем, да поговорим — Зигмунт се настани в креслото до камината. — Така-а-а. Топлината е чудесно нещо. Млад си още и не можеш да я оцениш. Но за моите стари кокали... Ама ти защо не си в клиниката? Мързелуваш си днес, а?

— Да... така се случи.

— Обаждах се — попреиграваше председателят, — обаждах се в клиниката. Исках да намина там да се посъветвам с тебе. Нещо ме безпокои левият крак. Страх ме е да не излезе ишиас...

Професорът слушаше мълчаливо, но само отделни думи стигаха до съзнанието му. Все пак спокойният и ведър глас на Зигмунт му помагаше да се съсредоточи, да събере и свърже мислите си в една почти реална картина от действителността. Трепна, когато братовчедът смени тона и попита:

— А къде е Беата?

Лицето на професора се сгърчи и едва отговори:

— Замина... Да... Замина... Замина... за чужбина.

— Днес ли?

— Днес.

— Доста неочаквана ми се струва тази идея? — неохотно забеляза Зигмунт.

— Да, така е... Изпратих я... Разбираш ли... имаше известни проблеми и във връзка с това...

Говореше с толкова мъка, а на лицето му се беше изписало такова страдание, че Зигмунт побърза възможно най-топло да потвърди:

— Разбирам. Естествено. Но разпратили сте, видиш ли, покани за тази вечер. Ще трябва да се съобщи на всички да не идват. Ще

позволиш ли да се заема с това?

— Да, моля те...

— Чудесно. Предполагам, че Михалова има списъка на поканените. Ще го взема от нея. А ти ще направиш най-добре, ако легнеш да поспиш. Нали?... Няма повече да те занимавам. Хайде, довиждане...

Зигмунт му протегна ръка, но професорът и това не забеляза. Потупа го по рамото, поспря на вратата и излезе.

Вилчур дойде на себе си, когато щракна бравата. Забеляза, че стиска в ръка писмото на Беата. Смачка го на малка топка и го хвърли в огъня. Пламъкът веднага го обгърна, то проблесна като алено цвете и изпепеля... И помен вече нямаше от него, дървата в камината отдавна бяха се превърнали в куп червена жар, когато той потърка очи и стана. Отмести бавно креслото, огледа се.

— Не мога, не мога да издържам тук — прошепна безгласно и излезе в антрето.

Бронислав скочи от стола.

— Излизате ли?... Шлифер или балтон?

— Все едно.

— Навън е само пет градуса. По-добре нещо по-топло — реши прислужникът и му подаде балтона.

— Ръкавиците! — провикна се от верандата, но Вилчур сигурно не чу. Беше вече на улицата.

Тази година крайт на октомври беше хладен и дъждовен. Силният северен вятър брулеше от клоните остатъците от рано пожълтелите листа. По тротоарите имаше локви. Малцината минувачи бяха вдигнали яки и навели глава, за да предпазят лицето си от дребните иглички на дъжда, или стискаха с две ръце чадърите, които се огъваха от силния напор на вятъра. Изпод колелата на рядко мяркащите се автомобили хвърчаха кални струи вода, файтонджийските коне лениво джапаха, а по вдигнатите гюруци се стичаше дъждът и мътно проблясваше жълтата светлина на фенерите.

Доктор Рафал Вилчур машинално закопча палтото си и тръгна напред.

— Как можа да направи това! Как можа! — повтаряше си наум.

Не си ли е давала сметка, че му отнема всичко, че го лишава от смисъла и целта на живота му? И защо... Защото била срещнала

някакъв човек... Поне да го познаваше, за да е сигурен, че е в състояние да я оцени, че няма да я обиди и ще я направи щастлива. Споменава само името му: Янек.

Вилчур започна да прехвърля наум близки и далечни познати. Никой от тях. Може да е някакъв несретник, мошеник, скитник, дете ще я зареже, без да се замисли. Или професионален прелъстител, който с лъжливи признания и клетви ѝ е завъртял главата, измамил и прелъстил е Беата. Разчитал е сигурно на пари. Какво ще стане, когато се убеди, че не е взела дори бижутата си... Ще е само някой изпечен негодник. Да, трябва да го намери, докато може да се предотврати измамата. Трябва да поиска от властите, от полицията да ги издири. Да разпрати съобщения, агенти...

При тази мисъл се спря и се огледа. Беше в центъра на града. Спомни си, че веднъж някъде наблизко, на втората или третата пресечка, бе видял фирмата на полицейски участък.

Запъти се натам, но след няколко крачки се върна.

— И какво, като я намеря? Няма никога да се съгласи да се върне при мене.

Написала е ясно, че не го обича, че я измъчва мнимото му превъзходство, богатството, славата... а сигурно и любовта му. От деликатност не му го е казала открито... Какво право има да я съди, да решава съдбата ѝ? А ако тя предпочита тежкия живот пред този... С какви аргументи може да си послужи човек, за да убеди една жена да се върне при необичания, при... омразния мъж... Не е ли всъщност твърде прибързано убеждението му, че оня човек е отрепка и е алчен негодник?... Беата никога не е обичала подобни мъже, винаги са я привличали идеалистите, мечтателите... Дори на Мариола четеше с часове лирични стихове, които седемгодишното дете не можеше да разбере. Четеше ги на себе си.

Човекът, с когото е тръгнала, сигурно е млад, непрактичен бедняк. Как и къде са се запознали?... Защо никога дума не е споменавала за него?... И изведнъж да избяга, да постъпи така нагло, жестоко. Да изостави човека, готов на всичко за нея... като куче, като роб... И защо? Защо?

Съгрешил ли е с нещо пред нея, пред своята любов?... Никога! Дори в мислите си! Тя беше първата жена, която обикна. Скоро ще станат десет години. Много добре помнеше всичко. Запознаха се

случайно. И до ден-днешен благославяше тази случайност, благославяше я сутрин и вечер, всеки момент, когато я гледаше и когато се радваше на мисълта, че ще я види. Тогава беше още доцент и тъкмо провеждаше упражнения в дисекционната, когато някакъв камион прегазил дядо й. Веднага се зае с него. Сложно счупване на двата крака. Старецът горещо го молеше да съобщи най-внимателно на болната му от сърце жена и на внучката му. Вратата на малкото жилище в Старе място му отвори Беата.

След няколко месеца бяха вече сгодени. Тя бе едва на седемнайсет години. Беше слабичка и бледа, носеше евтини закърпени рокли. Вкъщи мизерствуваха. През войната родителите на Беата загубили цялото си имущество. До деня на злополуката, която му струваше живота, дядото издържал възрастната си жена и внучката с уроци по чужди езици, ходел по домовете на учениците си. Преди да последва мъжа си в семейната гробница на Повонзки, единствената ценност, останала от някогашното богатство, бабата с часове разказваше на внучката си и на годеника й за миналия блясък на рода Гонтински, за замъци, лов, балове, стада коне и скъпоценности, за изписвани от Париж тоалети... Беата седеше и слушаше, а в замечтаните й очи като че се таеше тъга по изгубеното минало, по тази приказка, която повече няма да се повтори.

В такива моменти той стискаше слабичката й ръка и казваше:

— Ще ти осигуря всичко това. Ще видиш, Беато! И скъпоценности, и парижки тоалети, и балове, и прислуга! Всичко ще ти осигуря!

А самият той тогава в ергенската си квартира нямаше нищо друго, освен няколкото куфара, шкафа с медицинска литература и една скромна заплата на доцент.

Но имаше желязна воля и горещо като огън желание да изпълни даденото на Беата обещание. Започна да се бори. За длъжности, за практика, за заможни пациенти. Солидните знания, вроденият талант, твърдият характер и трудът, упоритият, къртовски труд си казаха думата. Пък и му провървя. Растеше славата, растяха доходите. На трийсет и седем години му беше поверена катедра, а след няколко седмици го споходи още по-голямо щастие: Беата роди дъщеря.

Кръстиха я на знатната й прабаба Гонтинска — Мария Йоланта, а галено й викаха Мариола.

Нова болка сви сърцето на професор Вилчур при спомена за дъщерята. Много пъти се беше замислял коя от двете обича повече... Когато започна да говори, една от първите й думи беше:

— Тапенце...

Така си и остана. Винаги го наричаше тапенце. Когато на две години се разболя от тежка скарлатина, но оздравя, той си даде дума, че занапред всички бедни деца ще лекува безплатно. В скъпата му клиника, където никога не достигаха местата, няколко стаи бяха отделени за деца, безплатни пациенти. Правеше го заради нея, за нейно здраве.

А сега му я бяха отнели.

Това вече беше нечовешко, надхвърляше всяка граница на егоизма.

— Трябва да ми я върнеш. Трябва! — говореше на глас и стискаше юмруци.

Минувачите се обръщаха подире му, но той не ги забелязваше.

— Законът е на моя страна! Напусна ме, но ще те накарам да ми върнеш Мариола. Законът е на моя страна. Моралният закон също. Сама трябва да си го признаеш, о, подла, подла, подла!... Негоднице, не разбираш ли, че си извършила престъпление! Какво по-тежко престъпление от това?... Кажи, какво! Отвращавали те парите и всичко останало. Хубаво, но да ти е липсвало нещо? Не любов във всеки случай, защото никой не може да те обича колкото мене! Никой! В целия свят!

Спъна се и едва не падна. Вървеше по някаква непавирана улица и газеше кал до глезените. Тук-там бяха разхвърляни големи камъни, по които обитателите на къщурките в квартала се мъчеха да стигнат чисти до домовете си. Прозорците бяха вече тъмни. Редките газови фенери хвърляха мътна синкава светлина. Вдясно имаше по-широка и по-гъсто застроена улица. Вилчур зави по нея и запристъпва все по-бавно.

Не усещаше умора, но краката му натежаха непоносимо. Беше сигурно мокър до кости, защото всеки полъх на вятъра го пронизваше, като че е гол.

Изведнъж някой му препречи пътя.

— Драги господине — обади се дрезгав глас, — дай една петачка заем без банкови гаранции по ипотеката на полския спиртен монопол.

Сигурност и доверие.

— Какво? — не разбра професорът.

— Не питай, защото и ти ще бъдеш питан, казва светото писание: както попитах ближния си, така ще те попитат и тебе, гражданино на столицата на трийсетмилионна държава с излаз на море.

— Какво желаете, моля?

— Здраве, щастие и благополучие. А най-напред искам да напълня празния си стомах с четирийсетпроцентов алкохолен разтвор, великодушно придружен с известна доза свинска мърша, наричана салам.

Дриплъто се олюляваше на краката си, а от лицето му, отдавна небръснато, се разнасяше дъх на водка.

Професорът бръкна в джоба си и му подаде няколко монети.

— Заповядайте.

— Bis dai, qui cito dat^[1] — мъдро отсъди пияницата. — Thank you, my darling^[2]. Все пак позволи ми, щедри благодетелю, и аз да ти предложа нещо ценно. Имам предвид своята компания. Да. Слухът не те лъже, добри човече. Мога да те удостоя с тази чест. Noblesse oblige^[3]! Аз черпя! Мокър си, сър, и си премръзнал на този студ. Ела в моя дом и се стопли при мене. Вярно, че си нямам дом, но затова пък притежавам знания. Какво значи някаква си постройка в сравнение със знанията?... А аз с удоволствие ще ги споделя с тебе, mon prince^[4]. Моите знания са обширни. Засега става дума само за топографския им раздел. А именно, знам къде се намира единствената кръчма, в която по това време може да влезе човек, без да разбива брави и решетки. С една дума: Дрожджик. Тук на ъгъла на Полинецка и Витебска.

Вилчур си помисли, че алкохолът действително ще му помогне. Наистина бе премръзнал. Освен това монотонната словоохотливост на срещнатия пияница го зашеметяваше. Мъчеше се, без да иска, да разбере нещо от неговия брътвеж, а това попритъпяваше ясното съзнание за случилото се нещастие, което предизвикваше в главата му водовъртеж от най-болезнени мисли.

На изток вече просветляваше, когато след дълго чукане по затворените кепенци най-сетне влязоха в малко магазинче, изпълнено със зловонията на бурета с херинга и вонята на бира и газ. Зад магазинчето имаше стая, по-голяма, но още по-смърдяща и потънала в

пушека на евтин прокиснал тютюн, в ъгъла седяха неколцина съвсем пияни мъже. Собственикът, набит дангалак с квадратно лице на заспал булдог, с мръсна риза и разкопчана жилетка, сложи на свободната маса, без да пита, бутилка водка и нащърбена чиния с някакъв нарязан салам.

Тук обаче беше топло. Приятно топло и вкочанените ръце се отпуснаха с болезнени тръпки. Първата чашка водка веднага загрея гърлото и стомаха. Случайният другар не млъкваше. Пияните в ъгъла не обръщаха никакво внимание на новодошлите. Единият шумно хъркаше, а останалите трима от време на време повишаваха глас, но думите им не се разбираха. Изглежда, спореха за нещо.

След втората чаша водка на Вилчур му поолекна.

„Колко е хубаво — помисли той, — че тук никой не ме гледа, никой нищо не...“

— ... защото внимаваш, нали, графе — продължаваше монолога си небръснатият му другар. — Наполеон отиде по дяволите. Сашо Македонски ditto^[5]. А защо, питаш ти гръмогласно? Защото не е изкуство да бъдеш нещо. Изкуство е да бъдеш нищо. Нищо, дребен паразит на яката на Провидението — *disce puer*^[6]. Това ти го казвам аз, Самуел Обеджински, който никога няма да падне от висотата на положението си и да си размаже мутрата, защото никога няма да се изкачи нависоко. Пиедесталите са място за глупците, приятелю. А вярата е балон, от който въздухът рано или късно ще излезе. Късметът ли?... Има го, разбира се, но докато го чакаш, ще хвърлиш топа. Пазете се от балоните, граждани!

Вдигна нагоре празната бутилка и викна:

— Господин Дрожджик, още една! Повелителю на всички радости, покровителю на заблудените, дарителю на съзнание и забрава.

Без да бърза, мрачният кръчмар донесе водка, удари дъното с широката си длан и сложи пред тях отворената бутилка.

Професор Вилчур мълчаливо изпи чашата си и се потърси. Никога не беше пил и отвратителният вкус на парливата домашна водка предизвикваше у него погнуса. Но вече усещаше лек шум в главата и искаше да се замае напълно.

— Целият смисъл на притежаването на сиво мозъчно вещество — продължаваше човекът, който се представи като Самуел

Обеджински — се състои в жонглиране на съзнание с неведение. Как иначе да се скрие драмата на интелекта, който стига до абсурдния извод, че е един каприз на природата, излишен баласт, мехур, закачен за опашката на наше животинско превъзходителство? Какво знаеш ти за света, за нещата, за целта на съществуването? Да, тебе питам, създание, обременено с два килограма мозъчна субстанция, какво знаеш ти за целта?... Та не е ли парадокс? Не можеш пръста си да помръднеш, не можеш крачка да направиш без ясна и осъзната цел. Така ли е?... А в същото време се раждаш и в продължение на няколко десетки години изпълняваш милиони, милиарди различни действия, трепеш се, работиш, учиш, бориш се, падаш, ставаш, радваш се, скърбиш, мислиш, изразходваш енергията на цяла варшавска електроцентрала и за какъв дявол ти е всичко това? Да, приятелю, не знаеш и не можеш да знаеш с каква цел го правиш. Единствената инстанция, към която можеш да се обърнеш, за да ти даде меродавна информация по въпроса, е твоят разум, а той, тъй да се каже, безпомощно разперва ръце. Следователно къде е смисълът, къде е логиката?

Разсмая се гръмогласно и изпразни на един дъх чашата.

— Та защо съществува разумът, щом не може да изпълни единствената си, именно единствената си задача?... Зная какво ще ми се отговори, ама и то си е глупост. Ще ми се каже, че неговият обсег на действие включвал само функциите на живота. Причините и целта на живота не били в неговата област. Хубаво. Но ще го видиш как се справя с живота. Какво може да ни обясни той на нас? Излиза — нищо. Нищо, освен най-елементарните животински функции. В такъв случай защо същият този тумор е израснал под черепа ни? За какъв дявол, питам те аз, драги ми шефе? Защото какво знае той? Знае ли какво е това мисъл?! Дал ли е възможност на човека поне да се самоопознае? Да се опознае, ако щещ, дотолкова, че да може със сигурност да каже за себе си: аз съм мръсник, или пък: аз съм почтен човек. Идеалист съм, или: материалист съм. Не, сто на сто не! Ще ми каже само телешко ли предпочитам, или свинско. Но за такова нещо ни стига мозъкът на един обикновен Шаро. А за хората, за ближните ни? Ще ни научи ли на нещо?... Не! Гарантирам с цялото си имущество, че под голямото ви чело не е пръкнала нито една аксиома относно моята интересна личност. Въпреки че сме вече... вече на две бутилки.

Впрочем да оставим мене, я кажете, имате ли някаква аксиома за тия, които отдавна познавате?... Да речем, за братята, бащата, жената, приятелите си?... Не! Хората ходят в импрегнирани скафандри. И няма начин да проникнеш в съдържанието им. Ха наздраве за ергенлъка! Пий, господине!

Чукна чашката на Вилчур и гаврътна своята.

— Искаш ли ти, маестро, да разбереш как изглежда в действителност една издокарана мадама, можеш да я издебнеш в банята през ключалката. Ще установиш, да речем, че е с увиснал бюст и пак нищо няма да знаеш. Защото дори и да е сама и да е свалила скафандъра, който винаги е намъквала заради тебе, има отдолу друг, който не сваля никога и който и за самата нея е непроницаем. Така ли е? Естествено има моменти, когато можеш да надзърнеш през ръкава или зад яката на някого. Катастрофални моменти. Скафандърът цъфва, пука се, появяват се цепнатини и пролуки. Ето... ето ти например твоята ситуация сега, вожде! Нещо тежко те е смляло.

Той се наведе над масата и впери във Вилчур сините си кървясали очи.

— Така ли е? — попита настойчиво.

— Да — кимна професорът.

— Разбира се! — извика гневно Обеджински. — Разбира се! Човек като мене, жаден за спокойствие, крачка не може да направи, без да се сблъска с човешката глупост! Защото в дъното на всяка трагедия е глупостта!... Та какво? Балон или пиедестал?... Банкрутира, изхвърлиха те от някое министерско кресло или разочарование? А?... Жена?... Изневери ти?...

Вилчур наведе глава и отвърна глухо:

— Напусна ме...

Очите на Обеджински блеснаха яростно.

— Голяма работа! — кресна той. — И какво от това?

— Какво от това ли? — Вилчур грабна ръката му. — Какво от това?... Това беше всичко за мене. Всичко!

В гласа му сигурно е имало нещо по-убедително от какъвто и да е довод, понеже Обеджински веднага се укроти, сви се и млъкна. Едва след няколко минути заговори тихо, сякаш се оплакваше:

— Животът е подъл, а аз съм без късмет. Отвращават ме всякакви чувства, затова и съдбата вечно подхвърля на пътя ми разни

жертви на чувствата. Дявол да го вземе... Не подлежи на съмнение, че това е нещо относително. Един и от боздуган няма да падне, друг ще се подхлъзне на вишнева костилка и ще си строши главата. Няма никакво мерило, никакъв критерий. Пий, братко. Водката е хубаво нещо. Sapristi^[7]!

Напълни чашите.

— Пий — повтори и тикна чашата в ръцете на Вилчур. — Хей, Дрожджик, носи следващата!

Кръчмарят се измъкна от леговицето си в нишата и донесе бутилката, след което изгаси лампата. Вече не беше нужна. От мръсния двор през прозореца надничаше облачен и дъждовен ден. Компанията в ъгъла остави хъркация си другар и се изсипа на улицата.

Обеджински се подпря на лакти и пиянски умислен, рече:

— Така е то с жените... Една се впие в тебе, та всичките ти сокове изсмуче, друга ти свие каквото имаш, трета те мами на всяка крачка, а има и такива, дето те повличат в сивотата, в ежедневно мочурище. Пране, чистене, пелени и тем подобни. Върви, че живеи... Но не е така, всичко си зависи от мъжа. Той какъв е. Един успява да се измъкне на сухо, друг като простреляна котка се завърти, запици и умре, а такива като тебе, амиго... Твърд ми се виждаш. Като голямо дърво. Ако ти обелят кората, нова ще порасне, ако ти отрежат клоните, нови ще покарат. Ама май са те изтръгнали от земята с все корените... Захвърлен в пустиня...

Вилчур се наведе към него и изфъфли:

— С корените... точно така...

— Виждаш ли. И силата не помага, няма ли опора. Почвата се е размекнала, размила се е, престанала е да съществува. Още Архимед е казал... Какво беше казал... Впрочем яли го вълци... Аха... За какво говорех? За корените! И най-силните корени пукната пара не струват, няма ли за какво да се заловят. Ох!... Кучешка радост... това е животът...

Езикът му се преплиташе все повече. Най-сетне клюмна, подпря се на стената и заспа.

В проблясъците на съзнание Вилчур мислено си повтаряше:

— Като дърво, изтръгнато с корените... Като дърво, изтръгнато с корените...

Не беше май спал дълго, събуди го безцеремонно разтърсване, с мъка отвори очи и се олюля. Алкохолът не беше успял да се изпари. На масата пак имаше водка, а освен нощния му другар седяха още трима непознати. Професор Вилчур едва осъзна къде се намира и споменът за Беата го жегна изведнъж болезнено. Скочи и се втурна към вратата, събаряше столовете по пътя си.

— Хей, господинчо! — извика след него кръчмарят.

— Какво?

— Няма ли да благоволиш да платиш? Сметката е четирийсет и шест злоти.

Вилчур машинално извади портфейла от джоба си и подаде една банкнота.

— Ама че мангизи! Фююю! — подсвирна тихо един от компанията.

— Затвори си плювалника — изръмжа друг.

— Дрожджик! — викна третият. — Я не се прави на балама! Върни на човека рестото, бе! Виж го ти!

Кръчмарят го погледна с омраза, отброи пари и ги подаде на Вилчур.

— А ти, нахалнико — изръмжа, — си глей твоята работа.

Вилчур не им обърна ни най-малко внимание и излезе навън. Валеше гъст, мокър сняг, но улицата и тротоарите бяха черни, защото се топеше веднага. По платното пъплеха каруци, натоварени с въглища.

— Напусна ме... напусна... — повтаряше си Вилчур. Вървеше без посока, залитайки... — Като дърво, изтръгнато с корените...

— Към Грохув ли сте, уважаеми господине? — чу наблизо глас. — По-добре ще е да се заобиколи Равска. Калта е по-малко.

Позна един от компанията.

— Все ми е едно — махна с ръка.

— Чудесно. На път ми е. Да вървим заедно. Все си е по-весело. Някаква мъка имате, а?

Вилчур не отговори.

— Така е, хора сме. Мене ако питате, на мъката цярът е един: да я удавиш пущината с водка. Ясно, не в дупка като на Дрожджик, той е ментърджия, дето дава на клиентите си не салам, а отрова. Ей тука, наблизичко, на улица Равска, има една порядъчна кръчма като за хора.

Човек може и да се позабавлява, келнерки обслужват. А цената е същата.

Продължиха пътя мълчаливо. Човекът, доста по-нисък и по-слаб от Вилчур, го хвана под ръка и от време на време вдигаше глава, за да го погледне изпод козирката на каскета си. Минаха няколко преки и той го дръпна настрана.

— Я да влезем, а?... Най-добре е да удави човек мъката. Тука е. Ще обърнем по една.

— Добре — съгласи се Вилчур и влязоха в кръчмата.

Първата глътка водка не му донесе облекчение. Напротив, замъгленото съзнание сякаш се проясни, следващите обаче си изиграха ролята.

В съседната стая дрезгаво свиреше музикален шкаф. Запалиха лампите. След малко към тях се присъединиха още двамина мъже, на вид работници. Приседна и една дебела, силно гримирана келнерка. Пиеха вече третата бутилка, когато изведнъж откъм страничната стаичка се разнесе висок женски смях.

Професор Вилчур скочи на крака. Кръвта нахлу в главата му, за миг остана като закован. Бе готов да се закълне, че е чул гласа на Беата. Рязко отстрани мъжа, който препречваше пътя му, и с един скок се оказа до вратата.

Две газови лампи ясно осветяваха малката стая. Край масата седяха шкембест, як човек и някакво луничаво момиче със зелена шапка.

Бавно се върна, стовари се на стола и избухна в ридание.

— Налей му още — прошепна човекът с каскета, — здрава глава има.

Разтърси Вилчур за рамото.

— Пий, братко! Другото е вятър!

Когато в единайсет затваряха кръчмата, компанията трябваше да подкрепя Вилчур, защото не можеше да върви сам. Залиташе и с едрото си тяло ги понасяше ту на едната, ту на другата страна. Здравата се задъхаха от усилието. За щастие не вървяха дълго. Зад ъгъла в тъмната, пуста уличка ги чакаше файтон с вдигнат гюрук. Натовариха мълчаливо Вилчур вътре и се наместиха до него. Файтонджията шибна коня.

След няколко минути къщите оредяха. От двете страни между оградите тук-там проблясваха светлините на газени лампи. Най-сетне и те изчезнаха. Сега в ноздрите ги удари вонята на градските сметища. Файтонът сви встрани, утихна тропотът на конските копита. По мекия черен път те не се чуваха. Стигнаха до една яма, изкопана в глината.

— Стой, най-добре тука — обади се тих глас.

Ослушаха се. Някъде далече еднообразно бучеше градът. Тук цареше пълна тишина.

— Смъквай го — разнесе се кратка команда.

Три чифта ръце сграбчиха безчувственото тяло. След малко съдържанието на джобовете му бе извадено. Лесно свалиха балтона, сакото и жилетката. Изведнъж навярно от студа Вилчур се опомни и извика:

— Какво става, какво правите?...

Същевременно се мъчеше да се надигне. Но точно когато се изправяше на крака, силно го удариха отзад в главата. Без звук да издаде, се строполи като пън. Падайки, се изтърколи до голямата яма, в която изхвърляха сметта, и по стръмната ѝ стена се свлече на дъното.

— Майната му! — изруга единият. — Не можа ли да го задържиш?!

— Що ми е?

— Глупав пикльо! Що?! Слизай сега след него за обувката и панталона му.

— Сам слез, щом си толкоз хитър.

— Кво рече?! — приближи се застрашително до него първият.

Вървеше към сбиване, ако не беше се обадил флегматично файтонджията, който досега си пушеше мълчаливо.

— Хайде, качвайте се и да тръгваме. Да ни сбарат ли искате?...

Мъжете се опомниха и скочиха във файтона. Конят веднага тръгна. Преди да излязат на главното шосе, спряха, файтонджията извади изпод капрата един стар чувал и старателно избърса колелата от мръсотииите, залепнали по тях, после се качи, изцъка на крантата и след малко по полето се възцари тишина.

Денем тук никой не идваше, а нощем още по-малко. Чак призори сметището се оживяваше. Селяните от селцата край столицата, хванали се на работа в града като боклукчии, пристигаха с вонящия си товар. Идваха, изсипваха боклуците от каруците и се връщаха у дома с

няколкото припечелени злоти. По-съзнателните стоварваха нечистотиите в самите ями, както му е редът, а други използваша липсата на контрол и ги изсипваха направо сред полето.

Старият Павел Банковски, селянин от Бжозова Вулка, обичаше добре свършената работа. Затова и докара каруцата до самата яма и старателно я изпразваше. Не бързаше, защото и кобилата трябваше да си почине, преди да потегли, пък и страдаше от задух, нещо нормално за неговата възраст.

Тъкмо бе свършил и си нагласяше чувала с малко сено, когато отдолу ясно чу стенание. Прекръсти се за всеки случай и нададе ухо. Стенанието прозвуча по-силно.

— Хей ти! — викна той. — Що за дявол си?

— Вода... — изохка слаб глас.

Гласът се стори познат на Павел Банковски. Снощи на път за града настигна Матеуш Пьотровски от Бичинец, който също бе тръгнал натам да извозва боклуци с каруцата си. Нещо го жегна, че това ще е само Пьотровски. И гласът същият, пък и все в тази яма изсипваше. А и обичаше да си попейва. Напил се, паднал долу, може и да се е потрошил и лежи.

Огледа се. Беше още тъмно, на изток едва просветляваше. Ако Пьотровски е оставил каруцата си тук, конят сигурно сам е потеглил към Бичинец.

— Ти ли си, Пьотровски? — попита. — Падна ли, що ли?

Единственият отговор беше тихо стенание.

— А може тия граждани да са го подредили? — замисли се селянинът. От тях винаги най-лошото е очаквал.

Опипа с крак наклона, замисли се, върна се при коня, отвърза въжетата, които му служеха за юзди, съедини ги, върза ги здраво на възел за колелото и, придържайки се за въжето, слезе долу.

— Матеуш, обади се бе, че е тъмно — извика. — Къде си?

— Вода!... — чу глас съвсем наблизо.

Наведе се и напипа едно рамо.

— Нямам вода, откъде вода? Трябва да се изкатериш горе. А къде е конят ти?... Сам ще се е върнал вкъщи... Хайде де, не мога да те поместя, опитай се да станеш.

Заби крака в боклуците, напъна се и дръпна отпуснатото тяло.

— Поразмърдай се, де. Чуваш ли! Сам няма да се справя.

— Не мога.

— О-о-о, не можел! Напъни се, бе! Няма да умираш тук, я!

Ръцете на Банковски се натъкнаха на гъста течност, слепила косата. Помириса пръстите си и попита:

— Пребили са те май, а?

— Не зная...

Селянинът се замисли.

— Тъй или инак, няма да умираш тука. Тю-ю-ю!... Гледай, имам въже, да беше се надигнал, все някак ще се изкатериш.

Силите на падналия май се възвръщаха, защото се понадигна веднъж, втори път, но пак се повали, макар Банковски да го придържаше колкото може.

— Няма как — реши. — Ще трябва да ида за помощ. Сигурно и други са дошли.

С мъка се покатери и след малко се върна с още двама души, като им обясняваше как някакви варшавски мръсници пребили тук Пъотровски от Бичинец. Селяните се заловиха мълчешком за работа, изтеглиха бързо ранения и го наместиха в каруцата на стареца. Спасеният всъщност се почувствува по-добре, защото седна и се заоплаква, че му било студено.

— Само по панталони го оставили кучите му синове — Изруга единият от селяните.

— Трябва в участъка да се кара — забеляза другият.

Банковски вдигна рамене.

— Не ми е работа. Ще го закарам в Бичинец, така и така ми е по пътя, пък там синовете му да си го водят, където щат. В участъка ли, другаде ли.

— Така де — съгласиха се другите. — Тяхна си работа.

Старецът подложи под главата на човека чувала със сеното, сам седна на голите дъски и дръпна юздите. Щом излязоха на шосето, настани се по-удобно и задряма. Кобилата си знаеше пътя.

Събуди се, когато вече беше светло. Огледа се и разтърка очи. Зад него в каруцата, покрит с чула, лежеше някакъв непознат човек. Широко, подпухнало лице, черна коса, слепена на темето от съсирена кръв. Банковски можеше да се закълне, че никога през живота си не го е виждал. А с Пъотровски от Бичинец нямаше нищо общо. Само на височина и по дебелина, защото и оня беше коджамити мъжище. Изпод

възкъсия продупчен чул се подаваше тънка, съдрана риза, кални панталони и градски обуца.

— Ама че проклетия! — изруга и се замисли какво да прави по-нататък.

Чуди се, чуди се, пък накрая се наведе назад и забута пътника си по рамото.

— Хей, господине, събуди се! Да го вземат мътните! Събуди се, бе! Що ми трябваше беля на главата... Събуди се!

Пътникът бавно отвори очи и се надигна на лакът.

— Ти кой си?... — попита ядосано селянинът.

— Къде съм, какво е това? — отговори пътникът с въпрос.

— Как къде?! В каруцата ми, не видиш ли?

— Виждам — избоботи човекът и с мъка сви краката си да седне.

— Е?

— А как съм попаднал тук?

Банковски се обърна напред и плю. Трябваше да помисли.

— Знам ли? — сви най-сетне рамене. — Заспал съм, а ти си се качил в каруцата. От Варшава си, така ли?

— Какво?

— Питам те аз, варшавянин ли си?... Че ако е така, нямаш работа чак до Вулка или до Бичинец. Вкъщи си отивам. Пък ти не си за Вулка. Ей там, оттатък мелницата, ще трябва да свия... Ще слезеш ли, или... Така или иначе до града са десетина километра...

— Докъде? — попита човекът с учуден поглед.

— Нали ти казвам, до Варшава. От Варшава ли си?

Човекът широко отвори очи, разтърка челото си и отвърна:

— Не зная.

Банковски чак подскочи. Сега вече разбра, че има работа с негодник. Опипа внимателно пазвата си, където беше скрил торбичката с парите, и се озърна. На около половин километър се виждаха някакви каруци.

— Ти какво се правиш на гламав, бе — викна му, — не знаеш ли откъде си?

— Не зная — повтори човекът.

— Да не си мръднал нещо? И тоя, дето ти е счупил главата, и него не го знаеш, а?

Другият опипа главата и промълви:

— Не зная.

— Тогава слизай от каруцата! — викна ядосано селянинът. — Дим да те няма! Слизай!

Дръпна юздите и кобилата спря. Непознатият кротко се смъкна на шосето. Слезе и започна да се озърта, сякаш не беше на себе си. Банковски видя, че непознатият явно няма лоши намерения, но все пак реши да бие на съвест.

— Държа се с него най-човешки, по християнски, а той вири нос. Тю-ю-ю, градска мърша! Питаш го от Варшава ли е, не знаел. Че си от майка роден и това ли не го знаеш, а?... Не знаеш и кой си, и как се казваш, така ли?...

Непознатият го гледаше с широко отворени очи.

— Как... се казвам?... Как?... Н-н-е. Н-н-н-е зная...

Лицето му се сви като от страх.

— Тфу! — плю Банковски и изведнъж шибна решително с камшика коня по гърба. Каруцата се понесе напред. Като се отдалечи на около двеста метра, селянинът се извърна: непознатият вървеше подире му в края на шосето.

— Тфу! — изплю се пак той и така удари крантата, че тя хукна в тръс.

[1] Двойно дава, който бързо дава (лат.). Б.пр. ↑

[2] Благодаря ти, скъпи мой (англ.) Б.пр. ↑

[3] Благородството задължава (фр.). Б.пр. ↑

[4] Принце мой (фр.). Б.пр. ↑

[5] Също, както по-горе (ит.). Б.пр. ↑

[6] Учи се, момче (от лат.). Б.пр. ↑

[7] Пусто да остане! (фр.). Б.пр. ↑

ВТОРА ГЛАВА

Изчезването на професор Рафал Вилчур развълнува целия град. В цялата тази история хората подозираха най-вече някаква тайна. Всички, които от години се срещаха с професора и го познаваха добре, твърдяха, че всяко предположение за самоубийство е абсурдно. Вилчур се отличаваше с изключителна жизненост, обичаше своята работа, обичаше семейството си, обичаше живота. Материалното му състояние бе повече от добро. Славата му постоянно растеше. В медицинските среди го смятаха за знаменитост.

Едно убийство изглеждаше също изключено поради простата причина, че професорът нямаше врагове. Единственият мотив, допустим за подобно твърдение, можеше да бъде опит за ограбване. Но и тук възникваха сериозни съмнения. Лесно бе установено, че в злополучния ден професорът е имал в себе си около хиляда злоти, а всички знаеха, че часовникът му беше най-обикновен, дори венчална халка не носеше. Следователно едно предумишлено нападение с цел грабеж и последвало го убийство също изглеждаше невероятно. В случай на катастрофа или случайно убийство трупът щеше да бъде намерен.

Оставаше още една възможност: загубване на паметта. Понеже миналата година полицията бе намерила петима души, изчезнали след внезапно загубване на паметта, в съобщенията на повечето вестници се допускаше точно това.

Ако обаче в тези дописки се правеха намеци, а в частни разговори открито се говореше за тайнствените обстоятелства около изчезването на професор Вилчур, причините бяха съвсем други.

И така, репортерите напразно щурмуваха вилата на професора на Алеята на люляците. Наистина те без усилие научиха, че съпругата на професора и седемгодишната дъщеричка не са във Варшава, но прислугата сякаш си бе глътнала езика и не даваше никакви други сведения. По-настойчивите журналисти изпращаше при братовчеда на

изчезналия, председателя на апелационния съд Зигмунт Вилчур. Той пък с невъзмутимо спокойствие повтаряше:

— Семейният живот на моя братовчед винаги е бил изключително щастлив. За многобройните си приятели винаги са били едно образцово семейство. Именно за това е и ще бъде нелепо — наблягаше той — изчезването на професора, от което съм дълбоко потресен, да се свързва със семейни проблеми.

— А можете ли да ни кажете, господин председателю, къде се намира понастоящем Беата Вилчур? — питаха журналистите.

— Разбира се. Готов съм да повтора онова, което чух от устата на моя братовчед именно в деня, когато за последен път е излязъл от къщи. Съобщи ми, че е изпратил съпругата си и детето в чужбина.

— А с каква цел?

Председателят се усмихна и махна неопределено с ръка.

— Да ви призная, господа, не го попитах. Вероятно е свързано с лечение. Доколкото си спомням, съпругата на братовчед ми не понасяше много нашите есенни дъждове. Впрочем тя доста често излизаше в чужбина.

— Все пак подобно внезапно заминаване в деня или няколко дни преди бала, за който са били разпратени, покани...

— Драги господа. Различни обстоятелства възникват в живота на хората. Освен това не бяхме дотолкова близки, че да съм в течение на всичките им грижи. Ако позволите, господа, имам една молба към вас — по семейни причини ще ви бъда много задължен, ако въпросът не се превърне в излишна сензация. А особено разчитам да не срещна в печата никакви намеци относно семейния живот на моя братовчед. Много държа на това. Ще ви се отблагодаря, като споделя с вас личното си мнение за случая. Не е изключено професорът да е възнамерявал да замине със съпругата си. Във Варшава го задържа една изключително важна операция, за която се писа толкова много във всички вестници. След успешната операция братовчед ми може да е заминал при съпругата си.

— Толкова дни минаха оттогава — забеляза един от репортерите, — не е възможно тревогата в печата да не е стигнала до професора. Все щеше да се обади.

— По всяка вероятност. Ако тревогата е стигнала до него. Има обаче в чужбина много такива кътчета, спокойни пансионни в

планините, отдалечени курортни местности, докдето варшавските вестници не стигат.

— Целият чуждестранен печат публикува телеграми за изчезването на професора — настояваше журналистът, — пък и радиото съобщи.

— Всички не слушат радио. Аз например не го понасям. А колко хора по време на почивка не пипват вестници. Не всеки някъде в Тирол или Далмация има желание да ги чете.

— Да, господин председателю. Но има още едно обстоятелство. А именно, професорът не е нито в Тирол, нито в Далмация, нито където и да е в чужбина.

— Как успяхте да го установите? — усмихна се председателят.

— Не беше трудно. Просто установих в общината, че задграничният паспорт на професор Вилчур е издаден със срок за една година. Невалиден е точно от два месеца и не е продължаван.

Настъпи мълчание. Най-сетне председателят разпери ръце.

— Я виж. Въпросът без съмнение е неизяснен. Все пак моля да ми повярвате, че ще положа всички усилия да го разгадая. Върху това работи и полицията. Във всеки случай още веднъж ви напомням молбата си.

Благодарение на тази молба, изразена от човек с уважавани в общественения живот позиции, както и поради общите симпатии, на които се радваше изчезналият професор, печатът се отказа от съблазнителната възможност да се порови в личния му живот. Това естествено не попречи на пороя от клюки, разказвани от познати и непознати, но тъй като не бяха подхранвани с нови сведения, започнаха постепенно да утихват.

Полицията обаче си продължи разследването. Комисарят Гурни, комуто бе поверено то, успя за няколко дни да изясни редица подробности. От разпита на персонала в клиниката стана ясно, че в злополучния ден професор Вилчур е тръгнал за вкъщи в отлично настроение и че е носел току-що купено самурено кожено палто, подарък за жена му по случай осмата годишнина от сватбата им. По нищо не личало, че е очаквал внезапното заминаване на съпругата си. От показанията на прислугата излизаше, че е научил за това от писмото, което му е оставила. Писмото му направило поразяващо

впечатление. Бил не на себе си, не хапнал нищо. Седял в тъмния кабинет.

Писмото не бе намерено. Не беше трудно обаче да се сетят, че е съдържало решение за раздяла. Същото предположение изказа председателят Вилчур, който не спести на следствието и най-дребните подробности и изчерпателно разказа за посещението си у братовчедата.

От останалите показания на прислугата не се изясняваше нищо конкретно. Всяка сутрин госпожа Беата излизала с колата на дълга разходка в парка Лаженки. Шофьорът чакал в колата пред входа и нито веднъж не забелязал някой да придружава госпожата. Затова пък пазачите в парка веднага познаха на показаната им снимка госпожата, която всеки ден се срещала там с млад, слаб, рус мъж с доста износени дрехи. Според описанието им русокосият нямал никакви характерни отличителни белези.

Проверката на писмата и книгата на професоршата също не наведоха на някаква следа. Беше установено, че е оставила доста голяма сума и бижутата си. Не е взела също така нито кожено палто, нито нещо ценно, което би могла лесно да осребри.

В бюро на професора комисарят Гурни намери зареден револвер.

— От това мога да направя извода — каза на председателя Вилчур, — че професорът не е възнамерявал да се самоубие. В противен случай щеше да вземе оръжието. Щеше да го вземе и ако е имал намерение да се саморазправи с прелъстителката на жена си.

— Смятате ли, че е знаел къде да го търси?

— Не. Предполагам, че дори не се е досещал за съществуването му. Никой от прислугата не е виждал на Алеята на люляците мъж като описания. Убеден съм обаче, че намерим ли тях двамата, ще получим отговор на въпроса какво е станало с професора.

Воден от това убеждение, комисарят насочи следствието към издирване на госпожа Беата. След дълги усилия му доведоха шофьора на таксито, с което в злополучния ден е заминала от дома на професора. Но и той нямаше кой знае какво да каже. Спомняше си, че е откарал една млада красива жена с малко момиченце от Алеята на люляците до централната гара. Платила, взела си сама куфарите и изчезнала в тълпата. Проверката на разписанието на влаковете също не

помогна много. Между дванайсет и един на обед от централната гара тръгваха в различни посоки двайсетина влака.

Комисарят Гурни се канеше да разпрати съобщения за издирване на Беата Вилчур, когато изведнъж едно ново откритие насочи следствието в друга посока.

По време на поредния обиск у един търговец на крадени вещи на улица Кармелицка сред многото откраднати неща бяха намерени черен балтон, сако и жилетка особено големи. Въпреки че етикетите на шивача бяха отпорени, лесно бе открито шивашкото ателие, където са ушити, и се установи, че са на изчезналия професор. Притиснат до стената, търговецът призна, че ги е купил от някакъв си Феликс Жубровски.

Въпреки предположенията на комисаря, Жубровски досега не бе регистриран за някакво престъпление. Живееше на Пшивишлна с жена си и четирите си деца, работеше като изгребвач на пясък от реката и заяви, че в злополучния ден сутринта се връщал от гуляй и намерил дрехите на брега. Неколцина свидетели, невдъхващи особено доверие, потвърдиха неговото алиби. Във всеки случай не можеше да бъде обвинен в нищо и след три дни Жубровски бе освободен. Невинността му се потвърждаваше от факта, че на това място Висла беше дълбока, а самоубийството на професор Вилчур бе доста вероятно.

През следващите дни претърсиха коритото на реката на разстояние няколко километра — без резултат. Шест пъти прислугата от Алеята на люляците и председателят Вилчур трябваше да ходят в моргата и да гледат неидентифицирани трупове, въпреки че беше излишно: изчезналият професор правеше впечатление с високия си около метър и деветдесет сантиметров ръст и почти стокилограмово тегло.

— Още не сме намерили трупа — казваше отчаяно комисарят Гурни, — възможно е да изплува напролет. Висла има много вирове и се е случвало да изхвърли удавници чак след няколко месеца.

— Значи потвърждавате моите опасения? — попита председателят.

— Много обстоятелства говорят за самоубийство. За всеки случай разпратих копия от снимката на професора до всички полицейски участъци.

— Все пак значи допускате вероятността да е изгубил паметта си?

— Ако трябва да бъда искрен, не вярвам. Но докато трупът не се намери, нямам право да изключвам и тази възможност. По същата причина не съм се отказал и от хипотезата си за убийство. Макар да съм почти убеден, че може да бъде единствено самоубийство. Положително. Излязъл е от къщи поразен от нещастieto и затова все още не е взел никакво решение. Навярно дълго е обикалял из града, възможно е да е пил, за да удави мъката...

— Той изобщо не пиеше — прекъсна го председателят.

— Тъй или иначе, решил е да сложи край на живота си. Защото кой може да го е убил?... Крадци?... Трябвало е да бъдат поне трима или четирима, за да се справят с него без много шум. Нали е бил изключително силен физически. Да са го застреляли?... Не е изключено, но една стрелба привлича вниманието, затова трупът трябва бързо да се скрие. Впрочем по балтона и сакото му няма никакви следи от кръв. Остава възможността да е бил привлечен и убит в някакво затворено помещение. Тоест, предумишлено убийство. В такъв случай кой може да има облаги?... Никой. Професорът не е оставил завещание. По закон цялото имущество наследяват дъщерята и съпругата му. Вие обаче твърдите, че неговата вдовица била най-безкористната жена в света. Остава любовникът ѝ с незавидно материално положение, съдейки по описанието на външността му. Но и това е повече от съмнително. Ако е искал да забогатее, можел е да убеди професоршата да вземе парите, кожените палта и бижутерията си. Сумата не е била за пренебрегване, грубо пресметнато около седемдесет хиляди. А един мъж може да измъкне от влюбената в него жена всичко.

— Съмнявам се. Беата имаше принципи...

— Господин председателю, вие сте опитен съдия и знаете по-добре от мене, че принципите на жената свършват там, където започва любовта ѝ. Но за невинността на тези двама влюбени говорят и други обстоятелства. Първо, не биха избягали, след като знаят, че това ще насочи подозренията единствено срещу тях. Второ, щяха след изчезването на професора да се обадят. Целият печат го разгласи. А трябва да са напълно оглупели, ако не допускат, че заподозре ли ги полицията в извършване на престъпление, рано или късно ще ги

намери. Ако играеха на такъв голям залог, какъвто е наследството на професора, щяха да се обадят до няколко дни, а ето че минава вече втори месец. Съвестта им сигурно е чиста.

— И аз така мисля.

— И още нещо! От опит знам, че престъпникът почти никога не може да се въръжи с достатъчно търпение. Всеки бърза да постигне онова, което го е тласнало към престъплението. И винаги избира тактиката да се навърта под носа на полицията. Чувствува се по-сигурен, когато се натрапва с присъствието си, отколкото ако си стои в сянка, с което бихме могли да го заподозрем.

— Така е.

— Без съмнение. Обмислил съм още една възможност. Случайно убийство. Професорът, да речем, ги е намерил и при едно остро спречкване е бил убит. В такъв случай отново трябва да се вземе под внимание, че професорът е бил силен мъж, а по дрехите му нямаше нито кръв, нито следи от изчистени кървави петна. Следователно не можем да предположим, че слабичкият и хилав младеж ще успее да убие такъв великан, без да използва оръжие. Ето защо и не правя всичко възможно да ги намеря.

Председателят поклати глава.

— Може и да е по-добре, ако не ги намерим... Поне докато въпросът се изясни окончателно.

— Може би — съгласи се комисарят.

Впрочем нищо друго не можеше и да каже, защото полицията все още не беше попаднала на каквато и да е следа от Беата Вилчур, дъщеря ѝ и неизвестния мъж.

Времето си вървеше и в постоянния водовъртеж, какъвто е животът на всеки голям град, професор Рафал Вилчур и неговото загадъчно изчезване постепенно бяха забравени. В служебните шкафове папките със следствените документи бавно се покриваха с прах. После бяха затрупани от купища нови дела. А след година ги сложиха в сандъци и ги изпратиха в архива.

Съгласно закона съдът определи попечител на имуществото на отсъстващия и адвокатът Шренк, комуто бе поверена тази функция, нямаше причини да се оплаква. Заплатата си вървеше, пък и работата не беше много. Вилата на Алеята на люляците даде под наем, капиталите вложи в ценни книжа, а ръководството на клиниката

повери на твърде способния и вдъхващ пълно доверие доктор Добранецки, най-близкия сътрудник на изчезналия.

В клиниката всъщност си вървеше постарому, по въведения още от професор Вилчур ред. За няколко месеца бе довършен новият корпус, а напливът на пациенти, който в началото значително намаля, се възобнови. Доктор Добранецки въведе незначителни промени. Премахна само безплатните места за бедни деца, а няколко души от персонала напуснаха, без това да навреди особено на работата. След неприятно спречкване с шефа заради споменатите деца пръв подаде оставката си доктор Скужен, след него бяха уволнени счетоводителят Михалък и секретарката, госпожица Яновичувна, която се разпореждаше на своя глава и си позволяваше да се меси в работата на доктор Добранецки, пък и го дразнеше с недостатъчното си уважение.

Поведението ѝ биеше на очи още повече, след като новият началник позатегна дисциплината в клиниката, където досега цареше доста патриархално настроение. Същевременно позициите му, не само в поверения му институт, значително нараснаха. Новите избори в дружеството на хирурзите му донесоха титлата председател, а след една година получи катедрата на Вилчур и професорска титла и понеже беше много способен лекар и енергичен човек, бавно, но сигурно печелеше състояние и слава.

С времето надписът „Клиника на проф. д-р Вилчур“ ставаше все по-неоснователен. Затова никой не се учуди, когато със съгласието на попечителя беше променен на „Клиника проф. д-р Вилчур“. По този повод в печата се появи доста обширна биография, написана от проф. д-р К. Добранецки и озаглавена „Проф. Рафал Вилчур — гениален хирург“.

Този труд завършваше с думите:

„Отдавайки почит на паметта на най-добрия непрежалим Човек, мъдър Учител и велик Учен, полските медицински среди остават потънали в скръб поради трагичното му изчезване, което за жалост ще остане навярно завинаги забулено в мрака на една болезнена тайна.“

ТРЕТА ГЛАВА

Полицейският началник в Хотимов Виктор Каня си седеше до писалищната маса, покрита с чист зелен табак, гледаше през прозореца и от време на време се прозяваше. Участъкът се намираше в последната сграда на края на градчето и от прозорците се откриваше просторен изглед към вече покритите с гъста зеленина поля, към брега на езерото, където тъкмо окачваха рибарски мрежи, към черната ивица на гората, с пъплещ отдолу пушек от комина на Хасфелдовата дъскорезница, и към пътя за дъскорезницата, по който тъкмо се бе задал заместникът на Каня, полицаят Собчак, с някакъв висок, мършав брадат мъж.

Собчак вървеше разкрачено, поклащаше се насам-натам като патица, а под мишница носеше голям лист шперплат за неговите си майсторения. Брадатият сигурно беше работник в дъскорезницата, и то отскоро. Полицейският началник Каня го виждаше за пръв път, а всички в Хотимов и на десет километра наоколо познаваше. Това, че Собчак сам си носеше шперплата, го накара да се замисли. Щом не намираше за нужно да се възползува от услугите на спътника си, значи работата на този спътник не беше чиста — придружаваше Собчак не по свое желание.

В Хотимовския участък довеждаха разни хора. За сбивания по селата, за дребни кражби в гората и на полето, за браконьерство. Случваше се да се хване на въдицата и някоя по-едра риба, бандит или контрабандист, който отбягва оживените места и гледа по странични пътища да стигне до немската граница.

Въпреки огромния си ръст брадатият мъж, когото водеше полицаят Собчак, явно не будеше опасенията му, сигурно ставаше въпрос за някаква дреболия.

След малко вратата се отвори и двамата влязоха. Брадатият свали шапка и застана до вратата. Собчак козирува и доложи:

— Тоя човек тук потърсил работа в дъскорезницата на Хасфелд. Назначили го, но се оказало, че няма никакви документи и не знае как

се казва, нито пък откъде е.

— Ей сега ще видим — изръмжа началникът Каня и повика с ръка брадатия. — Документите.

— Нямам.

— Собчак, претърси го.

Полицаят разкопча дебелия оръфана куртката, претърси джобовете и сложи пред началника всичко, което намери: малко евтино джобно ножче, двайсетина гроша, парче канап, две копчета и алуминиева лъжица. Опипа кончовите на ботушите му, но и там нямаше нищо.

— Откъде се взе тука? А? — попита началникът.

— Дойдох от Чумка, Сурска околия.

— От Чумка ли... И защо си дошъл?

— Работа търся. В Чумка работех в дъскорезницата. Затвориха я. Чух от хората, че тук, в Хотимов, ще намеря работа и препитание.

— А как се казваше собственикът на дъскорезницата в Чумка?

— Фибих.

— Дълго ли работи там?

— Половин година.

— И си роден в Сурска околия, така ли?

Брадатият вдигна рамене.

— Не зная. Не помня.

Началникът му хвърли страшен поглед.

— А, де! Не на мене с тия номера! Грамотен ли си?

— Да.

— В кое училище си учил?

— Не зная.

— Име и фамилия? — кресна ядосан Каня.

Брадатият мълчеше.

— Оглуша ли, бе?

— Не, господин началник, не се сърдете. Не съм направил нищо лошо.

— Тогава казвай истината!

— Истината казвам. Не зная как ми е името. Може изобщо да нямам име. Всички ме питат, а аз не зная.

— Как така?! Никога ли не си имал документи?

— Никога.

— Как тогава са те приемали на работа? Без документи ли?

— Навсякъде по градовете искаха документи и не ме приемаха. А по селата не всеки обръща внимание. Нарекат ме някак, както им дойде, и толкоз. Тук, в тукашната дъскорезница, казах името, дете ми измислиха в Чумка: Юзеф Брадата. Но на господин старшия си признах, че е прякор. Нищо лошо не съм направил и съвестта ми е чиста.

— Ще видим.

— Питайте хората, у които съм работил, господин началник. Никому нищо не съм откраднал.

Началникът се замисли. В практиката си бе имал работа с разни хора, криещи имената си, но винаги са казвали някакво измислено. Този пък упорито твърдеше, че нямам име.

— А къде ти е семейството?

— Не зная. Нямам семейство — смирено отвърна брадатият.

— Осъждан ли си?

— Да.

Началникът ококори очи.

— Къде?

— Миналата година в Радом. А преди три години в Бидгошч. Веднъж на един месец и веднъж на две седмици.

— За какво?

— За скитничество. Но не беше справедливо. Ако някой търси работа, скитник ли е?... Истината е, че беше, защото нямам документи. А ги молих и в съда, и в полицията, и в затвора да ми издадат някакъв документ. Ама не искаха. Казваха, че нямало такъв закон. А аз какво да правя?

Покашля се и разпери ръце.

— Пуснете ме, господин началник. Никому нищо лошо няма да сторя.

— Да те пусна?... Наредбите не позволяват. Ще те изпратя в общината, а там да те правят каквото щат. Сядай, ако искаш, и не ми пречи. Трябва да направя протокол.

Извади от чекмеджето лист хартия и започна да пише. Дълго мисли, защото липсата на име и месторождение на задържания му объркваше целия ред на протокола. Най-сетне свърши и погледна брадатия. Прошарената брада и коса показваха, че трябва да е на

петдесетина години. Седеше неподвижно, загледан в стената, и с кльощавото си тяло й хлътналите бузи приличаше на скелет. Само огромните, отрудени ръце се движеха някак странно и нервно.

— Ще пренощуваш тук — каза Каня, — а утре ще те пратя в общината.

Стана и добави:

— Няма нищо да ти направят там. Най-много да си излежиш за скитничество и ще те пуснат.

— Щом не може иначе, така да е — смотолеви мрачно брадатият.

— А сега ела тук.

Той отвори вратата към малко помещение с решетка на прозореца. На пода имаше дебел сламеник. Вратата бе скована от дебели дъски.

Когато я затвориха, брадатият легна на сламеника. И се замисли. Началникът, пък и другият полицаи не бяха лоши хора, но изглежда законът ги караше да бъдат лоши. Защо пак го задържаха, защо винаги гледат на него като на престъпник?... Наистина ли е чак толкова нужно да имаш документи и да се казваш някак?... Променя ли това човека?...

Толкова пъти му бяха обяснявали, че било невъзможно да не се казваш някак. И в края на краищата трябваше да се съгласи с тях. Но се страхуваше да мисли за това. Започнеше ли, обземаше го странно чувство: сякаш беше забравил нещо, нещо изключително важно. И изведнъж трескавите му, неспокойни мисли се пръсваха на всички страни, после се омотаваха в объркани кълба, блъскаха се отчаяно като животни, обхванати от дива паника; кръжаха все по-бързо, без смисъл и цел, после се разкъсваха на парцали, на някаква причудлива дреб, като безформени и безплътни малки живи чудовища се сплъстяваха в огромна памучна къделя, изпълваща целия му череп.

В такива случаи изпитваше панически страх. Струваше му се, че ще полудее, ще обезумее, че е безпомощен, безсилен и объркан пред приближаващата катастрофа. Защото в този адски хаос нито за миг не губеше съзнание. Някъде в мозъка му някакъв точен апарат отбелязваше безучастно всеки признак, всяка фаза. И това беше най-мъчителното.

Напразно се мъчеше с цялата си воля да се измъкне от поглъщащото го тресавище. Да престане да мисли, да се съсредоточи

върху някой предмет, да се спасява. Единствено физическата болка му носеше малко облекчение. Впиваше до кръв зъби в тялото си, хапеше ръцете си и удряше глава в стената, докато загуби сили, до премалияване.

Тогава лежеше безчувствен, безкрайно изтощен, полумъртъв.

Тъкмо затова изпитваше страх, отвратителен, животински страх от своята памет. Плашеше го всичко, което би могло да доведе до случайно надзъртане в мъглявото минало, в кошмарния мрак, който бе непроницаем и притегляше като бездънна пропаст.

Затова един такъв разпит в участъка беше за него тежко мъчение и когато остана сам и разбра, че опасността от пристъп е отминала, едва ли не се зарадва, че го затвориха.

Но така или иначе поредното задържане в полицията, мъчението при разпита и опасността от пристъп го накараха да се замисли как да се предпази от всичко това в бъдеще. Имаше само един начин: да се снабди с документи. А тъй като по законен път беше невъзможно, трябваше да ги открадне, да ги вземе от някого.

Не знаеше още как ще го направи, но решението бе взето.

На другия ден рано сутринта го заведоха в общината на съседния град, на двайсетина километра. Общината се помещаваше в голяма тухлена сграда. Старшият остави брадатия на партера под надзора на един полицај, който пазеше още неколцина арестанти. След дълго чакане започнаха да ги викат един по един на първия етаж, където беше залата на общинския съд.

Дебеличък, млад чиновник седеше до масата, покрита със зелено сукно и отрупана с книжа. Присъдите издаваше бързо. Когато обаче дойде ред на брадатия, у него изглежда се събудиха някакви съмнения или подозрения, тъй като му нареди да чака. Полицаят го изведе в съседната стая. Там край масата седеше някакъв старец и усърдно пишеше. Стаичката беше малка. Брадатият седна на скамейката до прозореца и от скука започна да наблюдава работата на стареца. На писалището му имаше купища книжа. Виждаха се заявления с марки и печати, разноцветни призовки и... брадатият трепна: съвсем близо до него имаше книжа, скачени с кламер, а най-отгоре един документ. Кръщелно свидетелство. Примъкна се по-близо и го прочете. Беше издадено на името на Антони Кошиба, роден в Калиш. Пресметна годините му: петдесет и две. Отдолу имаше печати...

Брадатият погледна към полицая: седеше с гръб и четеше обявите, разлепени по вратата. Сега трябваше да сложи шапката си върху писалището, така че да прикрие книжата.

— Махнете, моля, тази шапка — възмути се старецът. — Няма ли друго място за нея?!

— Извинете — промълви брадатият и я дръпна заедно с книжата, после ги сви на руло и мушна в джоба си.

Този път, разбира се, не можеше да си послужи с така придобитите документи и беше осъден на три седмици арест за непоправимо скитничество.

След три седмици излезе от околийския затвор и тръгна по света вече като Антони Кошиба.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

В самото имение Одрини нямаше нито интересно. Големият замък, опожарен по време на войната, обрасъл с коприва, репей и див киселец, от година на година се покриваше с все повече мъх и плесен и се превръщаше и развалина. Собственичката, княгиня Дубанцева, вдовица на големец от петербургския двор, живееше във Франция и изобщо не идваше тук. Управителят, господин Полешкевич, стар чудак, се беше настанил в две стаички в дървената пристройка на имението, където също личаха следите на запуснатост и занемарение.

Но наоколо се простираше обширната и величествена Одринецка гора, хиляди хектари, гъсто залесени с бор и ела, дъб и бреза, прошарени с леска и хвойна, сред които лъкатушеха тесни черни пътища, по-често със следи от глигани и елени, отколкото от коне и хора. От птичи полет това огромно пространство приличаше на преливащо се зелено кадифе, гъсто обшито с лъскави пайети. Защото не липсваха и водни площи. Малките и по-големи езерца, свързани от скрити във върби и елши поточета, позволяваха гората да се преброди по-лесно с лодка, отколкото пеш. Най-често малцината горски пазачи използваха именно лодки.

Само до лесничейството в гората трябваше да ходят пеш. Лесничейството се намиреше на едно възвишение, на полянка, заобиколена от всички страни с високата стена на старата гора. Тук живееше лесничейт господин Ян Окша, син на стария Филип Окша, който повече от четирийсет години се разпореждаше в Одринецката гора, а след смъртта си остави на своя син и длъжността, и всичко, което притежаваше. Младият още като дете бе изпратен да учи във Вилно, после в далечната Варшава и се завърна след години с диплома на лесничей в джоба, с жена и дъщеричка, заживя си тук и вече пета година имаше неограничена власт в гората. Неограничена, защото началникът му, господин Полешкевич, му вярваше напълно, не му се месеше в лесничейството и ако се отбиваше, беше не за да проверява книгата, а да поговори с госпожа Беата Окша, да изиграе една партия

шах с господин Ян или да вземе малката Мариша на седлото пред себе си и „да я повози“ по поляната. Впрочем той беше единственият гост, който посещаваше лесничейството.

Господин Окша, изглежда, бе наследил от баща си саможивия характер, не поддържаше контакти със съседите, които Впрочем живееха доста далече, а и те не го навестяваха. Макар и млад, той си беше домошар, но не му се чудеха, защото имаше красива жена — и както казваше горският Барчук — „много отзивчива“, дъщеричка като ангел и щастие вкъщи.

Затова и не му се пътуваше. Колкото пъти му се налагаше да ходи в околийския град Браслав или, не дай боже, чак до Вилно, все отлагаше и отлагаше заминаването, може би и защото си беше болнав и пътуването много го уморяваше. Простудеше ли се малко, започваше да храчи кръв и трябваше да остава на легло. А понеже беше човечен и справедлив, всичките му подчинени много го съжаляваха, като виждаха как линее пред очите им. Два пъти дори доктор трябваше да му докарат, което е трудно и скъпо, защото осем мили не са шега. Хората казваха, че младият лесничей няма да се отърве от тази болест — и настина натам вървеше.

Лете в гората е чудесно. Ухае силно на смола, въздухът е топъл като в пещ и има толкова различни насекоми, че ушите ти бръмват. Поклащат се върховете на стройните борове, вятърът шуми в короните на старите дъбове, мъхът е мек като килим, боровинки и гъби колкото щещ, да си живееш и хич да не му мислиш за смъртта. А дойде ли есен, гората се изпълва с тишина като в църква преди причастие. Дърветата се изправили замислени и дори не усещат как златистите и червените листа падат ли, падат от тях. През зимата пък снегът покрива всичко, висок, дълбок, трупа по клоните дебели възглавници и когато човек издиша и после дълбоко поеме в гърди студения, здрав въздух, чак радост го изпълва.

Но след зимата идва пролет. От размразената горска земя, от езерата и блатата се понасят влажни изпарения и тогава идва най-лошото за ония, дето ги мъчи охтиката.

Така беше и с лесничей, господин Окша. Зимата изкарваше добре, но започнеше ли през март да се топи снегът, здравето му се влошаваше. Ето го, отпадна, вече четвърта седмица лежеше в леглото и в спалнята приемаше отчетите на горските. Толкова бе отслабнал, че

чак не приличаше на себе си, а закашляше ли се, така го разтърсваше, че не можеше по четвърт час и повече дума да издума. Пот на едри капки избиваше по челото му и едва дишаше.

Събота беше, когато госпожата вече не позволи на горските да влязат. Отиде при тях в кухнята, бледа и посърнала, и тихо им рече:

— Мъжът ми се чувства толкова зле, че... че не бива да го мъчим.

И заплака.

— Че да бяхме докарали доктора, госпожа — обади се един. — Все ще му е по-леко да умира.

— Той не иска лекар — поклати тя глава. — И аз го молих, но не е съгласен.

— Да взема да ида за доктора — предложи друг. — Пък на господин лесничея да му се каже, че докторът се е отбил, по път му било.

Решиха го и госпожа Окша избърса сълзите си и се върна в спалнята. След толкова безсънни ноци едва влачеше крака. Но щом се приближеше до леглото на болния, събираше сили и се усмихваше, все едно че всичко е наред. Страхуваше се погледът на Янек да не прочете истинските, страшните и болезнени мисли, които терзаеха клетата ѝ душа. Щом той заспеше, тя коленичеше и се молеше.

— Боже, прости ми, не ме наказвай, не ми отмъщавай! Не ми го отнемай. Съгреших, сторих голямо зло, но ти ми прости! Прости ми! Не можех иначе!

И сълзите ѝ течаха по прозрачното лице, устните трепереха и шепнеха неясни думи.

Но Янек се събуждаше бързо. Идваше нов пристъп на кашлица и на кърпата пак се появяваше кърваво петно. Трябваше да му се дават лед и лекарства.

Вечерта ненадейно настъпи подобрение. Температурата спадна. Помоли да го повдигнат и седна. Без да протестира, изпи чаша сметана и каза:

— Струва ми се, че ще живея.

— Повече от сигурна съм, Янек! Явно кризата премина. Силите ти се възвръщат, нали? Ще видиш, след месец ще си съвсем здрав.

— Така мисля. Мариола спи ли вече?

Никога не беше я наричал с това име. Не го обичаше и още отначало ѝ викаше просто Мариша, с което лека-полека свикна и Беата.

— Не, не спи. Учи си уроците.

— На всичко отгоре намираш време и за уроците?...

Той помълча, а после добави:

— Боже, колко страдания ви причиних.

— Янек! Как можеш да говориш такива ужасни неща?! — изплаши се тя.

— Истина си е.

— Сам не си вярваш. Ти ни направи толкова щастливи, толкова невероятно щастливи!...

Той отвори очи и прошепна:

— Обичам те, Беата, с всеки ден все повече. И тази моя любов няма да ми позволи да умра.

— Няма да умреш, не бива да умираш. Животът ми без тебе би бил по-лош и от смъртта. Но да не говорим за това. Лошото, слава богу, мина. Знаеш ли какво? Ще извикам Мариша. Толкова време не те е виждала. Позволи ми!

— Не бива. Въздухът тук е пълен със зараза. Дори се страхувам, че и ти постоянно го дишаш. За нейните млади дробове е убийствено.

— В такъв случай да застане на прага. Кажй ѝ поне няколко думи. Не можеш да си представиш как моли да те види.

— Добре — съгласи се.

Беата откряна вратата и извика:

— Мариша! Татко ти позволява да дойдеш.

— Татенце! — разнесе се отдалече радостен вик, а после бързи стъпки.

Момичето се втурна и изведнъж се вкамени. От две седмици не беше виждала болния и промяната, настъпила у него, явно я уплаши.

— Днес татко се чувства по-добре — обади се веднага Беата, — но позволява да стоиш само до прага. Скоро ще стане и двамата пак ще ходите в гората.

— Ти как си, скъпо дете? — попита Окша.

— Благодаря, татенце. Тати, знаеш ли, че водата е подкопала кривата брега край Сивия ручей?

— Подкопала ли?

— Да. Микола казва, че можело да се катурне. Освен това каза, че синът му Гришка вчера видял на Хуминския брод четири лоса. Вървели един след друг.

— Сигурно са онези от Червената гора.

— Аха, и Микола мисли така.

— Да не си забравила вече ботаниката и физиката? — усмихна се той.

— Съвсем не, тати! — уверяваше го и за доказателство започна да изрежда какво е научила сама.

След краткия разговор Окша я отпрати с въздушна целувка. Ръката му беше отслабнала и неестествено бледа.

Когато Мариша излезе, каза:

— Как само расте това момиче. Едва на дванайсет години е, а вече е почти колкото тебе. Наесен все пак ще трябва да я пратим на училище. Надявам се княгинята да получи най-сетне позволение за сечене, та и ние да се оправим.

— Дай боже. Само по-бързо оздравявай.

— Да, да — съгласи се той енергично, — трябва да оздравея и да се заловя за работа. Решил съм, не дадат ли разрешително, да си търся друго място. Трудно е да се раздели човек с Одринецката гора, но Мариша расте. Това е по-важно.

Замисли се и след малко попита:

— Много ли похарчи за лекарства?

— Ти не се безпокой.

— Знаеш ли, мислех си, че ако сега умра и платиш за погребение, почти нищо няма да ти остане. Това най-много ме измъчваше... От продажбата на мебелите ще имаш за около година. Особено старите ковъори. Били много ценни.

— Янек! Какво говориш?! — упрекна го тя.

— Нищо, казвам ти какво си мислех. Освен това си помислих, че имаш право да поискаш някаква издръжка за Мариша. Не вярвам да са намерили Вилчур. Щеше да се появи съобщение във вестниците. Но все някой се грижи за имуществото му, а Мариша има права над него.

Лицето на Беата поруменя.

— Янек, ти ли казваш това? — извика тя, без да крие възмущението си.

Вече пет години не бяха разменили нито дума за професора. Преди пет години беше я накарал дори бельото и дрешките на Мариша да изпрати в сиропиталище за бедни деца.

Окша сведе очи.

— Нямам право да я обричам на мизерия.

— А аз нямам право да протягам ръка за парите му. Сто пъти, хиляди пъти предпочитам да умра. Никога, чуваш ли, Янек, никога!

— Добре, да не говорим за това. Но сама виждаш, ако бях умрял... Помислех ли си за смъртта, косите ми настръхваха: какво ще стане с вас...

— Мога да шия, да бродирам, мога да давам уроци... Всичко друго, но не и това. Ти помисли, с какви очи ще отида при наследниците му да искам, аз, която... те имат право да смятат виновна за смъртта му. Всъщност, Янек, защо изобщо са тези приказки? Ти, слава богу, се чувствуваш добре и всичко ще се оправи.

— Сигурно, скъпа, сигурно — притисна лице към ръката ѝ.

— Ето, виждаш ли! — засия Беата. — А сега се опитай да заспиш. Късно е вече.

— Добре. И на мене ми се приспа.

— Лека нощ, единствен мой, лека нощ. Сънят дава сили.

— Лека нощ, мое щастие.

Тя намали лампата, зави се с одеялото и легна на миндера. След четвърт час се сети, че трябваше преди сън да му даде капки.

Стана, преброи двайсет капки от лекарството с мирис на креозот, разреци ги с вода и се наведе над болния.

— Янек — повика го тихо, — трябва да си изпиеш лекарството.

Не се събуди. Докосна нежно рамото му и се наведе над него.

Тогавя видя, че очите му са отворени.

Беше умрял.

ПЕТА ГЛАВА

Точно по средата между Радолишки и Нескупа имаше от незапомнени времена една воденица, някога собственост на православните монаси от манастира във Вицкуни, построили я по времето на крал Батори, а сега вече на Прокоп Шапела, когото всички наричаха по белоруски Прокоп Мелник.

Земята наоколо не беше нито много богата, нито много плодородна, колкото за ръж и картофи, и принадлежеше на дребни шляхтичи и селяни, но Прокоп не можеше да се оплаче от липса на ръж за мелене, защото наблизно нямаше никаква конкуренция, ако не се смята вятърната мелница в литовското село Бервинти на около пет километра. Но тя едва насмогваше на осемдесетте къщи, защото литовците се славеха като много добри стопани и мнозина от тях изкарваха от пет десетини земя повече, отколкото белоруските селяни от седем, пък и от осем десетини.

Същото беше и в Нескупа. В Нескупа живееха московци, старообредници, дошли навремето от Русия. Селяни едри, яки и работни, дето като нищо изкарваха от изгрев до залез подир плуга и оряха така дълбоко, както и в Бервинти не можеха.

В Радолишки пък, като във всяко малко градче, имаше евреи, които изкупуваха от далечните села жито за нуждите на съгражданите си, но продаваха и във Вилно. Прокоп Мелник и на тях мелеше. Затова не се оплакваше, нямаше и защо, стига да не настанеше суша и да не пресъхнеха езерата. Но по тия места рядко имаше засушаване, и то толкова продължително, че да не стига вода за воденичното колело. Езерата, макар и издълбани преди стотици години, бяха обширни, дълбоки, пък и на всеки десет години ги чистеха от тинята, та да не пресъхват.

Езерата бяха три. Две горни и едно долно. Край всичките растеше гъст върбалак. Долното беше с голям наклон, около два сажена, а освен коритото, от което водата течеше върху колелото, имаше още два големи улея при случай на наводнение. В езерата

имаше доста риба: шарани, налими, костури, но най-много кротушки. И раците не бяха малко. В дълбоките ями под корените, подкопани от водата, се въдеха със стотици. И двамината ратаи на Прокоп, особено по-младият Кажук, се бяха специализирали в ловенето. Стои до колене във водата, а наведе ли се и навре в дупката ръка до лакът, пък и по-надълбоко, току извади някой рак.

В самата воденица наистина никой не ги ядеше, смятаха ги за гадост, но в градчето, в Радолишки, винаги можеха да се продадат: и католическият свещеник, и православният поп, и докторът, особено той, много ги обичаха. За преглед докторът предпочиташе да вземе половин кошница раци, отколкото двацет яйца или три злоти.

Оттатък градчето, след още дванайсетина версти, във фабриката също ги обичаха, но за там трябваше да се отвори случай. Пешком беше доста далече, а старият Прокоп не даваше коня за такива неща, макар че толкова рядко се движеше, че беше се угоил като свиня. И зоб, то се знае, не му липсваше. Стои си, пристъпва от крак на крак и пръхти така, че целият обор кънти. А оборът беше голям, стабилен и направен от дебели кръгли греди. Освен коня в него имаше две крави и зад преградата свине. Под навеса имаше място за каруцата и шейната.

Къщата беше вдигната до воденицата. Имаше три стаи, в които живееше Прокоп със семейството си и ратаите, и пристройка, съвсем нова, която бе направил за най-големия си син Албин, когато се ожени. След смъртта на Албин пристройката стоеше празна, защото и вторият му син го сполетя нещастие веднага на другия ден след пренасянето в нея. Хората казваха, че някой с лоши очи е погледнал пристройката и я урочасал. Вярно или не, но никой не искаше да се настани там, защото имаше и такива, които подшушваха, че пристройката не била урочасана, ами господ наказал потомството на Прокоп Мелник, задето осъдил брат си и го докарал до просешка тояга.

Прокоп много се ядосваше на такива приказки. Не можеше да ги понася и си отъмъщаваше, чуе ли, че го одумват.

Все още е имало нещо вярно. Старият мелничар имаше трима синове. Средния го убили във войната, най-големият точно преди сватбата тръгнал пиян по заледеното езеро, ледът се пропукал и момчето се удавило. А най-малкият, като забивал клин в горния край на оста, паднал и без малко да се убие, но само счупил двата си крака.

Напразно викаха доктора, напразно му пристяга краката в дъски. Момчето остана сакато за цял живот, не можеше да ходи. Пети месец ту седеше, ту лежеше, защото не ставаше за никаква работа и на осемнайсет години беше в тежест на баща си.

Не му провървя на Мелник и с дъщерята. Омъжи се за един майстор в тухларницата, но стана пожар и майсторът изгоря, а тя точно тогава била бременна и, изглежда, от това детето се роди болно от епилепсия.

Ето защо старият Прокоп беше все като градоносен облак и гледаше накриво, макар хората да му завиждаха за богатството, воденицата не оставаше без работа, а самият той не можеше да се оплаче от липса на добро здраве.

Тази есен му се стовари още една грижа: по-младият ратай Кажук го вземаха войник. На неговото място Прокоп не искаше да приема кого да е. Работата във воденицата е сериозна, трябва да си и сръчен, и силен. Кой да е пастир няма да се справи. Мисли и размишлява старият, докато се спря на Никита Романюк от Побереже. Бащата на Никитка имаше още двама женени синове, а най-младият беше търсил работа и из градовете. Момчето беше здравеняк, биваше го за всичко и даже училище беше завършило.

Реши го и в четвъртък, пазарния ден в Радолишки, Прокоп тръгна на път. От воденицата до шосето беше близо, около верста. А по шосето селяните тъкмо отиваха на пазар. Една след друга се нижеха брички и каруци. Всеки поздравяваше Мелник, защото всички го познаваха. Някои и други го заприказваха, без да спират дръгливите кончета, бяха любопитни как ли се чувства старият след божието наказание, осакатяването на последния му син Васил. Но по лицето на Прокоп нищо не можеше да се разбере. Както винаги мръщеше вежди и поразмърдваше побелялата си лопатообразна брада.

Най-сетне мина и Романюк. Сигурно отиваше да пазарува, защото каруцата му беше празна, отзад седеше само жена му.

Прокоп му махна с ръка и тръгна редом с каруцата. Стиснаха си ръцете.

- Как върви? — попита Романюк. — Дебелееш, а, братко?
- Живея с божия помощ. Но си имам една грижа.
- Чух.
- Не това. Ами Кажук ми вземат войник.

— Войник ли?

— Войник.

— Такива ми ти работи, значи...

— Аха. А както знаеш, при мене се печели добре. Ратаите не гладуват, може дори по нещо и настрана да сложат.

— Вярно е — съгласи се Романюк.

— Та си помислих, че твоят, Никитка де, става за тази работа.

— Защо не?

— Е, тогава?

— Какво тогава?

— Ами за Никита?

— Значи при тебе на работа?

— Аха.

Романюк се почеса по главата, в малките му сиви очи проблесна радост. Но отвърна безразлично:

— Момчето е здраво...

— И слава богу — прекъсна го Прокоп, от страх да не би на Романюк да му хрумне да пита за здравето на Васил. — Само че другия петък да дойде, защото Кажук го вземат в петък.

— Добре че отвори приказка, братко. Защото него го няма вкъщи. Чак за Ошмяна замина.

— Работа ли търси?

— Търси, я.

— Ама ще се върне ли?

— Защо да не се върне? Ей сега от Радолишки ще му пратя вест.

— Хубаво. Значи в петък...

— Разбрах де.

— Баш сега има много работа. Не мога да се оправя без двама ратаи — добави Прокоп.

— Ще дойде, не бой се.

— Хайде, сбогом!

— Сбогом.

Романюк дръпна юздите, на което малкото, с тумбест корем сиво конче дори не обърна внимание, и много доволен потъна в мисли. Голяма чест беше, че измежду толкова момчета Мелник е избрал неговия син.

Обърна се и погледна жена си. От дебелиите забрадки, с които бе омотала главата си, се виждаха само носът и очите.

— Наш Никитка взема Мелник — рече той.

Жената въздъхна:

— Боже, божичко!

Не се знаеше радва ли се, или се тревожи. Романюк всъщност никога не се замисляше над това. Гласът ѝ беше такъв, сякаш се оплаква.

Радваше се и Прокоп. Никак не обичаше промените и тревогите. Сега въпросът бе уреден. Така поне си мислеше, а си го мисли чак до петък вечерта.

Този ден започна да затваря воденицата по-късно от обикновено. Все чакаше. Домашните му дори не се досещаха защо е такъв ядосан, понеже никому нищо не бе казал. Затова и мине не мине — и кипваше. От ясно по-ясно беше наредил да дойде в петък! Кажук вече го нямаше. От утре ще се натрупа работа и върви си троши главата.

— Ще видиш ти, пале проклето — тихо ръмжеше той и усукваше брада.

И се заклеваше, че няма да го вземе, дори по тъмно да дойде утре сутринта. Събота не е петък, я. По-добре да е първият срещнат на пътя, ако ще и крадец да е, ама не и Никита.

Но Никитка не се появи и на следващия ден. Наложил се да му помага един от селяните, който бе докарал ръж в мелницата.

На другия ден, както всяка неделя, воденицата не работеше и Прокоп, след като се помоли, макар да не му беше до молитви, излезе пред къщи и седна на пейката. Не му бяха малко годините, но не беше му се случвало някой да го изиграе. Искаше да стори добро на момчето, а то да не дойде. Сигурно си е намерило работа в Ошмяна, но и това не го оправдаваше.

— Ще има да съжالياват Романюкови — заканваше се, дръпвайки от лулата.

Слънцето прежуриаше. Денят беше топъл и тих. Над езерата се скупчваха птици, подгонили насекоми. Изведнъж откъм пътя се разнесе бръмчене. Старият заслони с ръка очи. По пътя препускаше мотоциклет.

— Такива работи в неделен ден — той плю. — Няма страх божий.

Знаеше за кого говори. Още от пролетта в цялата околност стана известно, че е синът на собственика на фабриката в Людвиково, младият господин Чински. Учеше за инженер в чужбина, а сега бе дошъл на почивка при родителите си. Казваха, че щял да поеме от баща си ръководството на фабриката, но на него в главата му беше само този мотоциклет, дяволската му машина, та хората да не могат да спят нощем и конете по пътищата да плаши.

Затова старецът гледаше с неприязън облака прах, който изчезваше по шосето. А както гледаше нататък, видя един човек, крачещ по пътя към воденицата. Човекът вървеше бавно и равномерно, метнал през рамо тояга с вързоп накрая й. Първо на Прокоп му се стори, че е Никитка, и кръвта нахлу в главата му, но когато онзи се приближи, видя, че не е много млад, черната му брада беше прошарена.

Дойде, поклони се, поздрави, както му е редът, и попита:

— Може ли да поседна и да помоля за малко вода? Много е горещо днес, та ожаднях.

Воденичарят го огледа внимателно, поотмести се към края на пейката и кимна.

— Всеки може да поседне. А вода у нас, слава богу, колкото щеш. Ей там, на пруста, е ведрото — посочи той зад гърба си.

Пришълецът му се стори приятен. Лицето му бе тъжно, но самият Прокоп бе преживял твърде много тревоги, за да обича веселите лица. А на този и очите му бяха добри. Пък и от всеки пътник човек може да понаучи нещо. Ще да е някъде отдалече, защото говорът му беше друг.

— Откъде те е повел господ? — попита Прокоп, когато непознатият се върна и седна, бършейки с опакото на ръката капките вода, останали по брадата и мустаците му.

— Отдалеко. Тръгнал съм от Гродно. Работа търся.

— И от Гродно дотук не можа да намериш?

— Намерих, един месец работих при ковача в Мицкуни. Работата свърши и аз продължих пътя си.

— В Мицкуни ли?

— Да.

— Познавам тамошния ковач. Не беше ли Воловик?

— Воловик, Юзеф. С едно око.

— Вярно. Изгоряло от искра. Значи и ти си ковач.

Пришълецът се усмихна.

— И ковач съм, и не съм ковач. Всякаква работа мога...

— Как така?

— Ами че петнайсетина години ходя по света, научил съм това-онова.

Старецът го погледна изпод гъстите си щръкнали вежди.

— Да не разбираш и от мелничарство?

— Не, не ми се е случвало. Но аз, господин Мелник, и друга истина ще ти кажа. В Побереже нощувах у едни Романюкови. Добри хора. Там чух, че синът им бил цанен при тебе. Но си намерил работа в кооперацията в Ошмяна и не искал да се връща.

Прокоп се начумери.

— Значи Романюкови те пращат?

— Ами. Просто чух и си помислих: защо да не опитам. Не е грях да намина и попитам. Ако искаш, вземи ме, не искаш ли, недей.

Прокоп вдигна рамене.

— Как да те взема, да пусна в къщата си чужд човек?

— Не се и натрапвам.

— И хубаво правиш. Не те познавам, пък и никой тук не те знае. Нали сам разбираш. Може и да си добър човек, да нямаш лоши намерения, а може и да не си. Дори името ти не знам, нито откъде си, що си.

— Казвам се Антони Кошиба, родом съм от Калиш.

— Един бог знае къде е тоя Калиш.

— Наистина далеко е.

— Свят голям — въздъхна Прокоп, — а хора — разни.

Настъпи мълчание, но след малко воденичарят попита:

— Че защо си тръгнал немил-недраг? Дом нямаш ли си?

— Нямам.

— И жена си нямаш, така ли?

— Не.

— А защо?

— Не знам... На този свят нищо хубаво от жените няма.

— Че е така, така е — съгласи се Прокоп, — от тях едни грижи само и ядове. Но все някога човек трябва да се ожени. Такъв е законът божий.

На стария Прокоп му мина през ум, че този закон за него беше жесток. Роди му наистина жената трима синове и една дъщеря, но не за утеха, а за нещастие.

Размислите му прекъсна пришълецът:

— Вярно е, че не ме познаваш. Но нали съм работил у хора, свидетелства имам. Можеш да ги прочетеш.

— Хич не ща да ги чета. Четенето и писането към нищо добро не водят.

— И документите ми са в ред. Ако бях крадец, нямаше да търся работа, а щях да открадна нещо. Ако бях крадец, отдавна да са ме вкарали в затвора. А аз вече дванайсет години обикалям. И дори нямам къде да се приютя, никого си нямам.

— Че защо нямаш?

— А ти имаш ли? — попита новодошлият.

Това накара воденичаря да се замисли.

— Как да нямам? Имам семейство.

— Но ако, не дай боже, те умрат, ще намериш ли близки?... Ще намериш ли състрадателни, искрени хора, дете в беда ръка ще ти подадат?...

Непознатият говореше с някаква горчилка и гледаше Прокоп в очите.

— Никой си няма близки — завърши той, а Мелник нищо не отвърна.

За пръв път в живота му подхвърляха такава мисъл и тя му се стори правдоподобна. Затова погледна по-дружелюбно пришълеца.

— Какво говорят или мислят за мене хората — рече той, — малко ме интересува. Сигурно и на тебе са наприказвали разни. Но аз знам как трябва да се живее. Никому не мисля злото. Дойде ли при мене някой, гладен не си отива. Кълна се в бога! И на тебе ще кажа: хляб дал господ, и ти ще хапнеш. И друго е сигурно — няма да те оставя да ноцуваш на улицата. Все ще се намери къде. Но работа за тебе нямам. Тъй да знаеш: не си прост, а може и почтен да си. Но на мене ми трябва работник здрав, силен, млад. А ти си вече на години.

Пришълецът стана, без да каже дума. На няколко крачки от къщата, в тревата, имаше един воденичен камък, пукнат по средата. Наведе се над него, мушна ръце под едната му половина, разкрачи се,

напъна се и я вдигна. Държа я миг, гледайки мълчаливо Мелник, а сетне я захвърли, та чак земята изкълтня.

Прокоп бавно пълнеше лулата си. Пришълецът седна до него, извади от джоба си цигари и запали. Воденичарят рече:

— Наближава пладне.

— Наближава — погледна слънцето и потвърди пришълецът.

— Време е за обяд. Защо ли тия женоря не спазват реда в празник?

Жените обаче го спазваха, защото откъм пруста се разнесе писклив момичешки глас:

— Дядо! Обядът!

— Хайде да хапнеш с нас каквото дал господ — измърмори Прокоп, ставайки.

— Бог да те възнагради — отговори пришълецът и тръгна подире му.

От пруста, където нямаше под, вдясно се влизаше през висок праг в стаите, а вляво, през още по-висок, в одаята, или в една голяма кухня, която беше и трапезария, и място, където прекарваха целия ден. Почти една четвърт от стаята заемаше голяма варосана печка. От широкия ѝ отвор лъхаше горещина. На червения фон на жарта се чернееха тумбести котелки, съскаци и къркорещи, и изпълващи въздуха с аромата на вкусни яденета. Върху печката и по скованите одъри, където зиме спяха старите и децата, сега бяха струпани вехтории, покрити с раирана черга.

Неизмазаните, но обковани с дъски стени бяха облепени със стотици цветни картинки. В ъгъла беше сложен позлатен иконостас, украсен с шарени хартийки, а пред него, на месингови синджирчета, светеше малко кандило.

В същия ъгъл имаше голяма маса, застлана в неделя с покривка от грубо чисто платно. Върху покривката беше сложен голям самун хляб, дървени и алуминиеви лъжици, вилици, ножове и сол в зелена съдинка, чийто капак представляваше овца с агънца. Покрай стените имаше широки одъри, над тях полици, застлани с изрязани на зигзаг вестници. На полиците бяха наредени паници, кани, големи чаши, чинии, гледжосани гърнета и котелки, а на най-почетното място шест бакърени тигана, лъснали се с острия си червеи метален блясък.

В стаята имаше шест души. Една стара прегърбена жена, две доста млади жени и бледо момиченце на вид около тринайсет години с красиви черни очи. И двама мъже: един едър червеносок и широкоплещест мъжага скромно беше седнал до вратата, а стройният мургав момък, за когото пришълецът веднага се досети, че е синът на стопанина, Васил — седеше на одъра зад масата, подпрял се с лакти, и гледаше през прозореца. Това, че влязоха баща му и непознат човек, не прекъсна тъжните му размисли.

Затова пък жените се засуетиха и започнаха бързо да слагат обяда. След малко на масата вече димяха две големи паници: едната с блажен застроен борш, а другата с варени картофи.

За Прокоп и за Васил бяха сложени дълбоки фаянсови чинии. Останалите трябваше да ядат от общи паници. Стариият седна на почетното място под иконите, прекръсти се широко, другите го последваха и след малко в стаята се разнесе апетитно сърбане. Присъствието на непознатия гост никого не учуди. Често им се случваше. Никой не му обърна особено внимание. Разменяха си от време на време откъслечни думи ту на полски, ту на белоруски, както всички по тези места. Скоро паниците се изпразниха и старата стопанка, която наричаха „майка Агата“, се обърна към едната от жените:

— Хайде, де, Зоня! Спиш ли?! Размърдай се, де!

Зоня, висока, с широк ханш жена, скочи, грабна празните съдини и се спусна към печката. Взе изправената в ъгъла кука, закрепена на дълъг прът, мушна я сръчно в зейналата пещ и извади една котелка. Здравите ѝ пълни бузи се зачервиха от огъня, а когато се връщаше с пълната паница, трябваше да я държи с протегнати ръце: имаше големи, едри гърди.

След борша дойде ред на месото, свинско варено, нарязано на парчета колкото юмрук, тлъсто и сочно.

— Олга! — викна нетърпеливо майка Агата на другата жена. — Я отрежи хляб на брат си! Не виждаш ли?

Олга, слаба и чевръста, посегна към самуна, вдигна го с лекота, опря го на гърдите си и отрязва дълга, тънка и равна филия.

— Дай и на мене, мамо — обади се момиченцето, което наричаха Наталка.

— И човека не забравяй — подхвърли Прокоп.

Олга погледна госта и сложи и пред него една хубава филия.

— Благодаря — рече той, а тя се засмя и му кимна.

— Няма защо.

— Отдалеко ли си?

— Отдалеко, от Калиш.

— А във Вилно бил ли си?

— Бил съм...

— А Остра Брама^[1] виждал ли си?

— Виждал съм я. Там е иконата на Богородица, чудотворната икона.

Прокоп погледна сина си изпод вежди и пак сведе очи.

— Това всеки го знае — промърмори.

— А самият ти виждал ли си чудеса? — изрече Васил.

— За виждане не съм виждал, но съм чувал за разни чудеса.

— Я ни разкажи нещо, а?

— Не съм майстор на разказването — замисли се гостът, — но ще се опитам, колкото мога, да повтора някои.

— Казвай, казвай — примъкна се до него малката Наталка.

Той започна без особено желание да разказва за една майка, дете родила мъртви близнаци, за някакъв търговец, комуто изсъхнал езикът, за войник, изгубил на война и двете си ръце, а остробрамската Богородица на всеки помогнала.

Тъкмо бяха свършили с яденето и жените се канеха да раздигат, но останаха неподвижни и се вслушаха в разказа му. А той, макар да изглеждаше неразговорлив, разправяше тихо и кротко.

— За много други чудеса съм чувал. Всичките не помня — завърши.

— А иконата е католическа, нали? — попити Зоня.

— Католическа е.

— Ами интересно — обади се отново Васил — дали помага и на хора от друга вяра, например на православни?

— Това не зная — вдигна рамене гостът, — но мисля, че стига да е добър човек, ще му помогне.

— Стига да е християнин — поправи го гневно майка Агата. — Да не искаш да кажеш, че и на евреин ще помогне!

— На евреин ли? — обади се басово досега мълчаливият червенокос ратай. — На евреина чума да прати. Тè така.

Разсмя се гръмогласно и се плесна по коленете.

Старият Прокоп стана и се прекръсти. Това беше знакът за останалите. Жените се заловиха да мият съдовете. Мъжете излязоха пред къщата, с изключение на Васил, който остана край масата. Воденичарят изпуши една лула, после донесе кожуха си, постла го на тревата под клена и легна да подремне след обилния обяд.

— Аз тука съм работник — подхвана разговор червенокосият, като се обърна към седналия редом пришълец. — Вече шеста година служи. Бива си я воденицата. А ти по занаят какъв си?

— Нямам занаят. Разни работи върша.

— Ако останеш да нощуваш, а на сутринта искаш и разбираш от железария, вземи, та ми оправи револвера. Заяде и ударникът не се вдига. Не мърда и това си е.

— Помолих да пренощувам и ми позволиха, така че ще остана. А сутринта с удоволствие ще го видя. Разбирам горе-долу от железарство.

— Хиляди благодарности.

— Няма защо. И без това ми се ще да се отплатя за гостоприемството. Добри са хората.

Ратаят потвърди. Хората са сърдечни, нищо лошо не може да каже. Старецът е взискателен и строг, но справедлив. Няма да ти измъкне последния грош, нито пък да ти вземе и последната силица. Макар и да разправят за него, че родния си брат натирил по просия, а тоя пък проклел децата му. Но как точно е било, не се знае, защото е станало отдавна. Четирийсет години и отгоре са минали вече. А проклетие някакво трябва да има, щото на Прокоповите деца не им провървя. Най-големият му син се удави, средния го убиха на война. Вдовицата му само остана, Зоня, нали я видя, от бедна къща е, та след смъртта на мъжа си живее у свекъра. Здрава и права жена, пък и млада е още. Сума моми не могат да се мерят с нея. Старата Агата не я обича. Заяжда се. Имаше там някои неща, ама сега... Дори с Олга, майсторшата, дъщерята на Прокоп се погодиха. Само старата не прощава. И Олга е добра жена. Никому зло не мисли.

— Вчера нося сено в обора, а тя дои кравата. И вика: Слушай, Виталис, време ти е вече да се ожениш. Пък мене ме надува смях. Само до женитба ми е. Та й казвам: освен за тебе, Олга, друга не виждам. А тя знам, че си харесва учителя от Бернати. Ухили се и вика:

на тебе, вика, Виталис, не съм ти аз на сърцето. За тебе, вика, Зоня вдовицата по става.

Ратаят се засмя, плю и добави:

— Такива са й шегите. Женски приказки.

В това време и жените излязоха на въздух. Олга и Зоня бяха се издокарали. Показа се, че отиват на вечеринка в Бернати. Малката Наталка се повъртя-повъртя и застана пред госта.

— А ти виждал ли си нашия Ванка?

— Не, кой е тоя Ванка?

— Конят. Дебел е като шопар. Ами теб как те викат?

— Антони.

— Аз съм Наталка, Наталка Шуминска. Баща ми е бил майстор във фабриката в Людвиково. Ти виждал ли си фабриката в Людвиково?

— Не, не съм.

— Много е хубаво там. Има и огромен замък. А младият господар кара мотоциклет. Пък във фабриката има големи пещи, една до друга. Защото в тях пекат тухли. А други са за фаянс и порцелан. Много е интересно. А нашите езера виждал ли си ги?

— Не, не съм.

— Тогава ела, ще ти покажа къде можеш да се окъпеш. Ей там е, до гората. Защото тука, в долното, е опасно. Има големи дупки и вирове. Дядо Прокоп на никого не дава, откак вуйчо Албин пропадна в леда и се удави. Хайде да идем.

— Добре, да вървим — съгласи се той.

С тънкия си гласец Наталка го отрупваше с думи. Вървяха по брега, по тясна утъпкана пътечка. Така заобиколиха езерата и навлязоха в гората. Вниманието на момичето привлякоха гъбите.

— Боже мой — викаше, — колко много рижики. От петък насам са поникнали, защото в петък с вуйна Зоня всичките обрахме. Искаш ли да берем?... Вярно, че днес е неделя, но да се прави нещо на игра, не е грях. И баба го е казвала...

Целият им следобед отиде в бране на рижики в гъсто обраслото с калуна сечище. От време на време си почиваха и се върнаха вкъщи по тъмно. Тъкмо навреме, защото вече ги викаха за вечеря. Майката и вуйната още не бяха се прибрали от танците и Наталка трябваше да помага на баба си Агата. Бяха донесли пълна престилка с гъби. За да не се развалят, трябваше да ги почистят и залеят с вода.

След като вечеряха и раздигнаха всичко, Прокоп, а подир него и старата отидоха да спят в стаите от другата страна на пруста. Ратаят Виталис взе на ръце сина им, сакатия Васил, и го занесе също в стаите. Като се върна, измъкна иззад печката два сламеника, сложи ги на одърите и рече:

— Лягай. Ще пренощуваш някак. Мухите, слава богу, понамаляха.

Той затвори вратата, загаси лампата и си легна. Гостът направи същото. В кухнята настъпи тишина. Отначало продължаваше да се разнася бръмченето на мухите, но и те заспаха и остана само спокойният монотонен шум на водата от воденицата. Тихо, топло и хубаво. Леко се заспиваше.

Беше още тъмно, когато ги събуди скърцането на колела, тропотът на конски копита и глъч: хората бяха докарали ръж във воденицата. В пруста се разнесе кашлицата на стария Прокоп. Виталис скочи, гостът също. Напъхаха сламениците зад печката.

Прокоп Мелник влезе и измърмори:

— Дал бог добро...

— Вовеки веков... — отвърнаха.

— Какво стоите? Размърдай се, дяволе — обърна се той към Виталис. — Отприщи яза!

Погледна мрачно госта и добави:

— А ти, какво? Залавяй се за работа! Не чуваш ли? Хората зърно са докарали...

— Значи ще ме вземеш на работа? — попита зарадван.

— Така да е. Ще те взема.

[1] Параклис от XVII в. във Вилно. Б.пр. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

От този ден Антони Кошиба се настани във воденицата на Прокоп Мелник. И макар че никога не се смееше, а много рядко се усмихваше, беше му тука хубаво, както никъде досега. Не бягаше от работа, не си жалеше ръцете и гърба, не обичаше да се впуска в приказки, затова старият Прокоп нямаше за какво да го упреква. Напротив, дори беше доволен от новия ратай. И ако не го показваше с нищо, бе само защото такъв му беше характерът.

Антони Кошиба вършеше всичко, каквото му се полагаше. И на яза, и при насипването на зърното, и на кантарите, и при воденичните камъни. Ако нещо се повредеше, залавяше се да го поправа, а тъй като, изглежда, по природа си беше сръчен, вършеше добра работа. Неведнъж я скоба се чупеше, я зъбчато колело на оста се изместваше, а той вече знаеше какво трябва да се направи, умееше да го поправи и минаваха, без да викат ковача или майстора по колелетата.

— Бива те теб, Антони — казваше Виталис. — Личи си, че си обиколил света.

А друг път ще рече:

— Не си чак толкова стар. Ако служиш добре на Прокоп, току-виж и жена си заслужил, Олга вдовицата да вземеш...

— Сам не знаеш какво приказваш — вдигаше рамене Антони Кошиба, — не им е на тях в ума такова нещо, а още по-малко на мене. За какъв дявол ми е?

Тракаше воденичното колело, боботеше буйният поток, ръмжаха мелничните камъни. Белият брашнен прах се носеше из въздуха и го насищаше с вкуса на хляб. От зори до късна нощ не оставаха без работа. Напротив, времето не им стигаше. Затова пък в неделя можеха да поотдъхнат и да си разкършат кокалите. Но и тогава Антони не се опитваше да се сближи нито с веселата Зоня, нито с Наталкината майка Олга, въпреки че и двете го обичаха и се отнасяха към него дружелюбно. В свободното си време той беше най-често с Наталка.

Дните си приличаха и на него му се струваше, че все така ще бъде, докато се случи нещо, което не само промени всичко, но и стана голямо събитие за семейството на Прокоп Мелник.

Ето какво стана: в събота, точно преди да спрат колелото, се спуска дъбовата му главина. Трябваше час по-скоро да се притегне с железен обръч. Прокоп почти тичешком донесе инструментите и Антони, кажи-речи, три часа се поти, докато я поправи. Понеже старият ценеше инструментите повече от всичко и винаги ги държеше до леглото си, накара го да отнесе сандъчето там. Антони го взе на рамо и отиде. Никога досега не бе надничал в стаите, защото не беше любопитен, пък и не беше се налагало.

Беше необикновено чисто. Бели колосани пердета на прозорците и саксии с мушката. Върху високите легла като пирамиди се издигаха чак до тавана наредени една върху друга пухкави възглавници, подът беше измазан в червено.

Антони се върна да изтрие по-старателно краката си и влезе. В другата стая видя Василко. Лежеше на леглото и плачеше. Щом видя Антони, той се поуспокои, но изведнъж се развика:

— Слушай, Антони, повече не мога да издържа. Смъртта е похубава от такъв живот. Ще си сложа край. Така ми е било писано.

— Не говори такива работи — спокойно отвърна Антони. — Какво ли не сполетява хората и пак живеят...

— Живеят? А защо... Защо да гния като някой пън?

— Защо пък да гниеш...

— А каква полза? Нито на другите, нито на себе си съм потрябвал. И все така ще е. Лежа тук и си мисля. И разбрах: няма спасение.

— Остави тия глупости — измърмори Антони, криейки вълнението си. — Млад си още.

— Какво като съм млад? За какво ми е младостта, щом не мога да стъпя на краката си. Да бях стар, както и да е... А това е божие наказание за греховете на баща ми? Аз ли да ги изкупувам? Защо аз... Да не би аз да съм отнел дела на чичо си... Не! Не аз! А баща ми. Защо аз да съм сакат...

Антони сведе очи. Просто не можеше да гледа това хубаво момче, почти дете, така отчаяно.

— Мисли си за нещо друго — рече той неуверено.

— За какво друго мога да мисля, за какво? Погледна ли си краката, предпочитам да не съм се раждал! Ето виж ги!

Дръпна одеялото, с което бе завит.

Отгънелите му крака, неестествено слаби, бяха покрити по пищялите с удебелявания и розови белези, още незавехнали.

Васил продължаваше да говори, но Антони Кошиба не го чуваше, не схващаше думите му. Гледаше в захлас. Чувствуваше, че нещо странно става с него. Гледаше така, сякаш някога бе виждал подобно нещо и че така трябва да бъде. Непреодолима сила го накара да се наведе над момчето. Протегна ръце и започна да опипва коленете и пищялите. Дебелите му мазолести пръсти безпогрешно и умело усещаха с леко натисване по отпуснатите мускули на сакатия изкривяванията на лошо зарасналите кости.

Дишаше тежко, като при голямо усилие. Бореше се с мислите си. Ами да, да, невероятно ясно го разбираше. Чисто и просто костите са зараснали лошо. Това не бива да е така. Тук също. Естествено!

Изправи се и изтри с ръкав потта от челото си. Очите му горяха и беше така пребледнял, че Васил го попита:

— Какво ти е?

— Чакай, Васил — обади се Антони с ненадейно пресипнал глас, — преди колко време падна и си счупи краката?

— Пети месец... Ама...

— Пети ли? И ги наместиха?

— Наместиха ги. Докторът от града, от Радолишки.

— И какво?

— И каза, че ще оздравея. Бинтова ми краката в дъсчици. Два месеца лежах, а като ги свали...

— Тогава какво?

— Тогава каза, че вече не можел да ми помогне. Така били счупени, че нямало спасение.

— Няма ли?

— Аха! Баща ми искаше да ме откара чак до Вилно, в болницата. Но докторът рече, че нямало смисъл, тъй като и господ не можел да ми помогне.

Антони се засмя.

— Не е вярно.

— Как да не е вярно? — затрепери гласът на Васил.

— Ей така, не е вярно. Ето, размърдай си пръстите!... Виждаш ли... Не е вярно! Ако не можеше да ги движиш, тогава — край. А стъпалата?

— Не мога — намръщи се Васил, — боли.

— Боли ли?... Трябва да боли. Значи е добре.

Сви вежди и се замисли. Най-сетне каза уверено:

— Краката ти трябва да се счупят отново и костите да се наместват правилно. Както трябва да си бъдат. И ще оздравееш. Ако не можеше да си движиш пръстите, оправяне няма, а така ще могат.

Васил го гледаше учудено.

— А ти, Антони, откъде знаеш?

— Откъде ли?... — поколеба се Антони. — Не зная откъде. Но не е трудно. Ето виж. Тук е зараснало накриво, ей тука също, а на този крак е още по-лошо. Тук костта е пукната сигурно чак до коляното.

Натисна и попита:

— Боли ли?

— Много.

— Виждаш ли. И тук трябва да е същото!...

Сакатият чак изпъшка под натиска на пръста.

Антони се усмихна.

— Видя ли?... Тук трябва да се разрежат кожата и мускулите. А после с чукче... или с трионче. И да се наместват.

Антони, обикновено спокоен, дори флегматичен, сега беше се променил неузнаваемо. Оживено обясняваше на Васил, че не бива да се губи време, да се направи час по-скоро.

— Доктор Павлицки няма да се съгласи — тръсна глава Васил.

— Казал ли е веднъж нещо, после хич не ще и да чуе. Да отидем пък до Вилно?

Целият трепереше от надеждата, която събуди у него Антони, и го гледаше неспокойно.

— Няма нужда да ходиш във Вилно — отвърна ядосано Антони.

— Никой не трябва. Сам! Сам ще го направя!

— Ти ли? — вече с пълно недоверие извика Васил.

— Точно така, аз. И ще видиш, че ще ходиш както някога.

— Откъде накъде ще можеш? Та това е операция. Трябва да си учил, за да ги знаеш тия работи. Правил ли си го досега?

Антони се намръщи. Не можеше да преодолее странното желание, просто нещо го караше да отстоява намерението си. Същевременно обаче разбираше, че няма да се съгласят, няма да позволят, няма да му повярват. Никога, разбира се, не се е занимавал с лечение, а още по-малко с наместване на счупени крака. Много занаяти беше усвоил в дългогодишното си странствуване, но знаеше със сигурност, че никога никого не беше лекувал. Сега се чудеше сам на себе си каква е тази сигурност, тази убеденост да твърди, че недъгът на Васил може да се излекува. Чудеше се, но това не променяше ни най-малко убеждението му, нито го разколебаваше.

Антони Кошиба не обичаше лъжата. Но беше готов да прибегне към нея, само и само да постигне целта си.

— Дали съм го правил ли? — вдигна рамене. — Много пъти съм го правил. Ще го направя и на тебе и ти ще оздравееш! Умно момче си и ще склониш.

Вратата се откряна и Наталка викна:

— Антони, ела да вечеряме! А на тебе, Василко, в леглото ли да ти донесем?

— Няма да ям — озъби й се Васил нетърпеливо, ядосан, че е прекъснала толкова важен разговор. — Махай се, Наталка!

Заразпитва отново Антони и го пусна едва когато от пруста се разнесе припреният глас на майка му.

След два дни старият Прокоп извика Антони. Седеше пред воденицата и пущаше дим от лулата си.

— Какви си ги наприказвал ти, Антони, на моя Васил? — обади се замислено. — Че можел да се излекува.

— Истината му казах.

— Каква е тази истина?

— Че аз мога да оправя краката му.

— Как така можеш?

— Трябва да се разреже кожата, костите да се счупят и отново да се наместят. Лошо са зараснали.

Старият плю, поглади побелялата си брада и махна с ръка.

— Я, стига. Самият доктор каза, че нищо не може да помогне, та ти, глупавият, неукият ще го оправиш?... Вярно е, че разбираш от разни майсторлъци. Не го отричам. И щеше да е грехота... но с човешкото тяло не е толкова просто. Трябва да знаеш къде коя кост е,

къде коя жилка, коя до коя трябва да е, какво значение имат. Нали и аз коля я прасе, я теле например. Толкова неща има, че не можеш да им хванеш края. И какво всъщност е?... Добиче. А човекът е къде-къде по-тънка работа. Трябва да я разбираш. Това да не ти е вършачката, я, че да ѝ развинтиш винтчетата и другите ѝ там чаркове, да ги наредиш на земята, после хайде обратно, сглобиш, смажеш и завършее по-добре отпреди. Трябва да го можеш, училище трябва, наука си е то.

— Както искаш — вдигна рамене Антони. — Да не би да настоявам, а? Казвам, че мога, защото се е случвало да спасявам хора, и ще сполуча. Някога да си ме чул да приказвам на вятъра?

Старият мълчеше.

— Случило ли се е да кажа, че мога нещо, а после да съм го развалил?

Мелник кимна.

— Което е вярно, вярно е! Грях ще е да го отричам! Бива си те и не мога да се оплача от тебе. Но сега става дума за сина ми. Сам разбираш. За единствения, който ми е останал.

— Искаш значи цял живот да го гледаш сакат, така ли? Че аз и друго ще ти кажа — по-добре няма да стане, а много по-зле. Останали са парченца счупена кост. Сам ще ги напишаш. Наука, викаш, трябвало. Опитал си я науката. Нали докторът от града е учен. А какво е направил?

— Щом ученият не се е справил, неукият тук няма работа. Освен — поколеба се той. — Освен да го откарам до Вилно, в болницата. Но разноси колкото щещ, а кой знае ще помогне ли...

— Няма никакви разноси да има. И грош няма да ми платиш. Не настоявам, Прокоп, повтарям ти, не настоявам. От добро сърце, от добри чувства към всички щях да го направя. Ако се страхуваш Васил да не умре или да се поболее по-лошо, трябва две неща да знаеш. Първо, прав ще си да ме убиеш дори. Няма да се браня. А ако щещ, и до края на живота си даром ще ти слугувам. Какво да правя! Жал ми е за момчето, а зная, че ще му помогна. И още нещо, ти чувал ли си, Прокоп, какви мисли му минават през главата?

— Какви мисли?

— Ами такива, да сложел край на живота си.

— Тю-ю-ю, не предизвиквай дявола — трепна Мелник.

— Не го предизвиквам. Ама той, Василко, все това си мисли. И на мене го е казал, и на други. Питай Зоня или Агата.

— В името на отца и сина!...

— Ти, Прокоп, не намесвай бога — добави ядосано Антони, — защото всички разправят, че твоето нещастие с децата е наказание божие за мъките на брат ти...

— Кой го казва?! — изръмжа старият.

— Ами кой?... Кой?... Всички. Всички наоколо. Пък ако искаш да знаеш, и синът ти го казва. Защо, вика, аз трябва да страдам, цял живот сакат заради греха на баща ми?...

Настъпи мълчание. Прокоп сведе глава и сякаш се вдърви. Вятърът леко развяваше дългата бяла коса и брадата му.

— Божичко, смили се. Смили се, боже — тихо прошепна.

Изведнъж Антони се почувствува неловко. Как можа да изрече в лицето на горкия старец най-болезненото обвинение! Поиска да смекчи казаното и започна кротко:

— Сигурно е измислица това, дето го приказват... Никой не може да знае какво е отсъдил бог. А Васил е още млад и глупав. Това аз не го вярвам.

Старият не помръдна.

— Не го вярвам — продължи Антони. — А най-доброто доказателство е, че синът ти може да се излекува, и ще го излекувам. Помисли, Прокоп, какво ти казвам, защото само доброто ти мисля, а зная, че и ти не ми мислиш лошото. Помисли си какво ще бъде, когато напук на всички приказки Васил оздравее, започне да ходи като другите, залови се за работа? Ще има на кого да оставиш воденицата и на стари години отмяна ще имаш, и родното ти чедо ще се грижи за тебе. Сам помисли, няма ли да затворят уста клюкарите, видят ли Васил здрав?

Мелник тежко се надигна от пъна и погледна Антони. Неспкойните му очи искряха.

— Слушай, Антони, можеш ли да се закълнеш, че момчето ще оживее?

— Заклевам се! — отговори сериозно.

— Ела тогава.

Тръгна мълчаливо напред. Надникна по стаите. Нямаше никого. В ъгъла пред иконата мъждукаше малкото пламъче на кандилото.

Прокоп свали иконата от гвоздея, тържествено я вдигна над главата си и рече:

— Заклевам се...

— Заклевам се... — повтори Антони.

— В името на светата пречиста дева...

— В името на светата пречиста дева.

— И на Христа Спасителя...

— И на Христа Спасителя — повтори Антони и за да потвърди клетвата си, целуна иконата, която Прокоп му подаде.

Всичко трябваше да стане в пълна тайна. Прокоп Мелник не искаше да се разгласи предварително и из околността да тръгнат отново приказките за прогонения брат и божието наказание, насочено срещу потомството му. Въпреки клетвата на Антони Кошиба, въпреки изключителното доверие към него воденичарят все пак се боеше да не загуби сина си.

Затова дори на най-близките си не съобщи подробности.

Според плана на Антони на следващия ден жените трябваше да почистят пристройката. Запалиха печката там, занесоха кофа вода, двете най-големи тенджерки и постелите на Васил и Антони.

На жените и на другия ратай Прокоп каза само следното:

— Антони знаел начин да лекува и ще лекува там Василко.

През това време Антони си подбра инструментите: чукче и малък трион, лъска ги с натрошена тухла, докато блеснаха, и им пригоди дръжки. После намери едно длето и два ножа. Дълго ги наточва, но тъй като не излизаше от бараката, никой не можеше да го види. Никой не знаеше и това, че си издяла две вдлъбнати дъски.

Рано сутринта Прокоп отиде до градчето и като се върна, му занесе в пристройката някакви пакети. Беше памук и йод. Бинтовете сам си ги приготви от два чаршафа.

Вечерта пренесоха Васил и двамата заедно прекараха нощта в пристройката. Там имаше просторна стая с три прозореца и голяма тъмна ниша. Леглото на Васил сложиха в стаята. Нишата зае Антони. Както и в голямата стая на къщата, тук край стените имаше одър, а в ъгъла голяма маса.

Васил не можеше да заспи. Току разпитваше Антони за разни подробности.

— Да беше поспал малко — скара му се накрая Антони. — Да не си жена, та толкова те е страх от болка?!

— Не ме е страх от болка. Ти пък. Ще видиш. Няма да гъкна. За едно само те моля, не обръщай внимание на болката. Ще издържа. Стига да се оправя.

— Ще се справиш.

На разсъмване воденицата заработи както обикновено. С тази разлика, че двете млади жени трябваше да заемат мястото на Антони.

— Каква стана тя, Прокоп — правеха си шегички селяните, — женорята мелницата да ти въртят?

Но Прокоп не отговаряше на шегите им. Не му беше до тях. Вършеше си работата, а наум редеше молитва след молитва.

В това време слънцето се измъкна от мъглите, виснали на хоризонта, и заля света с топла ведрина. В пристройката стана съвсем светло.

Антони, който отдавна шеташе, си мърмореше нещо под носа. Васил го следеше с поглед и си мълчеше. Този брадат великан му изглеждаше необикновен, тайнствен и опасен човек. В държанието, в припряността му, във внезапните кратки размисли, в подсмиванията и в смръщените му вежди имаше нещо, което будеше суеверен страх. Васил знаеше, че сега никой няма да се отбие тук и е предоставен единствено на негова милост. Освен това му беше ясно, че никакви молби нямаше да помогнат и че Антони за нищо на света не ще отстъпи от замисленото. Искаше му се да вика за помощ, но не се решаваше. Гледаше като омагьосан непонятните действия на Антони: как пушна инструментите във врящата вода, как се омота с един чаршаф, как подреди на столчето навитите бинтове... Как отнякъде извади въженце...

Хрумна му на Василко, че така сигурно изглежда палачът, преди да заизмъчва някого. Затова се изненада, когато внезапно чу над главата си топъл и сърдечен глас, толкова различен от обикновения тон на Антони.

Навел се бе над него ведър и дружелюбен:

— Хайде, приятелю, смелост, бъди мъж! Ще трябва да се поизмъчиш, за да бъдеш отново здрав юнак. Всичко ще мине добре. Хайде, хвани се за мене.

Вдигна го на ръце и го сложи на масата.

— Ето виждаш ли — продължи, — знам си аз, че си храбър, ще стиснеш зъби и глас няма да издадеш. Но може, без да искаш, да трепнеш, затова трябва да те вържа. Че едно трепване може да развали всичко. Съгласен ли си?

— Връзвай — прошепна Васил.

— И не поглеждай насам. Гледай към тавана или през прозореца облачетата по небето.

Спокойният му глас поуспокои нервите на Васил. Усещаше как въжетата здраво го стягат, сега беше така яко привързан към масата, че не можеше да помръдне. Погледна крадешком и видя, че Антони е запретнал високо ръкави и мие ръцете си в гореща вода.

После издрънча инструмент, още секунда и на десния крак усети нещо като две бързи докосвания на разпалена до червено тел. Още две... Болката ставаше все по-остра. Васил стисна зъби с всички сили, очите му се насълзиха. Струваше му се, че минават часове, а болката продължаваше да расте... Най-сетне през стиснатите му зъби се изтръгна сподавен, продължителен вой:

— Ааааа...

Изведнъж силен удар се стовари върху болното място на крака. Болката беше толкова чудовищна, че сякаш огън пламна в костния му мозък и стегна мускулите в предсмъртна конвулсия. В очите му заплуваха сребърни кръгчета.

— Умирам — помисли и загуби съзнание.

Когато се свести, първото му усещане беше вкусът на водка в устата. Чувствуваше се крайно изнемощял. Не можеше да повдигне клепачи, не можеше да осъзнае къде е и какво се е случило с него. После усети тютюнев дим и започна да дочува някакъв шепот. Двама души разговаряха. Да, позна гласовете на баща си и на Антони.

С мъка отвори очи. След малко те свикнаха със светлината. Отсреща на пейката, вперил очи в него, седеше баща му. Редом бе седнал Антони.

— Отвори си очите — каза баща му. — Синко, Василко! Господ е добър за нас, грешните! Да е благословено името му вовеки веков! Синко, жив ли си? Жив си, а?...

— Защо да не е жив — приближи се Антони до леглото. — Жив е и трябва да оздравее.

— Намести ли ми краката? — шепнешком попита Васил.

— Че как иначе. Всичко мина добре. Много са изпотрошени, а докторът само ти е навредил. Сега ще трябва да лежиш спокойно. Всичко трябва да зарасне.

— И ще... ще ходя?...

— Ще ходиш.

— Като другите ли?

— Като всички.

Васил отново затвори очи.

— Заспа — обясни Антони. — Нека спи. Сънят дава сили.

СЕДМА ГЛАВА

След седмица температурата на Васил спадна и апетитът му се възвърна. С надеждата се възстанови и доброто му настроение. По време на превръзките се кривеше от болка, но се шегуваше. Антони сам се грижеше за него, но когато работата във воденицата беше повече, болния наглеждаха жените.

От тях тайна не можеше да се опази и сигурно затова мълвата за операцията се разнесе наоколо. Ту един, ту друг приятел или познат на Васил се отбиваше пътъом да размени по някоя дума с него. Примъкваша се и любопитни жени да подочуят нещо, че да има кого да одумват. Само Антони избягваша и зърнеха ли го в стаята, веднага изчезваха.

Така минаха октомври, ноември, декември. На Бъдни вечер Васил започна да моли Антони да му позволи да опита силите си. Но Антони само му се сопна ядосано.

— Лежи и да не си посмял да пипнеш шините! Аз ще ти кажа кога!

Едва в края на януари заяви, че е време да се свалят превръзките. Цялото семейство искаше да присъствува, но не пушна никого. Сам беше много развълнуван и ръцете му трепереха, когато развиваше бинтовете.

Краката на Васил бяха отънели още повече, мускулите им бяха съвсем отпуснати. Но раните бяха зараснали добре, а най-важното — бяха изчезнали подутините и изкривяванията.

Антони внимателно, сантиметър по сантиметър, опипваше костите през отгънялата кожа. Беше затворил очи, сякаш му пречеха. Най-сетне въздъхна и избоботи:

— Размърдай си пръстите... А сега внимателно стъпалата... Боли ли?...

— Не, не ме боли — отвърна, задъхан от вълнение Васил.

— А сега опитай да сгънеш коляното...

— Страх ме е.

— Смело, хайде!

Васил изпълни заповедта и погледна с просълзени очи Антони:

— Мога да го сгъна! Мога!

— Чакай, не бързай. Сега повдигни леко крака... ха така, а сега другия...

С усилие, треперещ от вълнение, Васил изпълняваше нужните движения.

— А сега се завий и лежи. Още седмица ще полежиш. После ще почнеш да ставаш.

— Антони!

— Какво?

— Значи... значи... ще мога да ходя?...

— Като мене. Но не веднага. Ще трябва да се учиш. Отначало ще си като малко дете, краката няма да те държат.

Така и беше. Чак две седмици след свалянето на превръзките Васил успя да обиколи стаята без бастун. Тогава Антони събра цялото семейство в пристройката. Дойдоха Прокоп и Агата, двете млади жени и Наталка.

Васил седеше на леглото напълно облечен и чакаше. Когато всички се събраха, стана и обиколи стаята с бавни и плахи, но сигурни крачки. Застана в средата и се разсмя.

Тогава жените ревнаха и така занареждаха, сякаш се бе случило най-голямото нещастие. Майка Агата прегърна сина си и цялата се тресеше от плач. Само старият Прокоп стоеше неподвижно, но по мустаците и брадата му се стичаха сълзи.

Жените продължаваха да се смеят и плачат, а той кимна на Антони.

— Върви с мене.

Излязоха от пристройката, заобиколиха къщата и влязоха в пруста.

— Давай си шапката — нареди Прокоп.

Взе я и изчезна в стаята. Нямахте го десетина минути. Изведнъж вратата се отвори. Старецът носеше шапката с две ръце. Подаде я на Антони.

— Дръж! Истински царски империали. Ще ти стигнат за цял живот. Доброто, дете ми стори, не се плаща с пари, но това мога, това ти давам. Вземай!

Антони го изгледа, после шапката: беше почти пълна е дребни златни монети.

— Ти какво, Прокоп? — отстъпи крачка назад. — Какво правиш? Полудя ли?

— Вземай — повтори Мелник.

— Че защо са ми?! Не ми трябва. Недей така, Прокоп... За пари ли, мислиш, го направих?... От човещина, заради добрината ти. И от жалост към момчето.

— Вземай, вземай.

— Няма да ги взема — отвърна решително Антони.

— Защо?...

— Богатство не ми трябва на мен. Няма да ги взема!

— Бог ми е свидетел, от все сърце ти ги давам. Не ми се свидят.

— Аз пък от все сърце ти благодаря. Благодаря, Прокоп, за щедростта ти, но не ми трябва. Хляб имам, колкото за тютюн и дрехи ще припечеля, защо са ми?!
Мелник се замисли.

— Давам ти ги — каза най-сетне, — не щеш. Твоя си работа. Не мога да те накарам насила. Ама така не може! Ти какво, благодарността ми ли не приемаш? Искаш хората с пръст да ме сочат, че не съм се отплатил за такава добрина?... Не си прав, не е по християнски, човешко не е. Щом златото не вземаш, друго приеми. Бъди ми гост. Живей с нас като роден син. Ако някога поискаш да помогнеш във воденицата или в стопанството, помагай, ако не искаш, недей. Живей все едно си при баща си.

Антони кимна.

— Добре ми е при тебе, Прокоп, и ще остана. Но хляб даром няма да ям. Докато съм здрав и имам сили, от работа няма да се откажа, че то без работа живот ли е? А на тебе сполай ти за доброто сърце.

По този въпрос повече не разговаряха. И всичко си остана постарому. Само че сега на масата майка Агата винаги даваше на Антони отделна чиния и сама му избираше най-тлъстите мръвки.

Следващия петък, когато във воденицата имаше най-много хора, Васил излезе на двора с късо ново кожухче, висока каракулена шапка и ботуши с лачени кончови. Вървеше пред очите на всички, все едно нищо не е било. Селяните чак зяпнаха от почуда и се забутаха с лакът,

защото никой не вярваше на приказките на жените, че работникът на Прокоп Мелник Антони Кошиба, някакъв си пришълец отдалече, по чудо излекувал недъга на Васил.

Както всички дотогава разправяха за нещастieto на Васил, изведнъж заговориха за изцелението му. Приказваше се в Бернати и Радолишки, във Вицкуни и Нескупа, в Побереже и Гумниски. А оттам мълвата се понасяше нататък, чак до именията на Ромейкови и Кунцевичови, до големите села край Ручейница, пък и още по-далеч. По-малко хора занимаваше това, защото бяха далеко, но тук никой не забравяше необикновеното изцеление във воденицата.

Затова когато в края на февруари на сечището в Чумската гора падаща бреза затиснала един селянин от Нескупа, Фьодорчук, съседите му решили да го откарат във воденицата, при Антони Кошиба... Едва дишаше, като пристигнаха. От устата му течеше кръв и дори беше престанал да охка.

Антони беше тръгнал с чувал трици за хамбара, когато шейната, теглена от дребно шкембесто конче, спря пред воденицата.

— Спасявай го, братко — провикна се един от староверците. — Дърво премаза съседа ни. Четири дечица кръгли сираци ще остави, че миналата година погребяхме майка им.

Излезе Прокоп и те го замолиха да се застъпи.

— Твоя син излекува, нека и Фьодорчук спаси.

— Не е моя работа, добри хора — отвърна Прокоп твърдо, — нито мога да му забраня, нито да му наредя. Той си знае.

В това време Антони отърси ръце от брашното и приклепна в снега до шейната.

— Внимателно го вдигнете — рече подир малко — и го носете след мен.

След като излекува Васил, Антони остана да живее в пристройката. Там му беше по-удобно, пък и без друго стоеше празна. Занесоха Фьодорчук там.

До вечерта Антони се занимава с пострадалия, а вечерта отиде в кухнята, където чакаха некупските селяни.

— Слава богу — рече, — вашият съсед е як мъж и гръбнакът му е останал здрав. Само шест ребра и едната му ключица са счупени. Карайте го вкъщи и да лежи, докато престане да плюе кръв. Започне ли да кашля, нека смуче лед. Нищо горещо не му давайте. И да не движи

лявата си ръка. Ще зарасне. След десетина дни пратете човек да ме вземе, ще дойда да го видя.

— А няма ли да умре?

— Не съм пророк — вдигна рамене Антони, — но мисля, че ако изпълните всичко, което ви казвам, ще се оправи.

Взеха Фьодорчук и си отидоха. Но не минаха и десет дни, когато пак от Нескупа докараха нов пациент. Ратаят на един стопанин сякъл лед на реката, при едно замахване се подхлъзнал и с брадвата разсякъл ходилото си почти до костта. Дали брадвата е била ръждясала, или от цървула мръсотия някаква е влязла, но кракът започнал бързо да почернява. Самият ранен разбираше, че е гангрениясал.

Антони само поклати глава и рече:

— Тук вече не мога да помогна. Кракът е загубен.

— Поне живота ми спасявай — молеше се клетникът.

— Кракът трябва да се отреже ей тук, на това място — показа Антони над коляното. — Ще останеш сакат за цял живот и ще има да ме проклинаш. Току-виж, речеш, че е имало и друг начин.

— Кълна ти се, братко, спасявай ми живота. Сам виждам черните петна. Гангрена е.

— Както искаш — съгласи се Антони, като размисли.

Операцията беше много болезнена и така изтощи болния, че няколко дни и дума не можеше да става да се кара вкъщи. Но вече нямаше опасност за живота му.

След тези случаи славата на Антони Кошиба се разнесе още повече. Почти всеки ден започнаха да идват болни с разни оплаквания. На един очите гноясали и божия свят не виждал, друг пък кашлица го задушавала. Имаше и такива, които сами не знаеха какво им е, усещали отпадналост и толкоз.

Антони не помагаше на всички. Някои веднага отпращаше с думите, че за болестта им нямало лек. На други нареждаше различно: или торба с горещ пясък да си слагат на корема, или да не солят яденето и да не ядат месо, а на трети — да пият запарки и отвари от разни билки. И някак така се случваше, че който бе получил съвет от него, все оздравяваше, ако не напълно, то поне му олекваше.

В околността имаше неколцина знахари. В Печки при граф Зантофт един стар овчар лекуваше червен вятър и болни зъби, но и от други болести разбираше. Една жена, Великова, от махалата Нове

Ошедле имаше лек за лишеи и леко раждане; черковният слуга на Радолишки лекуваше от глисти и спираше кръвоизливи. Но всички те караха болните да четат някакви молитви или тайни заклинания, правеха над главите им някакви знаци или им даваха амулети.

А новият знахар, Антони от воденицата, нищо такова не правеше. Попита, погледа, опипа, после като омагьосан се заразхожда из стаята, затърка силно чело, върти очи и изведнъж каже как трябва да се лекува страданието.

Много спореха по тези места кой знахар лекува по-добре. В едно отношение Антони Кошиба превъзхождаше останалите: не вземаше парѝ. Ако болният донасяше парче масло, някое пиле, торба боб, някой и друг лакът домашно платно или къделя вълна, приемаше ги и скромно благодареше, но и нищо да не носеха, пак ги лекуваше. Понякога раздаваше на бедните това-онова, а останалото отиваше в Мелниковия килер. На самия Антони малко му трябваше: стигаше му да има тютюн, чифт ютени ботуши и по някоя дреха на гърба си. За него беше достатъчно това, дето печелеше във воденицата, защото продължаваше да си работи, макар Прокоп от благодарност за сина си и заради нещата, които Антони им даваше, да го увещаваше да престане.

А напливът от пациенти растеше. Имаше дни, когато Антони не можеше и по час да откъсне за воденицата. Пред вратата му чакаха десет, че и повече каруци с тежко болни. Онези, които можеха да ходят, идваха пеш, освен ако живееха далеко, защото и такива имаше доста.

По ъглите, в нишата, пруста и в самата стая растяха купищата подаръци, защото майка Агата се съгласяваше да взема само нещата за ядене, а платното, вълната, ленът, овчите и телешките кожи, перушината, а преди всичко билките, единственото, на което Антони беше ненаситен, бяха на камари.

— На кочина е заприличало при тебе от тия боклуци — казваше широкобедрата Зоня, подпряла ръце на хълбоците, — какво ли няма, като у евреин. Че кажи да ти разтребя... И подът трябва да се почисти...

— Ами — махна с ръка той. — И така ми е добре.

— Няма да е зле и прозорците да се измият — добави тя.

— Нищо им няма.

— Мъж без женска ръка е като градина без плет.

Антони мълчеше с надеждата, че не отговаря ли, Зоня ще постои, постои като друг път и ще си отиде. Той дори я обичаше, ценеше нейната доброжелателност, но предпочиташе да бъде сам.

Този път обаче Зоня не отстъпваше.

— Ти, Антони, си оправен мъж. Само че не си знаеш сметката. Ехе, какво богатство можеш да натрупаш, стига да поискаш. Толкова народ идва при тебе. По християнски е да помагаш на болните, то се знае. Беден ли е, може и даром, но червата ми се преобръщат, когато от богаташи като Дулейко от Бернати вземаш само едно късо кожухче. Да му беше поискал, той и крава щеше да ти даде. Голяма пара можеш да натрупаш.

— Не ми трябват пари — вдигна рамене. — Не съм останал гладен и жаден, а за кого да събирам.

— Сам си виновен.

— За какво?

— Че нямаш за кого. Трябва да си имаш жена. И деца.

— Стар съм вече — смотолеви той уклончиво.

Зоня се ухили.

— Стар бил. Всяка би дошла.

— Ще мина и без това.

— И аз бих дошла. Истина ти казвам. Бих дошла.

Антони бързо обърна гръб и промърмори:

— Я остави тези глупости.

— Защо да са глупости... Какво си мислиш?! Не минава и месец, без някой да не ме поиска. Не съм чак толкова изпаднала, нищо че съм вдовица. Миналата неделя нали видя, от Вицкуни дойдоха старият Баран и градинарят Шивек. Искаха ме за младия Мишчонек. Ама аз не го ща, макар да е по-млад от мене, пък и сума земя ще му остави баща му. Но не го ща и толкоз. Такъв мъж не искам. А за тебе, само да кажеш, веднага съм готова. И ако искаш да знаеш, и Прокоп ще се радва...

— Не съм за женене, Зоня...

— Не ти харесвам, а?

— Какво ти харесване. Никоя не харесвам, защото не ми е до женене.

— Че защо пък?

— Ей така.

— Жена ти трябва. Не е ли така?

— Не.

— Тогава да те вземат мътните! — избухна неочаквано Зоня. — Бял ден да не видиш! Чума да те тръшне дано! Вода да газиш, жаден да ходиш! Виж го ти него! Саможивец със саможивец!... Инат с ината му!... Добре, добре! Ще ме запомниш ти мене! Тюююю!

И пламнала от гняв, затръшна вратата след себе си и изчезна. Но на другия ден гневът ѝ се беше изпарил. Отново грижовно му досипваше супа, наливаше му по-силен чай, отколкото на другите, и му се усмихваше с равните си бели зъби.

Освен Зоня никой от семейството на воденичаря не влизаше в пристройката при Антони, с изключение, разбира се, на Наталка. Стига да можеше, тя не би излязла оттам. Беше много привързана към Антони.

Един ден му рече:

— Вуйна Зоня все повече се издокарва. Вчера на панаира си купи червена блуза. И миризлив сапун си купи. И обувки на ей такива токчета...

— Хубаво е направила.

— Само че аз знам защо се издокарва.

— Защото е жена, а жените обичат да се издокарват.

— Не — тръсна глава Наталка. — Прави го, че иска да се жени за тебе.

— Не приказвай, каквото ти хрумне — смъмри я той.

— Не аз, а Виталис го каза. И баба.

— Глупости приказват.

Момичето плесна ръце.

— Така ли?... Така ли?...

— Глупости, разбира се, ами ти защо се радваш?

— Знам защо не искаш вуйна Зоня. Ти ще се ожениш за мене, като порасна.

— Сигурно, сигурно — погали я по косата и се усмихна.

— Ще се ожениш ли?

— Ти само порасни.

Единствено с нея обичаше да разговаря и само на нея се усмихваше понякога. Обичаше си Наталка. Затова колкото пъти получеше епилептичен припадък, много се тревожеше и се заричаше,

пукне ли пролетта, да тръгне из гората за билките, които можеха да я излекуват. В цялата околност, където хората продаваха или събираха за себе си лайка, валериан, мента, липов цвят, вратига, калуна, мораво рогче, брезови листа, семе от полски мак, ангелика, пелин, живовляк, лудо биле, чубрица, черна роза и разни други билки, не можа нужната да намери. Не си спомняше името ѝ и колкото и да описваше тази билка с малки остри листенца, никой не можеше да му каже нито как се казва, нито среща ли се в тукашните гори.

Веднъж дори в аптеката на Радолишки отиде с надеждата, че там ще я има. Аптекарят обаче, ядосан от дългите му обяснения и от това, че самият той не познава такава билка, му посочи вратата. При това го направи с удоволствие, понеже колкото повече знахари се въдеха в околността, толкова по-малък беше оборотът на аптеката. Успехът, на който се радваше знахарят от близката воденица, беше трън в очите както на местния лекар, доктор Павлицки, така и на аптекаря. Беше се прочул толкова много, че им отнемаше пациентите дори в самия град.

Когато по време на мартенското топене на снеговете хората започнаха да боледуват повече, а пациентите не се увеличаваха, доктор Павлицки се посъветва с аптекаря и реши да действа. Написа обширно донесение до кмета и до околийския лекар, в което се оплакваше от растящата напаст — знахарите, и молеше да се вземат служебни мерки с цел и тъй нататък. Но служебната машина трудно се задвижва и отговор не идваше. Точно тогава се случи нещо, което накара доктор Павлицки да побеснее. Един ден от Ключево изпратиха кола да го вземе. Господарят на Ключево, господин Киякович, страдеше от камъни в бъбреците и често викаше лекаря. Двуколката от Ключево обикновено пристигаше още по тъмно. Причината беше ясна. Вечерта господин Киякович е събрал съседи на бридж, не е могъл да се съдържи да не пийне няколко чашки и през нощта съвсем естествено е получил криза и рано-рано кочияшът Игнаци потегля с двата най-бързи дорести коня за лекаря.

Този път той се появи чак следобед. Доктор Павлицки се настани в двуколката и заразпитва какво се е случило. Простодушният Игнаци, без да си дава сметка какво и на кого говори или пък нарочно, за да огорчи лекаря, който все забравяше да му даде бакшиш, разказа откровенно всичко. Оказа се, че както обикновено го изпратили на

разсъмване, но не за доктора, а за знахаря Антони Кошиба, дето живее у воденичаря край града.

— Как така?! — подскочи докторът разгневен. — Пратили са те за знахаря?

— За знахаря.

— Господин Киякович май бърза да отиде на оня свят.

— За бързане, не бърза. Защото казват, че ако те лекувал този знахар, болката ти изведнъж изчезвала.

Лекарят избухна.

— Що за невежество! Що за невежество! Не разбирате ли бе, хора, че един обикновен глупак, който няма понятие не само от медицина, но и от анатомия, е опасен за човешкия живот?!

— Знам ли — измънка кочияшът.

— Ей сега ще ти обясня. Да предположим, че най-хубавият ти кон се разболе. Ти при кого ще отидеш? При ветеринарния лекар или при първия срещнат глупак, който не може да различи къде е опашката и къде — главата на коня?

Игнаци се засмя.

— Че кой пък няма да ги различи... А и що ми трябва да предполагам, че конят ми ще се разболе?... Грижи ли се човек за коня си, а конят си го бива, що му трябва да предполага болести, да не чува дяволът.

Доктор Павлицки махна с ръка, но след малко пак се обади:

— Виждаш ли, стигнал ти е умът да не ходиш за знахар, а при мене да дойдеш.

— Какво да правя? Върна ли се с празна кола, боят не ми мърда. Помислих, помислих и си рекох: щом оня не ще, ще взема да ида при господин доктора.

— Кой не ще?

— Ами оня... знахарят от воденицата.

— Как така не ще?

— Ами не ще. Аз, вика, нямам време да ходя по къщите на вашите господари, вика. Не видиш ли, вика, колко болни хора чакат... Тъй ми рече, а аз гледам наистина сума и народ. Като на пазарен ден. Тогавя му викам, господарят, викам, ще ти плати повече от всички тия, дето са се събрали, стига само да му помогнеш. А той: щом е болен господарят ти, да дойде като другите. А парѝ не ми трябва... Какво

можех да сторя?... Обърнах конете и толкоз. Знаех си отпреди, че той парй не взема.

— Но продукти взема — викна Павлицки.

— Не, и продукти не взема! Виж, масло, яйца или салам. Не е той от хитрите.

Лекарят стисна зъби. Когато пристигна в имението, ни най-малко не укори господин Киякович, но на връщане накара Игнаци да отбие към воденицата.

Пред воденицата, по-скоро на двора, пред пристройката, имаше петнайсетина каруци. Разпрегнатите коне скубваха от време на време сено. В колите лежаха болни. Седем-осем селяни, насядали върху гредите до обора, пушеха цигари.

— Къде е този... знахар? — провикна се доктор Павлицки.

Единият от мъжете стана и посочи вратата.

— В стаята, господине!...

Лекарят скочи от двуколката и блъсна вратата. Още в пруста го лъхна неприятната миризма на ютени ботуши, катран и кисело зеле. В стаята беше непоносимо задушно. Купища вещи и мръсотия се търкаляха по пода, по прозорците, навсякъде... Предвижданията на лекаря се оправдаха. До стената седеше жена с явни признаци на жълтеница. Грамаден широкоплещест брадат мъж с прошарена коса се бе навел над масата и смесваше върху мръсна кърпа някакви сушени билки.

— Ти ли си знахарят? — попита рязко доктор Павлицки.

— Аз съм работник във воденицата — кратко отвърна Антони и погледна недоволно новодошлия.

— Но се осмеляваш да лекуваш! Да тровиш хората! Знаеш ли, че за такова нещо се отива в затвор?!

— Какво искате и кой сте? — попита спокойно знахарят.

— Аз съм лекар, доктор по медицина. И не си въобразявай, че ще търпя ти да тровиш народа.

Знахарят свърши с билките, върза ги в кърпата, подаде вързопчето на жената с думите:

— Две щипки на четвърт вода и както казах: да се пие горещо. На гладно, половината сутрин, другата половина вечер. Разбра ли?

— Разбрах.

— Хайде, сбогом.

Женицата благодари и пъшкайки, излезе. Знахарят седна на пейката и се обърна към лекаря:

— Та кого съм отровил, господине?

— Всички тровиш!

— Не е вярно, господине. Нито един не е умрял.

— Не е умрял ли?! Но ще умре! Тровиш бавно организмите им. Това е престъпление! Разбираш ли? Престъпление! И аз няма да го допусна! Нямам право да си затварям очите. В такава мръсотия, в такава смрад? По ръцете ти има повече зараза, отколкото в цяла инфекциозна болница!

Той се огледа с отвращение.

— Помни какво ти казвам: ако не преустановиш престъпната си практика, ще те вкарат в затвора!

Знахарят едва забележимо вдигна рамене.

— Какво да се прави. Нищо лошо не върша. В затвора, казвате? Какво пък, и затворът е за хора, не за кучета. Но не ми се сърдете, господин докторе.

— Само те предупреждавам! И те съветвам да престанеш. Съветвам те!

Закани му се с пръст и излезе. С удоволствие пое чистия въздух. Игнаци от капрата му хвърли ироничен поглед. Доктор Павлицки вече се бе настанил в двуколката, когато на прага на воденицата видя своя бивш пациент Васил. Чакаше, изглежда, точно него, защото се поклони и тръгна към двуколката.

— Добър ден, господин докторе.

Вървеше уверено. Стоеше изправен и гледаше лекаря право в очите.

— Виждате ли, господин докторе, оздравях — заяви гордо. — Слава богу, оздравях. Антони ме излекува. А вие казахте, че за мене нямало никаква надежда. За цял живот искахте сакат да ме оставите.

— И как те излекува? — попита с нескриван гняв лекарят.

— Ами веднага позна, че костите са лошо наместени. Счупи ги и ги намести наново. Сега мога и да танцувам.

— В такъв случай... моите поздравления — смотолели лекарят и викна на кочияша: — Тръгвай!

Из целия път го гнетяха лоши мисли. Когато стигна вкъщи, вече бяха обядвали. Семейството му обаче се върна на масата, за да му

прави компания. Гълташе бързо сухото печено месо, за да не разберат, че не му е вкусно. Старата Марциша, която преди трийсетина години беше го учила да ходи, се въртеше насам-натам, погълната от работа. Баща му жално поглеждаше към вестника, който тъкмо беше започнала да му чете Камила. Преди три седмици бе счупил очилата си, а нямаха пари за нови. Камила беше с една избеляла рокля и изглеждаше жалка и стара, майка му се мъчеше да прикрие с нежна усмивка страданието, изписано на лицето ѝ. Месец кални бани щяха да я закрепят за дълго.

— Боже, боже — мислеше си доктор Павлицки, докато ядеше от компота разварените ябълки. — Толкова ги обичам, за тях съм готов на всичко, но всеки ден, всеки час да гледам мизерията им, това е свръх силите ми.

Струваше му се, че във всеки жест и дума, във всяко кътче на това бедно жилище се крият горчиви упреци към него. Колко надежди свързваха те с неговото бъдеще, с лекарската му практика, с доходите. А ето че вече цяла година седят в тази затънтена дупка и едва свързват двата края.

Ако можеше да се измъкне нанякъде! Трудностите не го плашеха. Би отишъл в Африка, дори в Гренландия. Но тук те ще умрат от глад. Предусещаше, че в широкия свят го чака успех, кариера, пари, но много добре знаеше, че никога няма да се осмели да направи решителната крачка. Беше роб на чувствата си, искрени и дълбоки. Тези чувства бяха го приковали към тях, към родителите, сестрата и дори старата Марциша, бяха го приковали като с вериги към малката дървена къщичка в малкия жалък град...

И колкото повече затъваше в тресавището на тази безнадеждна вегетация, толкова по-трогателно и ревностно се стараяше да не издаде отчаянието си пред своите близки. Колко им беше благодарен, че и те с нищо не показваха разочарованието си. Но го измъчваха мислите им, мислите, които сигурно се пораждаха в тях. Те по някакъв тайнствен начин проникваха навсякъде къщи, изпълваха въздуха с безнадеждна тъга, която не можеше да разсее дори най-сполучливият престорен смях и най-шумно изразеното доволство.

— Бях при оня знахар — започна Павлицки. — Казах му някои истини и го посъветвах, докато е време да престане тази своя дейност.

— Вярно ли е — обади се Камила, — че пациентите му не били малко?

— Малко ли? — засмя се той. — Да имах една десета от тях, една десета да...

Не довърши, прехапа устни.

Майка му започна бързо, много бързо да говори за котката Баша, че се била завряла някъде, а в сряда Кожицки имал имен ден, за кравата на свещеника, която давала невероятно много мляко.

Но Павлицки не я чуваше. Всичко в него кипеше, кръвта му пулсираше в слепоочията. Изведнъж отмести рязко недоизпитата чаша чай и скочи.

— А знаете ли защо той има повече пациенти? — извика. — Знаете ли?...

Срещна изплашените им погледи, но не можа да се овладее.

— Защото той може да лекува, а аз не мога!

— Юрек! — простена майка му.

— Да! Да! Не мога!

— Какво говориш?!

— Помните ли воденичарчето, дето си беше счупило краката? Помните го, нали?... Представете си, наместил съм ги лошо. Да, лошо. Аз не можах да се справя, а знахарят ги оправил!

Бащата сложи ръка на рамото му.

— Успокой се, Юрек. Това още нищо не означава. Не си хирург. А като интернист не си длъжен да разбираш нещо, което... не ти е специалност.

Доктор Павлицки се разсмя.

— Разбира се! Разбира се! Не съм хирург. Но този знахар, дявол да го вземе, също не е. Един нищо и никакъв селянин! Най-обикновен ратай при воденичаря... Но на мене ми дойде до гуша! Все ми е едно! Няма да позволя да гладуваме! Ще видите! Ще видите, че и аз мога да се боря!

Излезе и тресна вратата.

ОСМА ГЛАВА

В градчето Радолишки, там, където тясната уличка, наречена Наполеон, излиза на площад Втори пазар, кръстен площад Независимост, има една едноетажна къща от червени тухли, в партера на която се помещават четири магазинчета. Най-голямо и най-представително е ъгловото, собственост на госпожа Михалина Шкопкова. В магазинчето се продават книжарски стоки, гербови и пощенски марки, панделки и ширити, копчета, с една дума, кинкалория и пасмантерия, както и тютюн и цигари.

При всяко идване в Радолишки Антони Кошиба се запасяваше с тютюн, цигарена хартия и кибрит именно от магазинчето на госпожа Шкопкова, оттам купуваше и копринените конци.

Шкопкова рядко беше в магазина. Най-често в пазарните дни, в четвъртък. Бе затънала до гуша в домакинска работа, тъй като имаше четири деца и доста голямо стопанство. В магазина я заместваше едно младо момиче, сираче, което за квартира, храна и десет злоти месечно изпълняваше честно и съвестно задълженията на продавачка.

Госпожа Шкопкова умееше да оцени и другите ѝ достойнства, а преди всичко това, че клиентите обичаха Мариша. Обичаха я, защото с всички беше внимателна, усмихната, услужлива, а и наистина хубава. Мнозина порядъчни клиенти, няма защо да се крие, идваха в магазина на госпожа Шкопкова да си поприказват с Мариша, да се пошегуват и да спечелят нейното благоразположение. Помощник-аптекарят, общинският секретар, племенникът на свещеника, земевладелци от околността, инженери от фабриката — никой не изпускаше случай да намине за кутия цигари или пощенски картички.

— А ти, Мариша, внимавай — казваше ѝ Шкопкова. — На кой да е, а особено на женените, не обръщай внимание, но ако се случи някое подходящо момче, дето да ти се харесва, тогава бъди хитра. От такова нещо и женитба може да излезе.

Мариша се смееше.

— Има време.

— На нас жените времето ни винаги е малко да си намерим мъж. А ти скоро ще навършиш двацет години. Време ти е! На твоите години имах вече тригодишен син. Само да не хлътнеш по кой да е и да не хвърчиш много нависоко, че ще се опариш. Слушай какво ти казвам!... Например господарчето с мотоциклета! Идва-идва, ама и през ум не му минава да се ожени за тебе. Познавам ги аз тях! Познавам! Ще повърти очи, ръчичката ще ти подържи, ще въздиша, а после... за смях пред хората ще те направи! Не си навличай беля на главата.

— Моля ви, какво говорите! — смееше се Мариша. — Не съм и помислила за такова нещо.

— Хайде, хайде! Баща му е голям човек. Собственик е на имение и на фабрика. Сина си ще ожени за някоя графиня. Запомни ми думата.

— Разбира се. Но аз наистина, нищо... Защо ми говорите тъкмо за него. Ако съм хвърлила око на някого от клиентите — добави тя шеговито, — това е само старият знахар от воденицата.

Вярно си беше. Мариша наистина обичаше Антони Кошиба. Бе привлякъл вниманието ѝ преди всичко с онова, което вършеше. В градчето се приказваха чудеса за него. Едни разправяха, че докоснел ли някого, оздравявал, дори да бил на косъм от смъртта, че бил продал душата си на дявола, други пък, че силата си бил получил от Ченстоховската богородица^[1]; говореше се, че лекувал безплатно, дори, че знаел такива билки, дето изпиеш ли ги, се влюбваш в онзи, който ти ги е дал. Освен това той беше винаги тъжен, мълчалив и имаше много добри очи. А и се държеше не като другите прости хора. Не плюеше по пода, не псуваше, не ровеше из стоката. Идваше, сваляше си шапката, казваше бързо какво иска, плащаше, промърморваше:

— Благодаря, госпожице — и излизаше.

Така беше до един мартенски ден, когато неочаквано рукна дъжд. Знахарят тъкмо беше в магазина, дъждът се усилваше.

Погледна през прозореца и попита:

— Ще ми позволите ли да остана, докато премине дъждът?...

— Моля. Разбира се. Седнете.

Изтича иззад щанда и му подаде стол.

— Как ще тръгнете в такъв дъжд — добави. — А и живеете далеко. Вир-вода ще станете, докато стигнете до воденицата.

Той се усмихна.

— Значи знаете, че съм от воденицата?

— Зная — кимна тя. — Вие сте знахарят. Всички тук ви познават. Но сигурно не сте от този край, защото говорите различно от другите, имате друго произношение.

— Аз съм отдалече, от Кралството^[2].

— И майка ми беше оттам.

— Госпожа Шкопкова ли?

— Не, моята майка.

— Не сте ли дъщеря на собственичката на магазина?

— Не. Работя при нея.

— А майка ви къде е?

— Почина. Преди четири години... от туберкулоза.

Очите ѝ се насълзиха, а след малко добави:

— Ако тогава бяхте в нашия край, може би щяхте да я излекувате... Горката мама, допускала ли е, че ще имам такава съдба. Но вие да не помислите, че се оплаквам. О, не! Госпожа Шкопкова е много добра с мене. И в крайна сметка нищо не ми липсва... Освен книги и... пиано.

— А баща ви?

— Баща ми беше лесничей в имението на княгиня Дубанцева. В Одринецката гора. Ах, каква красота беше! Баща ми там почина. Бях малко момиченце... Останахме с мама сами. Горката ми майчица трябваше много да работи. Шиеше, даваше уроци по музика. Отначало живяхме в Браслав, после в Швенчани, а накрая тук, в Радолишки. Мама почина тук и аз останах сам-самичка на този свят. Грижеше се за мене бившият енорийски свещеник, но когато го преместиха, той ме повери на госпожа Шкопкова. Има доста добри хора, но си е тежко да нямаш нито един истински близък човек.

Знахарят поклати глава.

— И аз съм го изпитал.

— И вие ли нямате семейство?

— И аз.

— Никого ли?

— Никого.

— Но имате поне обичта на хората, защото ги спасявате. Човек сигурно изпитва истинско удовлетворение, като помага на ближните,

като облекчава страданията им. Тогава той се чувства действително нужен, полезен. Нали няма да ми се смеете, ако ви призная, че от дете си мечтая да стана лекарка. Ако мама беше жива... Бях се подготвила да взема изпитите за шести клас и щях да заминавам да уча в гимназията във Вилно.

Усмихна се тъжно и махна с ръка.

— Ама стига толкова.

— Значи вие имате образование?

— Искаше ми се да имам. Но вече е късно. Слава богу, че поне хлябът ми е осигурен.

На щанда беше оставено някакво ръкоделие — салфетка с пъстри цветя. Момичето я взе и започна да бродира.

— Мога да припечеля дори за рокли и разни дреболии. Виждате ли, бродирам. Това е за госпожа Хермановичова от Пяски.

— Хубаво бродирате.

— Мама ме научи.

Побъбриха още около половин час. Когато дъждът спря, знахарят се сбогува и тръгна. От този ден обаче той все по-често се отбиваше в магазинчето на Шкопкова и оставаше дълго на приказки. Обикна силно госпожица Мариша. Голямо удоволствие му доставяше да я вижда, да гледа оживеното ѝ лице, нежните ръце, светлите, гладко сресани коси. Гласът и беше чист и мелодичен, големите ѝ сини очи гледаха искрено, а при това чувствуваше, че и тя го обича.

Във воденицата както обикновено пред жетва нямаше много работа. Пролетта бе извела хората по нивите, та нямаха време нито за боледуване, нито за лекуване. Тогава и пациенти не прииждаха така масово. Затова през ден, през два Антони ходеше до градчето. Не молеше вече никого да му купува едно-друго, което, разбира се, направи впечатление на семейството на Прокоп Мелник.

— Нещо те тегли тебе в Радолишки — казваше язвително Зоня.

— Какво има да го тегли — шегуваше се Васил. — Сигур някоя жена ще е.

— Я млъквай, умнико — измърморваше недоволен Антони.

Но тъй като на село нищо не остава скрито, скоро всички знаеха, че Антони с часове се заседява в магазина на госпожа Шкопкова.

— Какво от това — вдигна рамене Прокоп, когато Зоня му го каза, — мъжка работа. Шкопкова си я бива. Не е стара, пък и пари има.

И търговка е. А ти какво си вреш носа, дето не ти е работа.

Един ден във воденицата пристигна пътуващ търговец. Разтвори вързопите, а цялото семейство се струпа и започна да се чуди на съдържанието им. Какво ли нямаше там! И тънки фабрични платна, и пъстри басми, и кожени градски чанти, и гривни, и разни гердани. Истинско богатство.

Жените писукаха, дъхът им спираше от захлас, всичко оглеждаха, мереха, опипваха. И ожесточено се пазаряха, а никак не им беше лесно, защото търговецът вземаше не само пари, но и лен, вълна, сушени гъби, мед.

Антони наблюдаваше отстрани, а когато жените най-сетне се успокоиха, и той надзърна във вързопите. Не рови дълго. Избра парче копринен плат за рокля и една широка сребърна гривна с някакви зелени стъкълца. Сума ленени чилета и голяма къделя вълна трябваше да даде на търговеца за тях.

Зоня чак на петна стана — захласна се в сделката. Не се съмняваше, че са за нея. Олга пък беше убедена, че Антони ги купува за Наталка.

Но и двете се лъжеха. На другия ден по пладне знахарят потегли към градчето с вързоп под мишницата. И двете го видяха през прозореца и по-избухливата Зоня започна да кълне:

— За оная стара крастава жаба, за оная крава! Дано краката си да строши, дано!

Но Антони стигна до градчето здрав и читав. Погледна през прозореца в магазина и тъй като вътре имаше някаква жена, изчака да си тръгне и чак тогава влезе. Госпожица Мариша го посрещна сърдечно както винаги:

— Времето е чудесно, чичо! Топло, сякаш е лято.

Кой знае защо, му викаше чичо. Така си бе наумила. Другите млади момичета из този край се страхуваха от Антони, а тя не изпитваше никакъв страх. Напротив, вярваше в добротата му и възмутено протестираше винаги, когато някой намекваше, че знахарят във воденицата си имал вземане-даване с дявола.

— Който се е свързал със злия дух — казваше тя, — причинява злини на хората и живее непочтено. А за знахаря никой не може лоша дума да каже.

Няма видими причини едно човешко същество да изпитва симпатии към друго. Това идва неизвестно откъде, от въздуха, тоест отвън. И Мариша не знаеше защо обикна знахаря. Стигаше ѝ радостта, отбиеше ли се в магазина. Този ден радостта ѝ беше още по-голяма, защото имаше една молба към него.

— Колко хубаво, че дойдохте, чичо Антони — каза тя усмихната.
— Искам да злоупотребя с добрината ви.

— Как така да злоупотребите, госпожице?

— Първо ми обещавайте, че ще изпълните онова, за което ще ви помоля.

Той поглади брада и я погледна в очите.

— Всичко, което е по силите ми.

— Горещо благодаря! Тук, на Кошчелна, живее една старица. Много е бедна. Напоследък краката ѝ така отекоха, че не може да ходи. Моля ви, отбийте се при нея и я посъветвайте какво да прави.

— Добре — усмихна се той. — Ще отида, макар че аз не ходя по къщите. Но нищо не се прави даром.

— Тя е много бедна — започна смутено Мариша.

— Не става дума за нея — прекъсна я той, — за отплата вие трябва да ми направите удоволствие да приемете този подарък.

И той остави пакета на тезгяха.

— Какво е това? — изненада се тя.

— Вижте го. Не е много, но ще свърши някаква работа.

Тя разви пакета и се изчерви.

— Плат... И гривна...

— Носете ги със здраве и радост.

Тя поклати глава.

— Не мога да ги приема. Не, не! Как така?... Защо ми правите такива подаръци?

— Ще ми откажете ли? — попита тихо.

— Но как мога да приема... И защо?

— Бъдете така добра, госпожице. Вземете ги. Роклята и украсението ще ви свършат някаква работа, а за мене ще е голяма радост. Все едно давам част от сърцето си. Не бива да отказвате. От благодарност го правя. От благодарност, че като се отбия тук, някак ми полеква.

— Но това сигурно е скъпо!

— Какво значи скъпо — махна той с ръка. — Нали знаете, че аз нямам нужда от нищо... тоест... така си мислех доскоро, че нищо не ми трябва, а излиза, че и аз си имам приумици, ще ми се това-онова... Ето на, наумих си, че трябва да си имам някого, някоя добра душа, та сетя ли се за нея, по-леко да ми стане на сърцето. Остарявам вече. А на стари години човек търси топлинка. Вас ви обикнах искрено. Хайде, вземете! Не е важен подаръкът, а че е от сърце. Вземете! И двамата сме самотни, но моята самота е по-лоша, защото съм стар. Позволете ми поне от време на време да покажа някак, че ви желая доброто.

Момичето беше трогнато. Протегна ръце към него и стисна силно големите му, отрудени длани.

— Благодаря, много благодаря, чичо Антони. Не съм го заслужила, но благодаря.

Когато вечерта се върна вкъщи, показа подаръците на госпожа Шкопкова.

— Колко е добър, госпожо — рече. — Каква съм му аз, чуждо момиче. Неудобно ми беше да ги приема, но знаех, че отказът ми много ще го натъжи.

— Я виж ти — поклати глава Шкопкова. — Внимавай да не се сбъдне предсказанието ти.

— Какво предсказание?

— Че щял да се ожени за тебе.

Мариша се разсмя.

— Какво говорите! Личи, че не го познавате! Той е възрастен и такива неща и през ум не му минават. А всъщност — натърти тя — сигурно е по-добър от мнозина млади.

И думите ѝ бяха почти искрени. Почти, защото познаваше един млад мъж, който много ѝ харесваше. Познанството им започна също в магазинчето, но отдавна, преди две години. Беше младият Чински, синът на собственика на Людвиково. Цяла година го нямаше. Следваше инженерство. Но лятото прекарваше винаги в Людвиково и често прескачаше до Радолишки. Понякога с родителите си с автомобила или с красива каляска и тогава изтичваше само за миг до магазина на госпожа Шкопкова, друг път сам на кон или с мотоциклета. И се застояваше с часове в магазина.

Младежът беше пъргав, буен и толкова хубав, че втори като него Мариша не бе виждала в живота си. Висок, строен, мургав, с бронзов

загар. Само очите му бяха сини като нейните, иначе щеше да прилича на циганин. При това беше енергичен, весел, шумен, влезеше ли, сякаш изпълваше целия магазин. Смееше се, пееше нови мелодии (много хубаво пееше!), показваше й разни фокуси. Веднъж дори скочи с изпънати крака върху тезгяха и предизвика възмущението на шофьора, който тъкмо бе дошъл да го взима.

Но тя най-много обичаше да й разказва. Беше още млад, само със седем години по-голям от нея, но, божичко, какво ли не беше видял, къде ли не беше успял да отиде! Бе обиколил почти цяла Европа. Бил е в Америка и на разни екзотични острови. И как разказваше! А имаше какво да разказва, защото с буйния си характер се излагаше на какви ли не приключения. Сипеше ги едно след друго като из ведро.

Може би щеше да го подозира, че си ги измисля, ако в цялата околност не се говореше за неговите авантюри и ако не беше всеизвестно колко неприятности има старият Чински със сина си. Веднъж на панаира в Радолишки влязъл с коня в кръчмата и там се скарал с младия Жарновски от Велишково, след което се дуелирали. Друг път спрял влака сред полето, като запалил голям огън върху релсите. Какво ли не приказваха в околията за него, но нямаше нищо, което да го очерня или да го кара да се срамува.

Освен историите по женската част. Говореше се, че не прощавал на никоя, че флиртувал с всяка срещната и че не една си е изплакала очите заради него.

Но Мариша не вярваше на клюките. Не им вярваше по две причини. Първо, не искаше да вярва, и второ, имаше доказателства. Господин Лешек не обръщаше внимание на жените. Самата тя го беше наблюдавала. Колкото пъти останеше по-дълго в магазина, всички местни красавици се изреждаха да влизат. Мернеха ли коня или мотоциклета му пред магазина, като луди тичаха към къщи, издокарваха се с най-хубавите си рокли, навиваха си букли, слагаха си най-красивата шапка и пристигаха я за пощенски картички, я за пликосе или листа за писма.

На Мариша й ставаше смешно, понеже младият Чински изобщо не ги поглеждаше.

— Вие привличате клиенти, господин Лешек — казваше му тя, когато оставаха отново сами. — Госпожа Шкопкова трябва да ви бъде благодарна.

— Ако дойде още една, ще ѝ се изплеся! — заканваше се той и се правеше на ядосан.

Не щеш ли, само след пет минути цъфна жената на аптекаря. Беше наконтена като за бал и парфюмирана така, че в магазина просто не се дишаше. Чински наистина не се изплези, но без да му мисли много, направи нещо още по-лошо: закиха. И като започна да киха, не спря, докато напарфюмираната дама, пламнала от гняв, почти в несвяст, не излетя като стрела от магазина.

Оттогава тя така намрази Мариша, че колкото пъти срещнеше госпожа Шкопкова, я уверяваше, че докато в магазина работи това отвратително момиче, нямало за пукнат грош покупка да направи.

Госпожа Шкопкова се безпокоеше от загубата на една клиентка, дори смъмри Мариша, без сама да знае защо, ей така, за всеки случай, но не я уволни.

Жената на аптекаря, макар и вече на години, беше безспорно красива. Но господин Лешек не обръщаше внимание и на по-млади, дори на такива, които се обличаха елегантно и бяха от добри семейства, като племенницата на свещеника, дъщерята на пътния инженер или госпожица Павлицка, сестрата на лекаря. Това, разбира се, ласкаеше Мариша. Ласкаеше я още повече, че Лешек беше ужасно горделив, нещо, което тя смяташе за голям негов недостатък. Докато с нея се държеше непринудено и весело, с другите беше рязък и надменен. Разговаряше като с равни само с богатите земевладелци от околността, на останалите гледаше отвисоко. Често повтаряше, че майка му е от графски род, а баща му имал магнатско, сенаторско потекло и че в цялото воеводство, като се изключат Радживилови и Тишкевичови, никой други нямали право да си вирят носа повече от Чински.

Веднъж Мариша не издържа и му каза с иронична усмивка:

— Гледката е много забавна: такъв млад, високопоставен господин да вири нос, за да се хареса на някаква си бедна продавачка.

Тогава той се смути и започна да я уверява, че изобщо не е имал подобно намерение.

— Госпожице Мариша, не мислете, че съм чак толкова глупав сноб.

— Не мисля — отвърна хладно тя. — Затова пък си мисля, че много тактично подчертавате обществената разлика, която съществува

между вас и мене.

— Госпожице Мариша!

— ... и благоволениято, което ми оказвате, като губите ценното си време в разговори с една глуповата и бедна продавачка в малко градче...

— Госпожице Мариша! Вие ще ме подлудите!

— Нямам такова намерение, господине. Мой дълг е да бъда любезна с клиентите. И затова сега моля да ме извините, защото трябва да помета магазина, а прахът може да навреди на скъпоценното ви здраве, да не говорим за лондонския ви костюм.

— И това го казвате вие? — скочи той пребледнял.

— Да, господине.

— Госпожице Мариша!

— Може би желаете да ви опаковам още нещо? — наведе се тя над тезгяха с престорена усмивка.

Чински с все сила шибна ботуша си с камшика.

— Сам ще се опаковам и ще се пратя по дяволите! Сбогом! Скоро няма да ме видите!

— На добър път...

— По дяволите! — изруга той.

Излетя от магазина, скочи на седлото и подкара коня направо в галоп. Тя видя през прозореца как профуча като луд по непавирания площад Независимост, вдигайки облаци прах.

Седна и се замисли. Чувствуваше, че е постъпила правилно, този горделивец си заслужаваше подобен урок, но въпреки това ѝ беше мъчно.

— Няма да го видя скоро... Сигурно никога — въздъхна. — Е, така да е. Може би е по-добре.

На следващия ден в осем, когато дойде да отвори магазина, пред вратата вече чакаше горският пазач от Людвиково. Носеше писмо. В писмото младият Чински пишеше, че цялата му ваканция била провалена, и то заради нея, че не е очаквал такова нещо, че най-погрешно е разбрала намеренията му, че е твърде огорчен и обиден, но понеже и той се бил държал неучтиво, смятал за свой дълг да ѝ се извини.

„За да удавя горчивите спомени — пишеше в заключение, — заминавам за Вилно и така ще пия, че сигурно ще ме вземат дяволите,

както самата вие пожелахте.“

— Ще има ли отговор, госпожице? — попита горският.

Тя се замисли. Не, защо да му пише? Кому е нужно всичко това?

— Отговор няма да има — рече. — Предайте на господаря си, че му пожелавам всичко хубаво.

Минаха три седмици, а Чински не се появи. Беше ѝ мъчничко, дори си гадаеше дали ще се върне и ще се отбие в магазина. Тогава получи телеграма. Не можеше да повярва на очите си: беше първата телеграма в живота ѝ. Беше изпратена от Криница и гласеше:

„Светът е скучен стоп, животът нищо не струва стоп,
жената на аптекаря още ли се парфюмира стоп, вие сте
най-хубавото момиче в централна Европа стоп, жалко стоп.
Лех.“

След три дни в Радолишки запърпори мотоциклетът, възвестявайки на цялото градче, че младият Чински се е завърнал в родния край. Мариша едва смогна да се погледне в огледалото и да поправи косата си и той беше вече в магазина.

Всъщност тя му беше много благодарна, че дойде, но не го показва. Страхуваше се, да не би да си помисли, че държи на неговото присъствие. Това отново го ядоса и провали очакваната мила среща.

След няколко общи фрази той каза:

— Вие осъждате моя снобизъм, но снобите имат едно положително качество: те съумяват да бъдат любезни, дори когато нямат особено желание.

Искаше ѝ се да го увери, че в отношението ѝ към него няма място за принудена любезност, че със завръщането си и с мислите за нея там, в Криница, ѝ е доставил голяма радост... Но вместо това процеди:

— Зная, че вашата любезност е именно от такова естество.

Той я стрелна с омраза.

— О, да! Имате право!...

— Не се съмнявам.

— Толкова по-добре.

— Единственото, което ме учудва, е, че полагате усилия.

Той се засмя подигравателно, поне на него му се искаше да бъде така.

— О, съвсем не. Става от само себе си. Виждате ли, възпитанието е вкоренило у мене формите на приличие в общуването с хората...

Момичето наведе глава.

— Възхищавам ви се.

Той рязко ѝ обърна гръб. Не виждаше лицето му, но беше сигурна, че стиска зъби.

За пореден път най-горещо желаше да се помирят. Разбираше, че сега трябва да каже нещо мило, че не е справедлива с него, че наистина повече няма да се върне, ако не чуе от нея дружелюбна дума. Разбираше го, но не можеше да се признае за победена.

— Сбогом, госпожице — каза той и без да чака отговор, бързо излезе.

Мариша не се разплака само защото в същия момент в магазина влезе някаква клиентка.

Всичко това се случи миналата година. До края на ваканцията той нито веднъж не се появи в Радолишки. После дойде зима, дълга зима, а след нея пролетта. За младия Чински, както винаги, се чуваше от време на време по някоя клюка, до Мариша стигаше една или друга вест. Говореше се, че бил на практика в чужбина. Щял да се жени за някаква баронеса от Познанско, родителите ѝ дори били направили посещение в Людвиково.

Мариша приемаше всичко това доста безразлично. Винаги си бе давала сметка, че не може да храни никакви надежди по отношение на младия Чински. Освен това като че му беше и малко сърдита.

През зимата в Радолишки пристигна кино. Инсталираха го под навеса на пожарната охрана, където въпреки пронизващия студ не липсваше публика и трите вечери. Прожектираха американски филми и госпожа Шкопкова, макар и да беше слушала проповедите, в които се порицаваше развратът на висшето общество, показван по филмите, реши да види най-сетне със собствените си очи този разврат и да прецени до каква степен е възмутителен. Страхуваше се, че много неща няма да разбере, затова взе със себе си Мариша както заради образованието ѝ, така и заради факта, че вече беше гледала филми.

Мариша наистина беше ходила на кино в по-големите градчета Браслав и Швенчани, но тогава беше още дете. Сега тя вече разсъждаваше върху съдържанието на филмите и единият особено много ѝ хареса. Това беше историята на селско момиче, на което никой в родния край не обръща внимание. Минава за подплашено, бедно създание. Но когато попада в големия град, в един огромен магазин с хиляди клиенти дневно, я вижда и се влюбва в нея известен и богат художник, който съумява да оцени красотата, чара и човешките ѝ достойнства.

— Да — мислеше меланхолично Мариша. — Това може да е възможно в големия град, но ако си беше останала на село, тежко ѝ.

А за себе си знаеше, че никога няма да се измъкне оттука. Щом е така... кой би могъл да бъде мъжът, който ще я обикне и вземе за жена?... Имаше достатъчно здрав разум, за да не слага в сметката нито за миг сина на господаря от Людвиково. Нито родителите му ще се съгласят, нито на него ще му хрумне, нито пък и тя самата би искала да стане жена на такъв човек. Пакетите на роднините и близките му носеше до каляските, как ще почнат, ако стане нещо, да се отнасят с нея като с равна.

Съвсем иначе би си представяла своето бъдеще, ако господин Лешек беше обикновен беден чиновник или занаятчия, че дори и земевладелец.

— О, съвсем друго щеше да е тогава.

Смяташе го за образец на мъжка красота. На нито една снимка от филм, на нито една пощенска картичка в магазина (а колко много бяха!) не бе виждала толкова привлекателен мъж. Харесваше ѝ се във всяко отношение. Дори гордостта и самонадеяността му не бяха чак такъв недостатък, пред който в краен случай не можеш да си затвориш очите. Всъщност ако беше един обикновен човек, отдаден на работата си, сигурно нямаше така да вири нос.

Дойде пролетта и ако Мариша се сецаше за младия Чински, той беше само герой от мечтите ѝ, а не бъдещият собственик на Людвиково.

Този образ не заемаше във въображението ѝ кой знае какво място, но си беше там постоянно и непоклатимо. Толкова непоклатимо, че нямаше свободно място за други. Не бяха малко младите мъже в

околността, които обръщаха внимание на Мариша и не скриваха възхищението си от нея. Това обаче не ѝ правеше голямо впечатление.

Дојде юни, зноен и пищен юни. Градчето сред развълнуваното зелено море на житата приличаше на букет от масивни сребристи тополи, липи и брези, под които се гушеха като скромни цветя белите и червените къщички, едва забележими, тъй като и те бяха потънали сред жасмин, люляк и спиреа. Когато в празник човек се връщаше от дълга разходка, струваше му се, че няма по-тихо и по-красиво кътче. Отдалече не се виждаха неравните, непапирани улици, нито купищата боклуци по дворовете и излежаващите се в локвите свине.

Слънцето блестеше на чистото небе, от полята повяваше ухаещ нежен вятър, а на сърцето беше леко и радостно.

В делнични дни затваряха магазина едва след седем часа. А вътре беше непоносима горещина. Наскоро засадените откъм площада млади дръвчета хвърляха оскъдна или никаква сянка, стените се нагряха така, че денем тютюневите изделия трябваше да се свалят в мазето, за да не съхнат. Затова вечер Мариша бързо затваряше магазина и преди да се върне къщи, изтичваше до Жвирувка. Беше една плитка речичка, която лете можеше да преджапа и кокошка, без да си намокри перушината, но на две места, преди шосето и зад църквата, се разширяваше и образуваше два кръгли и достатъчно дълбоки вира. Преди шосето се къпеха мъжете, а зад църквата жените, главно младите момичета.

След къпането имаше достатъчно време да помогне на Шкопкова в стопанството, а после да седне с някоя книга. Мариша отдавна беше прочела всички книги в библиотеката на енорийската църква, прочела беше и всичко от библиотечката на местното основно училище. Но понякога се случваше да вземе някой роман или стихосбирка от малцината интелегенти тук. Все изпитваше глад за книги. Много от тях знаеше кажи-речи наизуст, дори и две френски и една немска, които четеше по-често, за да си поддържа познанията по езиците.

Френската книга беше стар и изпокъсан том стихове от Мюсе, собственост на бившия енорийски свещеник. Веднъж, тъкмо когато я държеше в ръка, в магазина влезе един стар и мил гост, знахарят от воденицата.

— Какво четеш, момичето ми? — попита той просто така.

— Поезия, великолепна поезия... Стихове. Но френски.

— Френски ли?...

— Да, чичо. От Мюсе са.

Знахарят обърна книгата към себе си, наведе се над нея и на Мариша ѝ се стори, че се мъчи да чете. Устните му едва забележимо се движеха, но след малко се изправи.

Беше блед, а очите му сякаш помътняха.

— Какво ти е, чичо Антони? — запита тя учудена и малко изплашена.

— Нищо, нищо... — тръсна глава и се хвана за слепоочията.

— Поседни, чичо — изтича тя иззад тезгяха и му подаде стол. — Днес е ужасно горещо, сигурно ти призля.

— Не, не се безпокой. Вече ми мина.

— Слава богу. Уплаших се... А колкото до книгата, послушай, моля те, какъв великолепен език. Мисля, че човек и да не го знае, ще почувствува красотата му, особено в поезията.

Прелисти няколко страници и започна да чете. Ако поне за миг бе откъснала поглед от книгата, щеше веднага да забележи, че с Антони Кошиба става нещо лошо. Но си четеше за себе си. Наслаждаваше се на плавните и мелодични строфи, на лекотата на римите и на вълнуващите чувства на поета, който плаче над отчаянието на две сърца, разделени неумолимо от слепия каприз на съдбата и изгарящи в гаснещия огън на тъгата, тъга, която става единственият смисъл и причина за съществуването им.

Свърши и вдигна глава. Срещна втренчения безумен поглед на знахаря.

— Какво ти е? — скочи.

И тогава го чу да повтаря дума по дума последната строфа. Не можеше да греша, макар че той шепнеше дрезгаво и много тихо.

— Вие... вие... — започна тя, но той сякаш се опитваше да си припомни нещо и каза:

— Да... слепият каприз на съдбата. Като дърво, изтръгнато с корените... Какво беше... какво беше това...

Стана и залитна.

— Божичко! Чичо Антони! Чичо! — извика тя.

— Притъмнява ми — обади се, дишайки тежко. — Притъмнява ми, сякаш ей сега ще полудея... Какви са тия препускащи коне?... Защо бях дошъл... За тютюн... Кажу ми нещо, детето ми... Говори ми...

Повече с интуицията, отколкото с разума си тя разбра желанието му. Започна да говори бързо, че това са конете от Пяски, че сигурно госпожа Хермановичова е дошла да пазарува или да поръча литургия за душата на покойния си мъж, прави го всеки месец, че...

Нареждаше всичко, каквото ѝ идваше наум, и същевременно държеше големите ръце на знахаря.

Постепенно се успокояваше. Сега седна, дишаше тежко. Донесе му чаша вода, която жадно изгълта, после изтича до мазето за тютюн и го опакова. Понеже приближаваше седем, реши да не го пусне да си отива сам.

— Остани още петнайсетина минутки, чичо Антони, после ще затворя магазина и ще те изпратя донякъде. Може ли?

— Защо, детето ми, сам ще си отида.

— Ще ми се да се поразходя.

— Добре — съгласи се безразлично.

— Ще запалиш ли една цигара?... Ще ти свия.

— Ще запаля — кимна.

Когато излязоха на шосето, започна постепенно да идва на себе си.

— От време на време получавам такива пристъпи — рече. — Сигурно е нещо мозъчно. Отдавна, много отдавна не беше ми се случвало.

— Дай, боже, да не се повтаря вече — усмихна му се мило. — Може от слънцето да е.

Той тръсна глава.

— Не, скъпо дете! Не е от слънцето.

— Тогава от какво?

Дълго мълча, после въздъхна:

— И аз не зная.

А след малко добави:

— И не ме питай, моля те, защото започна ли да мисля за това, да напругам паметта си, може пак да ми прилошее.

— Добре, чичо Антони. Ще говорим за нещо друго.

— Не, няма нужда, момичето ми. Връщай се. Доста е пътят за малките ти крачета.

— Еее, никак не са малки. Но ако предпочиташ да останеш сам, чичо, аз ще се върна.

Той се спря, усмихна се, привлече я леко към себе си и внимателно я целуна по челото.

— Бог да те възнагради — рече тихо и тръгна.

Мариша пое обратно към града. Неочакваният жест и целувката на този човек не само не я огорчиха, но сякаш я успокоиха след случилото се. Още по-ясно почувствува, че в стария знахар беше намерила същество със златно и сродно сърце. Ах, беше сигурна, че никой в света не изпитва по-искрени и топли чувства към нея, че в случай на нещастие единствено той няма да ѝ откаже помощта си.

Но разбра още, че този добър приятел има нужда от помощ, че сигурно го е сполетяло някакво голямо нещастие, че в него става нещо непроницаемо и тайнствено.

Пристъпът, на който стана свидетелка в магазина, ѝ внушаваше хиляди фантастични предположения. Ако помислеше разумно, всяко от тях беше нелепо, но след като имаше да избира между делничното и невероятното, Мариша винаги предпочиташе да се спре на второто. Затова ѝ се стори, че Антони Кошиба, знахарят от воденицата, е загадъчен романтичен герой, може би някой скрит под грубите селски дрехи княз или нещастник, който някога е извършил престъпление — разбира се, неволно или под натиска на силни чувства — и се е обрекъл да живее бедно и да върши добро на хората.

Не, тя не грешеше, не можеше да греша, защото беше чула ясно от неговите уста думите на френското стихотворение. Един прост селянин не би могъл да ги повтори. При това беше разбрал съдържанието на стиха! Как да си обясни човек подобно нещо?...

— Да предположим — разсъждаваше, — че в своето странствуване е стигнал до Франция или Белгия. Напълно възможно е. Мнозина селяни емигрират, а после се връщат.

Но една такава постановка на въпроса и такова разрешаване на загадката са твърде прозаични. Освен това ако е така, защо беше толкова потресен? Дали тук не се крие някаква трагедия... Стихотворението, без съмнение, му е напомнило нещо, събудило е болезнени спомени.

— Трябва да е някой необикновен човек — твърдо реши тя.

И с припомнянето на нови подробности увереността ѝ ставаше все по-непоколебима, колкото повече предчувствието ѝ се потвърждаваше. Така че поведението на този човек привидно, само

привидно и външно, приличаше на поведението на другите обикновени хора. Неговата учтивост, безкористност...

Беше сигурна, че е попаднала по следите на голяма и вълнуваща тайна и реши да я разгадае. Още не знаеше как ще го направи, но знаеше, че няма да се успокои, докато не проникне в загадката докрай.

И тъкмо тогава настъпиха събития, които отвлякоха мислите и интереса ѝ в съвсем друга посока.

[1] Става дума за друга, считана за чудотворна, икона на Богородица, намираща се в манастира на Паулините в град Ченстохова. Б.пр. ↑

[2] Полско или Конгресно кралство, създадено през 1815 г. на Виенския конгрес от земите на Варшавското княжество, без Познанско и Краков. До националноосвободителните въстания от 1831 и 1863 г. е имало доста широка автономност. Б.пр. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

Рано-рано една сутрин, приблизително в средата на юни, на площада спря голям син автомобил. В Радолишки всеки го познаваше и знаеше, че е собственост на господаря от Людвиково. Спря пред бакалията на Мордко Рабинов. От прозореца на магазинчето на Михалина Шкопкова се виждаше ясно как пръв слезе старият господин Чински, после госпожа Чинска и накрая синът им Лешек.

Мариша бързо се отдръпна от прозореца. Успя само да забележи, че младият инженер беше отслабнал още повече и беше облечен със светлосив костюм, в който изглеждаше по-изящно, отколкото преди.

Беше убедена, че вратата всеки момент ще се отвори и той ще влезе. С учудване установи, че сърцето ѝ все по-бързо бие. Помисли, че сигурно се е изчервила и той веднага ще се сети, че е заради него.

Много пъти си беше представяла как ще го посрещне. Но сега, когато беше толкова близо, не можеше да си спомни нито един от вариантите. Знаеше, че се радва, до оглупяване се радва на неговото пристигане.

Седна зад тезгяха и забродира усърдно. Искаше, когато влезе, да я завари точно така.

— Най-добре е нищо да не замислям предварително — реши, — а да се държа в зависимост от това, как ще постъпи той. Може да влезе и само да поиска кутия цигари... Като обикновен клиент.

Би било отвратително от негова страна, само от подобна мисъл Мариша се натъжаваше, понеже сега по-силно от всякога беше убедена, че миналата есен се държа с него неучтиво и несправедливо.

— Дори да дойде за цигари — помисли си, — трябва да бъде любезна. Само по-бързо да идва!

Но той изобщо не дойде.

След четвърт час очакване внимателно застана до прозореца, за да установи, че Чински се качват в автомобила. Колата обърна и потегли към Людвиково.

— Замина — изрече на глас и в първия момент се натъжи неопишимо.

Едва вечерта, когато си легна и започна да обмисля станалото, стигна до извода, че това все още не означава нищо. Дори да е възнамерявал да се отбие при нея, може да не го е сторил, защото родителите му са бързали, а не е искал да им натрапва познанството си с нея, което положително не би им харесало. Заспа спокойно.

На другия ден около обед я наелектризира познатият шум на мотоциклета. Чуваше се отдалече. Мариша с учудване установи, че скоростта му сякаш не намалява. Действително мотоциклетът с вой прелетя през площада, мерна се пред прозореца и продължи нататък.

— Може да се върне? — самозалъгваше се съзнателно.

Стана напълно ясно, че я е забравил и няма ни най-малко намерение да я види отново.

— Значи така... — рече си. — Много добре...

Но не беше добре. Не можеше да бродира. Ръцете ѝ трепереха. Няколко пъти болезнено убоде пръста си. Не можеше да мисли за нищо друго. Щом се понесе по шосето, беше сигурно, че е отишъл у семейство Зеновичови. Зеновичови са много богати и имат две дъщери за женене. Отдавна хората свързваха младия Чински с едната от тях. Но в такъв случай колко истина има в онзи слух за баронесата от Велкополска...

— Всъщност — мислеше с тъга, — боже мой! Какво ме интересува мене? Да се жени за която си иска. Пожелавам му да си намери най-подходящата и най-красивата жена. Но е отвратително от негова страна, че не влезе поне две думи да размени. Няма да го ухапя. И нищо не искам от него.

Чински се връщаше почти в седем. Вратата на магазина (съвсем случайно) беше отворена и Мариша (също случайно) стоеше на прага.

Мина край нея. Дори глава не обърна. Дори не я погледна.

— Може да е за добро — успокояваше се Мариша. — Госпожа Шкопкова е права, че не бива да се занимавам с него.

Тази вечер началникът на местната пощенска станция господин Собек беше приятно изненадан. Срецна госпожица Мариша, тръгнала за вкъщи, и когато ѝ предложи да се поразходят до Трите круши, съгласи се, без да се замисли. В това нямаше да има нищо чудно, ако беше се случило, с което и да е друго момиче от Радолишки. Собек

можеше смело да се причисли към мъжете, радващи се на успех сред женския пол. Беше млад, хубав, на държавна работа и с перспектива да направи кариера, защото беше всеизвестно, че чичо му бил голям човек в окръжната дирекция. Освен това чудесно свиреше на мандолина, на красивата си, инкрустирана със седеф мандолина, с която не се разделяше никога, освен по време на работа.

Тази мандолина, както и другите вече споменати достойнства на господин Собек привличаха младите госпожици като магнит. Всички, почти всички, с едно-единствено, и то много неприятно за Собек изключение. Мариша беше винаги учтива с него, но никога не проявяваше желание за по-близко познанство и неизменно отказваше да отидат заедно на пързалката, на разходка или на вечеринка.

Ако господин Собек беше от младежите с болни амбиции, отдавна да е престанал да досажда на Мариша. Беше обаче изключително порядъчно момче, не се поддаваше на настроения, не се оплакваше от липса на търпение и понеже се отличаваше с трайност на желанията, от време на време подновяваше предложенията си.

И този ден той се убеди, че е избрал разумна тактика.

Вървяха един до друг — по пътя, известен на всички млади и стари жители на Радолишки, пътя към Трите круши, по който старите някога, а младите сега се разхождаха на двойки и който жената на аптекаря ехидно наричаше Алеята на кравите, защото по него изкарваха на паша и кравите.

От прозорците на енорийския свещеник, откъдето той бдеше за морала на своите енориаши, пътят се виждаше като на длан, така че отчето приблизително точно можеше да определи колко двойки ще венчае през следващата година. И кои ще бъдат. Достатъчно беше да установи, че този или онзи момък се „движи“ на разходката винаги с една и съща госпожица. Простичко казано, „той ходи с нея“ и естествено за всички беше нещо като предизвестие за венчавка или в най-лошия случай проява на несъмнена любов. Защо тя се търсеше точно в ходенето, а не в стоенето, седенето или в друга разновидност на положението на човешкото тяло — никой в Радолишки не се замисляше над това, та камо ли господин Собек по време на първата си разходка с Мариша до Трите круши.

Той си мислеше единствено и изключително за госпожица Мариша, за това, че тя е бедна, но много образована и с по-добри

обноски от другите, че без съмнение е по-хубава и че такава жена няма да посрами един държавен служител от какъвто и да е ранг. Мислите си изразяваше с тихичко подрънкване на инструмента (обичаше да нарича мандолината си точно така) на мелодията на модерното танго „Ще ме обикнеш ли нявга, Лолита, единствена ти на света“.

Въпреки че разбираше деликатния намек на тангото, въпреки че се досещаше за намеренията на този виртуоз, въпреки че изпитваше известна благодарност за неговото предпочитание, Мариша за съжаление не можеше да сподели настроението на партньора си. Съгласи се на разходка с господин Собек, за да се поразвлече, да убеди сама себе си, че е благородно момче, че не бива да страни от него, че е подходящ за неин съпруг. Дори идеален. Не пиеше, не вдигаше скандали, не се развяваше с мотоциклети и най-важното: отличаваше се с изключително постоянство. Не като някои други!... Какво от това, че не е много интелигентен, че не е с изискани маниери. Достойнствата му не са малко.

Но така или иначе нямаше полза от тези неоспорими аргументи, от най-добрите ѝ желаня, от разходката, която завърши чак след появата на луната, нямаше полза от романтиката, подсилена от музиката, нито пък от приказките. Мариша се върна вкъщи разочарована и тъжна, с решението никога повече да не ходи до Трите круши нито с господин Собек, нито с когото и да било.

През нощта сънува страшен сън. Себе си и младия Чински. Летяха с бясна скорост с мотоциклета, бягаха от пожар, който беше все подире им. Изведнъж пред тях се отвори пропаст, паднаха на каменисто дъно... Имаше много кръв и той рече:

— Умирам заради тебе.

Тя почувствува, че също умира, и започна да вика за помощ.

Когато отвори очи и дойде на себе си, видя госпожа Шкопкова, наведена над нея.

— Сънища — празна работа! В бога имай вяра! — рече ѝ. — Какво сънува, та така викаше?

В първия момент Мариша искаше да разкаже съня си, но като се сети, че госпожа Шкопкова може да тълкува сънищата, предпочете да премълчи. Може сънят да означава нещо лошо за Чински, когото Шкопкова и без друго не обичаше. Нищо чудно при случай да му изтърси нещо неприятно.

— Викала ли съм?... И аз не зная защо — каза Мариша. — Може и да съм сънувала нещо. Сънищата лесно се забравят.

Но Мариша не беше го забравила. Когато на другия ден видя конете от Людвиково и господин Лех в двуколката, потръпна. Сигурна беше, че този път той ще се отбие.

И този път се излъга. Изпрати за цигари кочияша! Кочияша!

Изглежда, упорито избягваше да се срещне с нея. Ходът на последвалите събития напълно го потвърди. Не минаваше ден, без да се отбие в града или да не мине пътьом. Кога с двуколката, кога на кон, но най-често с мотоциклета. Миналата година не идваше толкова често. Сега, изглежда, го правеше напук на Мариша или по други причини, които тя не знаеше.

Колкото пъти беше без мотоциклетните си очила, имаше възможност да види как е отслабнало лицето му, удължило се е и е придобило почти мрачно, ожесточено изражение.

— Да не би да му се е случило нещо лошо? — обезпокои се, но веднага се укори за неуместното си безпокойствие. — С какво право и от къде на къде се тревожа?!...

Накрая изпадна в апатия. Вече не скачаше до прозореца при трополене на колела, тропот на копита или вой на мотор, мъчеше се изобщо да не ги чува.

И когато вече беше загубила всякаква надежда — се случи.

Беше на двайсет и четвърти юни. От сутринта в магазина имаше голямо движение, както винаги на именния ден на свещеника: купуваха честитки. Ученици, деца от сиропиталището, старци от приюта, енориаши и други. Едва към девет стана по-спокойно и намери време да слезе в мазето да вземе тютюневи изделия, за да има поне няколко пакета на витрината. Сложи ги в престилката си и се качи горе по стръмната стълба. Обърна се и сърцето ѝ спря: на две крачки пред нея стоеше той.

Не знаеше дали е извикала, не знаеше, че кутиите цигари са се посипали от престилката ѝ на пода. Знаеше едно: че светът лудо, безумно кръжеше и че сигурно щеше да падне, ако не беше я хванал здраво и притиснал към себе си.

Колко пъти после се беше опитвала да си припомни движение след движение, миг след миг от това неповторимо, чудесно събитие, но не успяваше. Спомняше си единствено острия, като че сърдит поглед

на сините му очи, после силната до болка прегръдка и хаотичните думи, които тогава не разбираше, но съдържанието им сякаш се вливаше направо в кръвта.

После някой влезе в магазина и те отскочиха един от друг почти зашеметени.

Клиентът сигурно си е помислил, че ѝ е прилошало или е загубила чувство за ориентация. До нея не стигаше какво иска, не можеше да пресметне колко ѝ дължи. Когато човекът най-сетне излезе с покупките, избухна в смях.

— Съвсем оглупях! Какво му давах вместо канцеларска хартия?! Боже! Погледнете!

Сочеше разхвърлените по тезгяха предмети и се смееше, смееше, не можеше да удържи радостния си смях. Нещо в нея трептеше, пърхаше. Нещо беше се родило за нов живот и то бе великолепно, лазурно, окрилено като голяма бяла птица.

Чински стоеше неподвижен и я гледаше в захлас. Някога ѝ беше телеграфирал, че за него е най-красивото момиче... Но толкова красива не беше я виждал досега.

— Браво! Много хубаво — продължаваше тя. — Да идвате толкова пъти и да не се отбиете при мене! Мислех, че сте обиден.

— Обиден ли? Вие се шегувате! Та аз ви ненавиждах!

— Защо?

— Защото не можех да ви забравя, госпожице Мариша. Защото не можех нито да се забавлявам, нито да работя.

— Затова ли, когато минавахте покрай магазина, обръщайте поглед на другата страна?

— Да! Точно затова. Знаех, че не ме харесвате, че ме пренебрегвате!... Никоя жена досега не ме е пренебрегвала. Затова си дадох честна дума, че няма да ви погледна повече.

— В такъв случай сте извършили две лоши неща: първото е, че сте си дали дума, а второто, че сте я нарушили.

Чински тръсна глава.

— Нямаше да ме осъждате, госпожице Мариша, ако знаехте какво е тъга.

— Как така! — възмути се. — Защо да не зная какво е тъга? Може би зная по-добре от вас.

— Не! — махна с ръка. — Невъзможно е. Вие не можете да имате никакво понятие за тъгата. Знаете ли, понякога ми се струваше, че съм откачил?... Да! Откачил!... Не ми ли вярвате? Вижте тогава.

Извади от джоба си тънка розова книжка.

— Знаете ли какво е това?

— Не.

— Параходен билет за Бразилия. Четвърт час преди да отплува корабът, грабнах куфарите си от палубата и вместо в Бразилия, пристигнах в Людвигово. Не можех, просто не можех! А после започна най-голямото мъчение! Опитвах се да удържа на дадената дума, но не можех да не идвам в Радолишки. Бях се зарекъл да не се срещам с вас, но можеше случайно да ви срещна. Нали?... Тогава нямаше да погазя думата си.

Мариша изведнъж стана сериозна.

— Струва ми се, че сте постъпили лошо, като не сте удържали на обещанието си.

— Защо? — възмути се той.

— Защото... сте имали право да не искате да ме виждате повече.

— Бях идиот! — извика решително.

— Не, били сте разумен. За нас двамата... Това няма никакъв смисъл.

— О, така ли?... До такава степен ли не ме понасяте, че не искате дори да ме виждате?

Тя го погледна право в очите.

— Не, господине! Ще бъда напълно искрена. И аз тъгувах за вас много, много.

— Маришенко! — протегна ръце към нея.

Тя поклати глава.

— Момент, ще ви кажа всичко. Почакайте. Тъгувах много. Беше ми мъчно... Да, мъчно. Дори... плаках...

— Единствена моя! Чудо мое!

— Но — продължаваше — стигнах до убеждението, че по-лесно ще ви забравя, ако не се виждаме. Какъв смисъл може да има нашето познанство... Вие сте твърде разумен, за да го знаете по-добре от мене.

— Не — прекъсна я той, — тъкмо обратното, достатъчно разумен съм, за да зная, че вие, Мариша, не сте права. Аз ви обичам. Вие очевидно не можете да разберете какво е това любов. Но не съм ви

безразличен. Щеше да бъде лудост, ако продължавах да обричам себе си на раздяла. Говорите за смисъл! Та не е ли прекрасно, достатъчно оправдаващо и възвишено само това — срещите, разговорите, приятелството? Какво ви пречи да се виждаме... Защото чуйте ме, моля ви!...

Тя слушаше внимателно и не можеше да отрече, че е прав, още повече че ѝ се искаше да я убеди. А той умееше да бъде убедителен.

Впрочем не можеше да му забрани да идва в магазина, който беше отворен за всички клиенти. А с клиентите трябва да се разговаря учтиво.

И така, оттогава Лех Чински идваше всеки ден, а конят или мотоциклетът му, които стояха пред магазина на Шкопкова, предизвикваха в градчето всеобща сензация, множество коментари и завист, което естествено прерасна в така нареченото обществено възмущение.

Всъщност за нещо възмутително никой и дума не би могъл да каже. Заседяването на младия инженер в магазина, чиято врата е била отворена винаги и за всеки, не можеше да буди компрометиращи Мариша подозрения. Но човешката завист не се съобразява дори с безспорните факти. Почти нямаше момиче в Радолишки, което да се оплаче, че си няма обожател, но никой от тях не би могъл да се сравнява с младия Чински. И защо същият този красив брюнет бе избрал точно пришълката Мариша от магазина на Шкопкова, не можеха да разберат. Като е решил да си търси компания сред момичетата от града, да се беше спрял на някое по-красиво, по-заможно, по-достойно във всяко отношение. Родителите на тези по-достойни естествено споделяха възмущението на дъщерите си, споделяха го и младежите, които ходеха с тях до Трите круши. А това вече беше общественото мнение на Радолишки.

Ако въпреки вродената си чувствителност Мариша не схвана веднага промяната във фронта на градското мнение, беше само защото бе погълната изцяло от собствените си преживявания. А те бяха толкова нови и опияняващи, че в сравнение с тях целият околнен свят плуваше в мъгла, изглеждаше нереален, случаен и незначителен.

Мариша съзнаваше, че обича. С всеки изминал ден това съзнание ставаше все по-ясно, по-дълбоко. Напразно се мъчеше да се бори с него. Всъщност ненапразно, защото именно благодарение на тази

битка, на необходимостта да отстъпва пред силата на чувството, тя усещаше още по-силно странната, вълнуваща сладост, прелестния шемет, който грабва като вихър, спира дъха, оглушава, обгръща те отвсякъде с невидими прозрачни пръсти, сковава, завладява, възнася...

— Обичам, обичам, обичам — повтаряше тя хиляди пъти на ден и в това имаше и почуда, и радост, и страх, и щастие, и захлас от голямото откритие, направено в собствената душа, която досега не е знаела, че крие в себе си толкова скъпоценно съкровище.

Всичко това беше още по-учудващо, след като всъщност нищо ново не бе настъпило. Ако някой страничен човек искаше и можеше да подслуша разговорите на двамата млади в магазина на Шкопкова, щеше да се разочарова. Чински идваше, целуваше ръка на Мариша, а после ѝ разказваше за пътешествията и приключенията си или четяха книгите, които той винаги ѝ носеше. Бяха главно стихове. Понякога Мариша разказваше за детството си, за майка си, за неосъществените, за съжаление, планове. Може би се беше променило само това, че тя го наричаше господин Лешек, а той нея просто Мариша. Разбира се, когато никой не ги чуваше.

Промяната щеше да бъде по-голяма, стига Мариша да пожелаеше. Лешек неведнъж се бе опитал да я целуне, но тя винаги се противеше така решително и с такава уплаха, че не му оставаше нищо друго, освен да бъде търпелив.

После си отиваше, а тя до края на деня мислеше единствено за преживените часове и за ония, които ще настъпят утре.

Затваряше магазина и се връщаше вкъщи съсредоточена и погълната от радостното съзерцание на собственото си щастие, изпълнена с умиление към малките къщи, зелените дървета, синьото небе, към целия свят, към всички, които поздравяваше с искрена усмивка.

Тъкмо затова не забелязваше злите погледи, презрителните изражения, враждебността и насмешката. Не всички се ограничаваха с безмълвна демонстрация на враждебност и порицание. Ето че един ден се случи нещо с много неприятни последици.

В Радолишки от години живееше известното в цялата околия семейство на сарачи Войдилови. Те произхождаха от дребна, но почтена шляхта и това беше първата причина за уважението и почитта към тях в града, а втората беше, че поколения наред вече се славеха

като най-добрите сарачи. Войдилови седла, юзди или хамути в Радолишки се търсеха много, въпреки че често струваха повече от вилненските. По онова време глава на заможното и уважавано семейство беше Панкраци Войдило, когото всички наричаха с любимия му прякор Мостерджей, наследници на занаята му щяха да станат синовете Юзеф и Каликст, а третият син на Мостерджей, Зенон, се смяташе и от семейството, и от целия град за изродена издънка.

Бащата искаше да го изучи за свещеник. С мъка пробута мързеливия в учението син през шестте гимназиални класа и го настани в духовна семинария. Но грижите и разходите не дадоха никакъв резултат. Напразно се радваше сърцето на стария Мостерджей, когато синът му за всеобщо учудване пристигна в градчето с расо на семинарист. Не мина година и Зенон бе изхвърлен от семинарията. Разправяше, че бил напуснал доброволно, защото нямал влечение, но хората твърдяха, че проявеното от него влечение към водката и жените било причина да го изхвърлят от средата на бъдещите духовни пастири. Верността на тези клюки се потвърждаваше от по-нататъшното поведение на екссеминариста. Той по-често седеше в кръчмата, отколкото в църквата, а при кои жени от улица Крамна се отбиваше, по-добре да не се споменава.

Тъй като знаеше латински, ставаше за работа в аптеката. Така поне си мислеше баща му. Но пак се излъга. Зенон много скоро заряза работата в аптеката. И по този повод се говореха какви ли не приказки, но не можеха да се повярват, защото радолишкият аптекар, господин Немира, не бе от приказливите, пък и беше в приятелски отношения със стария Мостерджей.

Един ден същият този Зенон Войдило в компанията на неколцина младежи минаваше покрай магазина на Шкопкова тъкмо в момента, когато Мариша затваряше, спря се и престорено приятелски я заговори:

— Добър ден, госпожице Мариша, как сте?

— Добър вечер — отвърна му с усмивка. — Благодаря, добре.

— Все пак неудобството си е неудобство.

— Какво неудобство — учуди се.

— Така си е! Госпожа Шкопкова уж добра жена, а не вземе да помисли за подобно нещо — продължаваше той съчувствено.

— За какво нещо?

— За едно канапе.

— За канапе ли? — широко отвори очи Мариша.

— Разбира се, за канапе. Тезгяхът на магазина е тесен, пък и корав. На двама, особено ако единият е господни Чински, не може да им е удобно върху него.

Младежите шумно се разсмяха.

Мариша все още не беше го разбрала, но предугаждаше някаква подлост и вдигна рамене.

— Не зная за какво говорите...

— Света вода ненапита, не знаела за какво говоря — обърна се Зенон към приятелите си. — Ама знае как се прави.

Отговориха му с нов гръмогласен смях.

Разтреперана, Мариша извади ключа от ключалката, изтича по стълбите и почти бегом се понесе към къщи. Коленете ѝ се огъваха, главата ѝ бучеше, сърцето се блъскаше в гърдите.

Никой досега не бе я оскърбявал така нагло и гнусно. Никому не беше причинила и най-малкото зло, никому не беше казала лоша дума. Дори не беше помисляла лошо за някого. И изведнъж...

Чувствуваше се така, сякаш я бяха облели с кофа помия. Тичаше, а продължаваше да чува подмятания, смях и подсвиркване.

— Боже, боже... — шепнеше с треперещи устни. — Колко е страшно, колко е отвратително...

Мъчеше се да дойде на себе си и да овладее плача, който напираше в гърдите ѝ, но не успя. Стигна до оградата на къщата, в която живееше свещеникът, опря се на тарабите и избухна в ридания.

Тази уличка зад градините беше една от най-тихите. Но не щеш ли, случайно тъкмо по това време началникът на пощенската станция в Радолишки, господин Собек, се бе запътил при градинаря на свещеника за ягоди. Като видя разплаканата Мариша, той първо се учуди, после се трогна и накрая започна да я утешава.

Досещаше се каква може да е причината за сълзите ѝ. И той знаеше, че младият Чински всеки ден се застоява в магазина.

Замаял е главата на момичето, накарал го е да се влюби, а сега го е изоставил — мина му през главата.

Докосна лакътя на Мариша и ѝ заговори:

— Не си заслужава да плачете, госпожице Мариша. От сърце ви го казвам, убеден съм. Не си заслужава. Ще мине време, раната ще

заздравее. Не си хабете очите. Вие струвате хиляди пъти повече от него. Той трябва да страда. Оскърбил ви е, бог ще го накаже. На тоя свят всичко се връща. Такъв е законът. Всичко се връща. Като с греблото. Настъпиш го по зъбците, мислиш си, ще ти покажа кой съм, а то, докато се усетиш, отскочило — фрас с дръжката по главата... Такива са законите. Хайде, не плачете, госпожице Мариша...

Развълнува се от риданията и от безсилието на своите утешения. Сам едва не се просълзи. Погали я лекичко по раменете, разтърсвани от плач.

— Стига, госпожице Мариша, стига — повтаряше. — Не бива, не си струва. Обидил ви е... обидил. Лош човек. Съвест няма.

— Но защо, защо!... — плачеше Мариша. — Вярно е, че никога не ми е бил приятен... Но нищо лошо не съм му сторила.

Собек се замисли.

— За кого говорите?

— За него, за Войдило...

— За стария ли? — учуди се той.

— Не, за онзи, екссеминариста.

— Зенон?... Какво ви е направил тоя нехранимайко?

— Жестоко, отвратително ме оскърби... Пред хората! Такъв срам... Такъв срам... Как ли сега ще се покажа пред очите им.

Кършеше ръце.

Собек усети, че кръвта нахлу в главата му. Докато мислеше, че Чински е наранил Мариша, неволно се примиряваше като пред висша сила, срещу която не можеш да направиш нищо. Но като чу, че се отнася за младия Мостерджей, кипна от внезапен гняв.

— Какво ви е казал? — опитваше се да се овладее.

Ако Мариша не беше толкова опечалена и разстроена, сигурно нямаше да му се довери. Да имаше време да размисли, щеше да осъзнае, че няма смисъл да споделя това с господин Собек, един все пак чужд човек. Но в този миг тя твърде силно се нуждаеше от съчувствие. Разказа с пресекуващ глас, както можа, цялата ужасна случка.

Докато я слушаше, Собек се успокои и дори се засмя.

— И вие обръщате внимание на този глупак — рече. — Той ли говори, куче ли лае — никаква разлика. Не си слагайте грижа на сърцето.

— Лесно ви е да говорите така...

— Лесно или не е друг въпрос, а Зенон е кръгла нула. Какво може да е той за вас?... Плюйте и толкоз...

— Дори така да е — изтри сълзите си. — Нали хората чуха, ще се разнесе из града. Как ще ги погледна утре?

— Ох, госпожице Мариша, защо пък да не ги гледате? Щом съвестта ви е чиста, другото е вятър работа.

— Не всеки ще повярва, че е чиста.

— Почтеният ще повярва, а лошият и в църквата вижда мръсотии. Но на лошите не бива да им се обръща внимание. Било що било и толкоз. Я вижте — показва кошничката, — отивам при градинаря за ягоди. Защо не дойдете с мене? Ягодите му са хубави, ей такива големи. И сладки.

Тя се усмихна.

— Благодаря, трябва да се прибирам... Довиждане.

— Довиждане, госпожице Мариша. И няма защо да се тревожите.

Мариша се спря и рече:

— Толкова сте добър към мене... Никога няма да го забравя.

Собек се намръщи и махна с ръка.

— Каква ти доброта? Не си струва да говорим за мене. Довиждане.

Тананикайки си под нос някакво танго, тръгна към градината. Избра си ягоди, попазари се, плати и се върна вкъщи. Умираще за ягоди. Изсипа ги в две дълбоки чинии, счука захар в хаванчето, посипа ги щедро с пудра захар, за да поемат повече. Обичаше всичко да прави както трябва.

Сложи вода за чай, извади от шкафа хляб и масло. Това беше вечерята му, а днес, понеже беше събота, щеше да я завърши с такъв чудесен десерт — чиния сочни, ароматни ягоди. Втората остави за утрешния обед.

После изми съдовете, избърса ги, подреди ги, свали от стената красивата си мандолина и излезе.

През лятото в събота вечер младежта плъзваше по улиците и главно по Алеята на кравите. Собек срещаше познати на всяка крачка. С някои се спираше, разговаряше, шегуваше се, а на други кимаше отдалече. Мина по Виленска, после отиде до Трите круши и се върна.

Момичетата се опитваха да го привлекат всяка в своята компания. Но той отказваше и се разхождаше сам, като от време на време подрънкваше с перото по струните.

Когато минаваше по улица Ошмянска, видя пред къщата на Лейзор неколцина младежи. Седяха и пушеха.

— Ей — извика единият, — господин Собек. Я ела тука да ни посвириш.

— Нямам желание — спря се Собек.

— Остави ти желанието — обади се друг. — Сядай с нас и желанието ти ще дойде.

— С вас няма да седна — отвърна Собек.

— Защо така?

— Защото между вас има едно леке, а аз с лекета си нямам работа.

Настана кратко мълчание и трети глас попита:

— За кого мислиш така, ако смея да попитам?

— Аз не мисля за него — спокойно прецеди Собек. — А го презирам. И ако сте любопитен за кого става дума, господин Войдило, това сте именно вие.

— Аз ли?

— Да, вие, господин екссеминарист! За мене вие сте леке и в една компания с вас не искам да бъда.

— Защо обиждаш човека бе, Собек? — обади се помирително друг глас.

— Не е човек, а говедо. По-лошо и от говедо, хулиган.

— Тоя да не е пиан?... — провикна се Зенон.

— Пиан ли... Не, господин Войдило, нямам нищо общо с пияниците. Напълно трезвен съм, не като тебе, дето спиш по канавките. Дето се нахвърляш неприлично срещу момичетата. Само една пияна свиня, с извинение, може да оскърбява с мръсни думи невинно и беззащитно момиче, и то на публично място. Това да знаеш.

И той издрънка няколко такта от валса „Есенни маневри“.

— Говори за оная, Шкопковата Маришка — забеляза някой.

— Разбира се, че за нея — потвърди Собек. — За нея, на която едно такова леке, като уважаемия господни Войдило...

— Я млъкни! — кресна Войдило. — Стига!

— На тебе ти стига, ама на мене не!...

— Гледай си работата, бе!

— И ти можеше да си я погледаш. Само че е тъмно. Не се вижда отдалече. А при мене няма да слезеш, защото те е страх.

Зенон се засмя.

— От какво да ме е страх бе, глупако?

— Страх те е да не ти разбия мутрата!...

— Оставете, не си струва — посъветва ги кротко някой от групата.

— Така е, не си струва да си цапам ръцете — със същия тон призна Собек.

— Твоята мутра ще пострада! — викна Зенон.

Преди останалите да успеят да го спрат, той връхлетя. В тъмнината настъпи суматоха. Разнесоха се няколко приглушени удара, после силен трясък. Красивата мандолина на Собек бе станала на трески при сблъсъка с главата на екссеминариста. Противниците се вкопчиха и сгромолясаха на земята. Изтърколиха се до оградата.

— Пусни ме — обади се сподавено Зенон.

— На ти на тебе, хулигане, на ти, добре да ме запомниш?

Звучни удари придружаваха думите на Собек.

— На мене ли ще вдигаш ръка!... На̀ ти сега! На̀! На̀! Ще закачаш ли пак момичетата?! А?

— Няма!

— На̀ ти още веднъж, че да го запомниш!

— Няма, кълна се!

— Това ти е, за да не забравиш! И още един! Още!

— Братя, помощ! — изскимтя Зенон.

Побоят беше привлякъл двайсетина души, но никой не се притича на помощ. Собек се ползуваше с всеобщо уважение и дори онези, които бяха изпуснали началото, предпочитаха да вярват, че той е правият, още повече че противникът му беше известен побойник. Другарите на Зенон също не се чувствуваха задължени да бъдат солидарни. От самото начало дълбоко в себе си бяха на страната на Собек. Пък и Зенон бе започнал побоя.

— Господа — обади се някой от тълпата. — Стига, хайде, стига!

— Престанете! — добави втори.

Собек се надигна от земята. От къщи изтича Лейзор с газена лампа в ръка. На светлината ѝ пролича цялото опустошение,

причинено на външността на Зенон. Стърчеше със скъсан костюм, синини под очите и разкъравен нос. Повъртя език и изплю няколко зъба.

Собек поизтупа дрехите си, вдигна от земята дръжката на мандолината, на чиито струни печално се люшкаха остатъци от кутията, окашля се и си тръгна, без да продума.

Другите също започнаха да се разотиват, нищо не говореха и нищо не питаха. Но на следващия ден целият град бръмчеше като кошер. Пред църквата след литургия нямаше друга тема за разговор. Общо взето, признаваха Собек за прав и се радваха, че е дал урок на Зенон. От друга страна, се настроиха срещу Мариша. Първо, че бе станало заради нея и второ, че това заседаване на младия Чински в магазина така или иначе говори лошо за морала на едно момиче.

Пък и просто не вървеше заради някаква си пришълка, за продавачка да се бият публично хора от градското общество, чиновник и син от заможно, уважавано семейство.

Всички бяха любопитни как ще реагира семейството на Войдило. Дори, уж между другото, подпитваха братята на Зенон, но те само вдигаха рамене.

— Не е наша работа. Като си дойде тате, ще видим.

Старият Мостерджей наистина не беше в Радолишки. Бе заминал за Вилно да купува кожи.

Мариша научи за побоя на Зенон рано сутринта. Дотърчаха две съседки и разказаха всичко с подробности. Докато госпожа Шкопкова прие новината със задоволство, като божие наказание за Зенон, дето се е отказал от свещеническия сан, Мариша просто се изплаши. Жестоко се упрекуваше за излишната си бърливост. Защо ѝ трябваше да се оплаква на този благороден човек, господин Собек! Да го изложи на такива неприятности. Кой знае какви последствия ще има всичко това. Старият Войдило няма да му прости за побоя на сина си. Сигурно ще заведе дело в съда и ще направи оплакване в дирекцията на пощите. За благородството си Собек може да заплати със службата си...

Няма съмнение, че му беше благодарна, но и малко засегната. Беше се пожертвувал заради нея, излагаше се на опасност, доброволно се бе забъркал в отвратителните клюки, които сега дълго ще петнят името му. И в резултат на всичко това бе превърнал нея, Мариша, в

свой длъжник. Дори и дума да не продума, всеки негов поглед ще и повтаря:

— Защитих честта, почтеността и доброто ти име, не трябва ли да ми се отплатиш?

И още нещо. Мариша ясно си даваше сметка, че след скандала мира няма да ѝ дадат.

Затова не излъга, когато каза, че я боли глава и не може да отиде на служба в църквата. Наистина се чувствуваше болна, нещастна, неспокойна. През целия неделен ден не излезе от къщи, плачеше и си представяше какво ще стане. Да можеше да избяга оттука, да замине колкото може по-надалече. Поне във Вилно. Би се хванала на всякаква работа, слугиня би станала... Но нямаше пари за път, а не се заблуждаваше, че Шкопкова ще ѝ заеме. Нито Шкопкова, нито някой друг в градчето. Освен... освен...

И изведнъж се сети за знахаря от воденицата. Чичо Антони сигурно няма нищо да ѝ откаже. Той е единственият човек, единственият, който ѝ е останал на тоя свят.

Започна трескаво да обмисля план за действие. Вечерта, когато се стъмни, ще стигне отзад през градините до дъскорезницата... А оттам до воденицата. Някъде по пътя ще наеме каруца и сутринта ще бъде вече на гарата. Оттам ще пише писмо на госпожа Шкопкова... И на него, на господин Лешек.

Сърцето на Мариша се сви. А какво ще стане, ако той не пожелае да дойде във Вилно?...

И изведнъж всичките ѝ проекти рухнаха.

Не, сто пъти по-добре тук ежедневно да се излага на одумване, подигравки, клюки, дори на срам, отколкото да се откаже да вижда очите, устата, косата му, да слуша скъпия мъжествен глас, да докосва силните му, красиви ръце.

— Да става каквото ще — реши.

Имаше още един изход: да му довери всичко. Той е доста по-умен от нея и сигурно ще намери най-доброто решение.

Но на това нямаше никога да се реши. Знаеше, че никой в града не би се осмелил да му разкаже каква е причината за случилото се между Собек и сина на Войдило. Между другото господин Лешек не се впускаше в разговори с никого тук. Ако все пак научеше за скандала,

можеше да се усъмни, че господин Собек е имал някакви права да се опълчи в защита на Мариша, а тогава...

— Не, нищо няма да му кажа, нищо! — реши тя. — Така ще е най-разумно.

Сутринта тръгна от къщи към магазина с наведена глава и така бързаше, сякаш я гонеха. Отдъхна си едва когато влезе вътре. Огледа се в огледалцето и с безпокойство забеляза, че двете безсънни нощи и преживяното напоследък не са минали безследно. Беше бледа, с тъмни сенки под очите. Това окончателно я разстрои.

— Види ли как съм погрозняла — мислеше си, — ще се разочарова. По-добре да не дойде!

Часовете минаваха един след друг и Мариша все повече се безпокоеше.

— Чул ме е дяволът и Лешек няма да дойде! — упрекуваше се тя.

Църковните камбани удариха за пладне, когато видя конете от Людвиково. Но Лешек не беше в кабриолета. Кочияшът седеше на капрата и се прозяваше. Дебелата Михалевска, икономката на Людвиково, беше слязла и отишла на покупки. Мариша бе готова да изтича до кабриолета и да попита за Лешек, но успя да се въздържа и постъпи разумно, тъй като не мина и час, когато на улицата се разнесе ревът на мотоциклета.

Едва не се разплака от щастие. Лешек обаче не забеляза нито пребледнялото ѝ лице, нито насълзените очи. Врълхлетя като ураган в такта на мазурка, направи няколко танцови стъпки и извика:

— Да живее гениалният механик! Да живее! Можеш да ме поздравиш, Маришенко! Вече си мислех, че ще пукна от горещина, но се заинатих!

И започна да ѝ разказва как по пътя му се развалил моторът и с какви мъки отстранил повредата сам, въпреки че можел да се качи на кабриолета с Михалевска.

Беше толкова доволен от себе си, че сияеше.

— За брата до море, за любима през море! — извика.

— Как сте се омазали, господин Лешек! Ей сега ще ви донеса вода.

Тъкмо пълнеше легенчето, когато влезе Шкопкова с обета. Изгледа ги с упрек, но нищо не каза.

— На господин Чински му се наложило да поправя машината си — обясни Мариша. — Искаше да се измие, защото се е изцапал с машинно масло.

— Ще гледам да не напръскам много — добави Чински.

— Няма значение — отвърна сухо Шкопкова и излезе.

Инженерът ни най-малко не се разтревожи от студенината на собственичката на магазина. Разказваше весело на Мариша каква била повредата на мотора и как хитро се справил с нея. Постепенно и момичето се отпусна.

— Колко хубаво се смееш! — повтаряше Чински.

— Най-обикновено.

— Напротив, необикновено! Заклевам ти се, Маришенко, че във всяко, абсолютно във всяко отношение ти си необикновена. А колкото до смеха, всеки човек се смее различно.

И започна да имитира смеха на различни хора. Правеше го толкова комично и с такива гримаси, че умрял да си, ще се разсмееш. Най-добре и най-дълго имитира дебелията икономка Михалевска.

Не знаеше, че в същия момент Михалевска беше готова по-скоро да се разплаче, отколкото да се смее, и то заради него.

Още докато с мъка се качваше в кабриолета, кочияшът забеляза, че е пурпурночервена, сякаш току-що е свалила сладкото от огъня. През целия път чуваше, че си мърмори зад гърба му, въздиша и пъшка.

— Трябва да е станало нещо — досети се той.

Както си и беше. В градчето Михалевска бе научила такива страшни неща, че просто не бяха за вярване и нямаше да им повярва, ако не бяха ги потвърдили няколко души и ако със собствените си очи не беше видяла къде бе оставил мотоциклета си господин Лешек и къде седеше вече цели два часа.

Двата малки, но добре охранени коня тичаха напето в тръс, а на нея ѝ се струваше, че кабриолетът едва-едва се мъкне. Току поглеждаше напред и пресмяташе колко километра остават до Людвиково.

Най-сетне отвъд гората се откри просторен изглед. Нивите под лек наклон се спускаха към синьото огледало на езерото, появило се на хоризонта. Оттатък езерото в симетрични редици се издигаха малките кубчета на червени тухлени пострройки и комини. На един хълм сред кичури зеленина се белееше високият изящен замък, който в околията

минаваше за осмото чудо, ако не на света, то поне на североизточната част на страната. Единствено Михалевска не споделяше този възторг. Тя предпочиташе някогашната дървена, но по-голяма и по-уютна от новата сграда, в която се беше родила, отраснала и работила от дете.

Не можеше да прости на своя работодател и връстник, стария Чински, че вместо да възстанови опожарения по време на нашествието дом, бе наредил да издигнат модерен, при това двуетажен замък, сякаш нарочно е искал старите крака на икономката да имат колкото може повече стъпала за изкачване и слизане.

Дори сега, въпреки че бе погълната от други мисли, тя посвети една въздишка на тази нелепа новост, с която не можеше да свикне, независимо от изминалите години.

Кабриолетът влезе през портата, зави в страничната алея на парка и спря пред служебния вход. Михалевска беше твърде развълнувана, за да се заеме лично с разтоварването на докараните продукти и подреждането им в килера. Като локомотив на бърз влак се понесе през кухнята, коридора и трапезарията, пъхтейки може би повече, отколкото изискваха умората и скоростта, която бе развила.

Знаеше къде ще намери по това време господарите си и не сгрещи. Бяха на северната тераса. Госпожа Елеонора, изправена в стегнат корсет, бе седнала на твърд, нетапициран стол (други не признаваше) и се бе задълбочила в големите счетоводни книги на фабриката. Зад нея стоеше счетоводителят Слупек с изражение на мъченик, когото всеки момент ще подложат на изтезания. Върху плешивата му глава, наподобяваща голяма розова пърхутка, бяха избили гъсти капки пот. На другия край на терасата в голямо плетено кресло седеше господин Станислав Чински, отрупан с невероятни купища вестници.

Михалевска застана между тях безмълвна като статуя на ужаса.

Господин Чински смъкна очилата на носа си и попита:

— Какво има, Михалеша?

— Беда! — простена.

— Няма лимони ли?

— Ами, какви ти лимони!... Ком-про-ми-та-ци-я!

— Какво е станало? — спокойно, но вече с по-голям интерес попита Чински, отмествайки вестника.

— Какво е станало ли?... Скандал!... Мислех, че ще потъна в земята от срам. Целият град само за това приказва! Само за него!

— За кого?

— Ами за нашия скъп Лешек.

— За Лешек ли?

Госпожа Чинска вдигна глава и рече:

— Запомнете, господин Слупек. Прекъсваме тук, на 1482 злоти и 24 гроша.

— Да, госпожо — отдъхна счетоводителят. — Двайсет и четири гроша. Да изляза ли?

— Не, останете. Та какво казваш, Михалеша?

— За господин Лешек. Срам за цялото семейство! Такива неща научих, че не е за вярване!

— Хайде, кажи ги. Кой знае какви клюки ще са — изрече с каменно спокойствие госпожа Чинска.

— В Радолишки очите ще си извадят заради нашия господин Лешек. Началникът на пощенската станция си строшил китарата в него и се въргали из площада. Разбил му носа. Зъби му избил...

— На кого? — скочи старият Чински. — На Лешек ли?

— Не, на оня, сина на Мостерджей, сарача.

— Че нас какво ни засяга?

— Ами станало е заради онова момиче, дето господин Лешек го задява.

Госпожа Чинска смръщи вежди.

— Нищо не разбирам. Моля те, Михалеша, разкажи ни всичко, но поред.

— Нали ви казвам?! Заради момичето. Заради Шкопковата Мариша. Отдавна си знаех, че работата там не ще да е чиста. Стари очи, ама виждат. Не ви ли казах още миналата седмица: май господин Лешек доста зачести с ходенето си в Радолишки!... Казах ли ви го?... Е... казах ли го, или не...

— Няма значение. Та какво е това момиче?

— Момиче като момиче. Че е хубава, хубава е, но нищо особено не виждам в нея. Чак да се бият заради една такава?... Но това е едно, а господин Лешек е друго. Всеки ден лети към града. Мисля си аз: какво ли го влече натам, а то какво било! Едва сега се разбра.

— И какво било?

— Ами ходел е при нея, при оная Мариша. Мотоциклетът му къде е по цели дни?... Точно пред магазина на госпожа Шкопкова. Всички го виждат и клатят глави. А господин Лешек къде е?... Той пък в магазина. Насаме! Да! Насаме с нея, защото Шкопкова не седи в магазина. Госпожа аптекаршата разправяше, чудно, вика, как досега свещеникът от амвона, вика, не е осъдил една такава поквара. И ако, вика, не го е направил, то ще е от уважение и почит към родителите, вика, на този предприемчив ерген.

Господин Чински зловещо се намръщи.

— Разказвай нататък.

— Та она де, синът на сарача, екссеминаристът, в събота... не, не, в петък... Не, добре го казах, в събота, попитал публично същата тая Мариша защо си била сложила канапе в магазина... А тя нищо не отвърнала. Тогава той започнал такива врели-некипели за нашия господин Лешек и за нея да дрънка, че всички се хванали за коремите от смях.

— Кои всички? — попита спокойно госпожа Елеонора.

— Ами хората. На улицата е имало хора и всички са чули. Тогава тази Мариша, изглежда, се засрамила, защото дума не обелила, ами си плюла на петите. Ама трябва да се е оплакала на она, дето се занимава с пощата, Собек. Пък може той и от друг да го е научил. Важното е, че щом срещнал екссеминариста, нахвърлил се върху него и такъв бой му теглил, че она едвам оцелял. А днес със собствените си очи видях мотоциклета на господин Лешек пак пред магазина. Ще си навлече някоя беля. Този Собек може да му стори нещо, щото...

— Добре — прекъсна я госпожа Чинска. — Благодарим ти, Михалеша, за информацията. Ще видя как стоят нещата.

Тя говореше съвсем безразлично, но икономката много добре знаеше на какво мирише тази работа. Изведнъж ѝ дойде наум, че постъпи доста прибързано и необмислено. Беше наистина ядосана от неморалните посещения на Лешек, но тя го обичаше повече и от родните си деца и сега съжаляваше за постъпката си.

— Но аз, моля ви се — започна тя, — нищо лошо не казвам за нашия господин Лешек, защото то се знае...

Но господарите Чински вече разговаряха на френски, което означаваше, че Михалеша трябва да излезе. Стори го, без да бърза, и се чудеше дали да не изтича веднага на пътя да предупреди Лешек каква

каша му е забъркала. Но като поразмисли, все пак реши, че едно порядъчно мъмрене, каквото си заслужаваше, ще му бъде само от полза и се отказа от намерението си.

Във всеки случай си заслужаваше порицанието. Ако е прелъстявал едно почтено момиче, постъпката му е много лоша. Ако пък оная Мариша не е почтена, тогава излага себе си и семейството си.

На такова мнение беше Михалеша, така смятаха и господарите Чински.

Затова когато Лешек си дойде, с учудване и тревога забеляза студените погледи, с които го посрещнаха. Отначало го стресна предположението: негодникът Бауер, директорът на хотела във Вилно, сигурно е изпратил сметката.

— Ама че безобразие — мислеше си, докато мълчаливо вечеряше, — не можа ли да изчака няколко седмици. Сметката — доколкото Лешек си спомняше — съдържаше разходи, които не би искал в никой случай да бъдат показани на родителите му. Особено за счупените огледала и за многото, наистина прекалено много бутилки шампанско...

— Би ли могъл сега да ни посветиш половин час? — обади се, ставайки от масата, госпожа Чинска. — Бихме искали да поговорим с тебе.

— Чак половин час? — гузно попита Лешек.

— Да не би да ти се струва прекалено много за разговор с родителите?

— Напротив, мамо. На ваше разположение съм.

— Да отидем в кабинета.

— Охо! — помисли си Лешек. — Работата изглежда сериозна.

В кабинета като правило се провеждаха най-неприятните и най-официални разговори с родителите му.

Господин Чински седна на председателското място зад писалището, изкашля се двукратно и започна:

— Скъпи Лешек! Стана ни известно, че лекомислието ти не само е надхвърлило границите на добрите нрави, но е нарушило и понятието за лично достойнство, което двамата с майка ти сме се старали да ти внушим.

— Не зная, татко, за какво става дума — отвърна Лешек, приел хладен и отбранителен тон.

— Става дума за отвратителните скандали сред градските... ергени... скандали, предизвикани заради тебе.

Лешек помисли с облекчение:

— Значи не е сметката от хотела! Слава богу! — и вече съвсем спокойно се усмихна.

— Скъпи родители, виждам, че някой ви е заблудил или, с други думи, ви е разказал някакви нелепи измислици. Не съм чувал нищо за каквито и да е скандали. Още по-малко бих могъл да ги предизвикам.

— И нищо ли не си чувал за някаква си Мариша — бавно изрече майката, — продавачка в магазина на Шкопкова?

Лешек леко се изчерви.

— Какво общо има това?

— Твърде много, скъпи мой.

— Разбира се, познавам Мариша. Мило момиче.

Изкашля се и добави:

— Доста често се отбивам в магазина за цигари.

— Всеки ден — подчерта майката.

— Възможно — сви вежди той. — И какво от това?

— Ходиш там всеки ден и се заседяваш с часове.

— Дори да е така... Не смяташ ли, мамо, че вече съм на възраст, когато не се нуждая от контрол?...

— Положително. Що се отнася до нашия контрол. Обаче дори най-зрелият и самостоятелен човек винаги подлежи на един друг, при това значително по-нетолерантен контрол. Имам предвид контрола на общественото мнение.

Лешек се възмути.

— Прости ми, мамо, но аз не съм извършил никакво престъпление!

— Никой не те обвинява в престъпление.

— В такъв случай за какво става дума?

— За такт и достойнство — отговори убедено госпожа Чинска.

— Смятам, че спазвам и едното, и другото.

Господин Чински се размърда нетърпеливо в креслото.

— Скъпи Лешек — започна. — Трябва сам да разбереш, че твоите редовни посещения, демонстративните ти посещения в магазинчето не са минали без коментари...

— Това никого не засяга. Магазинът... магазинът е публично място. Всеки може да влезе.

— Извинявай — прекъсна го майката, — но подобни разсъждения са под твоето равнище. Преди всичко ти седиш там по цели дни, което прави впечатление на всички и предизвиква коментари. Сигурно не смяташ хората за дотолкова наивни, та да допускат, че използваш времето си за изучаване методите на търговията на дребно. Седиш там заради въпросната продавачка.

— Възможно. И какво от това?

— От това би следвало, че смяташ нейната компания особено интересна.

— Действително е така, мамо.

— И подходяща за тебе?... Така ли? Подходяща за един Чински в обществено, интелектуално и социално отношение?

Лешек вдигна рамене.

— Въпрос на възгледи, на гледна точка...

— В такъв случай позволи да ти кажем, че според нас тук няма място за никакви възгледи. А най-доброто доказателство е, че посещенията ти там са станали тема на сплетните в градчето.

— Никак не ме интересуват сплетните! — отвърна рязко.

— Нещата не се изчерпват само със сплетните. Това момиче е било публично оскърбено от един измежду по-нещастните... твои съперници, в резултат на което друг... обожател на тази... известна госпожица е сметнал за необходимо да се обяви в защита на честта ѝ чрез уличен побой. Благодарение на това твоето... ухажване и твоята личност са се разчули из цялата околност.

Лешек широко отвори очи.

— Но аз нищо не зная! Това е просто невъзможно!

Скочи възмутен и извика:

— Това са отвратителни сплетни, в които няма нито дума истина!

— За съжаление, сине — обади се господин Чински, — имаме напълно достоверни сведения.

— Не вярвам! — избухна. — Щеше да ми каже! А ти, мамо, когато говориш за едно момиче, което не познаваш, за най-почтеното момиче, не би трябвало да си служиш с такива... такива... двусмислени намеци. Това... това е отвратително!

Родителите си размениха бързи погледи. Бяха изненадани от избухването на сина, който досега се беше изразявал за жените доста пренебрежително.

— Виждам, че госпожицата твърде много те засяга.

— Естествено, че ме засяга, след като заради мене е била изложена на подобни... подобни...

Прехапа устни и не довърши.

Госпожа Чинска му разказа спокойно всичко, което беше научила от икономката. Лешек бе успял да се овладее дотолкова, че не я прекъсна нито веднъж. Когато свърши, сухо се обади:

— И какви изводи възнамерявате да направите?

— Какви изводи ли? — учуди се господин Чински. — Единственият извод е да те помолим да се замислиш върху поведението си. Това е всичко.

Лешек поклати глава.

— Не е всичко. Можете да се съгласите или не, но аз не виждам в поведението си нищо, което да накърнява вашето, моето или чието и да е достойнство. Не мога да бъда упрекнат в нищо. Абсолютно в нищо! Нито аз обаче, нито, струва ми се, моите родители могат да простят на един простак, ако петни репутацията на бедно, но достойно за уважение момиче, като използва моето име.

Госпожа Елеонора измери сина си с ироничен поглед.

— Прекалено си уверен, скъпи мой, в уважението, което заслужава въпросната госпожица. Не допускам да си наивен! Но как мислиш да реагираш?... Много съм любопитна. Дали не възнамеряваш по подобие на онзи пощенски чиновник да влезеш в уличен бой със сина на сарача?

— Не, но ще отнеса въпроса в съда!

— Това няма да говори добре за здравия ти разум. Едно съдебно дело положително не ще оправи репутацията на госпожицата.

— В такъв случай ще наредя на кочияша да му даде един урок с камшика! — викна припряно. — Във всеки случай... Отсега нататък няма да купуваме нито за фабриката, нито за имението изделията на баща му!

— Бащата няма никаква вина — забеляза господин Чински.

— Разбира се — добави госпожа Елеонора. — А освен това позволи ми да изразя учудването си от тона ти, така категоричен,

сякаш фабриката и имението са твоя собственост и поръчките зависят единствено от тебе.

Нервите на Лешек бяха вече твърде опнати. Отстъпи крачка назад и попита:

— Така ли било?... Значи ти, мамо, възнамеряваш и в бъдеще да правиш поръчки при същия този сарач?

— Не виждам повод за промени.

— Но аз виждам! — извика той.

— За щастие това нас не ни задължава.

— Така ли? Тогава чуйте! Решително настоявам. Избирайте. Или ще се съобразите с моето желание, или повече няма да ме видите!

Завъртя се на пета и излезе от кабинета. Негодуванието му нямаше граници, беше възмутен до такава степен, че действително не би се поколебал да изпълни заплахата си и да замине дори веднага.

Не искаше и не можеше в момента да прецени дали постъпва правилно. Самата мисъл, че един никаквец в градчето се е осмелил публично да му се подиграва, го вбесяваше, замъгляваше трезвия му разум и го караше да реагира незабавно. За момента това беше най-важното: да накаже, да отмъсти. Нека само родителите да му попречат! Нека! Почти го желаше. Тогава ще им покаже, че е в състояние пред нищо да не отстъпи. И тях ще накаже.

Изтича в парка и с бастуна на баща си, който бе грабнал от антрето, започна яростно да брули листата от клоните на кестените.

Скъсването с родителите естествено ще е равносилно на мизерия. Наистина вече беше специалист по керамика и можеше да постъпи на работа в Чмелюв или в някоя друга фабрика. Това обаче ще сведе бюджета му до някакви си жалки петстотин злоти месечно.

— И така да е — убеждаваше себе си. — Ще издържа.

И изведнъж изплува въпросът:

— Каква всъщност беше причината за конфликта, конфликт, който ще постави на карта целия ми живот?

Отговорът дойде бързо:

— Мариша...

Да, в основата беше Мариша, прелестното момиче, за което беше готов на всичко. Дори да се допусне, че не на всичко, то все пак на доста много.

— На доста много — уверяваше се сам.

Но веднага се появиха съмнения. Дали ако скъса с родителите си, ако се откаже от положението и благосъстоянието, цената няма да е твърде висока?...

Отхвърли с възмущение тази мисъл. Въпросът беше ясен: някой се е осмелил да обиди Мариша и него, следователно трябва да бъде наказан. И ако родителите му откажат, на единствения си син, толкова дребно удовлетворение, ще докажат, че не заслужават никаква милост. Нека да страдат.

А Мариша?... С Мариша е съвсем друго. В случая е излишен въпросът заслужава ли го. Защото ако се разсъждава трезво, с Мариша не всичко е наред. Твърдо не. Синът на сарача, изглежда, се е чувствувал в правото си да фамилиарничи с нея или го е направил от ревност. Ами пощенският служител, някой си Собек?... Защо е защитил Мариша?... Без никакво основание ли?...

Да мисли така, значи да бъде глупашки наивен. Естествено все нещо трябва да го свързва с момичето.

Беше обхванат от гняв. Самото предположение, подсказано от майка му, че тези хора са негови... съперници, му се стори обидно, оскърбително.

— Такива са последиците — мислеше огорчен — от общуването с хора от тези среди.

Няма съмнение, че майка му е жена с опит. Тя гледа на живота разумно. Ако подозренията ѝ дори частично са основателни...

— Хубаво се наредих! Станах за смях като някакво хлапе! Пред мене това момиче се преструва на самата невинност, а кой знае какво си позволява с един такъв, да речем, Собек...

Подозрението наистина беше отвратително, но кой можеше да гарантира, че и животът, че и истината не са отвратителни?

И Лешек бе обхванат от пълно разочарование. Седна на каменната пейка, мокра от росата, и светът му се стори някак гнусен, досаден, недостоеен за всякакви усилия, за всякаква борба, за всякакви жертви...

... Защото Мариша, ако беше честно, искрено момиче, нямаше да крие скандала от него. Напротив. Щеше да му признае всичко, да го помоли той да я защити, а не някакъв си Собек...

Изад дърветата изплува кръглата луна. Лешек изобщо не обичаше луната. А този път в неприятното ѝ изражение долови явна

иронична усмивка.

— Още съм си страшно глупав — хрумна му, — страшно глупав.

И се замисли какво ще си кажат родителите му за цялата тази история и за неговото поведение. Ако би могъл да чуе разговора им, щеше да се убеди, че тяхната оценка за разума му не се отличава от неговата собствена.

След излизането на Лешек Чински доста продължително мълчаха, после госпожа Елеонора въздъхна:

— Много ме безпокои глупостта на Лешек.

— И мене не ме радва — добави господин Станислав, ставайки.
— Късно е вече. Време е за сън.

Целуна жена си, както обикновено, по ръката и челото и отиде в стаята си. След четвърт час вече беше в леглото и тъкмо се канеше да зачете „Потоп“, който беше най-доброто средство да успокои нервите си преди сън, да се откъсне от проблемите на ежедневието и да се понесе върху крилата из въображението, когато на вратата му се почука.

— Ти ли си? — учуди се, като видя жена си. От години не беше се появявала в стаята му по пеньоар по това време.

— Да, Сташо. Исках да чуя твоето мнение. Не зная как трябва да постъпим. Смяташ ли, че заплахата на Лешек трябва да се приеме сериозно?

— Той е неуравновесено момче — забеляза предпазливо господин Чински.

— Защото... Няма да бъде възпитателно, ако отстъпим пред заплахата му. А, от друга страна, трябва да вземем под внимание възрастта му. Ако досега не сме успели да го възпитаем, никаква педагогика вече няма да ни помогне.

Господин Станислав погледна тъжно към разтворения върху юргана дебел том. Заглоба тъкмо беше поел командването на войската и се бе заел да снабдява лагера. Моментът беше особено приятен, а за беля трябваше да се занимава с Лешек.

— Смятам, Еля, че твърде категорично му отказахме.

— Но справедливо.

— Несъмнено. От друга страна обаче, амбициите на момчето бяха засегнати. Може би в крайна сметка...

Мисълта за предстоящите в книгата събития, за докараните от Бялисток оръжия и боеприпаси, за пристигането на княз Сапеха (тази калпава глава трябва от Витебск да е дошла) настройваха Чински миролюбиво и отстъпчиво.

— ... в крайна сметка този сарач би трябвало да вкара синчето си в пътя. Не може да се отрече, че в известна степен Лешек има основание.

— Тоест, ти настояваш — подзе госпожа Елеонора — да приемем условието на Лешек?

— Аз да настоявам?! — учуди се искрено господин Станислав.

— А да не би аз — сви нетърпеливо рамене. — Винаги съм била на мнение, че си прекалено мек и снизходителен към него. Дано някога не си изпатим от тази твоя слабост.

— Извинявай, Еля... — започна господин Чински, но съпругата го прекъсна:

— Добре, ще се съобразя с желанието ти. Обаче пак подчертавам, че не съм на това мнение.

— Но... — опитваше се да възрази Станислав, — но аз...

— Какво ти? Ти, скъпи мой, го възпита зле! Лека нощ!

И госпожа Елеонора излезе. Излезе, засрамена от самата себе си. Съвестта ѝ не можеше да бъде приспана с привидното стоварване на отговорността за отстъплението върху съпруга. Властната ѝ натура се бунтуваше срещу ултиматума на сина и ако Станислав поне с една дума беше поощрил упорството и категоричността ѝ, тя нямаше да промени решението си. Друг въпрос е, че крачеше към спалнята на мъжа си, напълно убедена, че няма да чуе от него подобно поощрение.

Обаче онзи, който предполага, че госпожа Елеонора би могла да се примири напълно с поражението, не я познава. Наистина изтръпваше при мисълта, че синът ѝ ще изпълни закана си и ще замине накрай света, но не можеше да се съгласи с едно свое поражение, с отстъпление от позициите.

Затова на другия ден извика сина си и без много приказки му заяви, че не под натиска на неговата заплаха, а поради настояването на баща му е решила да откаже поръчките при сарача Войдило, но само при едно условие. А именно, Лешек още днес да замине при чичо си Еустахи в околностите на Варшава, и то за по-дълго време.

Умишлено не определи срока от страх, че ако е прекалено дълъг, Лешек ще откаже. Но опасенията ѝ бяха напразни. След безсънната нощ, след множеството скептични и дори цинични мисли Лешек бе напълно примирен със съдбата. Сам се чудеше дали няма да е най-добре да замине, затова прие проекта на майка си без всякаква съпротива.

Заминаването щеше автоматично да отстрани изкушението да ходи в градчето; в шумния, весел дом на чичо си Еустахи, където винаги беше пълно с момичета и млади жени, сигурно щеше да прекара по-приятно, отколкото в тази противна околност, в това жалко блато, сред дребни, мръсни и делнични проблеми.

Така си мислеше до момента, когато отвъд прозореца на вагона започнаха да се мяркат и изчезват гаровите постройки. Но когато колелата на влака монотонно и ритмично затракаха, мислите му се объркаха, завъртяха и изведнъж литнаха в друга, в съвсем обратната посока.

Но това е вече отделна история.

ДЕСЕТА ГЛАВА

Спокойно си течеше животът в мелницата на стария Прокоп Шапел, наричан Прокоп Мелник. Ведрото синьо небе се отразяваше в гладката повърхност на спокойните езера, от липите се разнасяше медено ухание, добрата вода-хранителка като лъскава панделка падаше върху голямото воденично колело, сякаш беше безкрайна огледална лента, която върху перките се пръсва на зелени прозрачни парченца, все по-дребни, все по-бели, докато се превърнат долу в кълбеста пяна, летлива и съскаща.

Долу водата бълбукаше, горе монотонно мъркаха доволните и сити от смляното зърно воденични камъни, а в коритата се сипеше пухкаво скъпоценно брашно. Хлебният поток чакаше само чували.

Преди жътва във воденицата нямаше много работа. Към три часа следобед ратаят Виталис отбиваше водата и колелото, освободено от тежестта ѝ, се завъртваше по инерция веднъж-дваж, изскрибуцваха дъбовите оси, изтракваша зъбните колела, простъргваша воденичните камъни и настъпваше тишина. Само брашненият прах се спускаше безшумно отгоре и се стелеше по земята, по наредените чували, по кантарите, покриваше всичко със слой, който сутрин стигаше до половин пръст дебелина.

Някои безсъвестни мелничари и това брашно продаваха на хората, но старият Прокоп нареждаше да го смятат за говедата и другите животни, затова кравата и конят му, пък и свинете, патиците, гъските и кокошките на майка Агата бяха угоени, сякаш са господарски.

След три часа във воденицата нямаше никаква работа и точно по това време знахарят Антони Кошиба обикновено се стягаше за града. Отупваше се от брашното, слагаше чиста риза, измиваше ръце и лице до големия пън край езерото, където най-удобно се слизаше до водата, и тръгваше към Радолишки.

Болните през лятото бяха малко, и то главно вечер, след залез-слънце, когато хората, както е известно, са по-свободни.

Напоследък всички домашни и особено жените бяха забелязали големи промени в поведението на знахаря. Беше започнал да се грижи повече за себе си, лъскаше обувката си с вакса до блясък, беше си купил две цветни ризи, подстригваше си брадата и косата, които преди достигаха чак до раменете му като на поп.

Зоня ни най-малко не се заблуждаваше за причините на това издокарване. Безпогрешният в такива случаи женски инстинкт отдавна беше ѝ подсказал, че безразличният досега към женската красота Антони Кошиба трябва да си е харесал в града някаква жена. Първоначалните подозрения, насочени към Шкопкова, собственичката на магазина, след кратко разпитване се оказаха погрешни. Антони наистина се отбивал в нейния магазин, но там се срещал единствено с младичката госпожица, която работи при Шкопкова.

Зоня я беше виждала неведнъж и я обхващаше и смях, и гняв, като си помислеше за това ухажване.

— Ех, старче — викаше, наблюдавайки издокарването на знахаря. — Какво те е прихванало? Я се виж, за тебе ли е тя?... Опомни се! Разбра ли! За какво ти е? Мъкнеш ли се, мъкнеш там, ама какво ли ще домъкнеш? На тебе ти трябва яка, работна жена, а не такава белоръка.

— Такава като тебе му трябва, нали? — смееше се Олга.

— Защо пък не! Защо пък не! — слагаше войнствено ръце на кръста Зоня. — Няма да си кривя душата я. С какво съм по-лоша от оная?... Че не съм толкова млада, а?... Много важно! Помисли, бе, Антони, що ти е такава млада?... Отгоре на това и гражданка! С разните ѝ прищевки. С шапки и шапчици. Грях ще си сложиш на душата!

— Млъкни най-после! — обаждаше се и знахарят, загубил търпение.

И се отдалечаваше с мърморене:

— Що за глупости ѝ се въртят в главата!...

Всъщност смяташе, че приказките на Зоня са преливане от пусто в празно. И през ум не му минаваше да се жени. Към жените беше с предубеждение, без да се замисля за причините, страхуваше се от тях, пък и малко ги презираше. Но с Мариша от Радолишки беше съвсем друго. Мариша се различаваше от всички. До такава степен се различаваше, че му се струваше нелепо да бъде сравнявана с жените

въобще. Самото хрумване на Зоня за женитба с Мариша беше толкова глупаво, че не си струваше да се мисли за него. И ако все пак мислеше, то беше, защото искаше да разбере откъде е могло да се появи нещо такова в празната ѝ глава.

Отбивал се бил в магазина?... Отбиваше се, какво от това? Носел от време на време по някое подаръче на Мариша?... Защо не, да не би да няма право?... Обичал да си бърби с нея?... Разбира се, че предпочита с нея вместо с някой друг, но защо трябва веднага да се говорят разни глупости... Горкото момиче, почти дете, а е сам-самичко. Лошо ли е да си по-сърдечен към такова същество?... И то искрено сърдечен, без никакви облаги, без сметки. Между другото чувствуваше, че и тя се привързва към него и че също го бе обикнала искрено. Ако не беше така, нямаше винаги с такава радост да го посреща, нямаше да го задържа в магазина колкото може повече, нямаше да му доверява тъгата и грижите си.

А напоследък те не бяха малко. Още в понеделник Мариша сякаш бе посърнала, а когато знахарят дойде в четвъртък, веднага забеляза, че е плакала.

— Какво има, момичето ми — попита, — пак ли мира не ти дават лоши хора?

Тя поклати глава.

— Не, чичо Антони! Не е това! Само че заради онзи скандал се случи нещо много лошо.

— Кому? — разтревожи се.

— На Войдило, сарача.

— Какво лошо?

— Младият Чински, изглежда, е научил, че екссеминаристът ме е обидил, и се е стигнало до сбиване. Във всеки случай сарачът вчера изпратил каруцата с готовата работа в Людвиково, а нова не му възложили. Преди старият Мостерджей не бил в града. Ходил във Вилно и едва вчера се върнал. Когато каруцата пристигнала празна, попитал:

— А къде е поръчката?

Каруцарят отвърнал:

— Господарката от Людвиково нареди да предам, че вече няма да има поръчки за нас.

— Защо няма да има? Фабриката ли затварят?

— Не затварят фабриката — рекъл каруцарят. — Ами защото вашият син обидил младия господар, затова не искат да ви дават работа.

Знахарят се изкашля.

— Това не е справедливо. Как бащата ще отговаря заради сина си? Синът е развейпрах, но бащата си е порядъчен човек и няма никаква вина.

— Разбира се — съгласи се Мариша. — И аз това му казах.

— На кого?

— На Мостерджей. Едва когато чул тези неща от каруцаря, започнал да разпитва и научил какво е станало. Тогавя първо отишъл при господин Собек, подал му ръка и го поздравил, затова че постъпил добре със сина му, а после дойде при мене.

— И какво искаше?

— Отначало ме изгледа сурово и каза: — Дойдох да се извиня заради моя Зенон. Глупав и лош е той. Падаше му се на този хаймана някаква поука, но му е малко това, дето е получил от господин Собек. Разбирам, казва, че не е имал право да ви обиди вас, тоест мене. Не е негова работа какво правите вие. Госпожа Шкопкова се грижи за вас, тя да му мисли, а не този готованец. И ако бяхте дошла да се оплачете на мене, щях да го науча аз него. Но вие, казва, сте се оплакала на младия господар от Людвиково и сега мене, стария човек, ме сполетя беда, без да съм виновен, защото си оттеглиха поръчките, а те носят повече от половината ми печалба.

Знахарят се учуди:

— Но нали ти не си се оплаквала на младия господар?

— Разбира се. Казах го и на господин Войдило, но той, изглежда, не ми повярва.

— Е, дотук не виждам нищо лошо.

— Лошото е другаде. Днес сутринта старият Войдило изгонил сина си от къщи!

— Изгонил ли го?... Как така го е изгонил? — учуди се знахарят.

— Той си е такъв, суров човек. Целият град само за това говори. И всички твърдят, че било заради мене... А аз какво съм виновна? Какво лошо съм направила?...

Гласът на Мариша затрепери, а в очите и се появиха сълзи.

— Мислех да изтичам при господин Войдило и да го помоля да прости на Зенон, но се страхувах... Впрочем той нямаше да обърне никакво внимание на молбите ми. Свещеникът се застъпил за Зенон, казал, че момчето е разхайтено, но ако го изхвърлят от къщи, ще тръгне по още по-лош път... Нищо не помогнало. Стариият отвърнал, че дори Зенон да изгниел по затворите, пак нямало да се трогне, защото, казал, не стига, че е мързелив, безделник и нехранимайко, ами на това отгоре отнема хляба на баща си и братята си.

Знахарят поклати глава.

— Неприятно нещо, но ти нямаш вина, моето момиче.

— Какво от това, че нямам! — закърши тя ръце. — Сега всички ме сочат с пръст, сякаш съм някаква престъпничка... Гледат ме накриво... Дори госпожа Шкопкова настройват против мене. С ушите си чух как един дърводелец ѝ казваше: само бели на хората навличате и бога обиждате, като държите тая прищълка.

Мариша закри лице с ръцете си и заплака.

— Зная — хълцаше, — зная как ще свърши всичко това... Те ще ме прогонят... ще ме оставят без работа... А пък аз исках, исках всичко да е колкото може по-добре... Ако господин Лешек беше дошъл, на колене щях да го моля да прости вината на Зенон... Но той... той не идва. Никакъв не се обажда. Само това ми липсваше... толкова съм нещастна... О, боже господи!...

Антони Кошиба седеше, отпуснал безпомощно големите си ръце. Лицето му бе пребледняло от вълнение. Беше готов душата си даде, за да отнеме страданията и тревогите на това добро момиче. Обхващаше го ту гняв и желание да действа незабавно, ту си даваше сметка за собственото си безсилие.

Нямаше дори думи, с които би могъл да я утеши. Тогава стана, прегърна я и започна да я гали с грубата, отрудена ръка по косата, повтаряйки:

— Успокой се, гълъбче, успокой се!

Тя се сгуши до него, разтърсвана от плач. Толкова тъжно му стана и за нея и себе си, и за самотата и безпомощността им, че и неговите сълзи потекоха по лицето, по прошарената брада, по пръстите, които с искреното желание да я утеши плъзгаше по светлата глава на момичето.

— Успокой се, гълъбчето ми, успокой се, успокой... — повтаряше той едва чуто.

— Чичо Антони, единствено тебе... само тебе си имам на света... аз... пришълката.

— И двамата сме чужди сред тия хора, и двамата сме пришълци, гълъбче! И не се тревожи, не проливай сълзи. Няма да им дам да ти сторят нещо лошо. Стар съм, но ще намеря сили... Докато мене не ме сполетят глад и беднотия, дотогава и ти, гълъбче, всичко ще имаш. Успокой се, успокой се, моето момиче, успокой се, скъпо дете... Когато ти дойде до гуша, ще дойдеш при мене, във воденицата. Може да не е хубаво, не е богато, но ще си сита и на топло, няма сама да си. Гора колкото искаш, просторни ливади, ще събираме билки, ще ми помагаш, гълъбче, да лекуваме хората... Зли езици няма да те стигнат, лоши думи няма да те наскърбят... Хубаво ще ни бъде заедно на нас, пришълците... Успокой се, гълъбче, успокой...

— Колко си добър, чичо Антони, колко си добър — идваше полека-лека Мариша на себе си. — Роден баща не може да бъде по-добър... С какво го заслужих?...

— С какво ли? — замисли се знахарят. — Кой знае? А с какво аз съм заслужил да се сгушиш ей така до мене, гълъбче мое, та чак старото ми сърце, дето по навик, а не от желание биеше, да се сгрее като от слънце... Един бог знае, а аз, макар да не зная, съм му признателен и няма да престана да му благодаря до сетния си дъх...

Пред магазина спря някаква бричка и след малко влезе един мъж. Купуваше цветна хартия за гирлянди, сигурно за приближаващия празник на реколтата. Дълго избира, пазареше се и негодуваше от високите цени.

Когато най-сетне излезе с пакетите, знахарят рече:

— А ще позволиш ли, гълъбче, да ти кажа искрено какво си мисля?

— Моля те, разбира се — усмихна се тя не без опасение, че след един такъв увод няма да чуе нещо приятно.

И не се излъга: знахарят започна да говори за Лешек.

— Заради него са ти всичките ядове и горчилки. Какво хубаво си видяла от него, гълъбче?... Не казвам, че е лош или злосторник, очите му са добри, но е още млад, неулегнал, още гони вятъра. Наблюдавал съм го, неведнъж и не десет пъти съм го виждал да идва и да се

застоява тука... Пък хората говорят. А както е млад и лекомислен, не е чудно, че го подозират в лоши намерения. Самият аз, бог ми е свидетел, не вярвам! Главата си залагам, че всичко, дето го приказват, са врели-некипели. Но видиш ли, гълъбче, защо да те одумват?... Не можеш да им запушиш устата, нито да им затвориш очите. Гледат и одумват. А на тебе, момичето ми, за какво ти е неговото ухажване? Само беля си навличаш. Млада си, неопитна, лесно ще повярваш на всяко обещание.

— Той никога нищо не ми е обещавал — прекъсна го Мариша изчервена и сконфузена.

— Не ти е обещавал ли?... Тогава какво иска?... Не забравяй, че той е голям господар, богат, светски човек. Какво си ти за него?... Една играчка. А сърцето се привързва. Ей ти сега, няма го и ти е тежко.

— Друга е причината...

— Може да е друга, а може да е тази — кротко поклати глава. — А да се ожени за тебе, няма да се ожени. Тогава защо ти е?

Мариша сведе поглед.

— За това изобщо не съм помислила. Просто разговорите с него са приятни. Много е пътувал, много е видял. Хубаво разказва...

— Да си разказва на други. Защо е избрал тъкмо тебе?

— Защото... казва, че... ме харесвал.

— Оставаше да не те харесва. Да не е сляп.

— Не предполагам, че и ти, чичо Антони, ще виждаш нещо лошо в това.

Знахарят протегна ръце, сякаш да се скрие зад тях.

— Опазил ме бог! Не е лошо, но е никому ненужно. И на тебе, и на хората вреди, и тревоги ти създава, а от това никаква полза няма. Аз не ти говоря против него. Не. Но ако той беше толкова почтен, нямаше да излага тебе, гълъбчето ми, на одумване, нямаше да гледа да ти замае главата, нямаше да седи тука като пън.

— Но... но аз не мога да го изгоня — опитваше да се защити Мариша.

— И не трябва. Ако искаш да чуеш един добър съвет, съвет от сърце, тогава ще ме послушаш и няма да се впускаш в приказки с него. Така ще престане да идва. Не ме ли послушаш, нищо не мога да ти помогна.

Мариша се замисли. Много добре знаеше, че знахарят я съветва с най-добри чувства и има право. Познанството ѝ с Лешек тъй или иначе, рано или късно щеше да свърши. Или ще му хрумне някакъв нов каприз, или ще се ожени. И толкоз. Да продължава така наистина няма смисъл. Колкото по-дълго трае, толкова по-трудно ще ѝ бъде да се раздели с него, толкова по-болезнена ще бъде тъгата ѝ. Ето, само от няколко дни го няма, а животът ѝ вече се превърна в мъчение... Но, от друга страна, нима тя не предпочиташе да заплати с години отчаяние за няколко месеца щастие да го вижда, да потъва в погледа му, да слуша гласа му?...

Споменът за най-краткотрайното щастие остава в душата завинаги, до смърт. Трябва ли да се отказваме от такава скъпоценност? Нима е по-добре да я пренебрегнем от страх пред страданието и да живеем единствено с бесплодната, безсмислена пустота?...

Знахарят е добър и умен, но дали в случая не греши?

— Ще си помисля над съвета ти, чичо Антони — изрече със сериозен тон. — Ще си помисля, макар че може да е излишно, защото той сигурно няма повече да дойде.

И наистина дните минаваха, а никой не беше виждал младия Чински нито в града, пито в околността.

В същото време Радолишки кипеше от клюки. Едни порицаваха, други хвалеха строгата постъпка на стария Мостерджей. Но всички мнения бяха единодушни по две точки: първата беше убеждението, че Зенон Войдило ще свърши зле, а втората — увереността, че Мариша е виновна за станалото.

Дори онези, които по-рано я поздравяваха приятелски, сега гледаха да я отминат, все едно че не я виждат. Други пък гласно и при всеки удобен случай изразяваха мнението си, без да пестят солените думи. Дори не бяха лоши или озлобени хора. В скромния живот на малкия град бяха чисто и просто свикнали с определени нрави и ако нещо се отклоняваше от нормите на навиците им, заслужаваше според тях да бъде заклеймено. Едно бедно работещо момиче, поддържащо връзки с богат господарски син, не може да разчита на женитба, тогава на какво се надява?...

Подобна логика на мислене допадаше особено на онези, които най-горещо хвалеха сарача, че е изгонил от родителския дом своето синче безделник и скандалджия. Щом е стигнал до тази възраст и още

не е станал човек, вече нищо не ще му помогне. Да би мирно седяло, не би чудо видяло. Да върви, където му очите видят и да не срами почтеното си семейство.

Но Зенон явно не възнамеряваше да заминава. Първия ден наистина беше изчезнал някъде, но на следващия се завърна и с поведението си веднага потвърди най-лошите предположения и предсказания. Напи се до припадък в кръчмата на Юдек, пропи всичките пари, които баща му бе дал за път, а после до среднощ вдига скандали по улиците, крещеше, че щял да запали бащината си къща, да застреля всички Чински и да счупи главата на онази флърца Мариша.

Накрая се нахвърли върху полицая, отпра единия му джоб, а когато със сила го замъкнаха в участъка, изпотроши прозорците и мебелите. Сложиха му бележници и го задържаха цяло денонощие в ареста, а на следващия ден направиха протокол, за да се заведе дело и естествено да го осъдят на поне два месеца.

Засега го пуснаха на свобода и Зенон изчезна от градчето, но се говореше, че се навъртал наоколо.

Тези събития развълнуваха не само градското обществено мнение. За тях научиха и в Людвиково. Госпожа Чинска веднага изпрати едно момче при сарача и го уведоми, че макар и да смята бащиното наказание, наложено на Зенон, за правилно, в желанието си да помогне Зенон да не затъне в блатото, решава да възобнови старите поръчки с надеждата, че господин Войдило ще прости на сина си.

Сарачът обаче беше твърд човек. Благодарил за поръчките, но заявил, че решил ли е веднъж нещо, връщане назад няма и че повече не иска да види провинилия се син. Не се поддаде на уговарянията.

— Виждаш ли — казваше по-късно госпожа Чинска на съпруга си. — Виждаш ли как се отнася към децата си един баща, когато е принципен и с характер.

Господин Станислав се престори, че не е разбрал намека, измърмори нещо под носа си и се задълбочи в четенето. Затова пък госпожа Елеонора стигна до убеждението, че от цялата тази случка може да извлече полза за възпитанието на Лешек и написа до единствения си син обширно писмо с подробности за случилото се и множество поучителни бележки.

Това писмо сигурно щеше да окаже благотворно влияние върху Лешек, ако беше го получил. За съжаление обаче в същото време,

когато шедьовърът на майчините възпитателни способности се намираще в пощенския вагон на влака за Варшава, получателят му се въртеше неспокойно в спалния вагон на влака за Людвиково.

Въртеше се и не можеше да заспи, защото бе обхванат от угризения, които не можеше да потисне с никакви доводи и самозалъгвания. У чичови си той, разбира се, умираше от скука, но скучаеше не по обективни причини. Компанията беше шумна, приятна и весела, развлеченията — разнообразни и непрекъснати, жените — хубави, кухнята — превъзходна, времето — чудесно. Причината за скуката се криеше в самия него. Чисто и просто тъгуваше.

Беше глупаво и несериозно, че той, един зрял, здравомислещ човек тъгуваше като хлапак по някаква пансионерка, по русокосото момиче от магазинчето в малкото градче, тъгуваше въпреки усиленото самовнушение, въпреки необоримите доводи, въпреки волята си и взетите решения. Беше заминал с твърдото намерение да се отърси от нелепите чувства и от хаоса на отвратителните дребни неприятности, които възникнаха от тях. Но още с тръгването го връхлетяха други мисли, изпълниха го, завладяха го и не му даваха мира нито денем, нито нощем.

Безразличието се изместваше от тъга, нежност, умиление, въображението му поднасяше фантастични сцени, в които виждаше Мариша разплакана в прегръдките на този самозван рицар Собек или пък оскърбявана и хулена от тълпа простаци, или пък заминаваща в неизвестна посока... с протрито палтенце, смешна провинциална шапка, с бедничкото си имущество в малко охлузено куфарче.

Картината беше толкова жива, че чак се изплаши. Скочи от леглото, облече се, стегна си багажа и нареди да събудят шофьора да го закара до Варшава. На чичови си остави писмо с обяснение, че внезапно се бил сетил за нещо изключително важно и неотложно.

Във Варшава имаше още два часа до тръгването на влака. Мотаеше се по „Маршалковска“ и спря пред витрината на едни бижутерски магазин. Неволно мярна един красив платинен пръстен с розетка от бледосини сапфири.

— Това е цветът на очите й — мина му през ум и разчувствуван, без да му мисли, влезе в магазина.

Пръстенът не беше много скъп, но глътна парите, които му бяха останали след купуването на билета за влака.

Сега, както не можеше да заспи, извади кутийката от джоба на палтото и заразглежда пръстена. Никога досега не беше правил на Мариша какъвто и да е подарък. Дори беше съмнително ще приеме ли нещо.

— Би приела — хрумна му, — ако пръстенът е годежен.

И изведнъж усети, че сърцето му заби по-силно.

Протегна ръката с пръстена и се загледа в блясъка на камъните.

— Това е годежният ми пръстен — изрече на глас.

Вдигна глава и огледа купето със страшен поглед, сякаш очакваше някой да го оспорва. Купето обаче беше празно, стените мълчаха, само завесите се полюшваха в такт с движението на влака.

Веднага потъна в блажено, напомнящо сън спокойствие. Сега вече знаеше, вече нямаше място за никакви съмнения. Да, ще се ожени за нея. Ще бъде до него, до него завинаги. Край на тъгата, край на тревогите, край на съмненията и страданията.

Да си го наричат лудост! Ще го нарекат така онези, които не знаят каква лудост, каква безнадеждна лудост е да се бориш срещу любовта!

И престъпление! Защото бива ли човек да изтръгва от себе си най-хубавото, най-благородното, най-красивото чувство? Кой знае, може би единственото чувство, което оправдава съществуването, което е цветът на душата?... Да го потъпче, да го унищожи, да се отрече от него?... В името на какво?... За да се хареса на хората ли?... Що за глупост! Заради другите да се отречеш от себе си, да се отречеш от най-същественото в себе си, от собствения си стремеж към щастие!

О, напълно си даваше сметка за трудностите и пречките, които ще срещне по пътя си. Нито за миг не се заблуждаваше, че родителите му ще се съгласят на този брак. Не се съмняваше, че ще направят всичко, за да му попречат да постигне целта си. Общественото мнение, всички познати и роднини ще се опълчат срещу Мариша. Ще трябва да е готов за ожесточена борба.

Но не се страхуваше от борбата. Напротив. Вдъхновяваше го мисълта, че ще се изправи сам срещу всички в защита на своето щастие, на своето и Маришиното щастие, че ще преодолее пречките, ще устои на нападките, ще победи, защото трябва да победи.

Вече мислено си представяше плана на действията им. Виждаше целия арсенал от оръжия и хитрости, които щяха да употребят срещу

него. Това ще са заплахи за прекратяване на всякакви отношения, за лишаване от наследство, или наистина ще го лишат, както и зловни шегги и подли клевети, сцени и скандали, тръшкания и припадъци, молби и закани. И ще се започне със заключване на касата. Родителите му при техните връзки като нищо ще му попречат да намери някаква работа.

— И това трябва да имам предвид — разсъждаваше.

Няма нищо по-лесно от това да започне открита борба и... да бъде победен. Но в случая не ставаше дума за самата борба, а за победа. Да оцелее на бойното поле. Наистина би могъл без много шум да продаде личните си вещи и да избяга с Мариша някъде накрай света. Тя е свикнала с бедността, ще свикне и той. Млад е, все някъде ще намери работа. Но подобно бягство нямаше да го удовлетвори, щеше да помрачи извоюваното щастие. Затова и трябваше да се изключи като възможност.

Ставаше ли въпрос за нещо важно, проявяваше достатъчно практичен разум, че да не се поддава на донкихотщина, която често го спохождаше. Затова сега реши да действа внимателно, прозорливо, без да посвещава някого.

В момента между другото нямаше желание да си блъска главата с бъдещата стратегия. Беше така упоен от откритието на собствените си желаниа, толкова щастлив от взетото решение, че всичко друго изглеждаше дребно, жалко, без значение.

Появата на Лешек, лъчезарен и приветлив, предизвика сензация в Людвиково. Първо, никой не го очакваше и, второ, бе видимо променен. Нямаше и следа от някогашната раздражителност, резки движения, безразличие към семейните и имуществените проблеми, скучаещ вид.

— Какво се е случило, Лешек? — питаше доволна госпожа Елеонора.

— Променил съм се, мамо. Просто съм друг човек.

— Любопитна съм дълго ли ще продължи тази благоприятна фаза.

— О, да — усмихна се загадъчно. — Имам чувството, че това е последната фаза на моето развитие. Доста мислих и премислях и стигнах до извода, че е крайно време да се стабилизирам, да започна някаква работа, да уредя живота си и така нататък.

Господин Чински чак откъсна поглед от вестника.

— Това означава ли, че най-сетне възнамеряваш да се заемеш с фабриката?

— Не грешиш, татко.

— В такъв случай ще трябва да изпратя благодарствена телеграма до чичо ти. Да не би там да си срещнал някого, който така те е преобразил? Доста народ е имало при него, нали?

— О, да, твърде много. Цяла тълпа — кимна и добави замислено: — И сред тълпата срещнах... себе си.

— Ооо... И с какви впечатления остана от срещата?

— Отначало доста неприятни. Чух много критични забележки, нелишени от основание. Накрая обаче се убедих, че имам работа с човек, който знае какво иска. Това много зарадва и двама ни.

Госпожа Елеонора се наведе и го целуна по челото.

— Поздравяваме и двама ви, а в случая и себе си.

— Благодаря, мамо. Заслужавам много повече поздравления, отколкото предполагаш — отговори сериозно.

Разговорът се проведе след вечеря и изпълни господин и госпожа Чински с най-розови надежди. Затова на другия ден сутринта, когато попитаха прислужника спи ли още младия господар, се вцепениха от отговора.

— Младият господар нареди да му се докара мотоциклетът и замина в посока на Радолишки.

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Енорийският свещеник Пелка беше вече възрастен човек. Спеше малко и се събуждаше рано. Имаше му сигурно нещо на храносмилателната система, защото на гладен стомах се чувствуваше ужасно. Затова в делнични дни биеха камбаната за богослужение преди седем часа, а в седем отец Пелка заставаше пред олтара.

Мариша, за да не закъснее за литургия, трябваше да става в шест часа и беше малко недоспала. Но молитвата в църквата толкова я успокояваше, че дни наред не бе пропуснала нито едно богослужение. Коленичеше в ъгъла зад амвона и се молеше горещо бог да ѝ прости греховете, да отнеме тъгата и страданията, които се бяха стоварили отгоре ѝ, да ѝ прати утеха и да ощастливи човека, когото бе обикнала.

Горе органът свиреше чудесните църковни мелодии, в които няма тъга или веселие, а някакво странно, всесилно спокойствие на вечността, сякаш излъчвано от небето в звездна нощ.

Това спокойствие изпълваше църквата, застиваше в белите статуи на апостолите и пророците, разливаше се по неясните очертания на потъмнелите икони, звънтеше в долитащите от олтара мраморни слова на латинската молитва и завладяваше измъчените души на вярващите, които тъкмо тук търсеха спокойствието.

Мариша излизаше от църквата като опиянена от този неземан покой, смирена и примирена със съдбата. Не смееше дори мислено да проникне във великите истини, прозрявани от светците в часове на съзерцание и отдаване на бога. Пък и не би могла. Колко ясно обаче усещаше полъха на вечността, който изпълваше нея, малкото бедно момиче, забравено от всички и никому ненужно, с доверие и вяра, че някъде далече в неизмеримите простори има могъщ всевластен покровител и съюзник, чиито добри очи — незрими, но всичко виждащи — я гледат.

Всеки ден излизаше със странното чувство, че ей сега ще се случи нещо, че всичко ще се промени, че щастиято неочаквано ще я споходи. И това предчувствие беше толкова силно, че когато онази

сутрин на връщане от църквата видя Лешек пред магазина, дори не се изненада. Само дето не успя да овладее радостта си.

— Вие дойдохте — повтаряше с разтреперан глас, — дойдохте...

Стори й се, доколкото можеше в това си възбудено състояние да забележи нещо, че е сериозен и съсредоточен. Засрами се, когато й целуна ръка на улицата, пред очите на минувачите.

Едва влязоха вътре, хвана ръцете й, погледна я в очите и каза:

— Никога никого не съм обичал така, както тебе. Не мога да живея без теб. Ще се съгласиш ли да станеш моя жена?

Краката на Мариша се подкосиха, главата й се замая.

— Вие какво... какво... говорите... — промълви.

— Моля те, Мариша, стани моя жена.

— Но... това е невъзможно! — почти извика.

— Защо невъзможно?

— Сам помислете! — измъкна тя ръце. — Вие всъщност не го казвате сериозно!

Той смръщи вежди.

— Не ми ли вярваш?

— Не, не! Вярвам, но вие помислихте ли... Боже! Какво ще стане! Вашите родители... всички тук в градчето... Ще ви отровят живота, ще има да ви хулят... Мене ще намразят...

Лешек кимна.

— Така е. Предвидил съм всичко. Зная, че ни очакват много, може би твърде много неприятности, спънки, оскърбления. Но след като имам да избирам между тях и вероятността да се откажа от тебе, готов съм на всичко. По една много проста причина: обичам те. И ако ти не го разбираш, явно съм се заблуждавал по отношение на твоите чувства и ти изобщо не ме обичаш.

Погледна го с упрек.

— Аз ли?... Аз не ви обичам?...

— Мариша!

Прегърна я и я обсипа с целувки. Мариша чак премаляваше от порива и силата, с която я притискаше към себе си. Не искаше да се бори, а и не можеше. В този миг беше неизказано щастлива. Можеше да се закълне, че откакто свят светува, никое момиче не е преживяло таква щастие.

Ако понякога в мислите ѝ бяха проблясвали дребни упреци към Лешек, вече от тях нямаше и следа. Не вярваше, разбира се, че женитбата им може да се осъществи. Би било невероятно. Но неговото решение, без съмнение искрено, доброто му желание, както и това, че беше надвил себе си, и то заради нея, доказваха благородството, силата на чувствата и изключителния му характер. Ако я попитаха сега може ли да съществува човек с повече достойнства, с чиста съвест би отрекла.

Надвил е себе си, защото е трябвало да надмогне гордостта и увереността, че най-богатите и най-красивите девойки въздишат по него, че най-добрите семейства искат да им стане зет, че малцина са онези, които могат да му съперничат по произход, богатство и образование. А как обичаше да се самоизтъква, да споменава уж между другото високопоставените си приятели, да говори с пренебрежение и погнуса за хората от градчето.

И изведнъж иска да му стане жена. Тя, която дори в този осмиван от него град е пришълец, бедно сираче без близки, без приятели, с изключение на селския знахар, без пукнат грош. Наистина в сравнение с другите момичета от Радолишки тя има благодарение на майка си по-добро образование и възпитание. Но дали възпитанието, образованието и обноските ѝ няма да правят лошо впечатление в неговата среда?...

Казват, че баща ѝ, когото бе загубила още като малка, бил лекар, вторият ѝ баща, когото обичаше като истински и наричаше татко, беше само лесничей, скромен служител в едно имение, а майка ѝ, по произход от знатно семейство, тук в околността бе известна като бедна учителка по музика и чужди езици, а по-късно само като шивачка.

Дали хора като семейство Чински, хора от общество, което на произхода и родословното дърво обръща повече внимание, отколкото истинската аристокрация, дали биха могли да се примирят с един такъв брак на сина си?...

След като се окопити от първата почуда, Мариша заговори на Лешек тъкмо за това. Той я слушаше внимателно, без да я прекъсва, а когато свърши, каза:

— И какво от това?... Ще се промени ли с нещо фактът, че се обичаме?...

— Не, с нищо не може да се промени. Ще ви обичам винаги, единствено вас, до последен дъх! — прошепна тихо.

— Но, изглежда, за тебе това не е толкова важно, че да се бориш и да посрещаш неприятностите и тревогите.

Тя поклати глава.

— О, не! Не става въпрос за мене! Аз съм готова на всякакви жертви и унижения. Но ти...

— Какво аз? — попита с яд.

— Ти... Тебе ще те покрусим, разочарова, сломи...

Той скочи и плесна с ръце.

— Маришка! Маришка! Как не те е срам! Обиждаш ме! Как може да не вярваш в силите ми?...

— Не е така — отрече, — вярвам! Но нямам право да те излагам на подобно нещо. Не искам да се превръщам в бреме за тебе. И така съм много, много щастлива...

— О, чудесно. Значи ти си щастлива. А аз не те интересувам! Така ли? Мога да продължавам да съм нещастен, защото на тебе ти е хрумнало, че може да си бреме за мене! Засрами се! Толкова интелигентно и умно момиче да говори подобни безсмислици! И изобщо кой те е упълномощил да решаваш съдбата ми?... Нямала право да ме излага на неприятности! Но самият аз, струва ми се, имам това право?... А аз искам, трябва и край! Или си мислиш, че толкова не ме бива, та трябва непременно да бъда зависим от родителите си? Светът да не е малък, че да няма място за двама души? Стигне ли се до война с моите родители и на нас това ни дотегне, мислиш ли, че няма да можем да заминем нанякъде?... Не се бой! Не ме познаваш достатъчно. Не съм от тези, дето си оставят кончето в калта. Ще видиш! Всъщност няма какво да говорим. Решението е взето и — точка!

Усмихна се и отново я прегърна.

— Поне ти не ми създавай затруднения в тази борба, в борбата за моето и твоето щастие, за нашето щастие... Защото ще ме подлудиш и ще си тегля куршума!

— Лешек! Скъпи мой, любов моя — трескаво заплита ръце около врата му.

— Ще видиш, моя Маришенко, че ще бъдем най-щастливото семейство на земята.

— Да, да — притискаше се тя до него.

Вече не беше способна да мисли, да протестира, да се съпротивлява. Вярваше му, бе разсеял съмненията ѝ с въодушевлението и волята си.

Лешек извади от джоба си малката кутийка и взе пръстена със сапфирите.

— А това ще те пази — каза весело, слагайки пръстена на ръката ѝ. — Да не забравяш, че си изключително моя собственост.

— Колко е красив!

— Камъчетата са с цвета на очите ти, Маришенко.

Тя дълго не отдели поглед от пръстена, най-сетне се обади с учудване и благоговение в гласа:

— Значи аз съм... сгодена?...

— Да, скъпа, ти си моя годеница.

— Годеница... — повтори тя и добави тъжно: — Но аз не мога да ти дам пръстен... Нямам. Последния, маминия, продадох за... погребението ѝ. И той беше със сапфири, мама много го обичаше, макар че беше евтин, много по-скромен от този.

Очите ѝ се насълзиха.

— Не мисли за тъжни неща — рече. — Аз и без годежен пръстен няма да забравя, че съм вече роб, най-щастливият роб, който изобщо не копнее за свобода.

— Боже! Боже! — прошепна. — Вие ми се свят. Всичко стана така неочаквано...

Той се засмя.

— О, не може да се каже, че е изведнъж. Познаваме се вече две години.

— Да, но можех ли да предположа, че ще свърши така.

— Свършва по възможно най-добър начин.

— Просто не мога да повярвам, че не е сън, че е в действителност. И... откровено казано... страхувам се...

— От какво се страхуваш, Маришенко?

— Че... знам ли, че всичко това ще се разсее, ще изчезне, че нещо ще ни раздели.

Хвана я за ръката.

— Разбира се, скъпо мое съкровище, трябва да бъдем изключително предпазливи, да попречим на всякакви интриги и всичко

подобно. Затова ще трябва да пазим пълна тайна. Никой, абсолютно никой не бива да научи за нашия годеж. Вече имам план. Изпълня ли го, раз-два и се венчаваме. Въпросът е решен и на глава да се изправят, все толкоз. Само че помни: мълчание!

Мариша се засмя.

— Не бих казала на никого и без да ме предупреждаваш. Нали ще ми се присмоят, никой не би повярвал. Мислиш ли, Лешек, че всъщност имам на кого да се доверя?... Може би единствено на чичо Антони...

— На знахаря от мелницата ли?... Не, и на него не казвай. Чу ли?

— Обещавам тържествено.

И Мариша удържа на обещанието. Удържа, макар че ако истината бе излязла още същия ден наяве, можеше да ѝ бъдат спестени много неприятности.

Неприятностите започнаха с идването на Шкопкова в магазина. Тази по природа почтена жена навярно беше се поддала на настроенията, обхванали Радолишки. Като видя Лешек в магазина, седна демонстративно зад тезгяха и даде да се разбере, че няма да се махне скоро оттам. Щом младежът си замина, избухна:

— Няма да ти дойде акълът на тебе! Опомни се, момиче! Хубаво ми се отплащаш за грижите и хляба.

— Боже мой! — погледна я Мариша умолително. — Какво лошо сте видели от мен?

— Какво ли? — нахвърли се Шкопкова. — Това, че целият град ще започне с пръст да ме сочи, дете позволявам такова нещо! Какво лошо ли?... Това, че в моя магазин стават такива работи!...

— Ама какви работи?!

— Явна поквара! Да, поквара! Позор! Затова ли съм те гледала? Затова ли съм се грижила за тебе, та сега всички да ме одумват?!... Какво търси тука този господинчо, този донжуан, този развейпрах?...

Мариша мълчеше. Госпожа Шкопкова направи пауза и сама си отговори:

— Аз ще ти кажа какво търси! Ще ти го кажа! Дебне да те обезчести! Разбра ли! Искане любовница да те направи! А отгоре на всичко ти, глупачко такава, въртиш очи и подмамваш този тип да те погуби, да те опозори! И знаеш ли какво те чака, като се поддадеш на изкушението?... Жалък живот и мъчителна смърт, а след смъртта —

вечни мъки!... Щом още нямаш достатъчно ум в главата, послушай мене, старата! Да не мислиш, че само си чеша езика? Да се намирам на приказки?... Хич не ми е до приказки. Сърцето ми се къса, сякаш с нож ме пробождат. Довтаса у дома оная вещица Кропидловска, че като ме почна: сляпа ли съм била, не съм ли виждала, че оня, как му викаха, пак е оставил мотоциклета си пред магазина?... Как можело да оставям възпитаничката си на поквара и за срамотии?... Пък аз ѝ рекох: скъпа госпожо Кропидловска, това на тебе, с извинение, не ти влиза в работата! И ако искаш да знаеш, ей на, тестото ми се надига, ще излезе от ноцвите, а аз какво, та няма да хукна до магазина я!... А тя: ти гледай тестото ти да не излезе, уважаема госпожо Шкопкова, нищо че в това време може да излезе, че възпитаничката ти е надула корема!... Като го чух, помислих, че ще се пръсна! Заради тебе! Дето ми се отплащаш така за добрината, за грижите... Пред някаква си повлекана да потъвам аз в земята от срам заради тебе... На стари години...

Госпожа Шкопкова изпадна в самосъжаление и заплака.

Мариша хвана ръката ѝ и искаше да я целуне, но тя, изглежда, беше побесняла не на шега, защото издърпа ръката си и викна:

— Никакви извинения няма да помогнат!

— Но, госпожо, за какво да се извинявам? — събра смелост Мариша.

— За... за какво ли? — чак се задави Шкопкова.

— Ами да. Хора като госпожа Кропидловска във всичко виждат нещо лошо. А в случая няма нищо лошо. Много несправедливо осъждате господин Чински. И дума не може да става за подобни намерения. Той е много благороден и честен човек.

— Няма да бръкне в чужд джоб — прекъсна я гневно госпожа Шкопкова, — но колкото до момичетата, мъжете са си свине.

— Грешите. Другите, може. Не зная, но той не е такъв.

— Устата ти още мирише на мляко, това да знаеш! Аз пък ти казвам: покажи му вратата на тоя господинчо, ако държиш на доброто си име! На доброто си име и на моите грижи — добави тя натъртено.

— Как да му покажа вратата? Да му кажа, че не желая да идва в магазина ли?

— Точно така.

— Тогава той има право да ми отговори, че магазинът не е мой, че всеки може да влезе в него.

— Да влиза, а не да се заседява на приказки.

— Освен да му кажа, че вашето желание е такова.

— Можеш и така да му го кажеш.

— А какво ще стане, ако се обиди? Ако семейство Чински престанат да купуват от нас, както постъпиха с Мостерджей?

Госпожа Шкопкова се намръщи. Самата тя се страхуваше от подобна възможност и доводът, макар и не особено искрен, но навреме подхвърлен от Мариша, подействува.

— Е — измърмори. — Така не може. Какво ме баламосваш. Добре знаеш как да се отървеш от него!

— Научете ме как — настояваше Мариша.

— Ще те науча! — приключи спора Шкопкова, която бе решила да отиде за съвет при енорийския свещеник.

Дните се редяха, но не минаваше нито един, в който младият инженер да не се отбие при Мариша поне за половин час. С тази разлика, че оставаше в магазина по-кратко отколкото преди, защото сега имаше малко време. За радост на родителите си бе започнал работа във фабриката. Последователно се запознаваше със счетоводството, администрацията, производството, доставката на суровини и пласмента. Смяташе, записваше си, в разговор с родителите си мимоходом нахвърли няколко проекта за реорганизации, твърде уместни и разумни.

Баща му шумно го хвалеше, а майка му мълчеше, което при нея беше още по-красноречива похвала. Един следобед тя го попита:

— Имаш ли намерение, Лешек, да ни помагаш системно в постоянно в ръководството на фабриката?

— Да, мамо — кимна той. — Но имам условие.

— Какво условие?

— Искам да се стабилизирам, мамо.

— Как го разбираш?

— Най-обикновено. Искам работата ми да е определена в някакви граници, със съответни права, с други думи, с конкретна длъжност.

Госпожа Елеонора го погледна учудено.

— Ти си наш син.

— Това ме прави щастлив — поклати се той с усмивка, — но не конкретизира длъжността ми. Виж какво, мамо, обичам да съм наясно. Съвсем наясно. В юридическо отношение също. Ето, досега съм вземал от вашия джоб толкова, колкото сигурно не съм спечелил. Сега искам да работя и да получавам заплата. Постоянна заплата. Не ви предлагам да ми преотстъпите напълно ръководството. А да ми поверите, да речем, управлението на производството.

— Нали и сега нищо не ти пречи да...

— Разбира се. Може да ви изглежда странно, но аз не мога, не искам, пък и... няма да работя по друг начин. Отлично зная какво ще ми кажеш, мамо. Ще кажеш, че съм ваш наследник, че някога всичко ще бъде моя собственост и че би било смешно да постъпвам на работа в предприятието на собствените си родители. Но за да съм щастлив, спокоен и доволен от себе си, трябва да имам лична независимост. Трябва да си зная работата, длъжността и парите. И това ми е условието.

Господин Чински махна неопределено с ръка.

— Условието ти е малко странно, но в крайна сметка не виждам причина да бъде подценено.

— Защо ти е това? — отсече госпожа Елеонора, вгледана изпитателно в очите на сина си.

— Няма ли да бъде достатъчно, мамо, ако кажа, че искам да бъда самостоятелен?

— Самостоятелността може да се използва много лошо.

— Сигурно, но вие можете да се подсигурите с предварителни условия. Например, ако се установи, че изпълнявам лошо задълженията си, че продукцията се влошава качествено или количествено, че организацията се нарушава, че по моя вина има загуби, тогава ще сте в правото си да ме отстраните.

Господин Чински се разсмя.

— Говориш, сякаш ще сключваме формален договор.

— А защо не? — учуди се престорено Лешек. — Ясните положения улесняват взаимоотношенията. Искам да бъда обикновен служител като господин Гавлицки или Слупек. Те имат договори. В договорите им се посочват заплата, жилището, премиите. Не виждам защо би трябвало да ми откажете сключването на такъв договор.

Настъпи мълчание. Лешек предчувствуваше, че след малко от устата на майка си отново ще чуе въпроса: „Защо ти е това?...“ Затова се прокашля и добави:

— Мога да бъда изпълнителен и добросъвестен работник само когато зная, че съм обвързан с договор. Иначе лесно ще се сещам, че съм син на собствениците и че в крайна сметка те ще ми простят лесно за нехайството или безделието. Трябваше да се радвате, че искам доброволно да се впрегна в хомота.

— Добре — отвърна замислено госпожа Елеонора. — Ще обсъдим въпроса.

— Благодаря ви — Лешек стана, целуна ръка на майка си, а баща си по челото и излезе.

Правеше се на безгрижен и спокоен, но дълбоко в себе си изтръпваше при мисълта, че майка му ще прозре намеренията му и категорично ще откаже. Поради това, за да отстрани всякакви подозрения, започна да ходи в околните имения, да посещава дори подалечните съседи, а когато се връщаше, разказваше новини и клюки, като наблягаше на хвалебствените описания на външния вид на някои госпожици. Това трябваше да остави у родителите му впечатление, че желанието да се стабилизира свързва с планове за женитба и че посещенията му имат за цел да намери кандидатката за жена.

На запад от Людвиково имаше шосе за Радолишки. Обаче до града можеше да се отиде и през Божишки и Вицкуни, при което пътят се удължаваше с десетина километра. Взетите от Лешек предпазни мерки стигнаха дотам, че оттогава той използваше само втория път. Направо за Радолишки тръгваше единствено когато можеше да оправдае присъствието си в града с някои неотложни покупки. Тогава препускаше като бесен, за да отдели четвърт час повече за разговор с Мариша.

Тъй като сега изучаваше работата във фабриката, разполагаше с време обикновено следобед. Затова неведнъж в магазина сварваше знахаря Кошиба от воденицата. Малко се боеше от този сериозен брадат мъж с тъжни очи и широки плещи. Беше убеден, че знахарят го гледа недружелюбно, дори заплашително, макар Мариша да го уверяваше, че бил най-добрият човек на земята.

— Може би е малко недоверчив към тебе — казваше му. — Но сам си си виновен. Ако беше ми позволил да му доверя тайната за

нашия годеж, убедена съм, че веднага щеше да те обикне.

— Предпочитам предпазливостта — усмихна се. — Готов съм да почакам, докато спечеля симпатиите му. Дори да губя!

Тя го погледна с упрек.

— Лешек! Не е хубаво да си правиш шеги с най-благородния човек и мой голям приятел.

— Прости ми, скъпа. Но според мене той не е най-подходящият обект, в който да влагаш чувствата си. Възможно е този знахар да е мерило за честност, може би дори умее да лекува, в което не вярвам особено, но така или иначе е обикновен селянин. Какво ти дава приятелството с едни такъв прост човек?

Тя поклати глава.

— Какво ми дава това приятелство ли?... Виж какво, Лешек, ти имаш родители и не знаеш какво значи да бъдеш сирак. Да си нямаш никого, абсолютно никого. Тогава всяка ръка, протегната към тебе, всяка, дори най-грубата, най-отрудената, е съкровище, голямо съкровище. Неоценимо богатство. Ти не можеш да го разбереш!

— Разбирам, Маришенко, разбирам — засрами се Лешек. — И нека ме вземат дяволите, ако не възнаградя този почтен човек заради моята единствена, най-скъпа... Всъщност аз го обичам.

Мариша му разказа какво ѝ беше обещал знахарят, когато тя се страхуваше, че ще загуби работата си при госпожа Шкопкова.

— Сега виждаш ли какво сърце има той? — завърши.

Лешек беше трогнат.

— Да! Проявил е изключителна доброта! Но и ние няма да бъдем по-лоши. Нека само всичко се уреди, този човек ще получи в Людвиково една хубава къща и доживотна рента. Трябва да знаеш, че който ти подаде ръка, той може да разчита на моята благодарност. Веднага, още при първата среща, ще му дам малко пари...

Мариша се засмя.

— Ти не го познаваш. Той изобщо не приема пари. Дори лекува главно даром. Освен това казваш, че бил прост селянин. Обаче представи си, сериозно се съмнявам в това...

— Защо?

— Защото той, струва ми се, знае френски език.

— Какво пък, може да е бил емигрант. Много селяни ходят на работа във Франция.

— Не! — отвърна. — Ако беше така, щеше само да говори френски. А той четеше, и то стихове. Но моля те, за бога, да не се издадеш пред него, че знаеш.

— Защо?

— Защото споменът за това буди у него мъчителни усещания! Сигурна съм, че в живота му има някаква голяма тайна.

— Значи предполагаш, че е интелигентен човек, който се укрива, преоблечен като селянин?

— Не зная дали се укрива. Готова съм да се закълна, че човек като него не би могъл да извърши позорна постъпка, която да го принуждава да се крие. Но съм сигурна, че е интелигентен. Обърни внимание на израза на очите му, на обноските, на говора му. Възможно е да си внушавам, но когато разговарям с него, имам чувство, че в умствено отношение стои много по-високо от мене.

— Има умни селяни — отбеляза Лешек се замисли.

След малко извика:

— Сетих се! Има много прост начин. Съвсем лесно можем да го изпитаме и да се уверим дали е интелигент, или селянин. Стига да го подхванем умело.

— Лешек! Но аз не искам за нищо на света...

— Зная, зная! И аз нямам лоши намерения. Нито възнамерявам да се намесвам в неговата тайна, ако изобщо има такава. Искам само да проверя. Обещавам ти, че той дори няма да забележи.

— Все едно — намръщи се тя. — Не е красиво.

— Както искаш. Все ми е едно — съгласи се Лешек.

Съгласи се само привидно, а беше решил да опита при първия удобен случай. Имаше вродено влечение към разгадаване на тайни. Още от малко момче обичаше да чете Карл Май, а по-късно приключенските разкази на Конан Дойл. Дори най-обикновените ребуси го омайваха.

Начинът, който му хрумна, наистина не беше сложен. Просто в разговор със знахаря щеше да употреби думи, каквито един прост селянин не може да знае. Ако разбере смисъла на изречението или въпроса, ще даде убедително доказателство, че не е такъв, за каквото се представя. Едва тогава ще може да се отиде по-далеч и да се търсят причините...

В един от следващите дни, пътувайки по заобиколния път до Радолишки, срещна знахаря, който вероятно се връщаше от града. Спря мотоциклета, поклони се, посочи връзката билки, събрани сигурно из крайпътните ровове, и попита:

— При какво заболяване са ефективни, господин Кошиба?

— Това е ангелика. Помага за сърце — любезно, но студено отвърна знахарят.

За да го предразположи за по-дълъг разговор, Лешек се пошегува:

— А не знаете ли кое лекарство е най-добро за любов?

Знахарят вдигна очи и изрече натъртено:

— За любовта, млади господине, най-доброто е почтеността.

Повдигна леко шапката си и отмина.

Лешек за миг остана неподвижен, стъписан от отговора, който не бе очаквал, после се досети какво имаше предвид знахарят и си каза:

— Не може да му се отрече липсата на „espri d'apropos“^[1].

Когато стигна в града, разказа на Мариша за срещата и добави:

— Да си призная, малко ме смути, въпреки че не съм заслужил такава рецепта.

— Да, но той не го знае — забеляза тя.

— Разбира се. Дяволски се изкушавах да му разкрия истината. Изобщо тази тайна ме измъчва. С най-голямо удоволствие бих разтръбил на всички за нашия годеж. Но все още не бива. Не бива. Едно прибързване ще провали плановете ми.

И наистина сега той се стараеше с посещенията си да не привлича ничие внимание не само в Людвиково, но и в Радолишки. Понякога оставяше мотоциклета пред кръчмата или в двора на търговеца на коне Глазер, а в магазина отиваше пеш. Не биеше толкова на очи.

Изглежда, и до Людвиково не стигаха нови сплетни, защото родителите му нищо не споменаваха, напротив, наблюдаваха благосклонно работата на сина във фабриката. Не се бяха връщали към сериозния разговор, пък и Лешек не го подновяваше, тъй като се страхуваше да не заподозрат особените подбуди за нетърпението му.

Един петък отново срещна знахаря Кошиба. Този път в магазина. Старецът си приказваше с Мариша и когато Лешек влизаше, на неговото брадато, широко лице все още се долавяха следи от усмивка.

Изглеждаше му в добро настроение и реши да използва случая, за да проведе предвидения експеримент. Поздрави безгрижно и приветливо и уж случайно попита:

— Вие сте от Кралството, не тъгувате ли за вашия край?

— Никого не съм оставил там, та да тъгувам.

— Странно. Аз съм още много млад и не съм го преживявал лично, но от възрастните съм чувал, че в чужбина ги измъчвала носталгия. Вие не изпитвате ли?

— Какво? — вдигна очи знахарят.

— Носталгия — свободно повтори Лешек.

— Не — поклати глава. — Тук е същата земя, не е чужбина.

Лешек все още не беше сигурен и добави:

— Все пак други хора, други нрави. Не е лесно човек да се аклиматизира.

Знахарят вдигна рамене.

— Обиколил съм цялата държава. Моят дом е навсякъде и никъде.

И това не задоволи Лешек. Знахарят би могъл да се досети за смисъла на непознатата дума от цялостното изречение. Въпросът трябваше да се постави по-точно.

— И тук хората са благоразположени към вас — каза той. — Чуval съм го неведнъж. Много визити ли имате?

— Да. Особено напролет и зиме. През лятото по-малко боледуват.

Сърцето на Лешек заудря по-силно. Сега беше вече почти сигурен, че предположенията на Мариша са основателни. И добави:

— Можехте състояние да направите, ако няхахте явно аспирации към филантропия.

Знахарят или не забелязваше, че го изпитват, или му беше безразлично, че му поставят капани, защото добродушие се усмихна:

— Това не е филантропия — рече. — Просто искам да помагам на страдащите, а на състоянието... изобщо не държа. Вие, богатият, трудно ще го разберете.

— Защо?

— Защото богатството зашеметява. Състояние се трупа, за да служи за нещо, да помага. Но придобиеш ли го, задушаваш всичко и те кара да му служиш на него, на богатството.

— Тоест от средство преминава в самоцел?

— Точно така.

— Изхождайки от тази предпоставка, следва, че е опасно да се притежава каквото и да е, защото човек може да се превърне в роб на собствеността си?

— Разбира се — кротко потвърди знахарят. — Но опасност има само тогава, когато човек не го разбира, когато се е самозабравил.

Мариша слушаше мълчаливо разговора и отгатна, че Лешек го е подхванал, за да провери подозренията си. Сега тя вече не се съмняваше, че е била права. Знахарят Антони Кошиба сигурно не беше прост селянин. Някога, изглежда, е получил образование или е живял сред образовани хора. До същия извод стигна и Лешек.

Когато знахарят излезе, той каза:

— Знаеш ли, това е учудващо! Този човек мисли абстрактно, разсъждава логично и знае отлично значението на думи, които простите хора никога не употребяват. Главата си залагам, че тук действително се крие някаква тайна.

— Виждаш ли!

— В момента обаче не това ме занимава — продължи Лешек, — поразен съм от нещо друго. Този човек без съмнение е надарен с изключителен ум. Да предположим, че по неизвестни нам причини е решил да се преструва на обикновен селянин. Това за него сигурно е важно, след като упорито живее и работи като селянин, облича се и дори се изразява като селянин. И изведнъж позволява да бъде въвлечен в случаен разговор, от който може да се прозре образованието му!... Ето какво ме шокира! Как е възможно! Положил е толкова усилия да минава за прост човек, направил е всичко възможно, а позволява да бъде уловен в такава явна клопка! Няма логика. Изглежда така, сякаш вече не държи на този свой маскарад. Дявол да го вземе! Тази загадка ме увлича.

Мариша хвана ръката му.

— Виждаш ли колко си лош. Беше ми обещал да не се занимаваш с това. Не бих ти простила никога, ако заради тебе, а косвено и заради мене чичо Антони има някакви неприятности.

— Бъди спокойна, мила. В никакъв случай няма да се стигне дотам. Дори да открия нещо, то ще бъде наша тайна. Но точно сега ли ни е до чуждите проблеми?... Скъпа моя! Какво става с дневника?

Беше обещала да му донесе дневника си, който бе занемарила от три години, но представляваше почти всекидневна хроника на живота ѝ от дете.

Подаде му дебел подвързан том.

— Искам да го прочетеш — изчерви се. — Но, моля те! Не ми се присмивай. Някога съм била много глупавичка, а... се съмнявам, че с годините съм поумняла.

— Ти си най-умното момиче, което съм срещал — шеговито издекламира той. — Най-доброто доказателство е, че си ме оценила.

— Ако това е мерило за разума — засмя се, — тогава ти си издаваш лошо свидетелство, като избираш такова нищожество като мене.

— Това нищожество за мене е всичко.

Същата вечер, легнал в леглото, Лешек отвори дневника на първата страница и зачете:

„Казвам се Мария Йоланта Вилчур. На десет години съм. Първият ми баща е починал, а с втория ми баща и с мама живеем в нашето прекрасно лесничейство в огромната Одринецка гора...“

Неулегналите разкривени буквички се сплитаха в обикновени, прости, безизкусни думи, очертаваха неравни редове, изпълваха страница след страница.

Лешек неволно се усмихваше, а очите му се навлажняваха, докато четеше тези страници, тези скъпи, най-скъпи на света страници, които му позволяваха да проследи ден след ден, месец след месец, година след година нейните дребни, но твърде важни радости, детските ѝ, но вълнуващи грижи, светлата душа, толкова чиста, нежна и чувствителна, тези страници му позволяваха да я придружи в детските и девическите ѝ години, да се вживее в тях и още по-силно да пожелае вече нищо да не го разделя с нея.

[1] Находчивост (фр.). Б.пр. ↑

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

Първите червени листа на кленовете започнаха да се ронят от дърветата. Беше ранна есен, все още топла, тиха, слънчева. В делнични дни плугове разораваха нивите, по шосетата се нижеха коли, натоварени с тежки чували, но в неделя навсякъде опустяваше. Само щурците свиреха, а понякога над стърнищата бавно и необезпокоявано литваше птица или тромаво изтичваше охранен заек.

Тази тишина бе прорязана от острия гръмогласен рев на мотора. Мотоциклетът отмина пътя за воденицата и сви от шосето в страничния път между храсталаците. Младият Чински караше бързо, но беше отличен мотоциклетист и Мариша, която при първите разходки се страхуваше, сега се чувствуваше напълно сигурна на задното седло. Само на по-острите завой инстинктивно се вкопчваше здраво за своя другар.

Пътят водеше до Вицкунската гора. Всяка неделя идваха тук. Обикновено следобед Мариша излизаше на шосето извън града и там далече от хорските очи се срещаха. Рядко се натъкваша на някого, но и в такива случаи Мариша можеше да не се страхува, че ще я познаят. Зеленият комбинезон, каската и очилата я променяха неузнаваемо. До гората имаше около шест километра и там прекарваха до вечерта, когато Лешек отново откарваше Мариша до Радолишки, а сам се връщаше в Людвиково по заобиколния път.

Наложително беше да вземат всякакви предпазни мерки, иначе злите езици нямаше да дадат мира на Мариша, ако се разчуеше, че двамата с младия инженер се разхождат в гората.

Тази неделя, докато помагаше на Мариша да закопчее комбинезона, Лешек каза:

— Това е нашата последна конспирация.

В тона му имаше нещо стряскащо.

— Защо последна? — попита Мариша.

— Защото утре ще обявим на всички, че сме сгодени.

Мариша замря.

— Какво говориш, Лешек! — прошепна.

Изведнъж се изплаши от това, което щеше да настъпи. Разбира се, тя вярваше на годеника си. Но някъде дълбоко в подсъзнанието ѝ тлееше някакво кротко и тъжно съмнение. Предпочиташе да не мисли за бъдещето. Настоящото беше толкова хубаво, че каквото и да дойдеше, според нея щеше да бъде по-лошо.

— Хайде, качвай се, скъпа — подкани я Лешек, — днес ще ни трябва повече време, за да обсъдим всичко.

Тя се намести мълчаливо на седалката. Насрещният вятър винаги я зашеметяваше, но сега ѝ се струваше, че е почти в несвяст. Не бе предполагала, че всичко ще стане толкова скоро, не знаеше всъщност от какво зависи обявяването на годежа им. Не знаеше и не можеше да се досети, защото Лешек, след като обмисли въпроса, бе решил да скрие от нея своите начинания.

Едва вчера приключи всичко и сега в джоба си носеше най-редовно сключен договор. Документът съдържаше тригодишно споразумение между него и родителите му. По силата на договора младият Чински поемаше длъжността началник на производството във фабриката с не много висока, но напълно достатъчна заплата.

Измъкването на подобен договор от родителите му не беше от най-красивите постъпки. Наложил се да прибегне към хитрост и тъкмо затова, че хитростта не беше похвална, предпочиташе да я премълчи пред Мариша. Опасяваше се, може би не без основание, че момичето ще се противопостави и няма да иска да се възползува от облаги, придобити по такъв начин.

Самият Лешек не беше възхитен от машинациите си, но нямаше и никакви особени скрупули. В крайна сметка това беше борба за съществуване, борба за собственото му щастие и за щастието на любимото момиче. Трябваше да държи нужните козове и той ги имаше. Налагаше се да отнеме на родителите си наказателните им средства и той им ги отне.

В понеделник — беше си го наумил вече — ще им заяви, че е решил непоколебимо да се ожени за Мариша. Тогава те ще разберат защо е настоявал да сключат договора.

— Да — ще им каже, — истина е. Предвиждах, че ще искате да осуетите женитбата ми, предвиждах, че издигайки кастовите си предразсъдъци над щастието на своя син, ще се мъчите да ме

принудите да променя решението си и няма да се спрете пред нищо. Следователно не виждам защо аз трябваше да се откажа предварително от средствата за отбрана. Всъщност ни най-малко не съм злоупотребил с доверието ви. В продължение на три години ще трябва да ми изплащате заплата, но няма да е даром. В замяна на това аз ще работя честно и добросъвестно. А сега ви остава изборът: да се примирите с положението, да се запознаете с бъдещата ми жена и да я приемете за нов член на семейството или и мене да зачеркнете от семейството.

Ох, отлично знаеше, че родителите му няма да отстъпят веднага. Знаеше, че ще има градушка от молби и заплахи, че ще има сълзи и обиди, че може наистина да се стигне до скъсване на отношенията и до откритата война. Друг изход обаче нямаше.

Дълбоко в душата си се надяваше, че в крайна сметка ще успее да получи съгласието им. Стига само да се съгласят да се запознаят с Мариша. Беше убеден, че нейният чар, ум, доброта и всичките ѝ положителни качества, каквито не беше срещал у други момичета, щяха най-добре да убедят родителите му.

Във всеки случай беше готов на всичко и в зависимост от това как родителите му ще приемат неговото утрешно известие, съставяше по-нататъшния план на действията си.

Така или иначе Мариша трябваше още утре да престане да работи в магазина. Ако родителите се примирят с волята на сина си, ще се пренесе веднага в Людвиково. Ако ли не, ще трябва до сватбата да замине за Вилно. Лешек и там беше подготвил всичко. Един месец тя щеше да живее у Вацек Корчински. Вацек беше съученик на Лешек, а госпожа Корчинска щеше от все сърце да се грижи за годеницата на Лешек, когото много обичаше.

Оставаше да обсъди с Мариша нейното заминаване и раздялата с досегашната ѝ покровителка. Така или иначе Мариша не беше пълнолетна и Шкопкова би могла да създаде известни затруднения, въпреки че Лешек не ги смяташе за кой знае колко сериозни. Освен това при едно заминаване за Вилно щеше да възникне и деликатният паричен въпрос. Не знаеше дали Мариша, която сигурно нямаше свои пари, ще се съгласи да приеме от него необходимата сума. Всъщност сумата нямаше да бъде голяма. Във Вилно госпожа Корчинска щеше да се захване с попълването на Маришиния гардероб. Можеха да се

разплатят по-късно, а за щастие тези дребни разходи нямаше да затруднят Вацек, който печелеше много добре като адвокат.

Всичко това Лешек обмисляше по пътя. Мариша, седнала зад него, също бе потънала в размисли. Както винаги в неделя, пътят беше пуст. Едва до мостчето срещнаха една селска кола, теглена от малко конче. Конят се подплаши от мотора и се дръпна настрана. Коларят, изглежда, беше пиян, защото вместо да дръпне юздите, скочи в рова. Неговият пътник се изтърколи след него. Облаци прах закриха картината, която им се мерна само за секунди. Лешек не спря и на Мариша за миг ѝ се стори, че пътникът в колата ѝ беше познат.

И не грешеше: беше Зенон Войдило. Когато на завоя мотоциклетът сред облаци прах изчезна, Зенон се измъкна от рова, закани се с юмрук и изфъфли няколко цветисти псувни, изключително цветисти, защото беше страшно пиян.

Обаче нито Мариша, нито Лешек ги чуха. Пътят тук се разширяваше и навлизаше в стара, високостеблена гора.

Стигнаха до една полянка, където разположиха малкия си бивак. Скромното им пиршество се състоеше от плодове и няколко блокчета шоколад. Оставиха всичко до скрития в храстите мотоциклет и хванати за ръка отидоха до края на дефилето. Винаги сядаха тук. Дефилето беше дълбоко, със стръмни склонове, на дъното течеше тесен, тъмен ручей. Често пъти, седнали безшумно, виждаха сърни да идват на водопой. Днес обаче разговаряха и гласовете им, отразявани от ехото в падината, сигурно бяха подплашили сърните.

— Скъпа моя — говореше Лешек, — нашите неприятности свършиха. След месец ще се оженим. Представям си изражението на добродушния свещеник, когато го помолим да съобщи от амвона за годеща ни! Е, не само неговото изражение, а и на другите! Ще бъде сензация!

Потри ръце, погледна Мариша и се учуди:

— Какво те тревожи?

— Знаеш ли — въздъхна, — всичко това няма да бъде приятно за мене. Лесно е да си представиш какво ще кажат хората.

— Какво могат да кажат?

— Например, че се омъжвам за тебе по сметка... за пари, за положение, че правя добра сделка, че съм успяла да хвана такъв съпруг...

Лешек почервения:

— Глупости! Как можеш да предполагагаш подобно нещо?

— Много добре знаеш, че ще говорят точно така.

— В такъв случай ще им отговоря — избухна, — че са глупаци.

Искат със собственото си жалко мерило всичко да мерят. Но нека само да посмеят да те засегнат! Само да посмеят! Не се бой, ще съумея да защитя жена си. Дори от дявола! Ако изобщо може да става дума за някакви сметки, аз съм този, който прави добра сделка, като те вземам за жена. Да, само аз, защото без тебе не бих могъл да живея. И не искам. А ти щеше да се омъжиш за мене дори да нямах пукнат грош, да се казвах Филанкишиев и да бях обикновен работник. Готов съм да се закълна!

Мариша се сгуши до него.

— И клетвата ти няма да бъде лъжлива. Със сигурност бих предпочела да си беден.

— Но аз, скъпа моя, съм беден. Нямам нищо. Всичко принадлежи на родителите ми и зависи от тяхната фантазия. Аз имам само работата си в Людвиково. Заплата и едно малко жилище. Това е всичко. Както виждаш, ти нямаш никаква сметка. Най-голямото ми богатство ще бъдеш ти... Съкровище, което няма никому да отстъпя...

Гледаше с възхищение сведената и глава, златистия отблясък на слънцето в гладко сресаните коси, нежния профил.

— Дори не знаеш — продължаваше — колко си хубава. Виждал съм хиляди жени. Хиляди. Виждал съм всепризнати красавици, по които светът лудее, разни филмови звезди и какви ли не. Никоя от тях не може да се сравнява с тебе. И, сигурен съм, никоя няма такъв чар. Ти не знаеш, че всяко твоє движение, всяка усмивка, всеки поглед са творение на изкуството. Кой може да оцени твоята красота в това жалко градче! Но ще видиш, когато те въведа в големия свят! Всички ще си загубят ума! Казвам ти! Най-известните художници ще се надпреварват да те рисуват. Илюстрираните списания ще поместват твои снимки...

— О, боже! — разсмя се тя. — Страшно преувеличаваш!

— Никак не преувеличавам! Ще видиш. А аз ще ходя горд като цар. Зная, че това е суета, но почти всеки мъж има този недостатък. Радва се и се гордее, че има жена, за която всички му завидват.

Мариша поклати глава.

— Дори ако се намерят такива, които да забележат нещо хубаво у мене, до завист твърдо няма да се стигне. Затова пък изтръпвам от страх при мисълта как ще те компрометирам с липсата на добри обноски, със своята недодяланост и глупост.

— Маришка!

— Така е. Да не мислиш, че твоите познати ще забравят, че съм била продавачка при госпожа Шкопкова? Винаги ще имат едно наум. Защото действително съм обикновена Пепеляшка, провинциално пате. Няма да мога да се движа в твоето общество, няма да мога да разговарям. Аз всъщност съм почти без образование. Мама наистина възнамеряваше да ме подготви за матура, но както знаеш, не стигнах до нея. Жениш се за едно просто момиче.

В гласа ѝ звучеше тъга. Лешек взе нежно ръката ѝ и попита:

— Кажи, Маришенка, за безкритичен и наивен глупак ли ме смяташ?

— Какви ги измисляш! — запротестира тя.

— Смяташ ли, че моите изисквания и ниво са значително пониски от тези на роднините и познатите ми?... Защото това, което казваш, може да се тълкува така. Аз, кръгъл глупак, те вземам за жена, понеже в тебе виждам достойнства, каквито нямаш, и едва те, след като те видят, ще открият, че съм се лъгал.

— Не, Лешек — възрази примирено. — Ти гледаш на недостатъците ми снизходително, защото ме обичаш.

— В такъв случай и те ще те обикнат.

— Дай боже.

— А недостатъци си измисляш. Всяко момиче би могло само да мечтае за твоята красота, за вродената ти интелигентност и изтънченост. А колкото до добрите маниери, до обноските, убеден съм, че ще ги усвоиш без ни най-малко затруднение, а образованието си ще можеш да продължиш колкото си искаш. Стига да не прекалиш, защото не искам жена ми да бъде много по-умна от мене.

— Не се бой от това — засмя се.

— Точно това най-много ме плаши — изражението му стана сериозно. — Знаеш ли кога се убедих, че моята Маришенка е голяма умница?

— Не зная.

— Когато не ми каза нито дума за онези градски произшествия. Та аз можех да се усъмня, че този Собек, който те е защитил, е имал някакви права над тебе. Но ти правилно си си казала: няма да се оправдавам пред Лешек, защото ако в него се е породило подобно отвратително съмнение, няма смисъл от никакви обяснения.

Мариша не си спомняше да е разсъждавала по този начин, но не възрази.

— Просто не исках да те намесвам в неприятни истории — каза.

— Това не е хубаво. Кой друг, освен мене може да ти бъде защитник?

Замисли се и добави:

— Независимо от всичко ще трябва някой ден да се отбия в пощата и да стисна ръката на този Собек. Макар да проявява наглост, щом се осмелява да те обича, все пак е постъпил като истински мъж.

Слънцето вече клонеше на залез. Обикновено по това време се стягаха за връщане, но днес имаха да обсъждат доста неща. Решиха Мариша да уведоми още на другия ден госпожа Шкопкова за годежа си и за това, че повече няма да работи в магазина.

— Освен това ѝ кажи — предложи Лешек, — че ако се смята за оцетена, ще ѝ върнеш сумата, която според нея ѝ дължиш.

— Ти не я познаваш — отвърна Мариша. — Няма да поиска нищо, защото аз съм се отплатила с труда си. Ще бъде смъртна обида, ако ѝ спомена такава нещца. Тя е много почтена жена. Страхувам се от друго: че няма да повярва за годежа ни.

— Тогава ще дойда, предполагам, около обед, и ще го чуе от мене. Във всеки случай ти си пригответи нещата.

— Лешек, скъпи мой, с какво съм заслужила да бъда толкова щастлива!

Той я прегърна и нежно я притисна до себе си. Изпълваше го неопишуема радост, защото за това момиче, за това чудесно момиче, което си нямаше никого на този свят, той представлява всичко и ще бъде всичко. Същевременно се чудеше на себе си. Толкова жени беше държал в обятията си и не бе усещал нищо, освен желание. Защо единствено към тази, която несъмнено желаше повече от всичко друго на земното кълбо, дори желанието му беше различно, изпълнено от неизменна любов и почти религиозно богоговение. Някога, в първите месеци на познанството си с Мариша, гледаше и на нея като на всички

други. Ако тогава бяха останали насаме... Сигурно нищо нямаше да го спре да извърши ужасна грешка.

— Слава богу, че не стана това — мислеше си.

Дълго още се разхождаха в гората, почти се беше стъмнило, когато решиха да се връщат. През тази част от пътя, където имаше много повалени дървета и корени, караха бавно. Нямаше всъщност от какво да се боят. Лешек познаваше пътя като петте пръста на ръката си, знаеше всеки коловоз, всеки камък, всеки завой. Би могъл да стигне до шосето дори с вързани очи, а на светлината на силния фар можеха да пътуват безопасно и с по-голяма скорост.

Така поне си мислеха.

В момента, когато мотоциклетът изскочи от гората и силното му бръмчене се разнесе по спящата равнина чак до шосето, на един от завоите на страничния път се появи сянка на мъж.

Екссеминаристът Зенон дълго бе чакал. Беше преспал няколко часа в рова и се страхуваше да не би в това време мотоциклетът да е минал обратно към шосето. За щастие тревогата му излезе неоснователна. Шумът на мотора приближаваше откъм Вицкунската гора, от време на време от височинките на пътя светлината на фара стрелваше далече в хрусталака лъч ярка зеленина.

— Сега няма да ми се изплъзнат — промърмори Зенон.

От една седмица беше в запой. Измоли стотина злоти от леля си в Швенчани и на връщане към Радолишки къде пеш, къде с някоя случайно минаваща каруца не бе отминал нито една кръчма, нито една странноприемница. Връщаше се да помоли още веднъж баща си за прошка, но не вярваше да успее и от отчаяние се напиваше до смърт. Когато следобед срещна по пътя мотоциклета на Чински и позна тях двамата, виновниците за прокуждането му от бащиния дом, пияната му глава се изпълни с омраза и жажда за мъст.

— Сега ще си платят за всичко — повтаряше си.

Знаеше, че ще се върнат само оттук, защото друг път нямаше. Седна в рова зад един завой и започна да дебне.

Главата му още бучеше, а той залиташе, но щом чу шума на приближаващия се мотоциклет, пристъпи към действие бързо и според плана си. Всичко беше обмислил с най-големи подробности. Точно зад завоя пътят се издигаше стръмно нагоре, Чински трябваше да даде газ и щеше да го направи смело, защото завоят не беше остър.

Когато точно след завоя види неочакваното препятствие, ще бъде много късно да спре и не ще може да избегне катастрофата.

Материал за препятствието Зенон беше приготвил предварително. В храсталака намери два доста дебели прогнили пъна, струпа и купчина камъни, с каквито беше пълен ровът.

Сега, без да губи време, той изтъркаля всичко това на пътя и старателно го нареди напреки. Тесният път беше преграден от край до край и в никакъв случай препятствието не можеше да се заобиколи. От двете страни на пътя имаше дълбоки ровове със стръмен външен скат. Освен това бяха обраснали с гъст храсталак и обточваха пътя като стени.

Не беше се стъмнило напълно и Зенон още веднъж огледа с мрачно задоволство работата си. Щеше да тръгва към шосето, когато се сети, че ако се скрие в храсталака близо до барикадата, ще може преспокойно да наблюдава резултата от своето отмъщение.

— Поне да видя как ще си строшат главите — усмихна се.

Подхлъзна се няколко пъти по стръмния скат на рова, но най-сетне се покатери горе, разтвори клоните на храсталака и удобно се настани. Наблюдателният пост бе избран отлично. Оставаше да си лежи и да чака, а когато се пребият, да излезе на шосето и да тръгне към града. Никой не може да докаже, че той е сложил препятствието, никой не бе го видял тук, а селянинът, който го докара от вицкунската кръчма, беше заминал към Ошмяна. Той между другото дори не знаеше кого вози. А тези може да ги намерят едва на сутринта. Нощем никой не минава отгук, не е като по шосето, по което се нижат коли към гарата за ранния влак или към Людвиково за тухли.

— Може, разбира се, и да ме заподозрат — мислеше си Зенон. — Колко пъти съм им се заканвал. Но няма да намерят доказателства срещу мене. Ще си платят скъпо и прескъпо... Пък и ще има какво да погледам... Такова нещо не става всеки ден!...

Минутите му се струваха часове. Шумът на мотора приближаваше, ставаше все по-силен. Около половин километър ги делеше от неизбежната катастрофа.

— Освен ако дяволът го пази — мина му през ума.

Но никой не пазеше Чински. Напротив, хрумна му, че става все по-тъмно и че Мариша може да се простуди. И понеже след моста пътят беше значително по-хубав, даде газ.

Снопът ярка, бяла светлина пред него се забиваше в тъмнината, отстраняваше я и очертаваше пътя. Още два завоя, след втория доста стръмно възвишение и излизат на шосето. Лешек мислеше за утрешния ден, за решителния разговор с родителите, за това как ще им представи Мариша, за очакващото го щастие, за вечерите, които ще прекарват двамата, за сутрините, когато ще се будят, за да се увери за хиляден път, че блаженството им не е било сън, а действителност... Мислеше за масата, сложена за двама, за веселата, лъчезарна Мариша, която шета в неговия дом, в техния дом...

И изведнъж видя...

Преди да осъзнае видяното, преди да разбере, че това е смъртта, той неволно удари спирачки, светкавично спусна крака и заби токове в бягащия под колелата път. Гумите отчаяно изсвириха, струи червеникав чакъл се разхвърчаха от двете страни и се разнесе глух трясък от силен удар.

После всичко утихна.

Гледката действително беше необикновена и Зенон не пропусна нито една подробност, нито част от секундата. Видя изскочилия на завоя мотоциклет, видя отчаяните усилия на мотоциклетиста, видя момента, когато машината се удари в препятствието и двете тела причудливо излетяха нагоре във въздуха.

После настъпи тишина.

С изумително бистър ум той разбра случилото се. Бе изтрезнял така, сякаш никога не беше слагал в устата си капка алкохол. Беше отмъстил. Там на пътя лежаха те или убити, или смъртно ранени. Беше отмъстил и не чувствуваше нищо или по-скоро усещаше в себе си безгранична празнота. И едно странно, тъпо спокойствие.

Излезе на пътя. Наляво, далече от препятствието беше отхвъркнал мотоциклетът. Зенон запали клечка кибрит. Видя купчина изкривено желязо. Продължи напред и отново си светна.

Лежаха близо един до друг. Нея беше я отхвърлило по-далече. Зенон се наведе над него. Ръцете и краката му безпомощно разтворени, главата вбита в раменете. Приличаше на размекнат манекен. Долната част на лицето беше обезформена, от широко отворената му уста течеше кръв. Очите бяха затворени.

На две крачки беше тя. Лежеше с лице към земята и присвити рамене, като че ли плачеше, сякаш спокойно бе легнала тук да поплаче,

лежеше така, както захлупват лице всички жени, когато плачат. По нея не личеше, че се е случило нещо лошо. Зенон запали нова кибритена клечка и се наведе над Мариша, за да погледне лицето ѝ отстрани. Тогава до главата ѝ видя малка кървава локва.

Озърна се. Стори му се, че Чински простена. Сигурно му се е причуло. Прибра кибрита в джоба си и тръгна.

Без да осъзнава, ускоряваше крачка. Нещо странно ставаше в главата му. Усещаше, че го обзема ново, непознато чувство, страшно чувство. Да, изпитваше страх, до смърт се страхуваше, но не от онези, които останаха на пътя, а от самия себе си, от себе си в тази пустош, в тъмнината, от чувството, че до него, зад него, почти вътре в него има някой друг, чудовищен, страшен, ужасяващ...

— Убиец!

И изведнъж хукна. От задъханите му гърди се изтръгна вик:

— Помощ! Помощ! Помощ!...

Откъм шосето се чуваше тропот. Там ще намери хора.

— Помогнете! Помощ! Убиец!

Викът му преминаваше във вой, див, животински вой, в нечленоразделно скимтене, в което не се различаваха думи, а само безумен страх и отчаяна молба.

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Във воденицата лягаха да спят рано. Дори жените, които въпреки дневната умора обичаха да си побъбрят и все не можеха да се наприказват, та често седяха пред къщи до среднощ, сега също се канеха да лягат, защото нощите захладняваха.

Старият Прокоп казваше пред иконите дългите си вечерни молитви и опираше чело в пода от усърдие, защото беше неделя. Ратаят Виталис отдавна хъркаше в одаята. Младият Васил седеше в пристройката при Антони Кошиба и свиреше тихичко, по майсторски на устната си хармоника, свиреше и наблюдаваше знахаря, който в една малка гаванка мълчаливо бъркаше с дървеното чукало лой, някакво лекарство и свинска жлъчка. Приготвяше прочутия си мехлем против измръзване.

Изведнъж в тишината излая кучето. Събудените гъски се разкряха.

— Някой иде — каза Васил.

— Виж кой е — промърмори знахарят.

Васил избърса с ръкав хармоничката, прибра я в джоба и без да бърза, излезе навън. Чу ясно тропота на каруца и смесени човешки гласове. Много гласове, трябва да бяха девет-десет души. Единият бягаше напред и тежко дишаше. Когато стигна до Васил и спря сред падащата от прозореца светлина, момчето се отдръпна.

— Що за дявол си ти?! — попита застрашително, за да си придаде смелост.

Дошлият, с лице и ръце в кръв и обезумели очи, запелтечи с дрезгав глас:

— Знахарят... Помощ... Живи са още...

— В името на отца и сина, кои?

— Бързо! Бързо! — простена дошлият. — Знахарят! Знахарят!

— Какво има? — обади се от пруста Антони Кошиба.

— Спасявай ги! Спасявай! И моята душа проклета! — хвърли се към него. — Живи са още!

Васил го погледна в очите и рече:

— Това е Зенон на сарача Войдило.

— Какво има? — разнесе се край тях гласът на Прокоп.

— Пребиха се с мотоциклета! — трепереше като трескав Зенон.

— Но са живи!

Знахарят го хвана за раменете.

— Кой?! Човече, кой?!... — в гласа му прозвуча ужас.

Отговорът вече беше излишен. Каруцата пристигна. В нея лежаха две безжизнени тела. От стаята изскочи Виталис, дотърчаха и жените, донесоха лампи.

Окървавеното лице на младия Чински изглеждаше страшно, но очите му бяха отворени и сякаш виждаха. Докато с бледото си като хартия лице Мариша приличаше на мъртвец. От светлата коса над слепоочието се процеждаше кръв. Наведен над каруцата, знахарят проверяваше пулса.

Селяните разказваха един през друг.

— Тъкмо минавах край вицкунския път, когато този връхлетя и се развика „помощ“. Отивам и що да видя, господ да е с тях, лежат си на пътя...

— Вече и дъхът им беше спрял...

— Ей с тоя мотоциклет са се пребили. Някой е сложил пън на пътя, а те в пъна, та на...

— Чудим се и се маем що да правим, а тоя падна на колене и ръце ни зацелува. Спасявайте ги, вика, карайте ги на доктор в града, бъдете, вика, християни...

— Че как иначе, хора сме, я. Ама как да ги откараме в града? Душата им ще излезе от тръскането, дори да са живи още. Та, викаме си, само при знахаря...

— Макар тука най-нужен да е свещеникът.

Антони Кошиба се обърна към тях. Лицето му така се бе вкаменило, че приличаше повече на труп, отколкото на жив човек. Само очите му искряха.

— Сам няма да се справя — рече. — Някой да яхне коня и да върви за доктора.

— Виталис! — извика Прокоп. — Впрягай!

— Няма време да впряга — кресна знахарят.

— Дайте ми кон, аз ще ида — обади се Зенон.

— Извеждай коня, Виталис! — съгласи се Прокоп. — А ти обади в Людвиково, че синът им е тука.

В това време знахарят вече беше в стаята. С един замах смете всичко от масата, с втори разчисти пейката. Ръцете му трепереха, на челото му избиха едри капки пот.

Отново изтича навън. Сега даваше разпореждания. Внимателно пренесоха на ръце ранените в стаята, където Васил запали още две лампи. Олга разпалваше жарта в печката. Наталка сипваше вода в тенджерите. Зоня режеше с голямата ножица платно за бинтове.

Навън се разнесе бърз тропот на копита. Зенон полетя към града, яхнал неоседлан кон.

— И този ще си строши врата — измърмори след него Виталис. — Пък и коня ще пребие в тъмното.

— Как ще го пребие — отвърна Мелник, обезпокоен и ядосан от това лошо предсказание. — Пътят е прав, равен.

— Боже, божичко, такова нещастие! — повтаряше старата Агата.

— Що му е трябвало на свят ден злия дух да изкушава — мъдруваше единият селянин. — С машината да се разкарва.

— Ти пък — грях, какъв ти грях? — възрази друг, по-млад.

— Може и да не е грях, ама захлупеното мляко котките не го ядат.

— Казвайте, добри хора, как е станало, ама поред — попита Прокоп.

Всички се струпаха край каруцата. Излязоха и домашните от стаята, откъдето Антони, изглежда, ги беше отпратил. Започнаха от подробни по-подробни описания. От време на време някой от слушателите се откъсваше от групата и надничаше през прозореца. Знахарят като че бе забравил да дръпне пердето, както, правеше обикновено.

Но Антони не беше забравил. Просто знаеше, че не бива да губи нито секунда. Първо прегледа Мариша. Слабото дишане и едва доловимият пулс показваха, че бере душа. Трябваше час по-скоро да се установи къде е нараняването. Раната над слепоочието не можеше да бъде причина за тежкото ѝ състояние. Тя беше повърхностна, навярно при падането се е ударила на остър камък, който бе разкъсал кожата и се бе хлъзнал по костта. Костта не беше засегната. Кожата по ръцете и колената ѝ също беше ожулена на много места, но костите бяха здрави.

Пръстите на знахаря бързо, но системно изследваха неподвижното тяло на момичето, ребрата, ключиците, гръбначния стълб и се върнаха пак към главата. Едва докосна мястото, където главата се свързва с врата, и Мариша трепна веднъж, втори, трети път...

Сега вече знаеше: имаше счупване на черепната основа.

Ако мозъкът не бе засегнат, една незабавна операция все още можеше да я спаси. Можеше... надеждата беше нищожна... но все пак я имаше.

С opakото на ръката знахарят изтри потта от челото си. Погледът му се спря на примитивните инструменти, които употребяваше досега. Разбираше отлично, че с тях няма да може да направи толкова опасна и трудна операция.

— Единственото спасение е в доктора — мислеше трескаво. — Дано по-скоро да дойде.

Знахарят проми и превърза раните на Мариша, после се зае с Чински. Младежът беше дошъл в съзнание и стенеше високо. След като изми съсирената кръв от лицето му, установи, че челюстта е счупена. По-лошо беше сложното счупване на лявата ръка. Косо счупената кост беше пробила мускулите и кожата.

С няколко движения на ножа отрязва ръкава и започна операцията. За щастие раненият загуби съзнание от болката. След двадесет минути операцията беше свършила. Поне опасност за живота на Чински нямаше.

В това време Зенон препускаше като луд към града. Едва не прегази някаква жена пред църквата и най-сетне скочи от коня пред дома на доктор Павлицки.

Лекарят още не беше заспал и веднага се ориентира какво трябва да направи. Изпрати сестра си до пощата да се свърже с Людвиково, а сам бързо извади от шкафа чантата с хирургическите инструменти, провери дали нещо не липсва, сложи още някои лекарства, спринцовка и бинтове.

Сестра му се върна и съобщи, че семейство Чински са тръгнали с автомобила и след пет-десет минути ще са в Радолишки.

— Ще отида с тяхната кола — реши лекарят.

— Ама тръгвайте бе, докторе, ей ви коня! — препираше Зенон.

— Луд ли си! — възмути се Павлицки. — Да се друсам на кон, и то без седло?!... Пък и с автомобила ще стигна по-бързо.

И имаше право. Неочаквано бързо пристигна големият автомобил от Людвиково. Ужасени, Чински искаха да разпитат Зенон какво и как се е случило, но лекарят заяви, че ще имат време за това по-късно.

След по-малко от пет минути бяха вече пред воденицата. Когато влязоха в стаята на пристройката, знахарят тъкмо бе бинтовал главата на ранения.

— Жив ли е, жив ли е синът ми?! — извика госпожа Чинска.

— Жив е, госпожо, и нищо страшно няма — отвърна знахарят.

— Какво знае този човек, докторе, спасявайте сина ми!

— Ей сега ще сваля парцалите и ще го прегледам — каза лекарят.

— Няма защо да го мъчите. Ще ви кажа, докторе, какво му е. Има счупване на челюстта на това място и на лявата ръка, ей тук. Наместил съм костите както трябва.

— Моля не ми пречете! — кресна докторът. — Струва ми се, по-добре от вас зная какво трябва да се направи!

— Няма какво повече да се прави — упорито твърдеше знахарят. — Но нея, това момиче трябва веднага да се спасява.

— Какво ѝ е? — попита лекарят.

— Костта е влязла в мозъка.

— Господин докторе! — простена госпожа Чинска.

Пулсът беше задоволителен.

— Само ще му направя инжекция против тетанус и ще можете да го откарате в болница. Трябва час по-скоро да се направи рентгенова снимка. А сега ще прегледам момичето.

Наведе се над Мариша и се опита да напипа пулса. След малко обърна глава.

— Вече агонизира — заяви.

— Спасете я, господин докторе — обади се знахарят с пресипнал глас.

Лекарят вдигна рамене.

— Вече нищо не може да се направи. Но ще видя раната... Хм... Разбира се... Счупена е черепната основа.

Неподвижното тяло започна да трепери.

— Засегнати са мозъчните ципи — добави. — Затова са гърчовете... Да... На нея и чудо не може да ѝ помогне. Имате ли огледало?

Знахарят му подаде парче счупено огледало. Докторът го приближи до полуотворената уста на ранената. То леко се замъгли.

— Уви — разпери ръце. — Единственото, което мога да направя, е една инжекция за засилване на сърцето. Състоянието е безнадеждно.

Отвори чантата, пълна с лъскави хирургически инструменти. Знахарят ги гледаше като омагьосан, не можеше да откъсне поглед от тях.

Лекарят напълни спринцовката с прозрачната, гъста течност от една ампулка и заби иглата подкожно в ръката на момичето.

— Усилията са напразни — промърмори, — всеки момент може да настъпи краят.

И отново се обърна към Чински с намерение да свали бинтовете.

Знахарят докосна лакътя му.

— Господин докторе! Спасете я!

— Невежи човече! — обърна се Павлицки ядосан. — Как да я спасявам?!

— Та това е ваш дълг — изрече мрачно Кошиба.

— Ти ли ще ме учиш какъв ми е дългът. Аз пък ще ти кажа, че ако раненият получи инфекция от твоите превръзки, ще отидеш в затвора. Ясно ли ти е? Нямах право да се занимаваш с лечение.

Знахарят сякаш нищо не чуваше.

— Направете ѝ операция — каза. — Може и да е сполучлива.

— Я ме остави на мира! Стига с тая операция!

И като се обърна към семейство Чински, сякаш искаше да му бъдат свидетели, викна:

— Труп да оперирам?! Счупена е основата на черепа. Парченца от костта сигурно са засегнали мозъка. И най-гениалният хирург няма да се справи. Пък и как ще се направи трепанация в такива хигиенни условия...

Направи широк жест с ръка към прашните връзки билки по тавана, опушените газени лампи и мръсотииите по пода.

— Ако имах вашите инструменти — упорито продължаваше знахарят, — щях да опитам...

— В такъв случай цяло щастие, че нямате. Щяхте по-бързо да попаднете в затвора — вече по-спокойно отговори лекарят, опипвайки челюстта на младия Чински. — Хм... наистина има счупване, струва ми се, че не е опасно... Все пак без рентгенова снимка нищо не е сигурно... Раните са повърхностни...

С вещина ги дезинфектира и превърза със свои бинтове. После прегледа ръката и като видя двата прореза, избухна:

— Как сте посмели да го направите!... Как сте посмели!... Сигурно с някакъв мръсен джобен нож!...

— Костта стърчеше — оправдаваше се Кошиба, — а ножа го попарих с вряла вода...

— Ще ви науча аз!... За това вече ще отговаряте!...

— Добре, ще отговарям — промълви примирено знахарят. — А какво трябваше да сторя?

— Да ме чакате!

— Нали изпратих да ви повикат. За щастие са ви заварили вкъщи, а какво щеше да стане, ако ви нямаше?... Трябваше да оставя момчето без помощ, така ли?...

— Благодарни сме ви за това — обади се господин Чински. — Човекът има право, докторе.

— Вероятно — съгласи се неохотно лекарят. — Наистина можеше да ме няма вкъщи. Дай, боже, само да мине без инфекция.

Господин Чински извади една банкнота от портфейла си и я подаде на знахаря.

— Заповядайте, за помощта.

Кошиба поклати глава.

— Не ми трябват пари.

— Вземете. Правилно постъпвате, че помагате даром на бедните, но от нас можете да вземете.

— Аз не помагам на бедни или на богати, а на хората. И ако не беше съвестта ми, изобщо нямаше да помогна на младия господин. По-справедливо щеше да е той да загине, а не това нещастно момиче. Заради него умира сега...

Госпожа Чинска се обърна към лекаря на френски език:

— Можем ли вече да го пренесем в автомобила?

— Да!... — отговори. — Ей сега ще извикам хора. Само да прибера нещата.

Набързо прибра разхвърляните превързочни материали, затвори чантата и излезе навън. През прозореца Антони Кошиба видя как лекарят слага чантата в колата. В този миг се роди решението:

— Трябва да я взема!

Възползувайки се от суматохата, която се създаде при пренасянето на младия Чински, знахарят излезе навън. Вратата на автомобила беше отворена, шофьорът седеше от другата страна. Достатъчно беше само да посегне и да се върне обратно вкъщи.

Никой не забеляза изчезването на чантата. След две минути колата потегли към Радолишки.

Знахарят не губеше време. Затвори се в стаята и с трескава бързина нареди върху масата до главата на Мариша взетите инструменти, приближи лампата, след което най-внимателно обърна безжизненото тяло в удобно положение. После се прекръсти и пристъпи към операцията.

Първо трябваше да обръсне косата на тила. Върху разкритата кожа се виждаше голямо синкаво петно. Отокът беше незначителен.

Още веднъж прилепи ухо до гърдния кош. Сърцето едва потрепваше. Протегна ръка и взе остро, тясно ножче с дълга дръжка. След първото сечение шурна тъмна кръв, която се просмукваше в платното. Второ, трето, четвърто... Сигурните, бързи движения на ръцете му разкриваха мускулните връзки. Показа се розово-бялата кост на черепа.

Да, доктор Павлицки не грешеше, костта беше хлътнала и напукана, а няколко мънички парчета се подаваха и притискаха мозъка.

Преди всичко трябваше да ги отстрани изключително внимателно, за да не се нарани мозъчната ципа. Това беше неописуемо трудно и мъчително. На всичко отгоре тялото на оперираната започна да се гърчи. Изведнъж спазмите престанаха.

— Нима това е краят? — помисли си знахарят.

Но не прекъсна операцията. Нямахше време да провери пулса. Не откъсваше поглед от раната, не виждаше, че оттатък прозорците, залепили носове на стъклото, хората упорито наблюдаваха отчаяните му усилия.

Пропяха първи петли, когато свърши и заши раната. Сега отново се прекръсти и прилепи ухо до гърдния кош: не се чуваше нищо.

— Инжекция! — мина му през ума.

Лесно намери в чантата кутийката с ампули и спринцовката.

— Същото е, което инжектира докторът — увери се.

След новата инжекция ударите на сърцето вече се долавяха.

Тогава Антони Кошиба тежко се отпусна на пейката, подпря глава на ръцете си и заплака.

Седя така неподвижно може би час, а може и по-дълго, крайно изтощен, почти в несвяст. После стана да провери дали сърцето на Мариша бие. Едва доловимият пулс не беше се усилил, но и не отслабваше.

Тътрейки крака, знахарят събра инструментите, изми ги, подреди ги в чантата и след кратко колебание я отнесе в плевнята, загреба наръч сено и я мушна дълбоко. Тук беше в безопасност. Няма да я намерят, няма да му я отнемат. А той, с това съкровище, ще може много по-лесно, по-добре и по-бързо да прави операции, дори такива трудни като днешната.

— Как го каза докторът? — замисли се. — Трепанация на черепа... Да, трепанация... Разбира се. Че аз я знам тази дума. Чудно как ми е излетяла от главата...

Върна се в стаята, провери пулса на Мариша, изгаси лампата и легна наблизко, за да не пропусне някое движение на ранената. Впрочем не вярваше да се случи подобно нещо.

Слънцето бе изгряло, когато се събуди. Някой силно чукаше на вратата. Излезе и видя участъковия полицай на Радолишки, старшия Жомек. До него стояха Мелник и Васил.

— Как е момичето, господин Кошиба? — попита старшият. — Живо ли е още?

— Живо е, господин старши, но един господ знае ще оживее ли.

— Трябва да я видя.

Влязоха в стаята. Полицаят погледна момичето, което беше в безсъзнание, и заяви:

— И дума не може да става да я разпитам. Но всички останали трябва да дадете показания. Хм... Доктор Павлицки обеща да се върне довечера и да напише смъртния акт. Мислеше, че още вчера е...

— Докторът е заминал, така ли? — попита знахарят.

— Нали замина с младия Чински, откара го до болницата в града. Казват, че щял да се оправи, но не можел да говори. Едната жертва в безсъзнание, другата не може да си движи устата... И като си помисли

човек, ако престъпникът сам не беше си признал, спокойно можеше да избяга.

— Престъпникът ли? Какъв престъпник? Нали било злополука — учуди се Васил.

— Така ли мислите?... А някой от вас бил ли е на мястото, на онзи завой?

— Не.

— Аз пък още на разсъмване отидох. И как ви се струва, ни в клин, ни в ръкав цели дънери от старото сечище да изскочат наред пътя и да се наместват напреки? И камъните сами да се изсипят?... Такива чудеса още не са ставали. Това си е работа на престъпник.

— Кой ще го е сторил?

— Кой ли?... Ами че Зенон, оня вече регистриран тип, синът на сарача Войдило.

Присъстващите се спогледаха недоверчиво.

— Трябва да е грешка, господин старши — обади се най-сетне старият Прокоп. — Нали Зенон пръв започнал да ги спасява, викал за помощ, докара ги във воденицата, че и за доктора отиде!

— Я виж ти — поклати глава полицаят. — Значи е истина, дето ми го каза. Разправяше той, ама не му вярвах. Викам си, иска да се оправдае, за да има на делото смекчаващи обстоятелства. Съвестта му май наистина е заговорила.

— И сам ли дойде да си признае?

— Сам. Дяволът бил го обладал, пиян бил... Е, хайде, започвам да пиша.

Прокоп покани полицаия вкъщи, където започна разпитът на цялото домочадие в качеството на свидетели. И Антони Кошиба беше разпитан, но той не каза много. Към показанията на другите прибави само, че е дал първа помощ на пострадалите. После жените сложиха масата и докато ядоха, старшият използва случая да поиска съвет от знахаря какво да прави за болките от дясната страна, които усещал от няколко месеца насам. Получи билки, благодари, нареди, ако момичето умре, да му се съобщи в участъка, сбогува се и си отиде.

Но Мариша не умираше. Дните минаваха, а тя лежеше неподвижна и в безсъзнание. Единствената промяна, настъпила в здравословното ѝ състояние, беше температурата, която с всеки изминал час сякаш се увеличаваше. Лицето ѝ от тебеширено бяло

ставаше все по-розово, дишането от едва доловимо стана бързо, рязко, отсечено.

Три пъти дневно знахарят наливаше в стиснатите и уста някаква тъмнокафява отвара, денем и нощем сменяше студените компреси — парцали, намокрени в ледена кладенчова вода, върху горещата глава и разтуптяното сърце.

Самият той още повече отслабна, косата му още повече побеля. Лицето му приличаше на мъртвешко, единствено очите му излъчваха отчаяние. Вече губеше всякаква надежда. Напразни бяха всичките старания, усилия, бдения. Виждаше как от ръцете му се изплъзва този млад живот, животът на единственото на света същество, за което беше готов без колебания да даде живота си.

На третия ден помоли Васил да отиде в града за лекаря.

— Може той да помогне с нещо — рече.

Васил замина, но се върна сам. Оказа се, че докторът останал във Вилно за по-дълго и нямало скоро да се върне, защото щял да води младия Чински чак в чужбина.

Вечерта Антони Кошиба изпрати да повикат от Печки тамошния овчар. Никак не вярваше в неговите „баяния“, но давещият се и за сламка се лови.

Овчарят дойде въпреки професионалната си омраза към съперника. В този случай виждаше своята голяма победа. Погледна умиращата, докосна ръката ѝ, повдигна единия ѝ клепах, после другия, дръпна долната ѝ устна, внимателно я огледа отвътре, леко се усмихна и започна да мърмори нещо под нос с протегнати над главата ѝ ръце.

Старческите му изкривени пръсти бавно се свиваха, сякаш вземаше нещо, после се преместваха чак до стъпалата и там отново се разтваряха с движение, сякаш изтърсват нещо невидимо. Повтори го седем пъти, мърморейки постоянно своите заклинания, в които ясно произнасяше само последните думи:

— ... в широка река, в чужда страна, под горещо слънце, в тъмна тъмнина, под лунна светлина, за триста лета, във през прозореца!

При последните думи скочи бързо към прозореца, отвори го и протегна ръце навън, заповядвайки:

— Бързо ми полейте вода от дървено ведро.

Някой от присъстващите изпълни заповедта. Тогава овчарят загреба с един капак малко разпалени въглени от печката, посипа ги с

шепа билки, които извади от конопената торба, праметната през рамото му, и започна да обикаля бавно всяко кътче от стаята. В ъглите спираше, раздухваше въглените, докато билките не вдигнеха облак дим, казваше молитвата „Отче наш...“ и се връщаше до леглото на болната, за да тръгне пак към следващия ъгъл.

Цялата тази церемония продължи около час. Най-сетне овчарят се приближи до Мариша, отново погледна под клепачите ѝ и кимна:

— Ще оживее — рече уверено. — Побаях на смъртта. Но смъртта е силна. Тя не чува и най-силното баене. Вкопчи ли се някъде, с празни ръце не си отива. Затова изберете една кокошка и точно в полунощ я заколете тук, под прозореца. Болната мома ли е, или невеста?

— Мома е — отвърна Кошиба.

— Тогава кокошката трябва да е бяла. Имате ли бяла кокошка?

— Имаме — кимна Олга, сериозно развълнувана.

— Заколете я. А сетне я сварете и четири дни давайте на болната да яде. Да не дава господ да я храните с нещо друго, само от кокошката и от чорбицата от нея. А сега без благодарности, че пречат, пък аз ще си вървя. Останете с бога!

— Амин — отвърнаха присъстващите.

Всички излязоха подир овчаря, остана само Зоня. Побутна умисления знахар и попита:

— Как мислиш, Антони, ще помогне ли нещо?

— Знам ли — вдигна рамене.

— Че то, мисля си аз, тия неща са вятър работа. Може ли болен да се вдигне от такова кадене и мърморене?... Покойният ми мъж, дето е ходил и по широкия свят, и на война, все им се присмиваше. Приказките и кадежите не са лек. Ти лекуваш иначе, защо ти трябваше да викаш овчаря! Сега наляво и надясно ще разправа, че там, дето ти вече нищо не си могъл да сториш, той е помогнал. А на Мариша, ако ѝ е писано да оздравее, и така щеше да си оздравее. Ама сега за тебе ще е по-добре да умре, че...

От погледа на Антони тя изведнъж млъкна и се дръпна до стената.

— Ти кво, Антони, кво?! — забърбори бързо. — То аз нищо лошо... Само за твое добро... Бога ми. Никому не пожелавам смъртта... Пък ти веднага... Един бог знае какво си помислил. Хайде,

не се сърди, пък кокошката в полунощ под прозореца сама ще заколя. Най-бялата ще избира, чисто бяла да е...

— Върви си, Зоня, върви, остави ме сам — прошепна знахарят.

— Ще си ида. Лека нощ. А ти, Антони, и ти полегни, почини си. Съвсем си се стопил. Пък за кокошката не бери грижа. Ще е, както нареди овчарят. Лека нощ.

Излезе и настъпи тишина. Само свистящото дишане на Мариша показваше, че в тази тишина и спокойствие нещо става, нещо бърза, бърза към своя неизбежен край.

Антони премести стола, подпря се с лакът на ръба на масата и се загледа в бледосините жилки върху спуснатите клепачи на момичето.

Беше направил всичко, каквото можеше, каквото му подсказваше разумът, а дори въпреки разума, въпреки убежденията си, воден от отчаянието и от скрития някъде дълбоко в душата му инстинкт да търси помощ и спасение в тайнствената и може би несъществуваща сила на магиите.

Времето минаваше, нощта отвъд прозореца се сгъстяваше. Антони Кошиба се беше замислил, мислеше за себе си, за своята съдба, за живота си, толкова безсмислен и безплоден досега, несвързан с нищо, нито с хората, нито със света. Да, несвързан. Защото само чувствата ни свързват. Не хлябът, не битието, не чуждата доброта и сърдечност, дори не увереността, че си полезен някому, а собствените ти чувства. Стигаше само да обикне някого с цялата си душа и съдбата вече му го отнемаше, изтръгваше, грабваше...

— Пак както някога — обади се нещо в него и той разтърка чело.

И изведнъж осъзна, че някога, много отдавна, сякаш в някакъв предишен живот, бе преживял подобна загуба. Да, беше сигурен в това. Съдбата бе му отнела някого, когото обичаше, без когото не можеше да съществува...

Пулсът му заудря в слепоочията, мислите в главата му се блъскаха като в бесен водовъртеж.

— Как беше?... Кога?... Къде?... Защото сигурно е било... Сигурно е било...

Стисна зъби и юмруци така, че ноктите се впиха до болка в дланите.

— Да си спомня... Да си спомня... Трябва да си спомня...

Обтегнатите нерви сякаш трептяха от напрежение. Мислите се разбиваха в неуловими пръски, в безформена бяла пяна, като водата върху воденичното колело, и неуловимият, мъгляв образ започна да получава някакви очертания..., Мек овал на лицето... Лека усмивка, светла коса и накрая — очите. Тъмни, дълбоки, загадъчни...

От сухото, свито гърло на Антони Кошиба се изтръгна непозната и все пак до болка позната дума, име никога нечувано, а толкова близко:

— Беата...

Повтори го с учудване, ужас и надежда. Чувствуваше, че в него става нещо безкрайно важно, че само секунда и ще се разкрие голяма тайна...

Затвори се в себе си, настръхна...

Изведнъж в тишината зад прозорците се разнесе остро ужасяващо кудкудякане. Второ, трето...

Антони Кошиба скочи от стола и в първия момент не осъзна какво е станало. Едва след време се опомни.

— Зоня е заклала кокошка... Бяла кокошка... Полунощ е...

Бързо отиде при Мариша. Как можа да я остави толкова дълго... Пипна ръката ѝ, бузата, челото... Провери пулса, прислуша дишането ѝ.

Нямаше съмнение: температурата бе спаднала, рязко спаднала. Бузите и дланите бяха хладни.

— Тя... изстива, това е краят — помисли си.

Без да губи време, разпали огъня в печката, сипа шепа билки в една малка тенджера. След няколко минути отварата за засилване на сърцето беше готова. Наля три лъжички в устата на болната, след час пулсът като че ли се поусили. Даде ѝ още три лъжички.

След четвърт час Мариша отвори очи. Спусна клепачи и отново ги вдигна. Устните ѝ безгласно помръднаха и тя сякаш се усмихна. Очите гледаха трезво.

Знахарят се наведе над нея и прошепна:

— Гълъбчето ми, щастие мое... Познаваш ли ме?... Познаваш ли?...

Устните на Мариша помръднаха и макар да не се долавяха думи, той знаеше, отгатна по движението им, че изрича думите, с които винаги се обръщаше към него:

— Чичо Антони...

Веднага след това въздъхна дълбоко, затвори очи и равно, ритмично дишане започна да повдига гърдите и.

Беше заспала.

Знахарят падна с лице към земята и, плачейки от щастие, заповтаря:

— Благодаря ти, господи... Благодаря ти...

Разсъмваше се. В къщата на воденичаря ставаха от сън. Виталис отиде да отприщи бента, Васил — в обора, Агата и Олга шетаха в кухнята, а Зоня седеше на прага и скубеше бялата кокошка.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

След двуседмично отсъствие доктор Павлицки се върна и Радолишки и още на следващия ден го извикаха у семейство Скирвойнови в Райевшчизна, където сламорезачката разкъсала ръката на един от ратаите.

Тогава откри липсата на докторската чанта с хирургическите инструменти. Лекарят твърдеше, че през онази нощ донесъл чантата, слугинята уверяваше, а старата Марциша се кълнеше, че не бил я донесъл. Преобърнаха къщата от мазето до тавана — без резултат, и лекарят замина при пострадалия със събраните от кабинета подръчни инструменти. На връщане от Райевшчизна се отби в Людвиково да попита за всеки случай тамошния шофьор.

Шофьорът много добре си спомняше, че лекарят изнесъл чантата от къщи и я сложил в колата, спомняше си, че на връщане от колата не е изваждано нищо нито в града, нито в Людвиково, нито на гарата. Спомни си също, че когато изнасяли младия господар от къщата, край автомобила се навъртал знахарят.

— Ако някой я е взел, само той ще е — заключи шофьорът.

— Разбира се — удари се лекарят по челото. — Как не се сетих веднага! Естествено. Съвсем ясно е, нали ми казваше, че ако имал такива инструменти, щял да оперира онова момиче. Пипнах го найсетне! Не знаете ли дали е още жива онази Мариша, която тогава бе катастрофирала с господин инженера?

Шофьорът не знаеше, но в Радолишки се говореше на всеослушание и щом се завърна, доктор Павлицки узна за голяма своя изненада, че момичето било живо и щяло да оздравее. Едни приписваха заслугата на знахаря от воденицата, други на овчаря от Печки, но всички със задоволство, присъщо в такива случаи на простичките хора, подчертаваха, че знахарските тайнства помогнали там, където медицината обявила положението за безнадеждно.

Новината ядоса лекаря, но и потвърди правотата на подозренията му. Та той тогава прегледа момичето и установи без всякакво

съмнение, че счупената кост в черепната основа беше хлътнала. Дори хирург да беше, пак нямаше да се реши на такава операция, която смяташе за излишна. Все пак не изключваше някаква невероятна случайност (едно на хиляда) тя да се окаже сполучлива. Затова пък напълно изключваше възможността ранената да живее и няколко часа, ако не се направи трепанация и не се извадят костните парченца. С още по-голяма сигурност отхвърляше вероятността да се извърши успешна операция без най-фини хирургически инструменти.

От всичко това следваше, че собствените му инструменти са били откраднати от знахаря Антони Кошиба.

Тези аргументи изложи на следващата сутрин в полицейския участък пред старшия Жомек, като настояваше да бъде заведено следствие, да се направи обиск и знахарят да бъде арестуван поради две обвинения: кражба и незаконно упражняване на лекарска практика.

Старшият Жомек изслуша внимателно обвиненията и отговори:

— Мой дълг е да напиша протокол за вашето донесение. Според мен вие, господин докторе, имате право. Само Кошиба би могъл да вземе чантата с инструментите. Истина е, че няма право на лекарска практика и затова би трябвало да се подведе под отговорност. Но, от друга страна, щом сам казвате, че без вашите инструменти не би могъл да направи нищо, а с тях е спасил един човешки живот, и да не му е позволено, може ли за такова нещо да съсипвате човека?...

Лекарят смръщи вежди.

— Господин началник! Не зная дали като длъжностно лице в полицията вие сте компетентен да издавате присъди за извършени престъпления. Като гражданин зная, че това е работа на съдилищата. Ние не сме тези, които ще определят добро или лошо е било намерението на престъпника. Затова, правейки донесение, имам право да очаквам, че ще му се даде ход съгласно процедурата. Настоявам да направите обиск и да арестувате крадеца.

Полицаят кимна.

— Добре, господин докторе, ще направя онова, което ми налага служебният дълг.

— Има ли възможност като потърпевш да присъствувам при обиска?

— Разбира се — отговори сухо Жомек.

— А кога възнамерявате да го направите?

Жомек погледна часовника.

— Веднага. Не искам да бъда обвиняван от когото и да е било в нехайство.

— Сега ще обядвам — забеляза лекарят. — Не може ли да отидем във воденицата след около два часа?

— Не, господин докторе. Обискът ще бъде извършен веднага. Ако искате да присъствувате...

— Щом е така, ще дойда с вас.

Жомек извика единия от двамата си подчинени и му нареди да намери кола.

Във воденицата не очакваха гости. Тук животът си течеше постарому с тази само разлика, че Антони Кошиба сега почти не работеше като мелничар, приемаше по-малко болни, отколкото преди, и ги преглеждаше на двора, а в дъждовни дни в пруста, не ги пускаше вътре.

Там, в чистото легло, лежеше Мариша. Момичето се оправяше неочаквано бързо. Жизнеността на младия организъм си казваше думата. Раната от операцията зарастваше добре, апетитът ѝ се увеличаваше. Опасенията на знахаря, че в резултат на злополуката могат да бъдат нарушени едни или други функции, се оказаха за щастие излишни. Тя свободно движеше раменете, ръцете и краката си. Мозъкът явно не е бил ни най-малко наранен, тъй като зрението и слухът бяха безупречни, а гласът ѝ — мелодичен като преди и с часове си приказваше със своя благодетел.

Първата ѝ грижа, след като дойде на себе си, беше: какво става с Лешек? Когато ѝ казаха, че не е пострадал сериозно и че родителите му са го изпратили на лечение в чужбина, отдъхна с облекчение.

— Дано да оздравее!

Изобщо не си спомняше как е станала катастрофата. Не беше забелязала имало ли е нещо на пътя. Знаеше, че са карали доста бързо и че изведнъж излетяла във въздуха. Това беше всичко. Не бе усетила болката, нито по-късно температурата. Когато се свести, се учуди, че е в непозната стая, а не на мотоциклета, сред храсталака. Не си даваше сметка, че с единия крак е била вече на оня свят. Антони Кошиба не ѝ спомена нито дума за трагичната борба за живота ѝ, не ѝ каза колко сериозно и тежко бе ранена.

— Счупена е една кост на врата ти, гълъбче, затова съм ти сложил тази неудобна превръзка. И не си мърдай главата, злато мое, хич не я мърдай, защото ще зарасне накриво.

Обеща да е послушна, но още на другия ден започна да го пита скоро ли ще може да стане.

— Ще трябва да полежиш малко — отговори уклончиво знахарят. Знаеше, че бяха нужни два месеца, но не искаше да я натъжава. Затова, когато започна да се оплаква, че щяла да загуби работата си у Шкопкова, ако продължава да лежи, когато настоя да направи опит да стане, той я смъмри:

— Не предизвиквай съдбата! Благодарни на бога, че си жива. И да ме слушаш, че да не си вземеш белята!

— Добре, добре, скъпи чичо Антони — усмихна му се и скръсти молитвено ръце: — Не се сърди!

— Как да се сърдя! — лицето му се озари. — Как мога да ти се сърдя, слънчице мое!

— Толкова грижи ти създавам...

— Какви ти грижи! — възмути се. — Това е най-голямата ми радост. И хич не мисли за връщане при госпожа Шкопкова.

— Как така?

— А защо ти е, гълъбче?... Ще оздравееш и ще останеш тук, при мене...

Усмихна се и допълни:

— Ако искаш.

Антони отричаше пред Мариша, че му създава грижи, защото всичко, което правеше за нея, не смяташе за грижа. А работата си беше доста. Всеки ден я пренасяше на своето легло в нишата и грижливо оправяше постелята ѝ, всеки ден избърсваше лицето и ръцете ѝ с намокрен в топла вода пешкир и я хранеше с лъжичка като бебе.

За другите грижи по болната викаше някоя от жените, най-често малката Наталка, която просто обожаваше Мариша, но и той трябваше да им помага, защото никоя от жените нямаше толкова сили, че да вдигне болната. Отначало момичето много се смущаваше от присъствието му, но скоро свикна, считайки „чичо Антони“ за покровител, за нещо като баща.

С него разговаряше искрено за всичко, не засягаше само една-единствена тема. Беше забелязала, че спомене ли нещо за младия

Чински, лицето му помръква. Досещаше се, че според него Лешек е виновен за катастрофата и че благодарение на нея бе научил за уединените им разходки в гората, за което също не би могъл да му прости. Да можеше направо да му каже:

— Не му се сърди, чичо Антони, защото той е почтено момче, обича ме и ще се ожени за мене.

Но нямаше право да го каже. Трябваше да чака известие от годеника си. Затова от време на време питаше няма ли писмо за нея.

Знахарят се досещаше какво писмо очаква и всеки път с неудоволствие и кратко отговаряше:

— Няма.

Тонът му беше такъв, сякаш искаше да каже:

— И няма да има.

Дълбоко в душата си той беше така убеден в това, както Мариша в обратното.

— Само залъгва момичето този развейпрах — мислеше си знахарят, — без малко да я изпрати на оня свят, да я осакати, а сега си е намерил друга в чужбина. Поне една дума да ѝ беше писал.

И това убеждение на Кошиба като че беше основателно. От деня на катастрофата беше минал вече половин месец, и писмо нямаше, пък и никой не дойде да се поинтересува от името на Чински за здравето на момичето.

Мариша обаче не губеше надежда и продължаваше да очаква. Колкото пъти разпознаеше по тракането на колелата, че към воденицата идва не обикновена селска каруца, я кабриолет, толкова пъти сърцето ѝ започваше силно да бие.

— Може да е кабриолетът от Людвиково.

Така стана и сега. Дойде обаче кабриолет не от Людвиково, а наетият от общинския полицейски участък. А в него седяха старшият Жомек, още един полицай и доктор Павлицки.

Знахарят тъкмо хранеше Мариша, погледна през прозореца и пак гребна с лъжичката от паницата, когато вратата се отвори:

— Добър ден — поздрави от прага старшият. — Дошли сме по работа при вас, господин Кошиба. Как сте, госпожице Мариша?

— Благодаря, господин старши. Вече съм по-добре — отговори весело момичето.

— И слава богу.

— Нека, господа — започна мрачно знахарят, — болната да си дояде обета.

— Защо не, да си го дояде. Ще почакаме — съгласи се Жомек и се настани на пейката.

Доктор Павлицки се приближи до леглото и мълчаливо заоглежда Мариша.

— Няма ли температура? — попита най-сетне.

— Имаше, но вече спадна — отговори Кошиба.

— А краката и ръцете движат ли се?... Няма ли някакво увреждане?

— Моля ви, господин докторе — извика Мариша, — аз съм напълно здрава. Само съм малко отпаднала. Ако не беше костицата на врата ми, която трябва да зарасне, щях веднага да стана.

Лекарят се изсмя сухо:

— Костица ли?... Хубава костица! Вие, госпожице, не си давате сметка. Имахте счупване в основата на черепната кост...

Знахарят го прекъсна:

— Готов съм. Какво желаете?

Остави празната паница и застана между лекаря и леглото на Мариша.

— Господин Кошиба — обади се старшият. — След катастрофата вие сте направили операция, така ли?... Трепанация на черепа?...

Знахарят вби поглед в земята.

— И така да е, какво от това?

— Но вие не сте дипломиран лекар. Знаете ли, че законът го забранява?

— Зная. Но зная и друго, че дипломираният лекар, който според закона е длъжен да спасява хората, не искаше да го направи.

— Не е вярно — намеси се доктор Павлицки. — Искях и прегледах ранената. Установих, че състоянието е безнадеждно. Тя агонизираше.

Знахарят забеляза широко отворените очи на Мариша и пребледнялото изведнъж лице.

— Не беше така — възрази той. — Нямаше никаква опасност.

Главата на лекаря пламна от възмущение.

— Как така?! А какво ми казвахте тогава?

— Нищо не съм ви казвал.

— Това е лъжа.

Знахарят мълчеше.

— Стига — намеси се старшият. — Тъй или иначе вие, господин Кошиба, носите отговорност. Макар и отговорността да не е голяма, тъй като в случая няма оцетени. Не само че няма пострадал от направеното от вас нарушение, ами напротив, спасен е човешки живот. По-важен е все пак вторият въпрос: с какви инструменти направихте операцията?

— Не е ли все едно?

— Не. Защото господин доктор Павлицки ви обвинява, че сте присвоили неговите инструменти.

— Не присвоил, а откраднал — подчерта рязко лекарят.

— И тъй, откраднал — повтори старшият. — Признавате ли го, господин Кошиба?...

Знахарят сведе глава и не отговори.

— Господин началник! — извика лекарят. — Моля да пристъпите към обиск. Докторската чанта е тук или пък е скрита някъде в стопанските постройките.

— Извинете, господин докторе — забеляза полицаят, — но моля да не ми диктувате какво да правя. Това си е моя работа.

След кратка пауза отново се обърна към знахаря:

— Признавате ли?

Знахарят се поколеба, но после кимна:

— Да.

— Защо го направихте... За лична изгода, или защото без инструментите нямаше да спасите пострадалата от катастрофа?

— Това не е въпрос — викна доктор Павлицки. — Това е подсказване. Впрочем вие пресилвате нещата, защото ако този... знахар беше откраднал чантата само заради това, той щеше да я върне.

— При вас ли е чантата? — попита полицаят.

— Да.

— Ще я върнете ли доброволно?

— Да.

— Къде е?

— Сега ще я донеса.

Мина бавно край тях, отвори вратата. През прозореца се виждаше високата му приведена фигура. В стаята никой не продума.

След няколко минути Кошиба се върна с чантата.

— Тази ли е? — обърна се старшият към лекаря.

— Да, това е моята чанта.

— Проверете дали нещо не липсва.

Павлицки я отвори и огледа бегло съдържанието.

— Не, струва ми се, нищо не липсва.

— За мене „струва ми се“ не е основание — заяви делово Жомек.

— Моля да го установите със сигурност или да съобщите кои предмети липсват.

— Нищо не липсва — поправи се лекарят.

— Тогава ще направим протокол.

Жомек извади някакви книжа от чантата си и започна да пише. В стаята настъпи тишина.

Доктор Павлицки беше достатъчно чувствителен, за да усети с каква неприязън се отнасят към него всички присъстващи, в това число и мълчаливият помощник на полицаия. Неприязън и порицание. Имаха ли право? Сам той не можеше в нищо да се упрекне. Постъпваше според съвестта си, постъпваше така, както му диктуваше неговият дълг на гражданин и лекар. Ако, изпълнявайки този дълг, печелеше отстраняването на един конкурент, това също бе в реда на нещата. Всеки има право да се бори за своето съществуване, а при това той се бореше с легални средства. Законът и общественият морал бяха на негова страна. Дори да не беше лекар, дори знахарят да не му отнемаше пациентите, пак трябваше да се мъчи този човек да бъде обезвреден.

Държавата полага грижи за здравето на своите граждани, издава стотици закони и разпоредби. От лекаря се изисква дългогодишно учение, къртовска практика, знания и висока етика. В същото време този тук прост, неграмотен селянин нарушава закона. Няма никакво значение, че е успял да направи няколко сполучливи операции. В хиляди други случаи може да стане убиец. Тогава в името на какво един доктор по медицина, който е изразходвал сума пари и пропилял толкова години за професионалното си образование, трябва да се отказва доброволно от полагащите му се права, да наблюдава с безразличие вредната и опасна дейност на някакъв си прост човек, а отгоре на това да умира от глад?

В името на какво?!

Затова ли, че тези честни, но простовати хора не одобряват неговото становище?... Но той като интелгент, като единствен тук човек с висше образование е длъжен да ги поучи, длъжен е да им обясни, че постъпва правилно и справедливо, че знахарството е явление опасно за обществото, че законите трябва да се спазват и че кражбата си е кражба, независимо от какви подбуди е извършена. Че едно цивилизовано общество, държава и всички съзнателни граждани са длъжни при всички обстоятелства да спазват установения ред.

В мотивите за постъпката на Кошиба ще се намерят, разбира се, много основания за лека присъда. Но това зависи от съда...

Не, доктор Павлицки не можеше в нищо да се упрекне. Освен в това, че вродената гордост не му позволяваше да се унижи, като започне да се оправдава пред тези хора, от което впрочем нямаше да има никаква полза.

Той стоеше мълчалив, с вдигната глава и стиснати устни, давайки си вид, че не забелязва недружелюбните погледи.

Старшият Жомек написа протокола, прочете го, присъстващите го подписаха.

— Вие трябва да подпишете и задължение за неотлъчване от града — обърна се той към Кошиба, — ей тук. Не можете да заминавате, без да уведомите полицията.

— Как така? — учуди се лекарят. — Няма ли да го арестувате?

— Не виждам причина — вдигна рамене старшият.

— А доказаната кражба?...

— Какво от това?... Арестува се тогава, когато има опасение обвиняемият да избяга, а аз съм сигурен, че той няма да го направи.

— Вашата увереност може да се окаже погрешна.

— За това аз ще си нося отговорност, господин докторе. Впрочем ще отнеса въпроса до съдия-следователя. Възможно е той да издаде заповед за арест, ако вие настоявате. Но се съмнявам. След съдебното дело ще го изпратят в затвора, естествено в случай, че присъдата е наказателна. Е, ние нямаме повече работа тук. Довиждане, господин Кошиба! Желая ви здраве, госпожице Мариша!

Излязоха и след малко се чу трополенето на отдалечаващия се кабриолет.

Знахарят стоеше неподвижен до вратата. Когато се обърна, видя Мариша обляна в сълзи.

— Какво ти е, гълъбче, какво ти е? — разтревожи се.

— Чичо, скъпи чичо Антони, колко неприятности ти причиних. Аз съм причина за всичко!

— Успокой се, гълъбче, не плачи. Какви неприятности?! Нищо няма да ми направят.

— Ако те изпратят в затвора, ще умра от отчаяние!

— Няма да ме изпратят, няма!... Пък и да ме затворят, какво от това? Няма да ми падне короната от главата, я.

— Не говори така, чичо. Това ще бъде много несправедливо.

— Душице скъпа, на света има повече несправедливост, отколкото справедливост. А в случая, честно казано, аз си заслужавам наказанието. Откраднах.

— За да ме спасиш!

— Вярно е, но си е кражба. Друг въпрос е, че не съжалявам. Какво можеш да направя?... Но няма защо да говорим. Дори старшият ще ме защитава.

— Само този лош човек, този лекар...

— Лош ли е, гълъбче?... Не знам дали е лош. Суров е. А за таква нещо никого не можеш да упрекнеш. Характерът си му е такъв. Може от никого да не е получил топлинка, затова да е закоравял. Пък и не забравяй, че му е трудно да го преглътне, защото беше те вече отписал, а с божия помощ аз те спасих, гълъбче. Нарочно не съм ти казал досега колко зле беше. На болните такива работи не бива да се казват, защото се тревожат, а това им пречи да оздравеят.

— Как ще ти се отблагодаря, чичо Антони, за добрината, за грижите!

Стисна ръце и го загледа в очите просълзена. А знахарят се усмихна и рече:

— Как ли?... Ами, обикни ме поне мъничко.

— Да те обикна ли? — каза. — Че аз, чичо, те обичам така, както само мама съм обичала!

— Бог да те възнагради, гълъбче — отговори развълнуван.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Делото на Зенон Войдило се разгледа в средата на октомври във Вилно. В Радолишки научиха едва на другия ден след издаването на присъдата, защото обвиняемият беше направил самопризнания и в съда не призоваха никакви свидетели, освен пострадалите, които поради здравословното си състояние не можаха да се явят.

Вестниците вдигнаха много шум около това дело, тъй като обвиняемият сам поиска най-строгото наказание. Но съдът счел искането на Зенон за разкаяние и вземайки предвид други смекчаващи вината обстоятелства, се убедил в искреното намерение на обвиняемия да се поправи, затова го осъдил само на две години затвор.

Въз воденицата новината донесе Васил, изпратен от баща си във Вилно по работа, та използвал случая да присъствува на делото. От него Мариша узна, че младият Чински не се е явил в съда, защото бил на лечение в чужбина. Не можа да ѝ каже къде точно е, въпреки че в съдебната зала чул името на чуждестранната местност, но не го запомнил.

Мариша мислеше да помоли него или някого друг да попитат за адреса на Лешек. В Людвиково сигурно го знаеха не само родителите му. Страхуваше се обаче, че това може да предизвика усложнения, и реши търпеливо да чака писмо.

Лесно беше да реши, но много по-трудно да се въоръжи с търпение. Седмиците минаваха, а Лешек не пишеше. Все по-тъжни мисли идваха в главата ѝ, все повече се топяха надеждите ѝ.

В това време здравето на Мариша се поправяше неочаквано бързо. Отдавна вече можеше да сяда в леглото, а в първите дни на ноември знахарят ѝ позволи да става.

Раните над слепоочието и от операцията бяха зараснали напълно. От нараняването на кожата по краката и ръцете бяха останали едва забележими белези. Силите ѝ се възвръщаха постепенно, но сигурно. Още на другия ден след ставането започна да шета в домакинството на знахаря. След седмица и стоята, и нишата изглеждаха другояче.

— Не се мъчи, гълъбче — опитваше се да охлади въодушевлението ѝ знахарят. — Защо е всичко това?...

— Не е ли сега по-чисто и по-хубаво, чичо Антони?

— Не си хаби силите.

Всъщност нямаше много време за подреждане, миене и бърсане на прах. Есенните студове отново увеличиха пациентите на знахаря. Имаше дни, когато идваха по трийсет и повече души. Всички бяха научили, че Антони Кошиба бил призван от съдия-следователя във Вилно и че щели да заведат дело срещу него. Говореше се, че ще го изпратят в затвора, затова бързаха да се посъветват.

И Антони очакваше наказателната присъда и искаше да подготви Мариша, но тя се възмущаваше и твърдеше, че дума не може да става за подобно нещо.

— Нали ще се явя като свидетел, на когото си спасил живота. Малко ли е това?

Знахарят разчиташе отчасти на нея, както и на множеството пациенти, готови да му станат свидетели.

Делото беше насрочено за края на ноември и всичко обещавахе да мине добре, когато Мариша внезапно се разболя. Изнеженият от дългото лежане организъм се поддаде лесно на болестта. Беше се простудила при чистене в студения пруст. Вендузите и билките за изпотяване не помогнаха много. Трябваше да остане на легло.

Не можеше и дума да става за отиване на делото и Антони Кошиба замина сам.

С пристигането си се обърна към адвоката Маклай, препоръчан му от Юдко от Радолишки. След като се запозна с делото, адвокатът определи своя за щастие малък хонорар, но веднага каза, че не може да очаква оправдаване.

— Ще се постарая да получите възможно най-лека присъда.

Дойде денят на делото. На влизане в съдебната сграда Антони видя доктор Павлицки и това го изпълни с лоши предчувствия.

Действително, давайки показания като свидетел, доктор Павлицки, макар да казваше само истината, утежни положението на подсъдимия със сериозни обвинения. Говори за мръсотията в стаята му, за задухата и за това, че лично го е предупреждавал да не се занимава с тази опасна работа, а накрая и за откраднатата чанта с

хирургическите инструменти. Призна, че Кошиба е успял да направи няколко доста трудни операции, но отдаде това на случайността.

Вторият свидетел по обвинението, представител на дружеството на лекарите, запозна съда със статистически данни за знахарството в източната част на страната. Тези данни доказваха, че огромен процент от смъртността сред селското население се дължи на лечението при знахари. После приведе много примери за „лечебните“ методи, прилагани от знахарите, което предизвика у слушателите ужас, погнуса и възмущение.

Свидетелите, призвани от защитата, все болни, излекувани от Антони Кошиба, една внушителна група от двайсет и няколко души, с показанията си отново наклониха везните в полза на обвиняемия.

И делото сигурно щеше да има друг завършек, ако обвинител по него не беше младият доктор по право Згерски, който за пръв път се явяваше като прокурор. Згерски беше подготвил обвинителната си реч добросъвестно и въодушевено като всеки новак. Представи проблема от обществена и престижна гледна точка.

— Докога — горещеше се — ще позволяваме в нашата страна да се ширят чудовищни суеверия от средновековието? Докога ще позволяваме да пускат корени невежеството и безразсъдните престъпления на знахарството?... Днешната присъда трябва да бъде отговор на въпроса дали сме цивилизована държава и се числим към Европа не само в географско, но и в културно отношение, или и в бъдеще възнамеряваме да покровителствуваме варварщината.

Говори още дълго и цветисто за цивилизаторската мисия на Полша на изток, за трагичното невежество на белоруския народ, за обречените на безработица хиляди млади лекари, готови да се притекат на помощ на страдащите, за евгениката и подобряването на расата, за армията, която се нуждае от здрави наборници, и накрая за възпитателната роля на съдебните решения и за това, че днешната присъда трябва да бъде предупреждение и за другите хиени, извличащи полза от невежеството на масите.

В заключение засегна и струната на местния патриотизъм, като отбеляза, че една снизходителна присъда за този род престъпления щяла да даде повод и основание на обществеността от другите краища на Полша да смята, че правосъдието в източната част на страната покровителствува невежеството и неговите опасни последици.

Адвокатът Маклай не притежаваше и една десета част от дарбата на красноречивия си противник. Неговата защитна реч, макар и делова, не успя да заличи впечатлението от поразяващото обвинение на прокурора. Не се опита да обори дори аргументите му, а основа защитата си единствено върху личността на обвиняемия, човек безкористен, който наистина е присвоил хирургическите инструменти, но изключително с цел да спаси едно умиращо момиче.

— Тук не се яви нито един човек — завърши той, — комуто лекарската помощ на Антони Кошиба да е навредила, не беше споменато името на нито един пациент, който да е починал по негова вина. Затова пък видяхме цяло шествие от благодарни хора, излекувани от него. Затова моля да бъде оправдан.

Ако в този миг надеждите на Антони се бяха съживили, те бързо угаснаха под ледения душ на думите на прокурора.

— Учудва ме — започна той — и ме кара да се срамувам становището, което зае господин защитникът. Кара ме да се срамувам, защото в неговата защита чух упрека, че разглеждайки вината на подсъдимия, съм се спрял на проблема, а съм забравил човека. Действително, уважаеми господа съдии, това е сериозен пропуск от страна на един публичен обвинител. Но учудва ме, че тъкмо от устата на господин защитника излиза това напомняне. Така е! Защото ако разгледаме моралния облик на Антони Кошиба, няма ли с чиста съвест да признаем колко сурово наказание заслужават неговите провинения?... Един хубав ден този мним доброжелател човешки решава да зареже честния физически труд и да посегне към лесно изкаран хляб. От работник във воденицата се превръща в шарлатанин. Няма съмнение, по-лесно е да изричаш глупави заклинания пред някой прост селянин или да го поиш с отвара от билки, отколкото да мъкнеш чувалите с брашно. И обвиняемият избира първото. Легендата за неговата безкористност беше разсеяна от свидетелите, които дадоха показания, че не са плащали за съветите му, но му носели... доброволно подаръци. Самият Кошиба на въпроса на господин председателя заяви, че живеел в доволство. А то е достатъчно красноречиво в настоящия момент на криза и мизерия сред селяните. На село в доволство живеят днес само онези, които ограбват бедните, които с шарлатанската си практика им отнемат и последните оскъдни запаси.

Прокурорът се усмихна.

— Да, уважаеми господа съдии, това е едната страна от облика на обвиняемия, тя е неговото минало. А какво ще бъде неговото бъдеще? Какво ще направи, ако излезе на свобода от тази зала?... По този въпрос не можем да имаме никакви съмнения. Сам обвиняемият ги разсея напълно, отговаряйки на въпросите ми по време на съдебното следствие. Той призна, че до последния момент е упражнявал своята практика и че ако го освободят, щял отново „да лекува“ хората. Тоест не изпитва никакво раскаяние. Не обещава да се поправи. А по въпроса за кражбата? Призна, че е извършил деянието, но открито заяви, че щял да открадне и втори път, ако възникнат подобни обстоятелства. Това е престъпник, който не може, или по-скоро не иска да разбере вината си, престъпник, закоравял в упорството си. Ето какъв е човекът, с когото по мнението на господин защитника трябвало да се занимава. Този човек, оглушал за всеки упрек, представлява опасност за обществото, трябва да бъде веднага изолиран от него и обезвреден чрез строга присъда — затвор.

След поредното възражение на адвоката Маклай съдът се оттегли на съвещание.

След половин час, вече късно вечерта, присъдата беше произнесена.

Тя гласеше: три години затвор.

Прокурорът Згерски приемаше в кулоарите поздравленията на своите близки и познати. Антони Кошиба бе арестуван в залата и откаран в затвора. Адвокатът обяви, че ще обжалва решението.

Новината за присъдата и затварянето на Антони Кошиба донесоха във воденицата селяните на връщане от съда. В първия момент никой не искаше да повярва, а Мариша дори се изсмя.

— Какво говорите! Нещо бъркате! Това е абсолютно невъзможно!

— Да не е три месеца? — подсказа им Васил.

— Не, три години — настояваха селяните. — И то, защото прокурорът страшно се нахвърли срещу него.

И разказаха, доколкото можаха, как е минало делото.

— Я оставете тая работа! — викна Прокоп. — Каква излиза тя, че оня, дето ги нарани, без малко не ги уби, отиде в затвора за две години, а тоя, дето ги спаси — за три. Как така?

— Ами така излиза...

Мариша се разплака. Точно този ден бе станала от леглото, макар кашлицата още да я мъчеше.

— Какво да правим, господин Мелник, какво да правим? — обърна се тя към Прокоп.

— Че аз откъде мога да знам?...

— Трябва да се отиде във Вилно, да му се помогне някак.

— Как ще му се помогне? Затвора не можем събори.

Васил изрече разумно:

— Ще ви кажа нещо, госпожице Мариша: нищо не може сега да се помогне, а когато се обжалва, тогава. Адвокатът сигурно не го бива. От адвокатите много зависи... Трябва значи друг да вземем. Трябва да научим кой там в града е най-важният и право при него.

Всички похвалиха съвета на Васил.

— А кога може да бъде обжалването?

— Няма да е скоро — каза един от селяните. — Аз кога имах делото за ония борчета от Вицкунската гора, обжалването дойде след три месеца.

— Пак бързо е станало! — обади се друг. — Понякога и година се чака.

Мариша плака цяла нощ, а на сутринта приготви един вързоп.

Сложи малко бельо на Антони, късото кожухче, целия му запас от тютюн, салам и сланина, колкото имаше.

Тъкмо тогава влезе Зоня.

— Какво е това? — попита. — За Антони ли си го стегнала?

— Да.

— А по кого ще го пратиш?

— Ще питам. Оттук често минават хора за Вилно.

Зоня се замисли, а след малко измъкна кърпичка, развърза взела и извади две монети по пет злоти.

— На, изпрати му и тез пари.

— Колко си добра, Зоня! — рече Мариша.

Но Зоня се навъси.

— За едни добра, за други лоша. На него ги давам, не на тебе!

Мариша отдавна бе забелязала, че Зоня я гледа накриво. Сега каза кротко:

— Благодаря ти от негово име.

Зоня вдигна рамене.

— Каквато си му ти, такава съм му и аз. Какво има да ми благодариш, сам ще ми благодари, като си дойде. Пък и заради това, че ще се грижа за всичко, дето е оставил, ще гледам да не се похаби.

— Защо ще си създаваш грижи, Зоня?

— А кой да го прави?

— Аз.

— Ти ли?... Как така ти?... Да не мислиш, че три години ще седиш при свекъра ми?

Мариша се изчерви.

— Защо три години?... След обжалването ще освободят чичо Антони...

— Я го освободят, я не. Пък и никакъв чичо не ти е той на тебе. Как мислиш да живееш тука?... От какво?...

Видя сълзите в Маришините очи и добави:

— Хайде, не плачи. Никой не те гони. Покрив над главите ни има за всички... И хляб. Ей тъй го рекох. От любопитство. Не плачи, де. Поскъпил ли се е някой за тебе? А?...

Въпреки тези уверения Мариша едва сега осъзна положението си. Наистина няма ли го чичо Антони, няма право да остане. Дадоха ѝ да го разбере, дори по-тактично, отколкото обикновено го правят простите хора.

Когато я повикаха за обед, не помръдна от мястото си. Трепереше при мисълта, че цялото домочадие Мелникови ще я гледат и ще броят всяка лъжица от даденото даром ядене, всеки залък, сложен в устата... Помежду си ще я наричат шепнешком пришълка, готованка, докато някой ден ѝ го кажат в очите.

— Трябва да се махна отгук, трябва... Но къде да отида?...

Знаеше от хората, че в магазина на госпожа Шкопкова вече работи друго момиче. Не можеше да разчита на работа в цялата околност. Никой не знаеше за годежа ѝ с Лешек, пък и никой нямаше да повярва, ако се реши да го каже. Затова пък всички бяха научили, особено след катастрофата, че се е срещала с него, че са се разхождали сами в гората... При всичко това не можеше да се надява на каквато и да е работа.

А да се махне... но къде?...

Хвърли се на леглото и заплака. Плачеше заради жестоката си съдба, за своята голяма, единствена любов, която бе ѝ причинила само болка, срам, нещастие...

— Лешек, Лешек, защо ме забрави!... — повтаряше и се заливаше в сълзи.

— Хей, госпожице Мариша, хайде на обед! — извика Васил от прозореца.

Не помръдна и след малко той влезе.

— Защо плачете? — попита.

— Не зная — отвърна Мариша през сълзи.

— Как така?... Обиди ли ви някой?... Хайде, кажете ми!...

— Не, не...

— Тогава защо плачете?... Не бива...

Запристъпя безпомощно на място и рече:

— Не мога да ви гледам, като плачете. Хайде, стига... стига... Да не би някой да ви е наговорил нещо?

— Не, не...

Момчето изведнъж се сети, че преди малко видя Зоня да влиза в пристройката. Ядоса се.

— Хубаво — каза и излезе.

Цялото семейство вече беше край масата. Васил застана на прага на кухнята и спокойно рече:

— Защо я няма Мариша?

— Виках я, кой знае защо не дойде — вдигна рамене Олга.

— Не знаеш ли?...

— Не знам.

— Да не би Зоня да знае?

Зоня му обърна гръб.

— От къде на къде?...

Васил внезапно кресна:

— Тогава аз знам, вещице проклета!

— Какво ти става бе, Василе? — искрено се учуди старият Прокоп.

— Такова ми става, тя там плаче! А кой може да я разплаче, ако не тая вещица?... Какво си ѝ надрънкала?!

Зоня сложи ръце на кръста и войнствено вирна глава.

— Каквото съм искала, това съм ѝ надрънкала. Разбра ли?!

— Тихо! — загуби търпение Прокоп.

— Той защо се нахвърля!... Кой знае какво не съм й казала, пък и да съм казала... Стои тука по наша милост, пък и важна на всичко отгоре.

— Не и по твоя милост! — изрева Васил побеснял.

— Да върви, откъдето е дошла! — избухна Зоня.

— Тя ли?... — засмя се Васил, но смехът му прозвуча зловещо. — Тя?... Първо ти ще си идеш. Още не се знае дали няма да стане по-голяма господарка тук от тебе, хаймана такава. Не забравяй, че баща ми е вече стар, а после иде моето царство. Тебе ще изгоня да вървиш, откъдето си дошла, тебе! А ако искаш да ми ядеш хляба, обучащата ще й чистиш на нея!

Настъпи мълчание. Досещаха се от по-рано, че Васил харесва Мариша. Но сега го чува направо от устата му. Изглежда, много я харесваше, щом той, винаги спокоен, така се беше ядосал, че заплашваше да изгони братовата си жена, която ни най-малко не мразеше.

Стоеше блед, намръщен и гледаше яростно присъстващите.

— Тихо! — обади се Прокоп, въпреки че в стаята цареше пълна тишина. — Тихо ви казвам! Ти, Васил, си избий това от главата. Не ставай глупав. Не е тя за тебе, нито ти за нея. Помисли сам и ще се опомниш. Пък ти, Зоня, иди и я покани. Да дойде. И внимавай — заплаши с пръст. — Внимавай да дойде. И още нещо ще ти кажа, Зоня, не е хубаво да се обижда едно бедно сираче! Бог наказва за таква нещо.

— Не съм я обидила, господ ми е свидетел — удари се в гърдите.

— Хайде, върви. Пък знай още, че Антони я обича като родно дете. Че как тъй?... Него беда го сполетяла, а на мене да ми се досвидят хлябът и покривът за това момиче?... Имай страх от бога, Зоня. Върви... върви.

— Що да не ида? Ще ида я.

Зоня хукна към пристройката. Ядът ѝ бе преминал, може би при мисълта, че това момиче няма да ѝ бъде съперница, щом ще има да избира между стария Антони и Васил — по-скоро ще вземе младия и богатия, та се разчувствува, взе да се извинява на Мариша, да я прегръща и целува.

— Хайде, не плачи, на всичко съм готова за тебе, а ти заради мене сълзи да проливаш. Искаш ли оная зелената кърпа на цветята? Само кажи, давам ти я... Хайде, не плачи, не плачи...

Галеше я по гърба, по мокрото лице, по ръцете, докато най-сетне Мариша се успокои. Когато се върнаха в кухнята, не се каза нито дума по въпроса.

Въпреки това, въпреки сърдечността, с която семейството на мелничаря ограждаше Мариша, нейната чувствителност, веднъж засегната, не ѝ даваше мира. Мисълта, че е тежест за тези хора, че използва добрината им, без да може някак да им се отплати, продължаваше да я измъчва. Много пъти предлагаше да помогне в домакинството, но жените тук не бяха малко и никоя не се съгласяваше да я отменят.

Не можеше да измисли с какво да се залови и все по-ясно съзнаваше, че е безпомощна. И дума не можеше да става да замине оттук без пукнат грош. Оставаше ѝ само надеждата, че госпожа Шкопкова ще я приеме отново на работа.

Малко преди коледните празници Мариша най-сетне се стегна за града. Излезе доста късно, за да не се появява посред бял ден в Радолишки. Не искаше да се набива в очите на хората.

Вече се смрачаваше, когато стигна до къщата на Шкопкова.

Шкопкова тъкмо се връщаше.

— О, Мариша! — рече с престорена сърдечност. — Как си, мило дете?

Мариша ѝ целуна ръка.

— Благодаря ви, вече съм добре, но без малко щях да умра.

— Да, да... Трябва да се запали лампата...

— Ей сега ще я запаля — скочи Мариша, но госпожа Шкопкова взе кибрита.

— Не, остави. В къщата съм си, ще я запаля — рече тя многозначително. — Чух, че си щяла да умреш. Сама си си виновна. Аз си изпълних дълга. Предупреждавах те, че нищо хубаво няма да излезе от това. Ама не послуша ти старата Шкопкова. Да... да... Сигурно си дошла да си вземеш нещата?

— Да — потвърди Мариша и извърна глава, за да скрие сълзите си.

— Можеш да ги вземеш. Няма да ти натежат. Отдавна съм ги приготвила и мислех да ти ги пратя във воденицата. Но нямаше удобен случай.

Настъпи мълчание.

— Как си там? — попита Шкопкова, шетайки край скрина.

— Горедолу.

— Сигурно не съжаляваш, че си у тях.

— Бих предпочела да бъде както преди — каза тихо Мариша.

— И аз бих предпочела — натърти Шкопкова. — Но какво да се прави, като сама избра друго. Предпочете смъртта и позора да си докараш, а на мене срама... Майка ти сигурно се е преобърнала в гроба... Ходих на гробищата по задушница, ходих, свещ й запалих и венец от сухи цветя й сложих, та да я утеша горкичката. Недей, викам, мене да виниш, мила госпожо Окшина, че то веднъж ли, дважд ли казвах на дъщеря ти да се вразуми. Но младо на старо не вярва. Моли се там да дойде акълът на детето ти... Помолих се и аз дано си намериш по-добри покровители от мене... Такива ми ти работи.

По бузите на Мариша се стичаха сълзи.

— Госпожо, кълна ви се, нищо лошо не съм направила, заклевам се!

— Мило дете. Иска ми се да ти вярвам. Но какво ще помогне моята вяра? Всички разбраха, че ходиш с оня развейпрах, когото милостивият бог и досега не е наказал. Всички знаят, че едва не те преби, а сетне те заряза... И ако искаш съвет от мене, чуй го: заминавай колкото може по-далече оттука, при непознати хора. И друг път избягвай такива контета и перковци. А за да имаш с какво да тръгнеш и да не ме споменаваши с лошо, както аз тебе, там, в кошничката си, ще намериш някоя и друга злота... За начало ще ти стигнат. Най-добре за Варшава тръгни. Там иди при някой свещеник и му поискай съвет. В големия град по-лесно се намира работа.

Избърса носа си и добави:

— Така съм го намислила. Само че сигурно пак ще е напразно. Ти няма да се вслушаш в съвета ми.

Мариша хвана ръката й и я целуна.

— Сигурно така ще направя. Благодаря ви, благодаря... Никога няма да забравя...

— Хайде, детето ми, върви си с бога. Богородица да те благославя и пази.

Прегърна Мариша, изпрати я до вратата и извика подире ѝ:

— И да ми пишеш!

— Ще пиша.

Ракитовата кошница не беше тежка, бедното ѝ съдържание също, но ръцете ѝ все повече изтръпваха и трябваше все по-често да ги сменя.

От няколко дни времето бе омекнало и сега започна да вали сняг на едри парцали, които падаха бавно, лениво, но толкова нагъсто, че на няколко крачки наоколо вече нищо не се виждаше. За щастие високите дървета от двете страни на пътя и помагаха да не се заблуди. Мариша вървеше все по-бавно не от страх да не загуби пътя. Толкова мисли се блъскаха в главата ѝ, толкова противоречиви чувства разкъсваха сърцето ѝ. Признаваше, че бившата ѝ наставничка е напълно права. Наистина трябваше да замине, да отиде възможно най-далеко, ако ще във Варшава. Сега има пари за път и няма смисъл да отлага...

Но да напусне тези места, да се откаже завинаги от надеждата да зърне Лешек, макар и отдалеч... И да остави така чичо Антони?!... Нали той ще се върне тук... Толкова добрини видя от него, толкова го обича... Разбира се, че трябва да замине. Но по-добре за Вилно. Сигурно ще ѝ разрешат да го посети в затвора... Ще се посъветва какво да правят... Да, това е най-важното, сега това е единственото. Какво друго ѝ остава?...

С мъка намери страничния път към воденицата. Снегът валеше толкова гъсто, че ако не беше шумът на водата върху колелото и пръхтенето на конете край воденицата, нямаше да я забележи. Едва когато наближи, видя светлината и се учуди, защото прозорците на пристройката също светеха.

— Сигурно Наталка е отишла там да си учи уроците — помисли Мариша.

Изтупа снега от обувката си в преддверието, отвори вратата и се спря като закована.

Стаята изведнъж се завъртя пред очите ѝ, сърцето ѝ силно заудря, от устата ѝ се изтръгна тих вик и тя загуби съзнание.

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

В санаториума на доктор дю Шато в Аркашон зимният сезон започваше обикновено в началото на декември и тогава масово прииждаха болни от артрит парижани. Затова, когато в средата на декември пристигна господин Станислав Чински и събщи, че иска да прибере сина си в Полша, лекарят изобщо не възрази.

— Разбира се — каза, — всъщност вашият син е напълно здрав. Засега е изключено да се занимава активно със спорт, но костите са зараснали правилно, от масажите мускулите са заякнали достатъчно, а колкото до настроението му, предполагам, че се дължи на носталгията. Връщането в родината, в семейната среда ще го оживи и раздвижи.

— И аз имам такава надежда — стисна ръката му господин Чински.

А сега, седнал във вагона срещу сина си, нямаше никаква надежда. След като се бе посъветвал с жена си, замина нарочно сам за Аркашон, за да вземе Лешек за коледните празници. Бяха се изплашили от писмата му. След дълго настояване от тяхна страна бе изпратил само две писма, и то кратки, язвителни, безразлични.

С безразличие посрещна и баща си и се съгласи да се върне.

— Все ми е едно — каза само.

Седеше мълчалив, с изгаснала цигара в ръката и сякаш не чуваше разказите на баща си за политиката, за подобряването на конюнктурата, за новите поръчки. Сякаш нищо не го засягаше, нищо не можеше да привлече вниманието му, да го развълнува. Дали сътресението при злополучната катастрофа завинаги е превърнало това весело момче в апатичен меланхолик?...

Господин Чински напразно се опитваше да привлече с нещо вниманието на сина си. Лешек се ограничаваше с кратки отговори, вираше се безсмислено във върховете на обувките си и беше изпълнен с някакво застинало, вяло спокойствие.

През нощта господин Чински не можеше да заспи и надзърна в купето на сина си. Имаше лоши предчувствия и те се оправдаха:

въпреки мразовитата нощ Лешек бе отворил прозореца и подал глава навън, облечен с тънка копринена пижама. При отварянето на вратата леденият вятър нахлу и купето.

— Какво правиш, сине! — уплаши се господин Чински. — Ще си навлечеш някоя бронхопневмония!

Лешек се обърна.

— Възможно е, татко.

— Моля те, затвори прозореца.

— Горещо ми е.

— Искам да поговоря с тебе.

— Добре.

Затвори прозореца и седна.

— Ти си много небрежен към себе си, Лешек — започна господин Чински. — Не само не се грижиш за здравето си, но и съзнателно се излагаш на опасност.

Мълчанието беше единственият отговор.

— Защо не си легнал?

— Не ми се спи.

— Но трябва. Твоето здравословно състояние изисква още много грижи.

— Защо? — Лешек погледна баща си в очите.

— Как така защо?!

— Именно защо? Мислиш ли, че държа на здравето си?

— Би трябвало да държиш.

— Ами! — махна с ръка.

— Лешек!

— Татко! Наистина ли смяташ, че животът е нещо, което заслужава грижи, безпокойства, усилия?... Повярвай ми, лично аз никак не държа на него.

Господин Чински се усмихна насила.

— Когато бях на твоите години — излъга, — и аз се поддавах на подобни депресии, но имах достатъчно разум, за да зная, че те са временно състояние.

— И по това се различаваме, татко — кимна Лешек. — Аз зная, че това не е временна депресия.

— Уверявам те, така е. Довери се на моя опит. Естествено един физически и психически шок има своеобразни последици. Но това ще

мине. Ще мине толкова по-скоро, колкото по-разумно се отнасяш към сегашното си състояние. Да осъзнаеш причините за депресията е най-сигурното средство да я преодолееш.

Господин Чински нямаше впечатление убедителните му аргументи да са стигнали до сина му, затова добави:

— И още нещо. Не бива да забравяш за нас, твоите родители, за които ти си всичко. Ако разумът ти не говори, тогава се обръщам към твоите чувства.

Лешек трепна и след малко попита:

— Според тебе, татко, чувствата наистина ли са толкова могъща и заслужаваща уважение сила, че трябва да ги вземаме предвид тогава, когато пред нас възниква Хамлетовия въпрос: да бъдеш или да не бъдеш?...

— Разбира се, Лешек.

— Благодаря ти. И аз съм на същото мнение.

— Ето, виждаш ли, сине. Хайде сега си легни и се опитай да заспиш. Утре сутринта ще си бъдем у дома. Да... Не можеш да си представиш колко тъгува майка ти за тебе. Винаги се е опитвала да изглежда силна натура... Но ти сам знаеш, че под външността ѝ се крие най-голяма нежност. Хайде, спи, сине. Лека нощ.

— Лека нощ, татко — безизразно отвърна Лешек.

Загаси лампата, но не си легна. Отмереното тракане на колелата, лекото полюшване на вагона, яркият сноп искри край тъмния прозорец... И тогава се връщаше у дома. Но му се искаше да увеличи скоростта на влака. Носеше годежен пръстен за нея, а на себе си щастие.

Дали в оранжерията на Людвиково люлякът е цъфнал?... Да, люлякът и хелиотропът, те силно ухаят... Ще заповяда да ги откъснат всичките. И може би... Там сигурно е паднал дълбок, чист сняг. А по снега дори следа от стъпки няма. Забравен, малък гроб...

Ще пристъпва по непокътнатата бяла покривка... Пръв и последен... Там е целта му. А отвъд нея няма никакъв път... Ще подреди цветята, целия гроб ще покрие с цветя... Дали през снега, през дебелия слой пръст и през дървения капак ще достигне до нея уханието на люляка и хелиотропа?... Ще достигне ли неговият шепот, повтарящ най-скъпото име, най-нежни заклинания, най-отчаяни обети?... Ще чуе ли тя отслабващото, замиращо туптене на сърцето му

сред вехнещите цветя, ще се приготви ли да го посрещне, ще сложи ли както някога ръце на раменете му и ще позволи ли да гледа до насита лъчезарните ѝ очи?... Този път завинаги, навеки...

Нежна вяра го обземаше, когато мислеше за това. Какво спокойствие го завладя, откакто беше го решил. Винаги, когато оставаше сам, потъваше в безстрастните, огромни като космическата пустота неизмерими простори на смъртта. Вече им принадлежеше.

Колко по-трудно и по-болезнено беше в началото. Щом бе в състояние да произнесе няколко срички, той ги попита:

— Какво стана с нея?

Тогава майка му трепна и отвърна кратко:

— Почина, но ти не мисли за това.

А доктор Павлицки добави:

— Счупване на черепната основа. В такива случаи се живее до час.

Тогава отново загуби съзнание. А когато се свестяваше, мисълта за смъртта на Мариша беше сякаш отрицание на собствения му живот. Лежейки със затворени очи, чуваше приглушения разговор. Лекарят упрекуваше госпожа Чинска:

— Не трябваше да му казвате за смъртта на момичето. Тази стъпка беше невнимателна. Може да влоши състоянието му.

А майка му:

— Не умея да лъжа, докторе. Самата аз винаги съм предпочитала горчивата истина пред заблудата. Моят син, между другото, не носи отговорност за злополуката.

— Имах предвид друго — поколеба се лекарят. — Възможно е да е изпитвал някакви чувства към тази Мариша...

— Изключено — прекъсна го госпожа Чинска с такъв тон, сякаш самото предположение бе обида за нея.

Физическото състояние на Лешек се подобряваше с всеки изминал ден. В болницата във Вилно му направиха много рентгенови снимки, раните и счупванията зарастаха нормално. Обаче психическото състояние на болния будеше все по-големи опасения. Затова щом здравето му беше вън от опасност, откараха го първо в една хирургическа клиника във Виена, а после в Аркашон, за да се възстанови. Веселата международна компания в Аркашон трябваше да се отрази благотворно върху настроението на Лешек. Уви, той явно

отбягваше хората. Не участвуваше в увеселенията и екскурзиите и въпреки че спазваше, макар и машинално, предписаното лечение, настроението му не се променяше ни най-малко.

Поне външно. Всъщност незабележимо за околните в него назряваше едно решение.

Назряваше и му носеше утеха...

Той, разбира се, обичаше родителите си и осъзнаваше каква болка ще им причини. Бе готов дори да направи какво ли не за тях, но мисълта да се обрече за цял живот на мъчителни страдания, които нищо не би могло да облекчи, му се струваше чудовищна и не по силите му.

Освен това желаше смъртта, точно такава смърт, желаше я като изкупление. Нали той се беше вмъкнал в живота ѝ, в спокойния и радостен живот на това прекрасно създание, неканен, нетърсен, почти насила. Ако не беше той, тя и досега щеше да води своето обикновено и бедно, но спокойно съществуване. Той бе нарушил спокойствието ѝ, по негова вина загина, а след смъртта ѝ остана лоша слава. Заради него. Не намери достатъчно смелост да се опълчи срещу трудностите. Беше твърде малодушен. Пазеше в тайна намеренията си, за да си осигури удобен живот. За сметка на нейната репутация.

Заслужаваше възмездие! И трябваше сам да си го определи, защото единствено възмездието ще възвърне доброто име на Мариша, ще очисти петното от паметта на най-любимото му същество...

Влакът спря на малката, така добре позната гара. На перона го посрещнаха госпожа Чинска, Тита Зеновичовна и нейната сестра Анелка, братовчед му Карол с жена си Зулка и други роднини, които обикновено идваха в Людвиково за Коледа.

Престорената усмивка, с която Лешек поздравяваше всички, не можа да ги заблуди: усмихваше се от учтивост. Бяха дошли да го посрещнат възторжено и шумно с желанието веднага да го разсеят, развеселят и въвлекат в безгрижното си ежедневие. Единствена Анелка го наблюдаваше мълчаливо и сякаш съчувствено.

— Колко е отслабнал и тъжен — прошепна тя на госпожа Чинска.

— Постарай се да го развеселиш и се прави, че не забелязваш никаква промяна в него — стисна ръката ѝ госпожа Елеонора. — Той винаги те е обичал.

Четирите шейни с пеещи звънчета пристигнаха пред людвиковския замък, сякаш се връщаха от празнична разходка. През целия ден нито за миг не оставиха Лешек сам. В салона шумно свиреше ту радиото, ту грамофона.

След вечеря най-сетне се озова в стаята си. Тук нищо не беше променено в негово отсъствие. Погледна тревожно в писалището. Дневникът на Мариша беше на мястото си.

Цяла нощ го чете, по няколко пъти прелистваше едни и същи страници, чието съдържание, дори всяка дума, помнеше толкова добре. Заспа едва призори и се събуди късно. Прислужникът донесе закуската и съобщи:

— Баща ви е във фабриката и нареди да ви попитам нямате ли желание да наминете там.

— Не — поклати глава. — Но моля ви да повикате градинаря при мене.

— Слушам, господине.

— Има ли много цветя в оранжерията?

— Както обикновено по празниците. Особено розите тази година са много хубави.

След закуската дойде градинарят и отидоха заедно в оранжерията. Лешек посочваше все нови и нови цветя на учудения човек, а накрая рече:

— Моля всички да се обертат.

— Да ги оберат?...

— Да. И ги увийте.

— А къде да ги изпратя, господине?

— Аз ще ги взема.

— Ще излизате ли, господине?

Лешек не отговори и тръгна към изхода.

— Моля, господине — спря го градинарят. — Но вие ми наредихте да откъсна почти всички цветя. Не ми е работа... Обаче не зная дали госпожата...

— Добре. Кажете на госпожата и я попитайте ще има ли нещо против.

— Госпожата замина с колата до гарата и ще се върне чак следобед.

— Тогава следобед ще я попитате. И аз ще тръгна чак следобед.

Лешек не се съмняваше, че майка му ще позволи дори да опустоши оранжерията. Тя, разбира се, веднага ще се досети защо са му цветята.

Върна се в стаята си и се захвана да пише писма. Най-дългото беше до родителите. Кратки и прочувствени до неколцина приятели, официално до полицията и накрая до госпожа Шкопкова. То трябваше да възвърне доброто име на Мариша пред общественото мнение в града.

Тъкмо привършваше с писането, когато на вратата почука икономката Михалевска. Вчера не бе успяла да поздрави Лешек. Както винаги преди празниците, имаше доста работа. Сега беше чула, че веднага след обяда Лешек заминавал, та бе оставила сладкишите на благоволенieto на готвача, за да се види с господин Лешек и да изрази радостта си, че се е завърнал, слава богу, здрав. Започна да разказва как всички питали за него, кой какво казал, кой какво направил...

Лешек слушаше бърборенето ѝ и изведнъж се сети, че тази жена, жива хроника на цялата околия, не може да не знае онова, за което не му се искаше да пита в градчето.

— Михалеша! — обади се. — Имам една молба.

— Молба ли?

— Да. Не знаете ли... — гласът му секна, — можете ли да ми кажете... къде... погребяха...

— Кого?

— Къде погребяха... момичето, което загина при катастрофата?...

Жената зяпна насреца му.

— При коя катастрофа?

— Тази с мене — загуби търпение.

— Божичко! — викна. — Какво говорите! Що да я погребват?!...

Оная Мариша ли?... Шкопковата?... Че тя си е жива!

Всичката кръв се дръпна от лицето му. Скочи от стола и едва не падна.

— Какво?!... Какво?!... — попита с такъв ужасяващ шепот, че Михалеша уплашено отстъпи към вратата.

— Кълна се в бога! — викна. — Що да я погребват? Оздравя си. Знахарят я излекува и го тикнаха в затвора. А тя живее там във

воденицата. От хората съм го чувала. Пък и нашият Павелек, тоя в кухнята, със собствените си очи я видял... Божичко! Помощ!...

Лешек се залюля, политна и се строполи на пода. Ужасената икономка помисли, че е припаднал, но го чу да плаче и да произнася някакви несвързани думи. Без да разбира какво става, но с мисълта, че е виновна за всичко това, изтича да викне за помощ.

Цялата компания беше в хола. Врълхлетя там и задъхана започна да разправя, че с господин Лешек е станало нещо.

Още преди да свърши, дотърча самият Лешек, прелетя през хола и се озова на терасата, без да затваря вратата подире си.

— Ще настине! — извика Михалеша. — Без палто е. Какво направих!...

В това време той тичаше към конюшната.

— Бързо впрягайте! — обърна се към първия срещнат кочияш. — По-бързо! По-бързо!

И сам започна да помага. Настана суматоха. От замъка лакеят тичешком донесе коженото палто и шапката му. След пет минути шейната се носеше по пътя към Радолишки. Летеше като вихър, защото Лешек бе взел юздите от кочияша и караше сам.

Главата му беше замаяна, сърцето му удряше като чук. Мислите му се гонеха лудо. Разкъсваха го противоречиви чувства. Изпълваше го огромно радостно щастие и същевременно се задушаваше от гняв. Беше готов да прости всичко на всекиго, беше готов да се хвърли в обятията и на най-големия си враг, а в същото време яростно стискаше зъби. Бяха го измамили! Такава долна, подла лъжа! Толкова време да крият от него, че е жива. Ще си отмъсти за това, ще отмъсти безмилостно!

И неочаквано го обземаше нежност: а тя колко ли е страдала! Сигурно е очаквала да ѝ се обади, да пише, да прати вест. Постепенно е губила надежда, самотна, изоставена, забравена в нещастие от човека, който ѝ се бе клел в любов.

— Дали не ме мисли вече за подлец?...

Скръцна зъби.

И то заради тях! О, това няма да им се размине. Ще зашлеви плесница на онзи доктор Павлицки и ще му отреже ушите на дуел. Нека цял живот помни, че е постъпил като негодник. А майка му?... Тя ще изкупи още по-скъпо жалката си постъпка. Ще ѝ каже:

— Заради подлата ти лъжа твоят син щеше да се самоубие. Лъжата ти излезе наяве. Но смятай, че си убила сина си. Или поне всичките му синовни чувства. Сега и завинаги ще ти бъда чужд.

И никога вече няма да ѝ каже нито дума. Ще замине, ще замине оттука завинаги, и то веднага. Баща си също не иска да вижда. Как можа и той да прикрива с мълчание лъжата на майка му!

— Това ми било родителска любов, да я вземат дяволите!

Отново помисли колко близо беше до нещастieto: нали там, във Франция, отдавна възнамеряваше да го направи. Спря го единствено желанието да изпълни последния си дълг към Мариша. Затова отложи, затова се върна тук...

— Сам бог, изглежда, ме е направлявал...

Изведнъж му се стори, че прониква в тайната на своето предназначение, че го очаква голямо, неизмеримо щастие и че не би могъл да оцени това щастие, ако не беше минал през страданието, ако не беше онова безгранично отчаяние, което преобрази душата му.

Замисли се: та животът бе му предоставял толкова радости, успехи, благополучие. Приемаше всичко като нещо естествено, принадлежащо му и обикновено. Не си спомняше поне веднъж да беше изпитал благодарност, да беше пожелал да включи в молитвите си, произнасяни по навик, поне една въздишка на признателност. Трябваше ли да премине през такива тежки изпитания, за да се научи да цени скъпите дарове?... За да ги заслужи, след като е разбрал цената им?... За да дорасне за такова щастие?...

Разсъждаваше по този начин, а понеже при него мислите винаги трябваше незабавно да намерят израз в действие, на първия кръстопът, където имаше кръст, дръпна юздите така, че конете забиха задните си копита в снега, хвърли поводите на кочияша, скочи на земята, коленичи с шапка в ръка и се загледа в малката фигура на Христос, изрязана от тенекия и почерняла от ръжда.

— Благодаря ти, Боже, благодаря ти, Боже!... — повтаряше.

Винаги се е смятал за вярващ, пък и никога не са го измъчвали никакви сериозни съмнения. От дете бе възпитан в религиозен дух, не проявяваше никога излишно усърдие, но и не прекрачваше границите на допустимия минимум на църковните повели. Затова тази молитва пред крайпътния кръст беше откровение за самия него. Досега не е знаел какво е молитва, какви дълбоки чувства можела да породи.

Когато отново се качи в шейната, усети как нещо в него бе утихнало, бе станало по-ведро, по-светло. Попритъпи се и възмуцението от постъпката на майка му, замисли се. Същевременно се избистри съзнанието за щастието, което го очаква.

Преминаха в галоп през Радолишки и завиха по пътя към воденицата на Прокоп. Вече падаше ранният зимен здрач, когато спряха пред воденицата.

Пред вратата стоеше ратаят Виталис.

— Тук ли живее госпожица Вилчур? — попита го Лешек.

— Кой?

— Госпожица Вилчур.

— Не знам. Няма такава. Да не питате за госпожица Мариша?

— Да, да! — скочи от шейната. — Къде е госпожица Мариша?

— Ами отиде до града. Като идвахте от Радолишки, не я ли срещнахте?

— Не. А скоро ли ще се върне?

— Сигурно.

— Тогава ще почакам.

От вратата подаде глава Зоня.

— Щом искате да почакате, най-добре ще е в къщата. Или пък в пристройката, у Мариша... Моля, заповядайте.

Избърса ръце в престилката и въведе Лешек в пристройката. Намери кибрита до печката и запали лампата, Лешек се огледа. Беше бедно, но спретнато.

— Мариша сигурно ще се върне скоро. До града отиде — започна разговор Зоня. — А вие, господин инженер, гледам нищо, слава богу, ви няма.

— Нищо ми няма.

— Цяло щастие. Когато вас и Мариша ви докараха тука, бяхте страшни за гледане. Толкова кръв, опази бог! Даже молитва за умряло ви прочетохме. И ако не беше Антони!... Но каквото било, било! — махна изразително с ръка.

— Какъв Антони? — учуди се Лешек.

— Антони Кошиба, знахарят, дето живее тука.

— Тук ли живее?

— Че къде другаде? Ама сега е в затвора. Но тука си живее, тука ще се върне. Нали тука, ей на тази скамейка, ви лепи, господин

инженер, зашива ви — прихна Зоня. — Със стъкло съм стъргала кървавите петна. Не излизат и не излизат. А нея, Мариша, ей на тая маса я поправя. То и вие не бяхте добре, ама при нея и надежда нямаше. Хич и не дишаше. Парчета в мозъка ѝ се набили. Докторът, когато ви пренасяха в автомобила, вика, че с нея било свършено. Нищо, вика, не остава, освен ковчега, вика, жалко само, че е хубава. И да си кажа правото никой не вярваше, че ще оживее. Антони даже докторските инструменти открадна, само и само да я спаси. Денем и нощем беше над нея. Вече и той не знаеше какво да прави. Та накара да викнат овчаря от Печки да ѝ бае. А тя лежи ни жива, ни умряла. Накрая като заклах една бяла кокошка под прозореца, та ѝ помогна.

Лешек слушаше най-внимателно и му мина през ума, че неоснователно е подозирал майка си и доктор Павлицки в умишлена лъжа. Вероятно и двамата са били убедени, че Мариша няма да оживее, след като са я оставили в такова тежко състояние. Разказът на тази млада жена говореше в тяхна полза. Обаче по-късно майка му сигурно е научила, че Мариша е жива. Защо тогава не му написа поне една дума?... Защо баща му нищо не спомена, защо едва в Людвиково, и то случайно, научи за това?!... Ето къде беше вината им, затова и го беше яд. Сега обаче ядът му поутихна от чувството за собствената му несправедливост. Твърде сурово и прибързано бе осъдил родителите си и Павлицки.

— Госпожица Мариша вече напълно здрава ли е? — попита.

— Нищо ѝ няма. Даже се е разхубавила като някога — засмя се Зоня. — Само дето има някаква голяма грижа, та си поплаква.

— Каква грижа?

— Знам ли я. Но си мисля, че грижите ѝ не са малко. Първо, работата си загуби заради тая болест. Госпожа Шкопкова взела друго момиче в магазина. Някаква нейна роднина.

— Дребна работа! Какво друго?...

— Ами и Антони. Покрай кражбата и дето лекувал незаконно, го пратиха в затвора за три години.

— Не може да бъде.

— Може, защото го затвориха.

И Зоня подробно разказа на Чински кое как беше.

— Въртяхме, сукахме как да му помогнем, но каква ти помощ — завърши. — Пък сега, извинявайте, ама работа ме чака. Мариша

сигурно ей сега ще дойде.

Излезе, а Лешек разчувствуван разглеждаше предмет по предмет в стаята. Навсякъде личеше Маришиният усет към чистота и красота. Колко работа е трябвало да свършат горките ѝ ръчици!

— Сега вече край! — помисли и го обзе огромна радост.

Навън се сипеше сняг на едри парцали, все по-гъст и по-гъст.

— Само да не се загуби — разтревожи се.

Изведнъж чу някой да изтупва обувките си в пруста. Сигурен беше, че е тя. Застана сред стаята и зачака. Вратата се отвори. Мариша спря на прага, извика и щеше да падне, ако не беше я грабнал навреме в прегръдките си. Обсипваше с целувки устата, очите, при допира на ръцете му снегът по палтото ѝ се топеше.

Тя постепенно идваше на себе си.

— Единствена моя любов — шепнеше той. — Щастие мое... Най-сетне си при мене жива и здрава, и моя... Всичко се беше обърнало против нас, но сега вече нищо няма да ни раздели, няма да ни раздели... Сигурно си мислила, че съм лош, че съм те забравил... Не е така! Заклевам ти се, не е така! Кажи, че ми вярваш!

Тя се притисна към него.

— Вярвам, вярвам, вярвам...

— И още ме обичаш?...

— Обичам те. Обичам те повече отвсякога.

— Слънце ти мое! Моя ненагледна! Кажи ми, не си ли мислила нещо лошо за мене?...

Долови колебание в погледа ѝ.

— Лошо не съм мислила — отговори най-сетне. — Не. Но ми беше много тъжно. Така те чаках... Много дълго... Толкова дни.

— Повярвай ми — каза сериозно, — ти си била по-щастлива от мене. Аз също преживях толкова дни без тебе, но бяха стотици, милиони пъти по-тежки от твоите. Защото не очаквах нищо.

Замълча и добави:

— Бяха ме заблудили.

Тя поклати глава:

— Не разбирам.

Беше му трудно да ѝ каже истината. Най-сетне промълви:

— Бяха скрили от мене, че ти си... оцеляла. Не мисля, че са го направили с лоши намерения. Първоначално състоянието ти е било

безнадеждно, а после... Нали никой не знаеше, че за мене ти си всичко. Затова и не са ме уведомили.

Тя кимна, а в очите и заблестяха сълзи.

— Сега зная, сега разбирам... И... и на тебе... ти е било тъжно... че не съм жива?...

— Дали ми е било тъжно?! — извика. — Мариша! Ето ти доказателства! Ето!...

Бръкна в единия джоб, после в другия, претърси всичките.

— Сигурно съм оставил писмата на писалището в Людвигово. Но утре ще ги прочетеш.

— На мене ли си писал, Лешек? — учуди се.

— Не на тебе, щастие мое! — прехапа устни. — Това бяха прощалните ми писма. До родителите, до приятели. Вчера пристигнах, писах ги днес сутринта. А довечера...

Погледна тъмните стъкла на прозорците, засипани до половината със сняг.

— По това време... вече нямаше да съм жив.

— Лешек! — извика ужасена.

— Не исках да живея без тебе!

Те се прегърнаха, а сълзите течаха и се сливаха по лицата им. Плачеха от тъжното минало, от преживяната мъка, от отчаянието, което ги бе изпепелило, плачеха и от щастие, толкова огромно, толкова необхватно, че самите те се чувствуваха загубени, мънички и плахи.

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

Лешек не се излъга. Тръгнал от къщи почти в несвяст, той, разбира се, бе оставил писмата върху писалището, до неадресираните пликове. След излизането му в Людвиково настъпи хаос. От извънредно голямото вълнение икономката, госпожа Михалевска, сама едва не загуби съзнание, а после, когато дойде горе-долу на себе си, предаде разговора с Лешек толкова объркано, че мина доста време, докато се установи какво всъщност и защо е станало.

Изясняването на фактическото положение беше заслуга на господин Чински, когото естествено веднага извикаха от фабриката. Той не се ограничи с разказа на Михалеша. От прислугата научи, че Лешек повикал градинаря, а от градинаря, че му било наредено да откъсне най-хубавите цветя в оранжерията.

Господин Чински, разбира се, не пренебрегна обстоятелството, че икономката заварила Лешек да пише някакви писма. При това прояви толкова съобразителност, че не допусна никого в стаята на сина си, въпреки настойчивото желание на роднините. Затова можа да прочете съсредоточено писмата.

Съсредоточаването обаче не попречи ръцете му да се разтреперят, а по челото му да избият капки пот. Съдържанието на писмата, съпоставено с разказа на икономката, не оставяше никакви съмнения и твърде убедително изясняваше причините за апатията на Лешек, както и за внезапното му тръгване.

Затова когато след завръщането на Чинска господин Станислав я покани в кабинета, можа накратко да опише настъпилите събития и да представи положението.

— Днес сутринта Лешек повикал градинаря и му наредил да откъсне почти всички цветя в оранжерията. Заявил, че сам ще ги отнесе, без да обясни къде. После започнал да пише писма. Преди да ти дам да ги прочетеш, скъпа Еля, трябва да те уверя, че вече не са актуални и че опасността е минала.

— Каква опасност? — делово попита госпожа Чинска.

— Лешек е възнамерявал да се самоубие.

Госпожа Елеонора пребледня.

— Това е безсмислица! — намръщи се.

— Чети! — отвърна мъжът ѝ, подавайки изписаните листове.

Тя четеше бързо и само ускореното ѝ дишане издаваше, че е силно разтревожела. След като свърши, остана мълчалива със затворени очи. Лицето ѝ изведнъж бе се състарило.

— Къде е той? — попита тихо.

— Чуй по-нататък. Писмата са останали тук, защото в стаята му влязла Михалеша. Лешек я попитал на кое гробище е погребано момичето, за което така отчаяно пише в писмата си. Михалевска естествено се учудила и обяснила, че момичето е живо, освен това му казала къде може да я намери. Можеш да си представиш какво впечатление му е направила тази вест. Получил е нервен пристъп или нещо подобно. После сякаш не на себе си изтичал до конюшната да впряга конете. В това време едва успели да му донесат коженото палто и шапката. Заминал към Радолишки, разбира се, за онази злощастна воденица, където живее, както ти е известно, въпросната Мариша.

— Изпрати ли някого подире му?

Господин Чински вдигна рамене.

— Би било излишно. Впрочем с него е кочияшът. Нищо не съм предприемал без тебе. Все пак обмислих положението и стигнах до известни изводи. Ако позволиш...

— Слушам те.

— И така, преди всичко знаем, че чувствата на Лешек към това момиче не са временно увлечение, а дълбока любов.

Госпожа Чинска прехапа устни.

— Това е абсурдно!

— Лично аз споделям мнението ти. Но трябва да се съобразяваме с обективните факти. Факт е, че той я обича. Никой не посяга на живота си от отчаяние по някой просто скъп човек. Това, първо. Второ, научава, че тя е жива. Преживява такъв стрес, че изплашва всички вкъщи. Нищо чудно. Човек, който от няколко месеца е в крайно потиснато състояние и обмисля как да се самоубие, изведнъж си възвръща всичко, което е загубил. Тогава си спомня, че именно ти, родната му майка, си му казала за смъртта на момичето. Дава си сметка, че ние двамата с тебе не сме му съобщили за нейното

оздравяване. Сега сама помисли как ни е осъждал, как трябва да ни осъжда!

Госпожа Чинска прошепна:

— Не съм го лъгала. Във всеки случай бях убедена, че казвам истината.

— Но когато се увери, че не е истина, реши да скриеш от него.

— Не да скрия. Просто не съм предполагала, че този въпрос засяга Лешек чак толкова, че да му пиша за това.

Господни Чински махна неопределено с ръка.

— Грещиш, скъпа Еля. Тогава ти ясно ми каза да премълчим пред Лешек, че Мариша е оздравяла.

— За негово добро беше.

— Това е друг въпрос.

— За негово добро. Исках това увлечение да се изпари от главата му.

Господин Чински се размърда нетърпеливо в креслото.

— Как можеш и сега да го наричаш увлечение?... Сега, след като си прочела писмото?...

— Изобщо не съм наблягала на тази дума.

— Освен това той пише, че бил сгоден с нея, нарича я своя годеница, уверява ни, че скоро щели да се венчаят.

— Никога не бих се съгласила — избухна госпожа Елеонора. — Никога не бих му дала благословията си!...

Господин Чински стана.

— Сега се съмнявам дали той, нашият син... би приел благословията ни, дори и да го молим! Дори и да го молим! Еля, ти не разбираш ли какво е станало и какво можеше да стане? Не си ли даваш сметка, че едва не убихме нашето дете?!... И че все още можем да го загубим завинаги?...

Повече не можеше да се сдържа. Хвана се за главата и разхождайки се из стаята, заповтаря:

— Аз го познавам. Той няма да ни го прости! Познавам го. Той няма да ни прости!

— Съвземи се, Сташо — обади се несигурно госпожа Чинска. — Разбирам безпокойството ти, пък дори, може би, споделям опасенията ти. Искам обаче да подчертая, че нямам угризения. Продължавам да

смятам, че дълг на родителите е да се грижат за бъдещето на детето си...

— Той е на трийсет години!

— Именно. Толкова по-зле, ако въпреки трийсетте си години се разпорежда несполучливо с живота си. Ще бъде проява на слабост и опортюнизъм, ако се откажем от принципите си заради егоистичното удоволствие да получим одобрението на сина ни, който иска да уреди глупаво бъдещето си.

— Казано с други думи — засмя се господин Чински, — предпочиташ да загубиш сина си, отколкото да се откажеш от собственото си виждане за неговото щастие?...

— Не съм казала такова нещо.

— В такъв случай какво ми каза?!

— Че трябва да се придържам към принципите... но...

— Какво но?...

— Но самата аз нямам достатъчно сили, а у тебе за съжаление също не ги намирам.

Госпожа Елеонора уморено сведе глава.

— Абсурд, скъпа моя — извика убедено мъжът ѝ. — Нека предположим, че сме силни, че няма да отстъпим от принципите си. Какъв ще бъде тогава нашият живот?... Ще изкопаем пропаст между нас и онова, което е единствената цел на съществуването ни, единственият му плод, единственото му основание.

Сложи ръка върху рамото на жена си.

— Кажи ми, Еля, кой ще ни остане?... Какво ще ни остане?... Представяш ли си нашия бъдещ живот?...

Госпожа Чинска кимна.

— Имаш право.

— Безсъмнено. А имай предвид и друго: ние не познаваме това момиче. Предубежденията ни изхождат единствено от незавидното ѝ обществено положение. Не знаем за нея нищо друго, освен че е била продавачка в магазин, но знаем и това, че нашият син я обича. Смяташ ли, че би могъл да обикне някое вулгарно, безразсъдно, глупаво същество, с една дума, момиче без всякакви достойнства? Не си ли спомняш, че самата ти забеляза неговата наблюдателност, уменията му да прави сполучливи забележки за познатите и критично да се отнася към жените?... Защо допускаме най-лошото, без да познаваме

момичето, което е избрал? По същия начин бихме могли да предполагаме, че тя е нещо необикновено. Убеден съм, а знаеш не обичам да хвърлям думите си на вятъра, че повечето от нашите предубеждения ще изчезнат, щом се запознаем с нея.

Госпожа Чинска седеше мълчаливо, подпряла глава на ръката си, и сякаш се бе загледала в килима.

— Ако след това опасенията ни се потвърдят, тогава, повярвай ми — продължи господин Станислав, — че и Лешек с времето ще ги сподели, стига да има възможност да я сравнява с нас, да я наблюдава в нашата среда.

— Какво искаш да кажеш?

— Мисля, че най-разумно ще бъде да вземем тази Мариша у нас.

— У нас?... В Людвиково?...

— Естествено. Нещо повече, трябва да побързаме да я поканим.

— Защо?

— Защото ако не покажем на Лешек веднага най-добрите си намерения, ако дори за момент той помисли, че действуваме предумишлено и все още искаме да го откъснем от Мариша... Тогава ще бъде много късно. Кой знае дали не е отишъл да я вземе от воденицата, за да я заведе у някой от приятелите си?

— В такъв случай какво да правим? — стисна ръце госпожа Чинска.

— Час по-скоро да отидем там.

— Къде?... Във воденицата ли?

— Да. Ако вече не сме закъснели.

Госпожа Чинска стана бързо.

— Добре тогава. Изпрати да извикат шофьора.

Той я прегърна.

— Благодаря ти, Еля. Няма да съжаляваме. Ние стареем, скъпа, и все повече имаме нужда от топлота.

Когато той излезе от стаята, госпожа Чинска избърса сълзите си.

След десет минути голямата черна лимузина потегли. Потънали в мисли, Чински не проговориха, дори забравиха да кажат на шофьора къде да ги откара.

Той обаче знаеше отлично. В Людвиково всички се досещаха къде отиват господарите и защо. Как иначе? Има закони еднакво

задължителни за всяко сърце, еднакво възприемани и тълкувани от всички.

Дългата тежка машина сви от равното шосе в страничния път. Тук натоварените с жито шейни бяха издълбали дълбоки коловози и автомобилът трябваше да се движи бавно, внимателно. Ярките светлини на фаровете хвърляха синкав сноп лъчи отдолу нагоре, и сякаш бяха вълшебна пръчка, под която изведнъж изплуваха от тъмнината силуетите на отрупаните със сняг елхи, черните боздугани на върбите с шапки от тънки клонки и най-сетне островърхите покриви на постройките край воденицата със сталактити от ледени висулки като някакъв замръзнал водопад.

Снегът беше спрял и шофьорът отдалече видя людвиковската шейна пред воденицата.

— Нашите коне са тука — каза, без да се обръща.

— Слава богу, че са още тук — помислиха си двамата съпрузи Чински.

Светлината на фаровете привлече навън кочияша, който бе покрил конете с чулове, а сам се грееше край печката в кухнята, и стария Мелник, който смяташе за свой дълг да посрещне господарите от Людвиково.

— Вашият син, господарю — съобщи, — е тук, в пристройката, при госпожица Мариша. Заповядайте, ще ви заведе.

— Благодаря, Прокоп! — каза господин Чински, хвана под ръка госпожа Елеонора и прошепна: — Не забравяй, Еля, че ако искаш да спечелиш нечие сърце, трябва първо да разтвориш своето.

— Зная, добри ми приятелю — притисна тя ръката му. — Не се страхувай.

Беше отстъпила и дълбоко в душата си бе примирена с това, което доскоро смяташе едва ли не за позор. Ето, за втори път в живота съдбата я принуждаваше да прекрачи този праг. Някаква орис отново превъртя колелото и то спря в страшния миг на тревога и несигурност пред къщурката с малки, квадратни прозорчета.

На почукването Лешек отговори силно, уверено, дори предизвикателно.

— Влезте, моля!

Още преди няколко минути светлините на фаровете бяха го предупредили за пристигането на родителите му. Знаеше, че са те. Но

не знаеше намеренията им. Затова скочи и застана пред Мариша, сякаш искаше да я прикрие от надвиснала опасност. Лицето му се изопна и пребледня. Стисна зъби, за да не изрече напирещите остри, гневни, безмилостни думи. И зачака.

Вратата се отвори. Влязоха. Бе минала може би секунда, откакто застанаха на прага, но той вече беше ги разбрал. Баща му мило се усмихваше, а очите на майка му бяха зачервени от плач, устните ѝ трепереха.

— Синко мой! — прошепна почти беззвучно тя.

Сграбчи ръцете ѝ и започна да ги целува горещо.

— Мамо! Мамо!...

В тези две сподавени от вълнение думи имаше всичко: и болка, и упрек, и надежда, и обида, и молба за прошка, и опрощение. Всичките им страдания, вътрешни борби, взаимни обвинения, мъчителни тревоги, жестоки решения и най-нежно умиление се съдържаха в тези две думи: синко, мамо, в думите, които изразяват най-трайния договор, най-нерушимия съюз, най-свещената спогодба.

Те се прегърнаха, без да говорят, без да разсъждават, с единственото желание никога да не бъде затъмнена истината, която бе ги озарила.

Госпожа Чинска се опомни първа и рече топло:

— Позволи ми, Лешек, да се запозная с бъдещата ти съпруга.

— Погледни, мамо, това е най-милото момиче на света... Тя още не е била обичана така силно, както заслужава.

Мариша стоеше свела поглед, смутена и плаха.

— Ние с баща ти — каза госпожа Елеонора — ще присъединим чувствата си към твоите, сине, и може би тогава тя ще има обичта, за която е достойна.

Приблужи се до Мариша, прегърна я и нежно я целуна.

— Прелестна си, мило дете, а вярвам, че и душата ти е красива. Надявам се да бъдем приятелки и да не ме смяташ за съперница, макар и двете да обичаме едно и също момче.

Засмя се и погали поруменялото лице на момичето.

— Погледни ме, искам да разбера по очите ти много ли го обичаш.

— О, толкова много, госпожо! — рече тихо Мариша.

— Скъпо дете, за теб не съм „госпожо“. Искам да ти бъда майка.

Мариша се наведе и притисна устни към ръката на тази горда дама, доскоро толкова чужда, строга, опасна и недостижима жена, която сега имаше право да нарича „мамо“.

— Позволи и на мене — протегна ръце към Мариша господин Чински — да ти благодаря за щастието на нашия син.

— Той ме направи щастлива! — усмихна се най-сетне Мариша, придобила малко смелост.

— Погледнете я колко е хубава! — викна възторжено Лешек, който досега бе наблюдавал сцената приятно изненадан.

— Моите поздравления, момчето ми! — потупа го по рамото баща му.

— Има за какво, нали? — вирна самонадеяно глава Лешек. — Но вие още не я познавате. Когато я опознаете като мене, ще видите, че е истинско съкровище, олицетворение на чудото.

— Лешек! — засмя се Мариша. — Не ти ли е неудобно да преувеличаваш! След такива хвалебствия твоите родители ще очакват да ги потвърдят с нещо. И разочарованието им ще бъде още по-голямо, когато се окаже, че аз съм обикновено, глупаво момиче...

— Скромността — прекъсна я госпожа Чинска — също е достойнство.

— Това не е скромност, госпожо — поклати глава Мариша. — Не мислете, моля ви, че не си давам сметка какво представлявам и колко трудно ще ми бъде, колко усилия ще ми струва да достигна равнището на Лешек, на вас и вашето общество, за да не правя лошо впечатление и да не срамя Лешек с недостатъците в моето образование и възпитание. Признавам открито, че се страхувам и не зная дали ще се справя. Ако се осмелявам да го сторя, ако въпреки всичко съм решила да понеса възможните... разочарования... унижения... то е само защото го обичам много...

Говореше бързо, без да ги гледа, а ускореното ѝ дишане издаваше, че споделя мисли, които дълбоко я вълнуват.

Лешек гледаше победоносно родителите си, сякаш казваше:

— Виждате ли какво момиче съм избрал?!

— И ако днес съм толкова щастлива и горда, че ще бъда негова жена — продължи Мариша, — съвсем не е затова, че всяко бедно момиче мечтае да се омъжи за богат и изискан мъж. Действително радва ме, че той, който познава толкова прекрасни девойки, достойни

за него по богатство и обществено положение, е избрал мене, никому ненужното сираче, но съм щастлива и горда само защото го е направил той, най-благородният и най-добрият човек, когото познавам.

Госпожа Чинска я прегърна.

— Разбираме те, мило дете. И сме готови да те уверим, че оценяваме твоите безкористни намерения. При това бъди сигурна, че не само няма да ти създаваме огорчения, а напротив, ще отворим пред тебе сърцата си и ще ти помагаме във всичко. И никога вече не казвай, че си сираче, тъй като от днес, мило дете, имаш нас, нашия дом, който става и твой.

Мариша отново се наведе над ръката ѝ, за да я целуне и да скрие сълзите, които премрежиха погледа ѝ.

— Толкова сте добра — прошепна тя. — Не съм предполагала, че сте толкова добра... мамо.

Господин Чински, макар че също беше развълнуван, се усмихна под мустак и се изкашля:

— А сега — каза, — след като напомнихме, че имаме дом, най-добре ще бъде, струва ми се, ако всички отидем там. Ще помогнем на Мариша да си събере нещата и ще я вземем в Людвиково.

— Разбира се — съгласи се госпожа Елеонора. — Няма причини да остава повече тук.

Мариша отново се изчерви, а Лешек каза:

— Виж какво, мамо... Страхувам се, че на моята Маришенка ще ѝ бъде малко неудобно. В Людвиково има толкова гости, хора, които са ѝ съвсем чужди...

— Тоест ти предпочиташ да остане тук? — учуди се госпожа Чинска.

— О, не! Но имам една идея. Бих искал да заминем с Мариша за Вилно.

— Сега?... По празниците?

— До празниците остават още пет дни. Трябва да отидем по две причини: първо, дължим благодарност на този честен Кошиба, който лежи в затвора, затова че ни е спасил живота. Искам да възложа делото му на Вацек Корчински. Адвокат като него може да направи всичко. А не бих си простил и най-малката небрежност към човека, комуто съм толкова задължен и който е безгранично привързан към Мариша.

— Правилно — съгласи се госпожа Елеонора.

— И второ, трябва да попълним гардероба на моята кралица. Лично аз не придавам никакво значение на това, но бих искал тя да не се чувства неудобно сред гостите в Людвиково. Надявам се да уредим въпроса с помощта на Вацковата жена.

Госпожа Чинска кимна:

— Признавам, че и тук имаш право. Обаче не напълно. Не мога да се доверя изцяло на вкуса на Корчинска. Затова ще замина с вас и ще участвувам в избора.

— Мамо! Ти си ангел — извика Лешек.

Той действително беше благодарен на майка си за решението ѝ. Предпочиташе Мариша да се сближи с някого от семейството, преди да отиде в Людвиково, за да има възможност да свикне с новото си положение. Майка му притежаваше истински талант да общува с хората и той не се съмняваше, че под нейно влияние едно интелигентно и впечатлително момиче като Мариша, макар и за кратко време, ще спечели много, а преди всичко свобода в държанието, която се постига трудно в ново обкръжение.

След половин час семейство Чински си тръгна, тъй като госпожа Елеонора трябваше да се приготви за път. Лешек и Мариша останаха, те щяха да потеглят след два часа и да се срещнат с майката на гарата. В това време в пристройката дойде Прокоп и ги покани на вечеря. Това, че младият господар от Людвиково си вземаше жена, живяла под неговия покрив, беше за него — както сам твърдеше — събитие, достойно да бъде ознаменувано. Затова на масата се появи и домашна вишновка, а в чест на годениците домакинът произнесе дълга реч, изпъстрена с мъдрости от светото писание и лични философски разсъждения.

Обикновено за нощния влак идваха малко пътници. Този ден, както винаги пред празници, в чакалнята имаше доста местни търговци, които отиваха във Вилно за стока. Появата на Лешек и Мариша в компанията на госпожа Чинска предизвика обяснима сензация. Началникът на гарата сметна за свое задължение да поздрави госпожа Чинска и да попита:

— Напуцате ли ни за празниците, уважаема госпожо?

— Не. Връщаме се след няколко дни — отговори госпожа Чинска. — Отивам със сина и бъдещата снаха да направя някои покупки.

Началникът зяпна от почуда. Лешек се усмихна и доволен помисли:

— Утре ще има за какво да говорят в Радолишки и в цялата околност.

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

Зад фурната на затвора се бе спукала канализационна тръба. Затворниците, чиито присъди още не бяха влезли в сила, не бяха длъжни да работят, но Антони Кошиба отиде доброволно. Предпочиташе тежката физическа работа пред бездействието в задушната килия, където беше принуден да слуша разказите на другите за нападения и обири, побоища и планове за бъдещи подобни изстъпления. След такива безсмислено преживени дни идваха най-мъчителните, безсънните нощи. Затова молеше да го вземат на всякаква работа. Трябваше ли да се пренасят въглища, да се почистват дворът или покривът от сняг, да се пренасят картофи в кухнята, той пръв се обаждаше. После уморен заспиваше тежък сън и нямаше време да размишлява за себе си, за Мариша и за каквото и да било.

Присъдата прие безропотно. Макар да я смяташе явна несправедливост, не протестираше. Отдавна бе свикнал с неправдата. Не го възмущаваше, не го учудваше, дори не го натъжаваше. Знаеше, че беднякът трябва да свиква с нея както с лошото време и студа. Бог, който ги праща, е създал и хора лоши, озлобени, груби, неотзивчиви.

Антони Кошиба не се надяваше много и на обжалването. Едно само го тревожеше и прогонваше нощем съня му, една грижа: как ли ще се справи Мариша там?

Познаваше добре Прокоп Мелник и не допускаше, че в неговия дом могат да се отнасят зле с момичето, но какво хубаво има в самотата, далеч от хората, за човек като нея?... А толкова се надяваше! Така чудесно си представяше живота с нея под един покрив. Разбира се, щеше да започне да взема пари от болните, особено от богатите, за да има тя за книги, които толкова обича, и за хубави дрехи, които подхождат на нежната ѝ красота повече от простите басмени роклички. Сутрин щеше да работи във воденицата, следобед Мариша ще му помага да приема болните, а вечер ще му чете със звънкото си гласче стихове и романи.

И ето, всичко беше станало на пух и прах. Три години са доста време. За три години много неща могат да се променят. След като излежи присъдата, ще се върне във воденицата, но вече няма да я завари там.

— Тогава какво?...

Тогава отново ще заживее празния, безцелен живот, живот нито за себе си, нито за хората, нито за бога, защото сам не го желае, хората го осъждат, а господ отвисоко и безразлично наблюдава всичко това.

— Тогава какво?...

Толкова години скита по света като бездомно животно, което няма друга цел, освен и този ден да се нахрани и подслони за сън в някое тълче. И тъкмо когато в тази пустота проблесна първата, единствената светлинна, когато усети в гърдите си, че сърцето му заби по-живо и се изпълни с топли, човешки чувства, когато осъзна, че и той е човек, че е намерил цел и смисъл в живота, сполетя го този удар и всичко рухна.

Колко живо си спомняше сега онези страшни мигове, когато Мариша догаряше, когато, замаян от безсилно отчаяние, седеше край нея без всякаква надежда, неспособен да направи най-малкото усилие, дори да се моли. Нощем в затвора преживяваше същото. По същия начин мислите му се блъскаха непокорно във вира, който поглъщаше в бездната си всичко, което обичаше, заради което искаше, заради което можеше да живее.

И отново изплуваше някакъв ужасен спомен, мъгляв и далечен, че много, много отдавна е преживял подобно нещастие, някога в миналото пак е загубил всичко. Напразно напрягаше паметта си. Само едно име ясно изплуваше в нея: странно, никога нечувано, а толкова познато — Беата.

Защо това име се връщаше постоянно, защо със звука си всяваше тревога? Какво означаваше то?...

Лежеше с отворени очи върху твърдия сламеник в килията и се взираше в мрака, сякаш искаше да го прозре. Но паметта му спираше винаги на едно и също място, пред някаква непристъпна стена, през която не можеше да премине.

... Беше есен, разкалян път и обикновена селска каруца с малка шкембеста кранта... Лежи в каруцата и спи, а главата му се удря в дъските силно, болезнено. Тъкмо болката го събуди.

Но какво е било преди това?...

Да, тук започваше непристъпната стена, а зад нея се криеше неразгадаемата тайна. Живот неизвестен, забравен, заличен, изтръгнат от действителността. Едно знаеше: бил е различен от сегашния. Сигурно е имал някаква връзка с живота на богати хора и с това загадъчно име: Беата.

В първите години на своето скиталчество се опитваше да проникне през бента, който се издигаше между паметта му и миналото. Даваше си сметка, че е трябвало да има младост и детство. В плахи разговори със случайно срещани хора бе разбрал, че всички помнят детските си години. После пред никого не издаваше странния си недъг, защото никой не искаше да му повярва. Присмиваха му се и предполагаха, че има причини да не помни миналото си, но продължаваше да напруга паметта си, подновяваше настъплението срещу непроходимата стена и всеки път, уморен, изтощен до крайност, полуобезумял, трябваше да се връща към действителността и да се заклева, че никога вече няма да прави нови опити.

Годините минаваха. Свикна и се примири с това и дори не беше нужно да се кълне. Понякога само някое събитие неволно будеше у него внезапна тревога и онзи страх, който изпитва всеки човек, изправен пред неразгадаеми сили, напирани в него.

Винаги най-добрият начин да откъсне мислите си от тези неща е била работата, затова Антони Кошиба охотно се залавяше за най-тежката.

Същия ден с неколцина други затворници от тъмни зори копаеше дупка над пукнатата канализационна тръба. Напоследък времето бе омекнало и горният слой на земята се бе превърнал в кашкава кал, затова пък надолу бе вкочанена от силния студ и трябваше с все сила да се копае с кирката и лизгара.

Към десет часа откъм канцеларията се зададе старшият надзирател Юрчак.

— Я, ще викат някого за свиждане — прецени един от по-старите затворници.

И не се излъга. Извикаха Антони Кошиба.

— Едни млади господа са дошли — обясни надзирателят.

— За мене ли?... Трябва да е някаква грешка!...

— Не дрънкай, ами отивай в стаята за свиждане.

Антони никога не беше ходил в стаята за свиждане. Никой не бе го посещавал, затова си блъскаше главата кой може да е дошъл. Ако бяха Васил и Зоня, надзирателят нямаше да ги нарече „господа“.

В първия момент мракът, който цареше в преградената с решетки стая, му попречи да познае Мариша, а пък и тя не беше с палтенцето и баретата си, а с елегантно кожено палто и шапка. До нея видя младия Чински.

Изведнъж Кошиба понечи да се върне. Предчувствието му подсказваше, че го очаква нещо неприятно, някаква лоша новина, някакъв непредвиден удар. Защо са заедно и какво означават тези дрехи на Мариша?...

— Чичо Антони! — извика момичето. — Не ме ли познаваш?...

— Добър ден, господин Кошиба — поздрави Лешек.

— Добър ден — рече тихо.

— Вижте какво, не се тревожете — започна весело Чински. — Сега всичко ще се оправи. Ако бях научил по-рано за неприятностите, които са ви сполетели заради нас, щях да се заема с вашето дело. Но скоро ще излезете оттук. Ще направим всичко, за да ускорим обжалването, а след като делото се преразгледа, убеден съм, че ще ви освободят. Как се чувствувате?

— Благодаря, като в затвор...

— Толкова си отслабнал, мили чичо — каза Мариша.

— А ти си се поправила, гълъбче — усмихна и се той.

Тя кимна.

— От щастие.

— От щастие ли?...

— Да, от голямото щастие, което ме сполетя.

— Какво е това щастие? — попита Кошиба.

Мариша хвана Лешек под ръка и каза:

— Той се върна при мене и никога вече няма да се разделим.

Знахарят се улови с две ръце за решетката, която го отделяше от тях, сякаш се страхуваше да не залитне и падне.

— Как така? — попита сподавено.

— Така е, чичо — усмихна се Мариша. — Лешек се излекувал и си дойде. Видя ли, несправедливо го осъждаше. Той много ме обича, може би толкова, колкото и аз него...

— Напротив — прекъсна я весело Лешек, — аз я обичам много повече.

— Това е невъзможно. И скоро ще се оженим. Дойдохме с майката на Лешек. Мама ми купи всички тези красиви неща. Харесвам ли ти, чичо?...

Едва сега тя забеляза странната потиснатост на своя стар приятел.

— Не се ли радваш на щастието ми, чичо? — попита и изведнъж се досети: — Колко нетактично е от наша страна, след като ти трябва да лежиш в затвора. Не ни се сърди.

Знахарят вдигна рамене.

— Че кой се сърди... Само че... не ви очаквах... Бог да ви даде всичко най-хубаво...

— Благодарим, от сърце благодарим — подхвана Лешек. — Но моля ви, не се тревожете за съдбата си. Поверихме вашето дело на най-добрия адвокат в града, на Корчински, Той твърди, че ще ви оправдае. А на него може да му се вярва.

Кошиба махна с ръка.

— Не си струва труда!...

— Какво говориш, чичо! — възмути се Мариша.

— Струва си — увери го Лешек. — Вие сте нашият най-голям благодетел. През целия си живот няма да можем да ви се отплатим. Повярвайте ми, господин Кошиба, ще направя всичко, за да ви освободят.

Върху лицето на знахаря се появи тъжна усмивка.

— Да ме освободят ли?... А... защо ми е свободата?...

Младите се спогледаха учудено и Лешек поклати глава:

— Това е временна потиснатост. Не бива да мислите така...

— Какви са тези приказки, чичо?

— Така е, гълъбчето ми — въздъхна Антони, — но да не говорим за това, господ да ти даде радост и спокойствие, гълъбче... Хайде, време ми е вече, сбогом... И не си създавайте грижи с мене, стареца...

Поклони се тежко и тръгна към вратата.

— Господин Кошиба! — извика Лешек.

Но знахарят ускори крачка и излезе в коридора. Вървеше все по-бързо, надзирателят едва го догонваше, докато най-последно се ядоса:

— Какво си хукнал такъв! По-бавно, де! Краката ли да си потроша заради тебе?

Знахарят тръгна по-бавно, с наведена глава.

— Каква ти се пада госпожицата? — попита надзирателят. — Роднина или позната?...

— Тя ли? — погледна го знахарят унесен. — Тя?... Откъде да знам...

— Как тъй откъде?

— Ей така, един човек днес може да бъде за тебе всичко, а утре... нищо.

— Викаше ти чичо.

— Може всякак да ми вика. Думите са празна работа.

Надзирателят изсумтя гневно.

— Голям философ се извъди... Тю!

Можеше ли той да се досети какво става в душата на този човек? Можеше ли да предполага, че затворникът Антони Кошиба преживява най-тежкия миг в своя окаян живот?... Както надзирателят, така и другарите му по килия бяха забелязали, че сякаш нещо тежко бе сполетяло знахаря, беше съкрушен и угнетен. Онемя напълно, цяла нощ се въртя върху сламеника, а на сутринта не отиде доброволно на работа и остана сам в килията.

Не беше излъгал, когато каза на Чински, че не му е нужна свобода. Сега не желаше нищо.

След толкова самотни години сред чужди хора бе намерил едно близко същество, за да го загуби отново. Когато се запозна с Мариша, когато почувствува обичта ѝ, когато разбра, че това момиче му е по-скъпо от всичко друго, бе започнал да вярва, че е намерил най-сетне цел в живота си.

Не, никога не беше си градил никакви планове. Подозренията на Зоня, че имал брачни проекти, му се струваха смешни. Просто искаше да има Мариша край себе си. Разбира се, ако тя пожелаеше да стане негова жена, ако по този начин можеше да ѝ осигури спокоен живот и средства, да се грижи за нея и да я закриля от злите езици, щеше да се ожени за нея. Но най-добре би било просто да останат заедно. Дори ако ще да се ожени за някой като Василко...

Щяха да си живеят заедно, да не се разделят никога, всеки ден щеше да вижда сините ѝ очи, да слуша звънливия и глас, да сгрива

старото си сърце със слънчевата ѝ усмивка. Всеки ден тогава би имал някакъв смисъл, а вечер щеше да знае защо работи, за кого печели.

И изведнъж всичките му надежди рухнаха. Антони Кошиба не виждаше щастието на Мариша в това да стане изискана дама, да има богат мъж. Не обичаше богатството, без сам да знае защо, не му вярваше. Нямахше доверие и на младия Чински. Нищо чудно, че господарското синче се е влюбило в Мариша. Можеше ли някой, опознал това момиче, да го отмине равнодушно? Нали затова всички млади хора в Радолишки я задиряха. А колкото до решението на Чински да се жени за нея... Една господарска прищявка. Не може да я има по друг начин, но дали ще бъде в състояние, дали ще иска да я направи щастлива?... Ще разбере ли какво съкровище притежава, ще го оцени ли, или ще го пропилее?...

Докато Мариша беше във воденицата, Антони Кошиба не спомена нито дума за Чински. Съзнателно мълчеше, макар да виждаше как момичето тъгува, с какво неспокойствие очаква писмо. Когато седмиците се изнизваха една след друга, а писмо не идваше, дълбоко в душата си Антони се радваше.

— Ще потъгува гълъбчето — мислеше си той — и ще го забрави. Така ще бъде по-добре за нея.

Но на Чински не можеше да прости за мълчанието. Сурово го осъждаше. Сега още не можеше да му прости. Мислеше, че Лешек, след като е оздравял, се е върнал и случайно е срещнал Мариша, за която не си е спомнил сума време, и старата му прищявка се е пробудила отново. А колко траят капризите на лекомислените?...

Не само тези опасения измъчваха Антони Кошиба. Терзаеше го и собственото му поражение. Как ще живее отсега нататък и за кого?... Стане ли господарка, Мариша няма да се нуждае нито от грижите, нито от помощта му, ще навлезе във водовъртежа на друг живот, сто пъти по-различен, отколкото се различават людвиковският замък и воденицата на Прокоп Мелник.

— Няма дори да я виждам — мислеше си.

Колкото повече разсъждаваше, толкова по-горчиви бяха мислите му и толкова по-малко желанието му да живее, да променят присъдата, да се върне в онази стая в пристройката, където така хубаво, радостно и благополучно можеше да бъде бъдещето, след като я изтръгна от смъртта...

— Беше моя, само моя, а сега ми я отнеха...

По цели дни седеше свит и мълчалив в ъгъла на килията. Не се интересуваше дори от колетите с храна и тютюн, които сега често му изпращаха. Отстъпваше ги на другите да ги поделят помежду си.

Така минаха празниците.

След празниците извикаха Антони в канцеларията. Оказа се, че при него е дошъл новият му защитник, адвокатът Корчински. Беше висок и доста пълен за възрастта си млад брюнет със сериозно лице и жив, проницателен поглед.

— Е, господин Кошиба — подаде ръка за поздрав, — вече съм запознат с вашето дело. Срегнах се и с колегата Маклай, прегледах старателно документацията. В първата инстанция процесът не е минал блестящо и според мене ни чака много работа. Ако не спечелим делото напълно, а вярвам, че ще е така, то поне ще намалим присъдата на няколко месеца. Дори направих постъпки да ви пуснат...

— Не държа — промърмори Кошиба.

— Смятам, че имате право, още повече, след като делото е насрочено за преразглеждане на първи февруари. Така че остава ни по-малко от месец. За толкова кратко време не си струва да се уреждат цял куп формалности по внасянето на гаранция...

— Аз нямам нищо, откъде да взема за гаранция?...

— Господин Чински искаше да внесе вместо вас.

— Излишна милост. Не се нуждая от помощта на господин Чински.

— Защо?... Той храни много добри чувства към вас. Впрочем нищо чудно. Вие сте спасили живота на годеницата му, пък и неговия. О, и двамата го заслужават. Но да се върнем на въпроса. Вече съм събрал някои материали, които ще ми послужат за защитата. Не разполагам с много време, затова ще бъда кратък. И тъй, преди всичко наредих да се направят рентгенови снимки на Лешек и неговата годеница. Показах ги на мнозина лекари. Мнението на всички е единодушно: операциите не само са направени безупречно, но и доказват изключителната ви способност. Особено операцията на черепната основа. Казват, че е феноменална. Така че трябва да зная къде и при кого сте учили...

Знахарят вдигна рамене.

— Не съм учил.

— Не бива да криете от мене, господин Кошиба — каза любезно адвокатът, — ако искате, мога да го запазя в тайна, но аз трябва да зная. Може би сте работили като болногледач в някоя болница? Или сте били санитар по време на войната?...

— Не.

— А от колко време лекувате хората?... Къде сте били, преди да отседнете във воденицата край Радолишки?

— Преди това не съм лекувал. Там започнах.

— Хм... Не можете да ме убедите, че без всякаква практика сте могли да наместите правилно счупени кости, да правите ампутации с примитивни инструменти и други подобни неща.

— Аз в нищо не искам да ви убедя.

— С липсата на откровеност затруднявате моята защита.

— Че молил ли съм ви да ме защитавате? Нямам нужда от никаква защита.

Адвокатът го погледна учуден.

— Предпочитате да останете в затвора?

— Все ми е едно — отвърна мрачно знахарят.

Адвокатът се ядоса.

— Но на мене не ми е все едно. Решил съм и съм обещал на приятеля си да ви измъкна оттук. И да знаете, че нищо не може да ме спре. Щом вие не искате да ми кажете, ще го науча от други.

— Оставете тази работа — махна с ръка знахарят. — Кому е потрябвала моята свобода, на мене тя не ми е нужна... Дали ще съм в затвора, или не, никого не засяга.

— Глупости говорите, но дори да имахте право, пак е необходимо в името на справедливостта...

— Няма справедливост — прекъсна го Кошиба. — Откъде измислихте тази справедливост?...

Адвокатът кимна.

— Естествено не говоря за абсолютната справедливост. Може би съществува такава, но нашият разум не разполага с никакво мерило, за да установи съществуването ѝ. Аз ви говоря за относителната, човешката справедливост.

Знахарят се засмя подигравателно.

— Никаква няма. Човешка, казвате?... Ето, виждате ме тук, осъден на три години. А абсолютната?... Разбира се, че в разума няма

да намерите доказателства за съществуването ѝ. Но не в разума трябва да ги търсите, а в чувствата, в съвестта. И ако в тази съвест намерите само неправда, ако разберете, че целият ви живот е низ от неправди, тогава къде е тя, вашата абсолютна справедливост? Защото не става дума за наказанието. Наказва се за някаква вина. А това е неправда! С нищо незаслужена!

Очите му блесяха, а едрите пръсти на ръцете се свиваха нервно. Адвокатът помълча и неочаквано попита:

— Какво образование имате?

— Никакво образование нямам.

— В документите ви пише, че имате завършено второ отделение в основното училище в Калишко воеводство. Но говорите като интелигентен човек.

Знахарят стана.

— Животът внушава на хората разни мисли... Мога ли да си вървя?

— Момент, моля. Значи не желаете да разговаряте с мене открито?

— Няма за какво.

— Както желаете. Не мога да ви принудя. А сега... може би, се нуждаете от нещо?... Топло бельо или книги?...

— Нямам нужда от нищо — натърти знахарят, — но ако все пак се нуждая от нещо, то е да ме оставят на спокойствие.

Адвокатът се усмихна примирително и протегна ръка.

— Така да бъде. Довиждане, господин Кошиба.

Когато излезе от затвора, адвокатът Корчински вече бе решил: трябва да отиде в Радолишки, във воденицата, в околните села, да намери свидетели, бивши пациенти на знахаря, а после да ги доведе на делото в съда.

„Ще използвам случая да прескоча до Людвиково за ден-два — помисли си, — а от това дело ще направя голям съдебен процес и ако не го спечеля, ще означава, че съм некадърен.“

Корчински беше млад адвокат, но вродените му способности, трудолюбието, задълбочените юридически знания, пък и познанствата му бързо го издигаха, а амбициите му го тласкаха все по-напред, за да блесне в адвокатското поприще не само в този край, но и да си спечели име в цялата страна.

С делото на Антони Кошиба той се зае заради приятелството си с Лешек Чински и заради добрия хонорар, който не можеше да пренебрегне, но главно защото делото го беше заинтригувало силно, в него той бе усетил ефекта, който се постига с особено нашумели процеси, в случай на успех те създават популярност на защитника.

След като се заловеше с някаква защита, той никога не пропускаше дори най-малката подробност, затова още на следващия ден замина за Радолишки. Цели два дни обикаля из околността, проведе продължителни разговори с хора, събра материали... Наложиха се да съкрати престоя си у Чински.

Те го посрещнаха радушно. Гостите, дошли за празниците, се бяха разотишли и вкъщи бяха останали само Чински, Лешек и Мариша.

Корчински им разказа подробно какво е успял да събере и доволен потриваше ръце.

— Ставам все по-силен. Ще видите, когато подредя всичките си оръдия и открия ураганен огън, тогава обвинението ще стане на пух и прах. Оказва се, че този Кошиба бил великолепен лекар! Нито едни смъртен случай, а излекуваните, които ще представя в съда, са няколко десетки. Половината от тях не само че не са му платили нищо, а дори са получили помощ от него. Ще видите! Но аз ще наблегна преди всичко на неговата вещина. Имам една идея.

— А именно? — помита Лешек.

— Един ден преди делото трябва да имам на разположение всичките свидетели, а най-вече тебе и очарователната ти годеница. Не зная дали съдът ще приеме предложението ми да се призоват експерти. Затова ще включа един друг силен, ако не и най-силния резерв. А именно, хрумна ми някой известен хирург да прегледа всички пациенти преди делото. Естествено трябва да бъде такава знаменитост, че когато застане пред съда като свидетел на защитата, съдиите да бъдат принудени да признаят мнението му за меродавно. Трябва да е някое светило в хирургията.

Госпожа Чинска кимна.

— В Полша има само един. Професор Добранецки от Варшава.

— Отгатнахте! — плесна с ръце адвокатът.

— Не беше трудно да се отгатне — засмя се господин Чински. — Мисля, че по-трудно ще е да склоним Добранецки да дойде.

— Ако проблемът е в хонорара — намеси се Лешек, — не се безпокой, Вацек.

— Хонорарът естествено няма да бъде малък — засмя се Корчински, — но имам и друг начин да го склоня. Жената на Добранецки и моята жена са братовчедки. Някак ще уредим въпроса. Трябва да го уредим, защото аз трябва да спечеля делото.

Мариша му се усмихна искрено.

— Толкова съм ви благодарна за това въодушевление и за надеждата, която ми вдъхвате. Не можете да си представите колко съм привързана към този човек, колко го обичам. Да знаехте само какво сърце има.

— Не зная, но ви вярвам. Същевременно ме учуди интелигентността на Кошиба. Той говори като високообразован човек, а това не отговаря нито на външния му вид, нито на незавършеното основно училище, нито на професията мелничарски работник или знахар.

— Виждаш ли! — обърна се Мариша към Лешек.

— Така е, така е — съглася се Лешек. — Представи си, Вацек, на Мариша това ѝ е направило впечатление отдавна. Аз дори го подложих на едно изпитание, което потвърди предположенията ни.

— Какво е било изпитанието? — прояви интерес Корчински.

— Всъщност доста наивно. Започнах да разговарям с него и вмъквах думи, които един обикновен селянин не може да знае, дори ако е полуинтелигентен.

— Е, и?...

— Той разбра всичко. Нещо повече. Веднъж заварил Мариша да чете стихове на Мюсе в оригинал. И съвсем правилно прочел цяла строфа.

— Обзалагам се, че той не само четеше, но и разбираше — добави Мариша.

Адвокатът се замисли.

— Да. Наистина странно... Срещат се такива самоуци. Тази теза също можеше да бъде полезна, ако Кошиба си беше развързал езика.

— Тоест?

— Той упорито мълчи. Не иска да ми даде никакви сведения. Изпаднал е в песимизъм ли, мизантропия ли, дявол знае какво.

— Горкият — въздъхна Мариша. — Ние с Лешек също го забелязахме. Затова решихме да не му се натрапваме повторно. Той ни прие почти нелюбезно. Впрочем не се учудвам. Толкова да претърпиш...

— Ще му мине, като излезе на свобода — каза уверено Лешек.

— Ще направя всичко, което е по силите ми — увери ги адвокатът.

— Колко сте добър! — възкликна Мариша.

— Аз ли?... Добър?... Моля ви! Тук няма място за доброта. От това нещо аз правя пари...

— Хайде, хайде — засмя се Лешек. — Да не преувеличаваме...

— ... и второ, ако спечеля делото, ще стана още по-известен, потърсен адвокат, а това пак е... пари.

— Е — взмути се госпожа Чинска, — как не ви е неудобно да се правите на кариерист.

— Аз не се правя. Наистина съм такъв. И не го отричам. Напротив. Изтъквам го винаги, когато мога. Още като студент си казах, че ще направя кариера, и упорито постигам целта си. Смешно е това общоприето осъждане на кариеристите у нас. Тази дума се смята обидна. А какво всъщност означава да правиш кариера? Означава да се стремиш да изиграеш всички козове, с които те е надарила природата, средата, възпитанието, образованието, тоест в живота да се възползуваш от своя талант, интелигентност, енергия, умение да общуваш с хората. Който не умее да приложи наличната даденост, той я разхищава. Следователно е прахосник и заплес. Разбира се, има и непочтени кариеристи, както и непочтени боксьори, които прилагат непозволени хватки в играта. Но това е отделен въпрос. Аз например имам най-голямо доверие в кариеристите, зная, че те никога няма да ме подведат, защото имат амбиции, стремежи, желание да създадат най-добри възможности за себе си, следователно и за делото, на което служат.

Засмя се и добави:

— Ако бях диктатор, за сановници щях да назначавам само кариеристи.

Господин Чински поклати глава.

— Струва ми се, че разсъждавате твърде опростено, господине.

— Защо?

— Защото у кариеристите желанието да правят кариера понякога е толкова силно, че надделява дори в случаи, когато попада в конфликт с чувството им за дълг.

— Понякога ли? — подхвана адвокатът. — Съгласен съм с вас, уважаеми господине. Но дали не ни нанасят повече вреда бездарността и мързелът на разни некадърници и доброволни парии?... Мисля, че сме беден народ именно затова, защото у нас цари психозата на отвращение към всички, които сами са спечелили състояние или високи позиции. Уважаваме само онези, които са придобили всичко, без всякакви лични заслуги и без усилие, тоест по наследство.

— Виждам, че вие сте привърженик на американския култ към милионерите.

— В Америка не всичко е глупаво — усмихна се Корчински.

Но госпожа Елеонора прекъсна спора и отново поведе разговор за делото на знахаря. После ги поканиха на масата, а вечерта откараха Корчински на гарата.

— Създава впечатление за човек, който не се отклонява от избрания път — направи заключение госпожа Чинска след заминаването му.

— О, да — потвърди Лешек. — Затова очаквам от делото възможно най-добър резултат. И мисля, че трябва да ускорим ремонта на малката къща в градината, където ще настаним Кошиба.

От седмица насам къщата действително се ремонтиреше под грижливия надзор на двамата годеници, на които и през ум не им минаваше, че трудът им е безполезен и че бъдещето ще е съвсем различно от техните планове.

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Малката зала на апелационния съд бързо се изпълваше с публика със странен състав. Кафеникавите кожуси на селяните от околностите на Радолишки се смесваха с елегантните кожени палта на господата от града. Съдебният процес събуди голям интерес не само в правните среди, в които вече от доста време се говореше само за небивалата защита, подготвена от Корчински, но и в медицинския свят, където се очакваше да бъде сензация както поради характера му, така и от факта, че като свидетел по делото щеше да се яви професор доктор Добранецки, най-видният полски хирург, радващ се на всеобщо признание, уважение и слава.

Сред присъстващите в съдебната зала лекари не липсваха бивши възпитаници на прочутия професор, но нямаше нито един, който да не очаква с най-голямо любопитство мнението му за дейността на знахарите. Най-учудващото беше, че професорът бе призован като свидетел на защитата, а не на обвинението, затова очакваха да чуят нещо изключително.

Че ще бъде точно така, можеше да се съди и от изражението на адвоката Корчински. Облегнат на своята маса, весел и словоохотлив, с разкопчана тога и ръце в джобовете на панталона, разговаряше с колеги юристи. На масата до него имаше цял куп папки и бележки, но дори не ги поглеждаше. Явно бе запознат с материалите отлично и имаше подробно разработена линия на защитата.

Беше наистина сигурен в себе си, особено от вчера. Вчера рано сутринта посрещна на гарата професор Добранецки и го откара в една от частните клиники, където вече се бяха събрали бивши пациенти на знахаря Кошиба. Почти целия ден, с кратки почивки, професорът прекара в прегледи, разчитане на рентгенови снимки и диктуване на заключенията си на стенографа.

Адвокатът Корчински не бе пропуснал нищо, което би могло да му помогне да спечели делото. Беше се погрижил да присъствуват

всички необходими свидетели, основно бе проучил документацията и сега спокойно очакваше процеса.

Въведоха под стража обвиняемия, който безучастно зае мястото си край полицая. Видът на Антони Кошиба ярко контрастираше със спокойното самодоволство на защитника му. Той седеше прегърбен, свел глава и вперил неподвижен поглед в пода. Брадата му беше побеляла още повече, кожата на лицето — пожълтяла, под очите изпъкваха тъмни торбички. Дори не погледна към залата и сякаш не чуваше познатите приятелски гласове, които го викаха по име, пък може и наистина да не ги е чувал, защото не реагира и на въпросите на защитника, отправени към него. Едва острият звънец и гласът на полицая, който му заповяда да стане, пробудиха Кошиба. Надигна се тежко и седна, потънал отново в мислите си.

Той бе единственият човек в тази зала, който никак не се интересуваше от хода на процеса и от резултата му.

Отговори като автомат на поставените въпроси относно самоличността му и пак изпадна в апатия.

— Ако имах работа със съдебни заседатели — помисли си с усмивка Корчински, — само при вида на този нещастник щях да получа оправдателна присъда.

В това време започна разпитът на многобройните свидетели. Пред съдиите застана старшият Жомек. На умело зададените въпроси на прокурора даде обяснения, доста утежняващи вината на подсъдимия. Кошиба си призна, че откраднал докторската чанта с инструментите, не я върнал, а я укривал и задържал няколко седмици, дал я на собственика едва при заплахата за обиск, който би довел до откриването на откраднатата вещ.

Защитата на свой ред зададе въпроси.

— Като началник на участъка в Радолишки свидетелят получавал ли е оплаквания срещу Кошиба?

— Не, никакви.

— Преди случая с присвояването на инструментите би ли могло да му се издаде свидетелство за благонадеждност?

— Разбира се. Той беше много почтен човек.

— Защо не арестувахте Кошиба след разкриването на кражбата?

— Защото според мене нямаше опасност да избяга. Достатъчно ми беше обещанието на Кошиба да не се отлъчва от града.

— Знаел ли е свидетелят, че Кошиба е дошъл в този край сравнително неотдавна и че години наред доста често е сменял местожителството си?

— Знаех.

— И въпреки това му повярвахте, че няма да наруши обещанието си?

— Да. И не се излъгах, защото наистина не избяга.

— Благодаря. Нямам повече въпроси.

Следващият свидетел беше доктор Павлицки. Отначало заяви с нежелание, че няма какво да добави към направените вече показания, но по настояване на прокурора започна да отговаря на въпросите.

— Бил съм три пъти в стаята, където живееше обвиняемият.

— С каква цел?

— Първия път го предупредих да не упражнява незаконно лекарската практика, после бях извикан след злополуката и последния, за откраднатите хирургически инструменти.

— Какви бяха хигиенните условия в тази стая?

— Просто плачевни. Дрехите на обвиняемия бяха петно до петно, ръцете му — много мръсни. На много места от тавана висяха паяжини. Забелязах, че в тенджерата, където вари билки, плуваше мазнина. Вероятно ги използват и за готвене на ядене, пък и правеха впечатление на никога немити. По пода имаше какви ли не боклуци. Беше толкова задушно, че едва се дишаше.

— Къде е оперирал Кошиба?

— Точно в тази стая.

— Дали при по-сериозни операции, направени в такива условия, няма опасност от инфекция?

— Разбира се, и то не само при по-сериозни. И при най-малката рана, ако се замърси, е възможна инфекция или тетанус.

— Какво отговори обвиняемият на вашите забележки?

— Не им обърна никакво внимание.

— Виждали ли сте инструментите, които е употребявал знахарят при операции?

— Да, но това не бяха хирургически инструменти. Видях обикновени железарски чукчета, длета, клещи и други подобни. Например кухненски нож и дърводелски трион.

— В какво състояние бяха тези инструменти?

— По някои имаше ръжда. На едно от длетата забелязах стара, засъхнала кръв. Всички миришеха на газ или на бензин, които обвиняемият вероятно е употребявал като дезинфекционно средство.

— Може ли да се прави дезинфекция с газ и бензин?

— Да, но в незначителна степен.

— Много знахари ли практикуват в околностите на Радолишки?

— В близост до града са петнайсетина. В цялата околия са може би няколко десетки. Това е истинско бедствие.

— Как си го обяснявате?

— С невежеството на населението.

— Голяма ли е смъртността?

— Много голяма.

— Случвало ли се е да ви повикат при болни, където смъртта е настъпила в резултат на лечението на знахари?

— Твърде често. В документацията по делото ще намерите копие от едно мое изложение до властите, където цитирам цифри. Лично аз в продължение на две години съм отбелязал седемдесет и два случая. По данни на всички лекари от околията знахари са причинили смъртта на около двеста и петдесет души.

Сега към свидетеля се обърна защитата:

— Преди малко казахте, че много често ви викали при жертви на знахарите?

— Така е.

— Колко от случаите бяха жертви на Антони Кошиба?

— Не си спомням.

— Така ли? Може би ще си спомните поне един подобен случай?

— Не мога.

— Странно. Кошиба е лекувал в непосредствена близост до Радолишки, при това в плачевни хигиенни условия, при операциите е употребявал най-примитивни инструменти и въпреки това вие не сте чували за някакъв смъртен случай по негова вина?... Или може би все пак сте чули?

— Не — отговори след кратко колебание лекарят.

— Как може да се обясни това? Кошиба може би е имал малко пациенти?

— Не съм му броил пациентите.

— Грешите, господин докторе. Във вашите показания пред първата инстанция се оказва, че сте ги броили. Уважаеми господа съдии, моля да бъде прочетен съответният откъс от показанията на свидетеля. Том втори, страница трийсет и трета, първи абзац.

Председателят се намръщи.

— Това не е съществено за делото.

— Искам да посоча, че Кошиба е имал по двайсетина пациенти дневно според изчисленията на свидетеля доктор Павлицки.

Беше прочетен посоченият откъс, след което защитата отново се обърна към свидетеля:

— На въпроса на господин прокурора вие заявихте, че сте били три пъти в стаята на знахаря, при което единия път са ви повикали?

— Да, така е.

— Защо ви повикаха?

— За двама тежко ранени при мотоциклетна злополука.

— Кой ви повика?

— Някакъв си Войдило, както узнах по-късно, той бил причина за катастрофата.

— По чие поръчение ви повика?

— Струва ми се, по поръчение на Кошиба.

— Спомняте ли си как ви обясни Кошиба защо ви е повикал?

— Разбира се. Имаше двама тежко ранени и той твърдеше, че сам не можел да се справи.

— Обърна ли се към вас с молба да спасите раненото момиче?

— Да, но аз установих, че състоянието ѝ е безнадеждно. Направих ѝ само инжекция за засилване на сърцето.

— Кошиба помолил ли ви е за разрешение да използва вашите хирургически инструменти, за да оперира ранената?

— Да, но никой лекар на мое място не би изпълнил подобна молба.

— Дали и никой лекар не би се съгласил да оперира един ранен само защото след бегъл преглед е дошъл до заключение, че операцията няма да помогне?

Доктор Павлицки почервеня.

— Нямате право да ме обиждате!

— Отклонявам въпроса — каза председателят.

Адвокатът кимна.

— Какво ви накара да направите заключението, че състоянието на ранената е безнадеждно?

— Черепната основа беше хлътнала навътре! Пулсът почти не се долавяше.

— На вас известно ли ви е, че знахарят Кошиба е направил операция и е спасил пациентката?

— Да.

— Как може да се обясни?

Лекарят сви рамене.

— Това е най-изумителният случай в моята практика. Допускам, че е просто удивителна случайност.

— Когато пристигнахте във воденицата, знахарят съобщи ли ви своята диагноза?

— Да.

— Съвпадна ли с вашата?

— Да.

— В такъв случай не ви ли се струва, че Антони Кошиба е проявил големи хирургически способности, след като поставя точна диагноза и извършва изключително рискована операция?

Лекарят се поколеба.

— Да. Лоялно трябва да призная, че това в много случаи ме е учудвало.

— Благодаря. Нямам повече въпроси — кимна адвокатът и погледна с усмивка прокурора.

После прочетоха показанията на неколцина свидетели по обвинението от предишния процес, след което започнаха един след друг да се явяват свидетелите, призовани от защитата. Тоест, показания дадоха старият воденичар, неговият син, семейство Чински и накрая бивши пациенти на Антони Кошиба.

Показанията им не се отличаваха много: бях болен, щях остана сакат, той ме спаси, не е споменавал за пари. Някои заявиха, че знахарят им бил дал едно-друго, че в цялата околност бил известен като безкористен. Това потвърди и господин Чински, от когото Кошиба не приел стоте злоти, въпреки че за него тази сума не била малка, а напълно я заслужавал.

Трогателни бяха показанията на Прокоп Мелник, който завърши с думите:

— Господ го прати в къщата ми и се смили над мене, грешния, над семейството ми и съседите. А че е пратен от бога, а не от дявола, знам и от това, че никога не е бягал от работа. От мене можеше всичко да поиска, можеше само да си седи от сутрин до вечер край печката, да яде и да спи. Но той не е такъв. Беше пръв във всяка работа, и в черната, и в тази, дето схватливост иска. Така беше до края, чак до делото. А не е млад човек. Така че молим уважаемия съд да го освободи за прослава на бога и за доброто на хората.

Старецът сведе в нисък поклон побелялата си глава, прокурорът се намръщи, а присъстващите насочиха очи към обвиняемия.

Антони Кошиба обаче продължаваше да седи все така безучастен, с наведена глава. Не чуваше нито вещите въпроси на прокурора, нито контранастъпленията на защитата, нито показанията на свидетелите. Само за миг го съживи тихият, треперлив глас на Мариша. Тогава вдигна поглед и беззвучно раздвижи устните си, но отново изпадна в апатия.

— Нищо не ми остана — мислеше си, — нищо не ме очаква...

В това време пред съдийската маса застана най-важният свидетел, на чиито показания адвокатът Корчински придаваше най-голямо значение. Пък и не само той, а и съдиите, и публиката напрегнато очакваха появата му. Думата щеше да вземе светилото на науката, чудесният хирург, водещата личност в медицинския свят, *persona gratissima*^[1], официалният представител на съсловieto, председателят и педагогът.

Който не го познаваше лично и не бе го виждал никога, сигурно точно така си и представяше професор Добранецки. Висок, в разцвета на силите си мъж, с малко поналята фигура, с красив орлов профил и високо чело. От всяко негово движение, от всяка нотка на гласа му, от дълбокия му поглед лъхаше самоувереност, която идва единствено от чувството за собствено достойнство, достойнство всепризнато и потвърдено от заеманите в живота позиции.

— Много хора се обърнаха към мене като към хирург — започна той — с молба да проверя здравословното им състояние. По различно време те са имали сериозни увреждания, респективно заболявания, след които са се подложили на оперативна намеса и лечение при селския знахар Кошиба. Консултацията и рентгеновите снимки показаха следното...

Тук професорът започна да изброява имената на свидетелите, които преди малко бяха дали показания, да описва заболяването и опасността от него и да оценява оперативната намеса и резултатите от лечението. Често употребяваше латински названия, медицински термини, професионални изрази.

— В обобщение — завърши той — трябва да констатирам, че във всички споменати случаи операциите са били извършени напълно правилно с едно, без съмнение, задълбочено познаване на анатомията и са спасили болните от смърт или неизлечим недъг.

Председателят кимна.

— А как можете да обясните, господин професор, факта, че един човек без образование може да направи успешно толкова рисковани операции?

— Самият аз си задавам този въпрос — отговори професор Добранецки. — По своето естество хирургията е емпирична наука, основаваща се върху опита и наблюденията на хиляди поколения. Хирургичната намеса води началото си от далечни праисторически времена. На археолозите са известни находки от бронзовата ера, а дори от ранната каменна епоха, които дават основание за извода, че още тогава човек е можел да намества счупени кости, да извършва ампутация на крайници и други. Затова смятам, че сред селското население, запознато с анатомията на домашните животни, могат да се срещнат изключително наблюдателни хора, които започват да оказват помощ на болните и с времето натрупват достатъчно богата практика при по-леки и по-прости случаи.

— В този случай обаче — обади се председателят — вие определите повечето от операциите като сложни и опасни.

— Действително. Тъкмо затова, трябва да призная, бях изумен. Този знахар, изглежда, има не само опит, но и феноменална дарба...

Позамисли се и добави:

— ... интуиция... Да, хирургическа интуиция, нещо, което се среща много рядко. Лично аз познавах някога само един хирург с толкова сигурна ръка и изключителна интуиция.

— А какво значение има сигурната ръка?

— Сигурната ръка ли?... Преди всичко точност на разрезите.

— Благодаря — каза председателят. — Страните имат ли въпроси?

Прокурорът поклати отрицателно глава, а адвокатът Корчински извика:

— Аз имам. Господин професор, установихте ли у някой от прегледаните от вас пациенти на Кошиба следи от инфекция?

— Не.

— Благодаря. Нямам други въпроси.

Професорът се поклонил и седнал на първия ред до семейство Чински. Едва сега той за пръв път хвърлил поглед към скамейката на подсъдимите. Видя широкоплещест, изнемощял брадат мъж, на вид около шейсетгодишен.

— Значи така изглежда този знахар — помислил си. И щеше да отмести очи, но го изненада странното поведение на обвиняемия.

Антони Кошиба се беше вторачил в него напрегнато и сякаш в несвяст.

На устните му трепнала странна усмивка, несигурна и въпросителна.

Ама че чудак — констатира мислено професорът и се обърна.

След време обаче нещо го накара отново да погледне към знахаря. Изражението на измъченото лице не беше променено, а погледът му бе сякаш прикован в професора.

Добранецки нервно се размърда на стола и обърна глава към прокурора, който тъкмо започваше речта си. Говореше с доста монотонен глас и може би това намаляваше силата на аргументите му, изразителността на неговите кратки, делови, безстрастни, но безпогрешно логични изречения.

Прокурорът се съгласи, че ръководена от чувства, първата инстанция е издала присъда, която може да се смята за твърде сурова. Призна, че подсъдимият Кошиба не може да бъде причислен към категорията на шарлатаните. Дори признаваше, че е възможно да се е ръководил от благородни подбуди, упражнявайки знахарството.

— Но ние тук — продължи — не сме представители на милосърдието. Ние сме служители на закона. И не бива да забравяме, че обвиняемият го е нарушавал...

Професор Добранецки се мъчеше да се съсредоточи върху аргументацията на прокурора, но му пречеше едно непоносимо чувство: просто усещаше на гърба си погледа на Кошиба.

— Какво иска от мене? — ядосваше се. — Ако по този начин изразява благодарността си за моите показания...

— ... Несъмнено това са смекчаващи вината му обстоятелства — продължаваше обвинителят. — Но ние не можем да пренебрегваме фактите. Кражбата си е кражба. Укриването на откраднатата вещ...

Не. Невъзможно беше да се съсредоточи. Очите на този човек имаха някакво магнетично въздействие. Добранецки се обърна почти гневно и се изненада: знахарят бе свел глава. Големите му ръце бяха опрени безпомощно на перилата пред него.

Изведнъж в съзнанието на професора изникна едно нелепо предположение:

— Виждал съм някога този човек.

Паметта му заработи усилено. Професорът вярваше на паметта си. Никога не беше му изневерила. И сега, след доста усилия, стигна до извода, че за миг го е заблудила някаква несъщественна прилика. Навярно с някакъв отдавнашен пациент.

... Впрочем нямаше време да размишлява повече върху това, понеже току-що бе станал адвокатът Корчински и неговият метален баритон прозвуча наелектризиращо:

— Уважаеми господа съдии! Единствено по силата на сляпата съдба и недоразумението този човек се намира сега в тази зала и е изправен пред този съд. Не тук е неговото място и не това е най-подходящият ареопаг^[2] за оценка на делата му. В момента Антони Кошиба трябваше да се намира в аулата на нашия университет, да стои изправен пред академичния съвет и да очаква не присъда, а да му връчат диплома на доктор хонорис кауза на медицинския факултет!

— О не, господа съдии, това не са фантазии! Аз не търся ораторски ефекти. В никакъв случай не говоря за нещо невероятно. Но ако все пак днес е невероятно един знахар да получи докторат, единствената причина е, че нашето законодателство е допуснало пропуск. А именно, към еднакво отговорни професии то прилага различни критерии. Уважаеми господа съдии! Не сме съгласни да поверим човешкия живот на лекар, чиито знания и умения не се гарантират от диплома за завършено медицинско образование. Но го поверяваме без колебание на инженер, който строи машини или мостове. А нали титлата инженер, както и свързаните с нея права, може да получи всеки, без да е завършил политехниката, стига с

работата си да докаже, че притежава достатъчно знания и умения за тази професия. Трябва ли да изброявам всеизвестни имена на учени, които предават знанията си на хиляди слушатели в полските политехники, а самите те не могат да се похвалят дори със свидетелство за завършено основно образование?

— Законодателят за съжаление не предвижда същите възможности в лекарската професия. Но ако не беше така, стенограмата от днешния процес щеше да бъде достатъчна Антони Кошиба да получи докторат. Възможно ли е да се дадат по-добри, по-красноречиви доказателства за знанията и уменията му от тези, които събра съдопроизводството, от показанията на свидетелите, явили се всъщност не като свидетели, а като веществени доказателства, като живи документи за медицинските умения на обвиняемия.

— Явили се тук като библейския Лазар при думата: „Стани!“ ... и дошли да засвидетелствуват истината, дошли да посочат с пръст своя благодетел и да извикат: — Този е! Бяхме хроми, той ни помогна да проходим, бяхме болни, той ни вдигна, бяхме пред гроба, той ни даде живот!

— Обаче господин прокурорът вижда грях и провинение в това, че Антони Кошиба се е осмелил да спасява ближните си, без да има диплома. Ако беше скочил във водата да спасява давеци се, също ли трябваше да има свидетелство за завършен курс по плуване?...

— Аз не съм демагог и не съм застанал тук да защитавам знахарството. Но съм длъжен да протестирам остро срещу употребените от обвинението похвати. А именно, тук бяха съчетани, на пръв поглед случайно, две истини: първо, че Антони Кошиба е знахар, и второ, че знахарите са шарлатани, които използват куп трикове и номера, заклинания, врачуване, баене за уроки и други мошеничества. Момент, моля! Такова съчетаване на истини е коварно, защото, както е известно от съдопроизводството, обвиняемият никога, нито в един случай не си е служил с блъф.

— В хода на същото съдопроизводство бе отхвърлено напълно и обвинението, че Кошиба бил действувал от користни подбуди. Щом като обвинението вижда в дейността му престъпление, а предполагаемата подбуда за това престъпление се разсея като дим, тогава единственият мотив, който ни остава, е манията. Да, господа съдии! Този човек е маниак. Той е завладян от манията да помага на

страдащите, да помага даром, нещо повече: с риск да загуби свободата си, да бъде заклеймен като престъпник, да лежи на твърдия затворнически нар и да седи на позорната скамейка на обвиняемите.

— Няма да се спирам повече на въпроса дали Антони Кошиба е добър лекар. Това направиха свидетелите, направи го преди всичко светилото на нашата хирургия, чието мнение е повече от ценен атестат. Няма да използвам и лесната възможност да подчертая, че дипломираният лекар доктор Павлицки не си спомня нито един случай, в който някой от пациентите на знахаря да е потърсил помощ при него, затова пък същият знахар веднъж е спасил от осакатяване, а друг път от смърт двама души, и то когато доктор Павлицки е бил безпомощен.

— Искам да говоря, господа съдии, за най-голямата вина на Антони Кошиба, искам да говоря за онова, върху което обвинението наблегна, а именно: нехигиеничните условия в стаята, където е извършвал операциите. И така, бил съм в тази стая и трябва да ви призная, господин прокурор, че призованите свидетели много съдържано описаха нехигиеничните условия, които царят там. Не беше казано, че в прозорците има пролуки, през които духа вятърът, че изкорубеният под е продупчен и влажен, че покривът тече, печката дими, че в стаята има не само мръсотия, паяжини и прах, но се въдят и хлебарки. Видях и инструментите, с които Кошиба е правил операции. Те са стари, изхабени и ръждясали железарии, нацърбени и изкривени, привързани с тел и въженца. В една такава стая и с такива инструменти Кошиба е оперирал хора.

— Но слава богу... нали никой от оперираните не е умрял? Нали никой от тях не е получил дори инфекция!

— В залата виждам известни, опитни лекари и към тях се обръщам аз: това заслуга ли е, или вина на Кошиба?!... Питам ги: ако някой е направил успешно толкова опасни операции при такива ужасни условия, това против него ли говори, или в негова полза?!... Затова ли, тъкмо затова ли трябва да бъде изпратен в затвора, или заслужава да има операционна зала от порцелан и стъкло?...

Залата възбудено зашумя, а когато утихна, адвокатът Корчински продължи:

— И още един упрек се отправя тук към този старец, чийто живот е неопетняван досега, към човека, комуто без колебание се е

доверила дори подозрителната полиция: извършил кражба. Да. Изкушили го лъскавите хирургически инструменти и той ги откраднал. Първо, наистина помолил да му услужат с тях, но след категоричния отказ ги открадва. Защо го е направил?... Какво е тласнало към престъпление този почтен човек?... В какви условия и по какви подбуди е посегнал към чуждата собственост?...

— В същия момент на масата в стаята му е умирало едно младо момиче, току-що разцъфнал живот потъвал в бездните на смъртта, а той, Антони Кошиба, знаел, усещал, разбирал, че без тези лъскави инструменти не ще може да помогне. Питам аз: как е трябвало да постъпи Антони Кошиба?...

Адвокатът огледа с искрящи очи залата.

— Как е трябвало да постъпи?! — извика. — Как би постъпил всеки от нас на негово място?!... Аз намирам само един отговор: всеки от нас щеше да постъпи като Антони Кошиба, всеки от нас щеше да открадне инструментите! Съвестта на всеки от нас щеше да подсказе, че това е нашият дълг, моралният ни дълг!

Удари с юмрук по масата и млъкна от вълнение.

— В някогашна Австрия — продължи — имало един особен военен орден. С него награждавали за странни постъпки, за неизпълнение на заповед, за нарушаване на дисциплината, за бунт срещу послушанието. Този орден бил едно от най-висшите и най-рядко признаваните, но най-достойните отличия. Ако полските съдилища имаха правото да раздават не само наказания, но и награди, именно такъв орден за неспазване на закона би трябвало да краси гърдите на Антони Кошиба на излизане от тази зала.

— Но понеже такава награда за съжаление не съществува, тогава нека за награда всеки почтен човек да сметне за чест да стисне неговата отрудена и мръсна ръка, най-чистата ръка в света.

Корчински се поклони и седна.

Професор Добранецки с изненада забеляза вълнение в изражението ѝ в сведения поглед на адвоката. Впрочем и той, както и останалите, беше разчувствуван. Един от съдиите често изтриваше със свит пръст ъгъла на устата си. Друг седеше, забил поглед в книгата.

Оправдателната присъда изглеждаше сигурна, особено след като прокурорът се отказа да направи възражение.

— Има право да вземе думата подсъдимият — каза председателят.

Антони Кошиба не помръдна.

— Имате право на последната дума — побутна го по лакътя адвокатът Корчински.

— Аз нямам... какво да кажа. Все ми е едно...

И седна.

Ако в този момент някой бе погледнал професор Добранецки, щеше да се учуди. Професорът пребледня, направи движение сякаш искаше да скочи от стола и отвори уста...

Но никой не го забеляза. Точно тогава всички ставаха, понеже съдиите се оттеглиха на съвещание. След тяхното излизане залата се изпълни от оживени разговори, мнозина се струпаха около Корчински да го поздравят за блестящата му защита. Някои излязоха в коридора, за да запалят цигара.

Професор Добранецки излезе след тях. Когато вадеше табакерата си, ръцете му трепереха. Намери една свободна пейка в най-отдалечения ъгъл и тежко се отпусна.

Да. Беше го познал, сега знаеше със сигурност: знахарят Антони Кошиба някога бе професор Рафал Вилчур.

— Този глас!

О, не можеше да забрави гласа му. Нали години наред беше го слушал. Отначало като студент по медицина, после като асистент и накрая като начинаещ лекар, приютен от великия учен. Как не можа веднага да познае чертите му! Как не можа да ги открие под прошарената брада!

О! Ама че глупав е бил още преди да види Антони Кошиба, когато учуден откриваше следите от операциите на неговите пациенти. Не можеше да разбере как е възможно един селски знахар да извърши гениално такива сложни хирургически операции, пред които самият той, професор Добранецки, би се поколебал!

— Трябваше веднага да позная неговата ръка! Глупак с глупак!

А и други следи можеха да го наведат на тази мисъл. Между прегледаните беше госпожицата, оперирана след счупване на черепната основа. Вярно е, че името ѝ учуди Добранецки: Вилчур, но в бързината не се сети да разпита момичето. Впрочем тази фамилия се срещаше доста често, самият той имаше неколцина пациенти Вилчур,

но трябваше да се позамисли. Възрастта на същата Вилчур съвпада с възрастта на дъщерята на професора. Когато изчезна с майка си от Варшава, тя беше на седем години. Да, съвсем очебийно...

— Не може да е случайно! Знахарят Кошиба... и тя...

Професорът хвърли цигарата, без да я запали, и разтърка чело. Беше влажно.

— Значи не е умрял, не е убит!

Укрил се е тук, на изток, преоблечен като селянин, и живее под чуждо име с дъщеря си, но защо не е променил и нейното име?... Защо баща и дъщеря се преструват на чужди?...

Сега си спомни думите на госпожицата по време на прегледа:

— Чичо Антони беше към мене по-всеотдаен и от истински чичо.

Защо е тази комедия?... Пък и баща ѝ! Достатъчно беше да стане и да каже:

— Имам право да оперирам и лекувам. Не съм знахарят Кошиба. Аз съм професор Рафал Вилчур.

Щяха да го освободят.

— Тогава защо така упорито се крие? Би могъл да съобщи истинското си име още при първото гледане на делото, а е предпочел да приеме присъдата три години затвор.

Ако професор Добранецки не познаваше толкова добре своя някогашен шеф и учител, би могъл да помисли, че извършено престъпление или убийство е накарало Вилчур да се укрива. Но дори сега би вдигнал рамене, ако някой му подхвърли подобна мисъл.

Не, тук трябва да се крие някаква по-дълбока тайна.

Ясно оживяваха в паметта му онези дни, първите дни след изчезването на професора. Нима мнимото бягство на госпожа Беата с дъщеря ѝ, а после и изчезването на професор Рафал е било предварително замислена комедия?... Но по какви причини?... Бяха оставили богатство, позиции, неговата слава — всичко. Избягаха, но защо?

Рационалният ум на Добранецки не можеше да приеме обяснение, което да не изхожда от логически предпоставки, да не се основава на естествени човешки подбуди.

Сега обаче той нямаше време да разгадава тайни. Всеки момент можеха да произнесат присъдата. Очевидно щеше да бъде

оправдателна, но можеше да бъде и наказателна.

— Мой дълг е да уведомя веднага адвоката и да се поднови делото, за да дам показания когото съм разпознал в лицето на знахаря Кошиба.

Добранецки прехапа устни и повтори:

— Да, мой дълг е.

Обаче не се помръдна. Мислите му бързо се гонеха, във въображението му трескаво изплуваха възможните последици.

Преди да вземе решение, трябва трезво и задълбочено да подреди, да пресее, да премисли всичко... Разбира се, и да предвиди последици. Не обичаше, не можеше да действа сляпо под влиянието на импулси.

— Преди всичко трябва да се овладее — промърмори с тон, който употребяваше, за да успокои нервните си пациенти.

Извади цигара, внимателно я запали. Помисли, че тютюнът е пресъхнал, че днес е изпушил по-малко цигари, отколкото обикновено, и че би трябвало изобщо да се ограничи до двайсет цигари дневно. Тези прости действия и страничните размисли възвърнаха равновесието му, а резултатът дойде веднага: припомни си една много важна подробност, подробност, която до този момент не бе взел под внимание, но която променяше основно ситуацията. По време на процеса знахарят Антони Кошиба му се усмихваше, явно му се усмихваше!

— Той ме гледаше така, сякаш ме познава добре, но не си спомня откъде. Или най-малко не криеше, че се мъчи да сети кой съм!... Какво означава това?

Можеше да означава само едно: професор Вилчур не се страхуваше, че ще го открият, преоблечен като знахар. Професор Вилчур не се страхуваше! В такъв случай защо не прекъсна процеса с простото признание, че е Вилчур? Този въпрос можеше да има само един отговор:

— Самият той не знае кой е...

Това откритие накара професор Добранецки да скочи на крака.

— Амнезия! Загубил е паметта си. Боже! Толкова години се е лутал... Изпаднал е до равнището на прост ратай... Загубил е паметта си...

Професор Добранецки отлично знаеше какво трябва да се направи, за да бъде излекуван този нещастник. Достатъчно беше просто да му кажат кой е, да му напомнят някои подробности, да му покажат някакъв познат предмет.

Разбира се, в резултат на това може да настъпи сериозно психическо сътресение, но и най-силният шок не е опасен.

След няколко часа, след няколко дни Вилчур ще си възвърне напълно съзнанието...

— И тогава?...

Сега пред очите на Добранецки ясно изплуваха поредните неизбежни последици. Първо, известието за трагедията и щастливия и край ще гръмне из цялата страна. Професор Вилчур ще се завърне в столицата. Ще заеме отново вилата си, длъжностите си, водещата си позиция в медицинския свят. Ще се върне още по-прославен, по-боготворен, по-знаменит, защото ще бъде увенчан с ореола на несправедливо преживяната неправда и унижение, с ореола на знахар-чудотворец, който може да бъде гениален хирург и без операционни зали, без цял щаб асистенти, без инструменти...

— Той ще се върне... а тогава какво ще стане с мене?...

И професор Добранецки усети горчив вкус в устата си. Какво ще стане с него?... С него, който толкова години се бе издигал с мъчителен труд към върховете, за да стане пръв, за да изкачи най-високото стъпало?...

Несъмнено всички ще посрещнат с овации неговото откритие. Ще преживее още един триумф. А после?... После по силата на нещата ще бъде изблъскан на заден план, по силата на нещата ще мине в сянката на великия Вилчур... Е, няма да му отнемат катедрата, но под натиска на общественото мнение ще трябва да я отстъпи доброволно. Ръководството на болницата... директорския кабинет... Всички нововъведения, затвърдени с годините... Председателското място в различни дружества и съюзи...

Да, да влезе в съдебната зала и да заяви, че този знахар е професор Рафал Вилчур, означава да се откаже от собствените си придобивки, от собствените си постижения, от собствените си длъжности. Означава да сложи кръст на кариерата си и доброволно да се откаже от всичко, което толкова бе обикнал...

И още нещо: в написаната от него биография на професор Вилчур имаше един малък откъс, който вече толкова години Добранецки не можеше да забрави, нито да си го прости като недопустима проява на своята суета. Там той бе излъгал при описанието на един случай в университетската клиника, на една смела и сполучлива диагноза, заслугата за която приписа на себе си. Сега отново се изчерви, като си спомни глупавата, ненужна лъжа.

Лъжата, макар и дребна, макар и, общо взето, незначителна, можеше да бъде открита само от един човек: от професор Вилчур.

Можеше да бъде открита... само в случай, че Вилчур си възвърне паметта...

Ръцете и краката на Добранецки се бяха вледенили, а кръвта в слепоочията му рязко пулсираше.

— Как да постъпя?...

Подлост ли ще бъде, ако не каже?... Голяма трагедия ли ще бъде за Вилчур, ако остане в условията, в които живее сега и с които навярно е свикнал?...

— Беше просто случайност, че Корчински ме извика за свидетел! Случайност е, че се съгласих, дявол да го вземе! Ако не бях дошъл... Антони Кошиба до смъртта си щеше да си остане Антони Кошиба и изобщо нямаше да се чувствава неоправдан.

Точно така! Това трябваше да вземе като мерило, като критерий. Ако човек не осъзнава, че го е сполетяла несправедливост, тогава несправедливостта не съществува. Вилчур не си дава сметка какъв е бил някога. Той приема съдбата си като нещо естествено. Няма щастие, ако не го осъзнаваме, няма и нещастие...

В кулоарите се разнесе остро извъняване.

— Съдът влиза, моля, станете — стигна до ушите на Добранецки гласът на разсилния на прага на залата.

Не помръдна от мястото си. Вътре се четеше присъдата.

— А какво ще стане, ако го осъдят? — проблесна прорязваща мисъл във възбудения му мозък.

Стисна юмруци.

— Няма да го осъдят, не може да бъде — внушаваше си сам.

След малко в залата се разнесе глъч, шум от размествани столове и възбудени гласове. Вратата се отвори. Публиката се изсипа в коридора.

От израженията на хората не беше трудно да се отгатне, че е била произнесена оправдателна присъда. Добранецки облекчено въздъхна. Струваше му се, че цялата тежест на отговорността се смъкна от плещите му.

Край него минаваха хора, които жестикулираха и шумно разговаряха. Селяни с кафеникави кожуси, лекари, адвокати, мелничарят със сина си, семейство Чински. Най-отзад, в най-голямата група, вървяха знахарят Кошиба със защитника си, младият Чински и годеницата му.

Адвокатът Корчински с цялата група спря пред Добранецки. Развеселен, говореше нещо, благодареше.

Професорът се мъчеше да се усмихва, стискаше им ръцете, но стоеше със сведени очи. Когато ги вдигна за миг, срещна погледа на Антони Кошиба. С големи усилия на волята, се овладя да не извика. Погледът на Кошиба бе неспокоен, настойчив, замаян.

Най-после те отминаха и Добранецки, крайно изтощен, се стовари върху пейката.

Прекара тежка нощ. Не можа да мигне, мятеше се в леглото. Благодарният Корчински му бе запазил най-хубавия апартамент в най-изискания хотел. Беше тихо и удобно. Той обаче не можеше да заспи. Призори, уморен от безсънието, натисна звънеца и нареди да му донесат силен чай и коняк.

След като изпи почти цялата бутилка, усети въздействието ѝ и заспа.

Събуди се късно с главоболие. Донесоха му телеграми от Варшава. В едната асистентът от клиниката напомняше датата на конгреса в Закопане, където професорът утре трябваше да председателства, другата бе от жена му. Настояваше бързо да се върне.

— Търсиха ви няколко господата — съобщи прислужникът от хотела. — Питаха кога ще можете да ги приемете.

— Никого няма да приема. Не се чувствавам добре. Така им кажете.

— Слушам, господин професор. А на адвоката Корчински?

— На всички.

Стана едва късно вечерта. Трябваше да стегне куфарите и да се върне във Варшава. Но не можеше да си наложи никакво усилие.

Няколко часа се влачи безцелно из града, после купи всички вестници и се върна в хотела. Във вестниците намери обширни съобщения за съдебния процес и мотивите на оправдателната присъда.

— Значи всичко е наред — внушаваше си. — Излишна чувствителност. Трябва да се стегна!

Но решението не му помогна много. Когато започна да прибира багажа, отново падна духом и го обхвана такова раздражение, че пак поръча да донесат в стаята му коняк. Въпреки това прекара почти безсънна нощ.

Рано сутринта стана с готово решение. Излезе, без да закуси, качи се в първото срещнато такси и съобщи адреса на Корчински.

Завари го по халат.

— Здравейте, скъпи професоре — извика адвокатът. — Вчера идвах при вас два пъти, но ми казаха, че не сте добре...

— Да, да... Можем ли да поговорим насаме?

— Разбира се! — адвокатът стана и затвори вратата на кабинета. — Какво има, професоре?

— Как се казва тази госпожица?... Годеницата на Чински?

— Вилчур.

— Мария Йоланта ли?

— Че е Мария, зная със сигурност, но дали има второ име, ей сега ще проверим.

Извади от чекмеджето папка с книга. Прерови ги и след малко намери.

— Да. Мария Йоланта Вилчур, дъщеря на Рафал и Беата Гонтинска.

Вдигна поглед. Професор Добранецки седеше блед, с притворени очи.

— Господине — каза той сякаш с усилие, — трябва да ви съобщя, че тя е... че тя е... негова дъщеря.

— Чия дъщеря? — учуди се адвокатът.

— Дъщеря на Антони Кошиба.

— Не разбирам, господин професор.

— Кошиба не го ли знае?... И тя ли не знае?...

Корчински го погледна недоверчиво.

— Господин професор — започна, — има някакво недоразумение. Кошиба наистина се е грижил за госпожица Вилчур и

тя изпитва към него най-сърдечни чувства, но уверявам ви, не може да се говори за никаква роднинска връзка...

Добранецки поклати глава.

— Аз пък ви уверявам, че те са баща и дъщеря. Антони Кошиба в действителност се казва... Рафал Вилчур.

От плещите му се смъкна товар, дишаше тежко.

— Как така?

Професорът дълго мълча.

— Да — започна да говори сякаш на себе си. — Познах го. Не може да съм сгрешил и не греша. Този знахар е професор Вилчур, който изчезна преди тринайсет години...

Неочаквано се изправи.

— Къде е той, заведете ме при него.

Адвокатът се опасяваше, че Добранецки е изпаднал в някаква нервна криза.

— Седнете, скъпи професоре — каза внимателно, — струва ми се, че тук има някаква грешка.

— Никаква грешка. Това е Вилчур. Вие чували ли сте за един знаменит варшавски хирург с такова име?

— Разбира се. Нали вие ръководите клиника на името на професор Вилчур?

— Да. Преди тринайсет години Вилчур изчезна. Всички мислеха, че се е самоубил... Беше преживял някаква семейна трагедия. Трупът не бе намерен... Бях му асистент, дясната му ръка. След него аз поех катедрата, клиниката... Да... Това е той.

— Изумително! — вече с повече вяра каза Корчински. — Но все пак може би грешите, професоре. От това би следвало, че тринайсет години той се е укривал под чуждо име?... Защо?

— Амнезия. Загубил е паметта си.

— Все пак... невероятно. В продължение на тринайсет години?

— Разбира се.

— Простете ми. Всъщност след като го чувам от вас, не би трябвало да се съмнявам, но дали е възможно от научна гледна точка?

— Напълно. Ретроградна амнезия. В медицината са известни много такива случаи. Липса на памет за миналото... В съзнанието на човека се заличава целият му предишен живот. След световната война са отбелязани стотици подобни случаи.

— Резултат от психическо сътресение ли е?

— Причината е без значение. Амнезия се появява обикновено, след като човек е загубил съзнание за кратко или по-продължително време.

— Неизлечима ли е?

— Има и такива случаи. Все пак, общо взето... Но нека не губим време. Къде е той?

— Кошиба ли?... Замина заедно с Чински. Взеха го с тяхната кола. Но това действително е сензация! Напълно сигурен ли сте?

— Напълно!

— По дяволите! Да го знаех по време на процеса! Щях да сразя прокурора и съдиите! Представяте ли си ефекта?!...

Добранецки не беше настроен да се занимава с тази страна на въпроса.

— Осъзнах го едва по-късно — каза уклончиво. — А сега... Можете ли да ми дадете адреса на семейство Чински?...

— С удоволствие. Възнамерявате да отидете там?

— Естествено.

— И се надявате да излекувате Кошиба или по-скоро Вилчур от болестта?

— Не е необходимо лечение. Достатъчно е да му се припомни кой е. Ако това не помогне... тогава нищо не може да се направи.

— Удивително! Изглежда, все пак си спомня нещо, щом не е забравил медицинските си познания?

— Да. Точно това ми дава надежда — каза Добранецки и стана.

[1] Най-важната личност (лат.). Б.пр. ↑

[2] Върховен съд в древна Атина или група авторитетни лица, които решават важен въпрос. Б.пр. ↑

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

Влакът спря с пухтене на малката гара. Беше ведро слънчево утро. Дебел сняг покриваше покривите, клоните на дърветата се огъваха под тежестта му. Просторът, който се откриваше от перона, изглеждаше някак празничен в своята белота и светлина, сякаш кокетно се усмихваше и примамваше с пухкавата си уютна тишина.

Професор Добранецки стоеше, загледан в бялото пространство. Толкова отдавна не беше ходил на село. В първия момент пейзажът му изглеждаше сякаш изкуствен, като прекалено реалистичен декор, предвзет и сладникаво красив. Бяха минали няколко минути, преди да изрови от паметта си някогашните чувства, някогашната връзка с този новооткрит свят, близостта си с него... Бе роден на село, там беше прекарал детството и първите си юношески години.

— Също амнезия — помисли. — Човекът, живеещ в града, забравя този свят. Увелича го болнавият ритъм на кариера, работа, надпревара... Просто забравя за съществуването на ведрината, тишината... на другата земя, където истината гледа човека в очите, а не достига до него по радиото или с черните напечатани букви... Забравяме всичко това...

Зад гърба си чу скриптене на стъпки по снега и глас:

— Сигурно сте за Радолишки?

— Не, за Людвиково. Мога ли да наема кола?

— Защо не? Може. Ако искате, ще прескоча до Павляк, той за миг ще впрегне конете.

— Ще ви бъда благодарен.

Това „за миг“ продължи обаче почти час. А пътуването по неотъпкания път до Людвиково му отне повече от половин час. Когато шейната най-сетне спря пред замъка, беше вече пладне. Привлечена от кучешкия лай, на вратата се появи икономката Михалеша и като прикри очи с ръка заради ослепителния блясък на снега, загледа непознатия.

— Сигурно идвате по работа във фабриката? — попита.

— Не. Бих искал да се видя с господин Чински.

— Тогава заповядайте вътре. Но господарите не са си вкъщи.

— Няма значение. Всъщност искам да се срещна с годеницата на господин Чински, с госпожица Вилчур.

— И нея я няма.

— Няма ли я?

— Не. Те, господине, всички отидоха в Радолишки.

Професор Добранецки се подвоуми.

— А скоро ли ще се върнат?

— Не се знае, господине. Отидоха до църквата да обявят годеча. Свещеникът сигурно няма да ги пусне да си тръгнат. Ще ги задържи за обяд.

— Така ли?... Лошо. А можете ли да ми кажете... Адвокатът Корчински от Вилно ме осведоми, че господа Чински взели със себе си знахаря Антони Кошиба?

— Така е, взеха го. Но той не пожела да остане.

— Не разбирам...

— Точно така, не пожела. Такава хубава къща му приготвиха, ей там, в градината. А той не остана.

— И къде е сега?

— Че къде може да бъде? Върна се във воденицата, при Прокоп Мелник. Казва, че там му било най-добре. Подивял е старецът. Ама пък и аз не ви поканих да влезете, ами ви държа на студа, макар и да не е много студено днеска. Хайде заповядайте вътре...

Добранецки се замисли.

— Не, благодаря ви. Трябва да отида в Радолишки. Имам много малко време и не мога да чакам.

— Както обичате. Ако искате де видите господарите, отбийте се у свещеника.

— Добре. Благодаря ви.

Коларят шибна коня, професорът старателно уви краката си с овчата кожа и шейната потегли.

Изглежда, този ден неуспехът преследваше Добранецки. Когато пристигна в дома на свещеника, научи, че само старите Чински били там, а те всъщност не го интересуваха. Кочияшът го осведоми, че господин Лешек и годеницата му отишли на гробищата, където е

погребана нейната майка, а по пътя щели да се отбият във воденицата да се видят със знахаря.

— На едното от тези места ще ги намерите — завърши кочияшът и се обърна към коларя на професора: — А ти, Павляк, познаваш ли пъстрите людвиковски коне?

— Че как иначе...

— Тогава гледай. Младият господар замина с тях. Видиш ли ги, значи и господарят е там.

— Ясно — кимна коларят и цъкна на коня.

До радолишките гробища водеха два пътя. По-близкият, по който винаги се движеха погребалните процесии, минаваше покрай Трите круши. Другият, с около една верста по-дълъг, заобикаляше край воденицата на Прокоп Мелник. Именно този път бе избрал Лешек не само защото беше по-добре утъпкан, но и за да използват случая да се видят със знахаря.

Дълбоко в себе си Лешек беше огорчен. Не можеше да разбере защо Кошиба отхвърли гостоприемството му в Людвиково, защо не пожела да живее в къщата, за която двамата с Мариша бяха положили толкова грижи. При това знаеше колко силно Мариша обича своя „чичо Антони“ и колко много иска той да бъде близо до нея. И за двамата отказът на знахаря беше неприятна изненада.

Затова сега, след като годежът им бе оповестен, бяха решили още веднъж да го обсипят с молби. Мариша, която познаваше характера на „чичо Антони“, нямаше големи надежди. Лешек обаче, по природа упорит, я уверяваше, че ще успее да го склони да се пренесе.

Завариха знахаря пред воденицата с чувал брашно на гърба. Тъкмо товареха една от шейните, които по този край наричат „розваленки“.

Той поздрави младите, без да се усмихне, отупа ръцете си и ги покани в пристройката.

— Днес не е студено — рече, — но ей сега ще напяля самовара и горещият чай ще е добре дошъл.

— С удоволствие — викна Лешек. — Тук при вас не се стесняваме. Чувствуваме се у дома си.

— Благодаря за милостта.

— Действително нашата милост не е малка, след като отказахте да ни гостувате в Людвиково, а ние ви посещаваме.

Знахарят не отговори. Извади иззад печката един стар ботуш, надяна кончова му върху тръбата на самовара и започна да раздухва позагасналите вътре въглища, отдолу заизскачаха пепел и искри.

— Вие, господин Антони — обади се отново Лешек, — наистина ни обиждате. И край Людвиково е пълно с болни, нуждаещи се от вашата помощ. А защо да тъгуваме за вас?

Кошиба тъжно се усмихна.

— Шегувате се, господине! За какво съм ви потрябвал...

— Не се ли чувствувате неудобно — престори се на възмутен Лешек. — Да не говорим за мене, но, струва ми се, не можете да отречете, че Мариша е привързана към вас.

— Бог да я възнагради!

— Ами тогава?

— Привързаността си е привързаност, а животът живот. Нов живот, нова привързаност.

— Хубава работа! — извика Лешек. — Виждаш ли, Мариша?... Господин Антони ни дава да разберем, че сме му омръзнали, така че сега търси да се привързва към други.

— Чичо Антони — хвана го под ръка Мариша, — много те моля, така те моля...

Знахарят посегна и я погали по рамото.

— Гълъбчето ми... За тебе съм готов на всичко, но не съм за вас, не съм. Стар съм и тъжен. Само с вида си ще помрачавам щастиято ви. Не бива, не. Не бива. Ето, поискате ли някога да ме видите, ще наминете във воденицата... Да не говорим повече за това.

Обърна се към самовара, който бе започнал да шуми.

Лешек разпери ръце.

— Жалко. Защото бях решил в деня, когато се пренесете в новия си дом в Людвиково, да ви подаря комплект хирургически инструменти...

Изчака за ефекта, но знахарят се престори, че не е чул изкушението. Взе чаши от полицата, погледна ги срещу светлината и започна да налива чая.

Когато вече бяха седнали край масата, Мариша каза:

— Днес в църквата съобщиха за годежа ни. След четири седмици ще бъде венчавката.

— Поне за сватбата трябва да дойдете! — настоя Лешек.

— И без мене ще мине. Не съм за пред господата, които ще бъдат там. А пожеланията ми и оттук ще бъдат толкова искрени, колкото и отблизо.

— Не искате да бъдете свидетел на нашата радост, на щастието ни!

— Чичо Антони!

— Защо не — кимна знахарят. — В църквата ще дойда, а за свидетел... Нали от самото начало съм свидетел на всичките ви тревоги и радости. Слава богу, всичко завършва така, както го искахте.

— О, господин Антони, всичко едва сега започва — поправи го Лешек. — Това е началото на нашето голямо щастие, което постигнахме след толкова пречки, с цената на толкова сълзи, тъга и отчаяние... Трудно е да се повярва колко злини трябваше да претърпим...

— Толкова по-добре за вас — каза сериозно знахарят.

— Защо да е по-добре?

— Защото щастието трае, докато човек може да го цени. А хората ценят само онова, което са придобили трудно.

Замислиха се и тримата. Младите — за откриващото се пред тях щастливо бъдеще, а Антони Кошиба за своята самота, в която ще трябва да живее до смъртта си. Той също бе преживял много, много бе изстрадал, но сега нищо не му оставаше. Щеше да бъде богохулство от негова страна, ако съжаляваше, че частицата щастие, което искаше за себе си, притури като малка лепта към голямото им съкровище... Не, не съжаляваше, но на душата му беше тежко, както е тежко на всеки, който не очаква нищо, на нищо не се надява, нищо не желае...

На вратата се почука. Влезе кочияшът с кутия в ръцете.

— Боя се, господарю, че цветята ще замръзнат. Много дълго вече са на студа.

— Добре. Остави ги тук — каза Лешек. — Макар че след малко ще трябва да тръгваме.

— Къде с тези цветя? — полюбопитствува знахарят.

— Ще отидем на гробищата, на гроба на Маришината майка. Искаме и с нея да споделим радостта си и да я помолим за благословия — отговори сериозно Лешек.

— Твоята майка ли, гълъбче?

— Да.

— Хубаво... Много хубаво... Веднъж беше ми споменала, че почивала тук, на радолишките гробища. Да, да... Когато ти, гълъбче, лежеше в тази стая между живота и смъртта, исках да отида на гроба ѝ, да се помоля за изцелението ти... Застъпничеството на една майка и пред хората, и пред бога има най-голяма сила... Тежки часове бяха... Но не знаех къде е гробът ѝ.

Опечали се, потърка чело и стана. Отиде в нишата и донесе голям букет безсмъртничета.

— Вземете ги. Занесете и тях. Тези цветя не мръзнат, не вехнат. Те са цветята на мъртвите. Сложете ги там от мене.

Мариша го прегърна просълзена.

— Мили ми чичо, мили чичо...

— Защо не дойдете и вие с нас, господин Антони? Сам ще занесете цветята — предложи Лешек.

Знахарят погледна Мариша в очите, позамисли се и кимна.

— Добре, ще дойда. Оттук до гробищата не е далече и като науча къде е гробът ѝ, ще мога понякога да отида бурените да изплева, цветя да занеса.

Антони знаеше колко мъка причинява на Мариша, като не иска да се настани в Людвиково, и сега искаше да ѝ докаже, че нищо, което ѝ е скъпо, няма да престане да бъде скъпо и за него.

След четвърт час и тримата седяха в шейната. Конете потеглиха в ситен тръс и след малко бяха на завоя, откъдето като на длан се виждаха параклисът и хълмът, на който се намираше така нареченото ново гробище. Всъщност от новото бе останало само името, а годините бяха сложили отпечатък върху съборената ограда, наклонените кръстове и олющената на много места мазилка на параклиса „Свети Станислав Костка“.

Старото гробище край църквата в центъра на града от трийсетина години беше така претъпкано, че нямаше и метър земя без гроб. Затова тук, върху някога голия, а сега гъсто обрасъл с дръвчета хълм, погребваха в алеи покойниците от Радолишки и околните села. Между алеите имаше още място и за гробове, и за дървета. В песъчливата почва дръвчетата трудно растяха.

Пътят заобикаляше гробищата и шейната спря пред вратата. Оттам трябваше да газят неотъпкания бял сняг, който на места стигаше до колене. Беше наваляло много. Затова пък щом прехвърлиха хълма,

можеха да вървят без усилие. Бяха се образували малки преспи само край гробовете.

Мариша спря до гроба на майка си, коленичи в снега и започна да се моли. Лешек я последва. Знахарят сне шапка и мълчаливо застана зад тях.

Беше обикновен селски гроб с окичен с изсъхнали венчета малък черен кръст, до половината засипан от снега. Младите свършиха молитвата си. Лешек извади цветята от кутията, а Мариша започна да чисти снега от кръста. Показа се лъскава метална табелка с надпис...

Антони я погледна и прочете:

„Тук почива Беата Гонтинска...“

Той направи крачка напред, протегна ръце...

— Какво ви е, какво ви стана? — извика уплашено Лешек.

— Чичо!...

— Боже! — простена знахарят.

В мозъка му с ужасяваща яснота възкръсна всичко.

Тялото му се тресеше, от гърдите му се изтръгна глух, нечовешки стон. Силите му го напуснаха и той щеше да се строполи на земята, ако Лешек и Мариша не бяха го подхванали здраво под мишниците.

— Какво, какво ти е, чичо? — шепнеше Мариша ужасена.

— Мариоло, дъще моя... дъще моя — каза той с разтреперан глас и избухна в ридания.

Не можеха да удържат тежестта на вдървеното му тяло и внимателно го отпуснаха на земята. Думите му ги изпълниха с недоумение, особено Мариша, която се учуди, че я нарече с името, което някога, и то много рядко, в мигове на нежни ласки произнасяше майка ѝ. Но нямаха време да разсъждават. Антони Кошиба явно бе получил нервна криза. Коленичил в снега, захлупил лице с ръцете си непрестанно хлипаше.

— Трябва да го пренесем в шейната — реши Лешек, — ще изтичам да извикам кочияша, сами няма да се справим.

Вече тръгваше, когато по алеята се зададе професор Добранецки. Неочакваната му поява тук ги изненада, но и зарадва.

— Моите почитания, господин професор — започна Лешек. — Той получи нервна криза. Какво да правим?...

Но Добранецки стоеше неподвижен, загледан в надписа на кръста.

— Трябва да го пренесем в шейната — обади се Мариша.

Добранецки поклати глава.

— Не, оставете вашия баща да се наплаче.

Като видя широко отворените очи на двамата, добави:

— Това е вашият баща, професор Рафал Вилчур... Слава богу, възвърнал си е паметта... Хайде да се отдръпнем малко... Да го оставим да си поплаче.

Поотдалечиха се и Добранецки накратко им разказа всичко.

През това време сълзите бяха пооблекчили знахаря. Надигна се тежко от земята, но не си тръгна. Мариша изтича при него и сгуши лице в рамото му. Тя не виждаше нищо, защото сълзи замъгляваха погледа ѝ, но чуваше топлия му глас:

— Вечен покой ѝ дай, Господи...

Слънцето залязваше, на хоризонта небето сияеше в алено и златисто, а върху снега падаха синкави сенки, първата ласка на ранния зимен здрач.

АТАНАС СВИЛЕНОВ

ПОСЛЕСЛОВ

В съзнанието на хората от по-старото поколение заглавието „Знахар“ събужда спомените за едноименния полски игрален филм, който при показването си у нас (премиерата е през 1940 г.) има огромен успех. Така щастлива е съдбата му и в редица други страни, като триумфът започва от родината, където той за целия период до Втората световна война е касов рекордьор. А Полша, за разлика от България, е с развита, уважавана кинематография, достигнато е високо професионално равнище, завоюван е международен терен, спечелени са авторитетни отличия.

Така благодарение на филмовата творба, заснета по сценарий на Анатоли Щерн и поставена от режисьора Михал Вашински, тръгва по широкия свят и името на писателя Тадеуш Доленга-Мостович, чието литературно произведение е първоосновата на „Знахар“. Впрочем и сам той най-напред насочва замисъла си към киното, осъществява го под формата на кинодраматургичен текст, но факторите, към които се обръща, за да му дадат екранен живот, го отхвърлят. И Доленга-Мостович го преработва в книга. Интересът на читателите към нея е огромен. Колебанията на филмовите продуценти са преодоляни, те се надяват, че и екранизацията ще сподели същата благоприятна съдба, и не се лъжат. От това в крайна сметка печели и писателят, защото с универсалността на въздействието си, с лекотата да преодолява езиковите и националните граници киното само допринася популярността му да добие огромни размери.

Но премиерата на филма в Полша е през 1937 година. Скоро след това започва войната. Културните контакти секват. На преден план в съзнанието на хората излизат други проблеми. И полека-лека „Знахар“ се превръща в носталгичен спомен за „доброто време“, когато още го няма глада, няма я разрухата, няма я трагедията на стотици хора под ботуша на хитлеристкия завоевател.

Тадеуш Доленга-Мостович също е забравен. Той и без това не е сред първенците на полската литература, не е от фалангата на Сенкевич, Раймонд, Прус, Конопницка...

Но споменът е устойчиво нещо. В началото на осемдесетте години, когато в Полша голяма тревога предизвика отдръпването на широката публика от националните културни стойности, когато салоните зееха полупразни при показването на редица нови филми, когато и в книжарниците стана някак неестествено безлюдно и тихо, започнаха да се търсят пътища за активизиране на интереса, за съобразяване с промените, настъпили във вкусовите предпочитания. Оказа се, че едно от средствата е опирането на проверената традиция. Прекалената интелектуализация, използването на средствата на авангардисткото изкуство, приоритетът на есеистико-субективистичното повествование предизвикаха пораждането на своеобразен обратен комплекс у потребителите на културата, които зажадняха за класически последователната интрига, за разказа, наситен с динамизъм и пъстрота на епизодите, населен с колоритни и подробно обрисувани герои и зареден със силни емоции. В противовес на рационализирането на делника се роди тежнението към драматичните и даже фатални страсти, към сантименталната романтика, към остротата на мелодраматичните развръзки. И в големи тиражи се появиха бестселъри отпреди доста десетилетия, като „Прокажената“, пристъпи се и към екранизации по тях.

Тогава се възроди за нов живот и „Знахар“. Един от най-изявените майстори на съвременното полско кино, режисьорът Йежи Хофман, направи по романа на Доленга-Мостович филм през 1983 година. Той също беше показан у нас. Но не събуди възторг при цялото си неоспоримо далеч по-високо кинематографично равнище в сравнение с предшественика си от 1937 г. По-скоро ефектът беше, че започна митологизиране на някогашния културен факт, който от дистанцията на годините и обвит в лека носталгична мъгла привлече и по-младите поколения.

Но изваден от филмотечните лавици, „Знахар“ на режисьора Махал Вашинги не можеше да спечели нещо повече от признанието, че е с определено значение, разглеждан в исторически контекст. В него особено се откроява изпълнението на Казимеж Юношо-Стемповски в главната роля на професор Вилчур, което в голяма степен е освободено

от иначе така характерната за онази предвоенна епоха прекалена театралност.

Но от новия прочит спечели литературният първоизточник на Тадеуш Доленга-Мостович. Оказа се, че словото не е така жестоко зависимо от превратностите на времето, от смяната на модите, от техническия напредък както киното. Книгата намери свои нови читатели, а с удоволствие я препрочитаха и ония, които се бояха да не изглеждат смешни в собствените си представи, че някога са си позволявали да пролеят и по някоя сълза над страниците ѝ.

Разбира се, погрешно би било и да се преувеличават качествата ѝ, да се търси с късна дата едва ли не такава реабилитация, която да нареди създателя ѝ до прославените майстори на полската проза. Сега произведението е в ръцете на нашите читатели и те, уверен съм в това обективно и трезво ще я оценят. Тя е далеч от философската мащабност и социалната проникновеност на Сенкевич, Раймонд и Прус, от онова дълбоко прозрение в националната съдба на поляка, което така ни разтърсва, така ни обогатява нравствено и естетически. И все пак за мен и творбата на Тадеуш Доленга-Мостович е несъмнено добра литература. При цялата ѝ ограниченост в социалното звучене, което не ѝ позволява да достигне до обобщение за класовата непримиримотост и обществените взаимоотношения в тогавашна Полша, книгата все пак загатва за експлоататорската същност на буржоазната върхушка, за егоизма ѝ, за моралната ѝ нестабилност. Да не забравяме, че писателят се придържа към конвенциите на сензационно булевардното четиво, които са изградили определен стереотип у публиката, поради което и тя се насочва към него, търси да намери удовлетворение за ясни вкусови предпочитания. С тези условности Доленга-Мостович се съобразява, той владее стилистиката на това повествование уверено, държи ни в несекващо напрежение, но и не разказва небивалици, не съчинява неправдоподобни истории, а все пак изхожда от действителността около него. Той насища произведението си с атмосфера на хуманност, призовава за най-вече човешко съчувствие, поддържа вратата ни в доброто начало. Трябва също така да признаем, че той умее да извайва неповторими характери, че ни заставя да съпреживяваме съдбите им. Аз няма да се спирам специално и на такава все още за жалост актуална тема като

неизживяното ни предубеждение към народната медицина, която също така деликатно присъствува в „Знахар“.

В заключение ще изразя становището си, че общуването на нашите читатели с книгата на Тадеуш Доленга-Мостович няма да е само едно емоционално развлечение, едно поглъщане на занимателна и динамична интрига, а и едно нравствено обогатяване. Също така ще бъдат разчупени някои прекалено едностранчиви представи за подобен род литература, отнасяна към второсортните естетически категории още като се започне със „Скитникът евреин“ на Евгени Сю например. В пространството на художественото слово има място за повече разнообразие, нека бъдем по-широки, по-толерантни, за да не се чувства натискът на една елитарна диктатура, която с крайностите си може да отчужди читателите от така пъстрия, така разнообразен, така необятен свят на книгата.

Издание:

Тадеуш Доленга-Мостович. Знахар

Роман в две книги

Тематична поредица: „Книги от екрана“

Рецензент: Венцеслав Караиванов

Преводач: Антоанета Балканджиева

Послеслов: Атанас Свиленов

Редактор: Слава Николова-Герджикова

Художник: Олга Паскалева

Художник-редактор: Зоя Ботева

Технически редактор: Васил Стойнов

Коректори: Лили Парева, Елена Нягулова

Код: 29/95364/5544 — 25/88

Полска. Първо издание. Издателски №12/1988.

Дадена за набор на 7 декември 1987 г.

Подписана за печат на 8 юли 1988 г.

Излязла от печат м. август 1988 г. Формат 60×84/16.

Издателски коли 16,09. Печатни коли 17,25. УИК 14,52. Цена
2,94 лева

Издателство с печатница на Българския земеделски народен съюз
1592 София, улица „Илия Бешков“ №2. Поръчка №7632/1987 г.

Tadeusz Dołęga-Mostowicz. Znachor

Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1985

© Антоанета Балканджиева, преводач

c/o Jusautor, Sofia 1988. Ч–3

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.